UNIVERSITATEA DE STAT “A. RUSSO”
CATEDRA LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

SINTAXA

(curs de lecții)

Autor:
Lilia TRINCA, lect. sup., dr.

BĂLȚI, 2007

SINTAXA ŞI OBIECTUL EI DE STUDIU

Gramatica se elaborează conform textelor şi nu textele conform gramaticii. Acest lucru trebuie să-l aibă în vedere şi cei care fac gramaticile, dar şi cei care scriu texte
(C. Tsatsos)

1. Nivelul sintactic
2. Obiectul sintaxei
3. Istoricul studiilor de sintaxă
4. Legătura sintaxei cu alte discipline lingvistice şi nelingvistice

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Limba moldovenească literară contemporană, *Sintaxa*, Chişinău, Lumina, 1987.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

S. Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, Editura AR, 1967.

S. Stati, *Elemente de analiză gramaticală*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1972.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne”*, Iaşi, 2005, p. 65-151.

Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi şi funcții sintactice în limba română*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 7-13.

E. Tambă Dănilă, *Vechi şi nou în sintaxa limbii române*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 15-28.

M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Partea I, *Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 5-10.

G. Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, Bucureşti, ed. Ştiințifică, 1995.

Бирвиш Манфред, *Семантика // Новое в зарубежной лингвистике*, М. 1981.

A. Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, Bucureşti, 1970.

1. Nivelul sintactic

După cum se ştie, limba constituie un sistem în cadrul căruia funcționează mai multe subsisteme interrelaționate, încît delimitarea netă a unora dintre ele devine o operație dificilă, întrucît fiecare dintre ele are reflexe şi corespondențe în celelalte. Dat fiind faptul că ansamblul unităților de acelaşi fel defineşte un nivel, iar ansamblul nivelelor defineşte o ierarhie, în organizarea de sistem a limbii, fiecare nivel se dezvoltă din cel anterior, pe care

şi-l include. Cele mai generale sînt nivelul fonematic, inclus de toate celelalte (morfematic, lexical, sintactic), pe care le materializează, şi nivelul sintactic, care le include pe toate celelalte. Aşadar, nivelul sintactic ocupă o poziție privilegiată, de superioritate, întrucît implică celalte nivele (fonologic, morfologic, lexicla şi semantic) şi se fundamentează pe ele.

Cu originea în nivelele morfematic şi lexical, nivelul sintactic reprezintă limba *în procesul comunicării lingvistice.* Din perspectiva statică, unitatea de bază a limbii este *cuvîntul*. În desfăşurarea raportului *lume-gîndire-limbă*, el *denumeşte* şi *semnifică* în mod izolat şi pasiv. Cuvîntul devine element activ, în procesul de comunicare lingvistică, numai prin dezvoltarea unei structuri sintactice. Din perspectiva dinamică, unitatea de bază a limbii în act (a vorbirii, în accepția lui Saussure) este ***enunțul*** (unitate lingvistică a comunicării; unitate discursivă). Întemeindu-se pe caracterul denominativ şi semnificativ al cuvintelor şi pe sensurile derivînd din organizarea lor în sintagme, expresie a unei trepte superioare în desfăşurarea raportului *realitate-gîndire-limbă*, enunțul ***comunică***.

Pentru a exprima un gînd închegat şi clar nu e suficient să eşalonăm cuvintele la forma lor tip, aşa cum sînt prezentate în dicționare - ca semne virtuale, ci trebuie să le folosim ca semne actuale. Să luăm, de exemplu, cuvintele: *Ion, a citi, roman* etc. Observăm că avem două substantive şi un verb. Înşirarea acestor cuvinte în această ordine dă o idee vagă despre ceea ce vrea să comunice vorbitorul. Cu toate acestea, ele nu constituie o comunicare, ideea fiind imprecisă, deoarece între cuvintele exprimate nu există nici un fel de legături. Toate trei sînt formate din sunete, fiecare îmbinare de sunete reprezintă un lexem. Cînd însă cuvintele date contracteză relații unele cu altele, forma lor se schimbă, ținînd seama de anumite reguli (substantivul e la un anumit caz, verbul trebuie să fie la un anumit mod şi timp, să aibă numărul şi persoana în concordanță cu substantivul la care se referă), şi astfel reuşesc să formuleze un gînd, să facă o comunicare - *Ion citeşte un roman.* Formele gramaticale căpătate de aceste cuvinte în urma atribuirii categoriilor gramaticale, le-au făcut informative. Ele au intrat în raporturi sintactice pentru a comunica. Drept consecință, numele de persoană a devenit subiect al acțiunii *a citi*, iar *roman* a devenit complement direct al predicatului din propoziția dată. Desigur, că verbul-predicat *citeşte* constituie centrul diriguitor al tuturor relațiilor gramaticale şi comunicative, întrucît prin categoria modului (indicativ), timpului (prezent)[1] şi persoanei (a III-a) se stabilesc relații cu toate cuvintele din propoziție[2]. În unele cazuri, intonația – un mijloc de ordin fonetic – are rol de actualizator. Astfel, o unitate lexicală poate deveni unitate comunicativă datorită intonației*: Trenul! Ajutor!* (vezi § *Rest de propoziție*).

În baza celor menționeate mai sus, ne-am convins, o dată în plus, de justețea afirmației lui Mannfred Bierwis, precum că „o limbă nu comunică nimic prin cuvinte luate separat de unitățile sintactice combinatorii, relaționale", de aceea la identificarea conținutului adecvat al oricărui enunț „e necesar neapărat să se ştie nu numai semnificația elementelor lui lexicale, dar şi modul de corelație între ele"[3]. Prin urmare, putem afirma cu certitudine că propoziția obținută este un enunț, o informație inteligibilă, şi, totodată,

[1] **Ca un mesaj să capete viață, el trebuie plasat într-un spațiu temporal.**

[2] Categoria modului, timpului şi persoanei la nivel sintactico-funcțional au evoluat în categorii gramaticale ale predicatului – indicii predicativității.

[3] Бирвиш Манфред, *Семантика* // *Новое в зарубежной лингвистике*, М. 1981, p. 178

constituie o unitate sintactică corectă atît din punct de vedere comunicativ. La realizarea acestui enunț ca unitate comunicativă au contribuit, evident, toate nivelele limbii[4].

Aşadar, cînd limbii i se cere a formula, a crea un act comunicativ, sintaxa face apel la toate nivelele lingvale. În absența lor ar fi imposibil un act de comunicare. Fără categoriile gramaticale ale celorlalte nivele, sintaxa ar deveni inaptă pentru comunicare, ar deveni absurdă.

2. Obiectul sintaxei

Prin **Sintaxă** se înțeleg, în general, două realități:

1) nivel al limbii ce reprezintă, alături de morfologie, cea de-a doua secțiune a gramaticii clasice,

2) disciplină a lingvisticii, ramură a gramaticii care are ca obiect de studiu nivelul sintactic, adică „regulile de îmbinare a cuvintelor în **unități sintactice”**[5], acestea implicînd **raporturile sintactice** şi **funcțiile sintactice.**

Aşadar, dinamica sistemului sintactic al limbii se înscrie în limitele-cadru a acestor trei categorii sintactice. Conlucrarea exhaustivă şi discretă a lor epuizează, în plan pragmatic şi teoretic, conceptul de nivel sintactic:

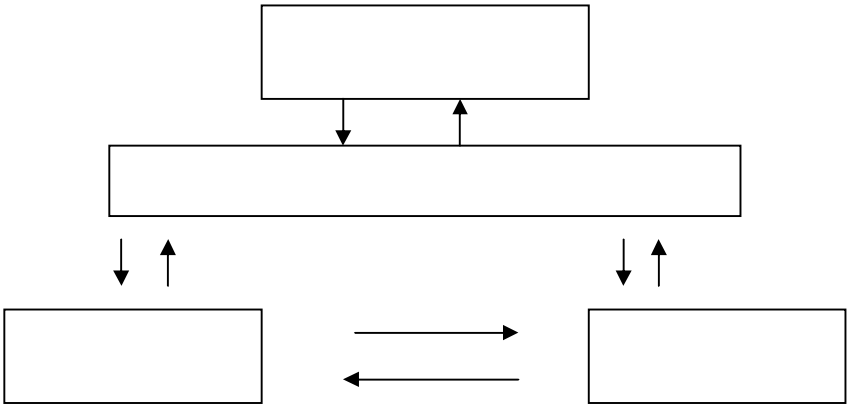

[4] Relațiile gramaticale dintre aceste unități s-au stabilit pe baza relațiilor gramaticale ale celorlalte nivele lingvale: sunetele au ocupat locul pertinent, adecvat, cuvintele şi-au luat locul cerut de context, creînd, în consecință, o topică corectă. Semantica lexicală a fiecărui cuvînt corespunde contextului. Aşadar, sintaxa, prin caracterul ei relațional-comunicativ, a întrunit, a implicat toate nivelele limbii, ba chiar şi factorii de natură extralinvistică. În această ordine de idei, A. Martinet, preşedintele de onoare al şcolii funcționaliste, afirma: “Dacă ținem de idea precum că limba îşi are drept funcție esențială cea de comunicare, putem uşor conchide că numai sintaxei îi revine misiunea primă”, “deoarece “sintaxa întruneşte cuvintele unei limbi într-un tot întreg relațional şi comunicativ” [A. Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, Bucureşti, 1970, p. 23].

[5] C. Dimitriu, *Tratat*, p. 857.

Morfologia ne prezintă structura, scheletul, „anatomia” limbii, iar **sintaxa** – funcționarea acestui sistem și, prin urmare, prezintă „fiziologia” limbii. Sintaxa deci este partea gramaticii care studiază cuvintele sub aspectul funcției lor în comunicare, adică se ocupă de întocmirea legilor de îmbinare a cuvintelor schimbate deja sub aspect formal în unități sintactice (morfologia studiază cuvintele izolat sub aspect formal, prezentîndu-ne paradigmele cuvintelor), precum și relațiile sintactice din cadrul acestor unități.

Unitățile de studiul cărora se ocupă sintaxa sînt: ***enunțul, partea de propoziție, propoziția, substitutul de propoziție/frază/text, restul de propoziție, fraza, textul***

După ideile exprimate și după modul lor de organizare sintactică, distingem *enunțuri sintactice* ***sinonime,*** care exprimă aceeași idee, pe baza aceleiași organizări sintactice (*Zidarii construiesc case // Casele sînt construite de către zidari; E uşor a scrie versuri // E uşor să scrii versuri; A lucrat şi a cîntat mereu // A lucrat cîntînd mereu*) și *enunțuri* ***omonime,*** care sînt formate din aceleaşi cuvinte aşezate în aceeaşi ordine, dar cu organizare sintactică diferită (*Vine noaptea* (subiect)// *Vine noaptea* (CCT); *A văzut omul* (subiect)// *A văzut omul* (CD); *A fost prietenul* (NP) *meu // A fost prietenul* (subiect) *meu*).

3. Istoricul studiilor de sintaxă

Sectorul gramaticii în care ultimele decenii au marcat înnoiri radicale, spectaculoase, este sintaxa. Termenul *sintaxă* provine din gr. *syntaxis* „aşezare împreună”, „ordine”, „îmbinare”. În greacă acest termen a circulat încă din secolul al V-lea î.e.n., dar numai învățatul alexandrin Apollonios Dyscolos, supranumit „părintele sintaxei”, i-a precizat accepțiunea gramaticală, în secolul al II-lea e.n., prin tratatul său *Despre sintaxă*. Pornind de la unele incorectitudini în îmbinarea cuvintelor, Dyscolos stabilește două posibilități de combinare corectă a cuvintelor, determinate de flexibilitatea lor. Astfel, pe de o parte, îmbinarea cuvintelor flexibile este posibilă numai în limita numărului, cazului, genului, persoanei cuvintelor care intră în construcție, pe de altă parte, îmbinarea cuvintelor neflexibile nu cunoaşte alte limite decît sensul lor. Tratatul lui a fost apoi tradus în limba latină, la începutul secolului al VI-lea e.n., de către Priscianus din Cezareea.

În cercetarea lingvistică actuală, problemele sintaxei sînt dezbătute cu o pasiune şi un entuziasm care prevestesc o epocă de înnoire, de restructurare profundă. Din confruntarea concepțiilor opuse sau complementare, prin compararea rezultatelor obținute cu metode variate, cu certitudine va lua naştere o sintaxă nouă, care va elabora concepții fundamentale, se vor găsi soluții la numeroasele semne de întrebare. De fapt, în orice domeniu ştiințific, evoluția presupune confruntarea, reevaluarea cunoştințelor, care conduc uneori la concilierea teoriilor noi cu cele vechi, alteori, la abolirea fără întoarcere a unor opinii, a unor credințe. Un mod nou de abordare a faptelor pune totdeauna în lumină aspecte ale fenomenelor neobservate, necunoscute pînă atunci, detalii care completează şi aprofundează cunoaşterea într-un anumit domeniu sau elemente care răstoarnă întregul mod de înțelegere a faptelor. În anii din urmă, sintaxa, care părea să fie cea mai conservatoare dintre disciplinele lingvistice, participînd cel mai puțin la intensa frămîntare teoretică care caracterizează lingvistica secolului nostru, ajunge să reprezinte unul din domeniile cele mai fertile sub aspect teoretic şi metodologic. Diversele modalități de abordare a fenomenului sintactic sînt opuse adeseori una alteia, uneori cu vehemență. De cele mai multe ori înfruntările sînt proprii perioadelor de început. După ce s-au maturizat, de obicei, diversele concepții şi şcoli devin mai conciliante, capabile să accepte aportul

ştiinţific al cercetării cu altă fundamentare teoretică, să recunoască o anumită continuitate în dezvoltarea disciplinei.

Aşadar, studiile greceşti asupra sintaxei, traduse în limba latină, au stat la baza tuturor gramaticilor europene (inclusiv celor franceze, pe care noi le-am luat ca model) pînă în sec. al XVII-lea, cînd au fost completate cu principiile *Gramaticii generale şi raţionale de la Port Royal* din 1660. Aceasta din urmă e gramatica limbii franceze, ale cărei categorii sînt explicate comparativ cu fapte din limbile moderne: spaniolă, italiană, portugheză. Pornind de la premisa identităţii categoriilor gramaticale cu cele logice, acest tratat manifestă o preocupare permanentă de a găsi corespondenţele gramaticale din aceste limbi, de a descoperi faptele comune, aşa-zisele *universalia* („limba este o creaţie a raţiunii umane", „categoriile gramaticale sînt identice cu categoriile logice", „propoziţia şi judeacata se suprapun perfect", „sintaxa e în primul rînd logică" etc.). În felul acesta, se neglijează cu totul cronologia datelor supuse comparaţiei şi nu se ţine seama de specificul fiecărei limbi. Aceste principii de gramatică au orientat studiile de gramatică pînă la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea cînd, prin introducerea metodei comparativ-istorice în studiul limbilor, sintaxa logică îşi pierde din importanţă în favoarea cercetărilor de fonetică şi de morfologie.

În secolul al XIX-lea, cînd este demonstrată varietatea structurală a limbilor, e infirmat şi caracterul universal al sintaxei. La sf. sec. al XIX-lea studiile de sintaxă au avut la bază o serie de concepţii filozofice, prin care se ajungea fie la o exagerare (Şcoala funcţională de la Geneva, reprezentată prin Charle Bally), fie la o diminuare a importanţei acestora (*Şcoala idealistă*, reprezentată prin Karl Vossler).

În lingvistica contemporană s-ar putea vorbi despre două direcţii, tendinţe în tratarea problemelor de sintaxă:

- direcţia tradiţională;
- direcţia formalistă / structuralistă.

În afara modelului clasic de sintaxă pe care îl practicăm, mai există modelul generativ-transformaţional. Prima încercare amplă în lingvistica românească de orientare generativ-transformaţională este publicată de E. Vasiliu şi Sanda Golopenţia-Eretescu, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1969. Conştienţi că, în lume, „teoria transformaţională", aşa cum apărea ea la Noam Chomsky, avea unele „lacune", autorii subliniază că nu şi-au propus să aducă o contribuţie la soluţionarea unor probleme teoretice. Dat fiind faptul că gramatica tansformaţională operează cu reguli „prin intermediul simbolurilor" (simboluri categoriale), sintaxa transformaţională are un pronunţat caracter tehnicist. O altă lucrare de orientare generativ-transformaţională aparţine Gabrielei Pană Dindelegan. Autoarea preia de la Noam Chomky „exclusiv natura structurii de adîncime, iar gramatica, pentru ea, reprezintă un ansamblu finit de reguli care operează asupra unui vocabular finit, reguli capabile să genereze infinitatea enunţurilor corecte ale unei limbi. În raport cu gramatica clasică, care, taxinomică fiind, are în vedere în regulă generală o limbă istorică, ca în cadrul căreia identifică diverse tipuri de unităţi, raporturi, funcţii etc., gramatica generativ-transformaţională parcurge drumul invers, „punctul de plecare" constituindu-l „aspectele paradigmatice (implicate în iventarul de simboluri), iar, ca obiectiv final, se ajunge la aspectele sintagmatice, adică mulţimea frazelor generale. Reprezentant al direcţiei formaliste la noi e lingvistul Ion Eţcu, care cercetează fenomenele sintactice reieşind atît din forma structurilor analizate, cît şi din semantica elementelor combinatorii, pe cînd adepţii direcţiei structuraliste, deşi recunosc forma şi conţinutul în

limbă şi dialecica dintre ele înclină spre studierea formei (considerînd forma esenţă a fenomenului). Reieşind din faptul că categoriile lingvistice sînt generale, abstracte şi, prin urmare, în vorbire nu apar, Ion Eţcu pledează pentru delimitarea, pe de o parte, a sintaxei limbii şi a sintaxei vorbirii, pe de altă parte. El relevă 28 de modele de propoziţii[6]. Neajunsul acestor gramatici constă în faptul că nu poate realiza ceea ce şi-a propus, anume „să genereze infinitatea enunţurilor corecte ale limbii române printr-un ansamblu finit de reguli ce operează asupra unui vocabular finit".

Între lingvistica de tip generativ-transformaţional există deosebiri şi în privinţa sensului/direcţiei în care se face cercetarea: faţă de gramatica - taxinomică – de tip clasic, care pleacă de la limbă şi ajunge la clase, subclase etc. la toate nivelele limbii, gramatica generativ-transformaţională parcurge principial drumul invers, plecînd de la clase, subclase şi trebuind să ajungă la limbă.

Gramatica generativ-transformaţională de tip Noam Chomsky referitoare la limba română se află azi într-o fază doar incipientă şi fără preocupări substanţiale de dezvoltare a ei. Aceasta înseamnă că în forma ei „actuală", gramatica generativ-transformaţională chomkyană cu aplicare la limba română nu poate realiza obiectivul propus, adică nu poate genera infinitatea enunţurilor corecte ale limbii române cu ajutorul unui număr finit de reguli ce operează asupra unui vocabular finit. Considerînd că din punctul de vedere al scopului care constă în cunoaşterea taxinomizată a limbii române din punctul de vedere al nivelului gramatical – modelul clasic de gramatică românească este superior modelului generativ-transformaţional, ne vom conduce tot după modelul clasic, cu atît mai mult cu cît acesta, receptiv fiind, se perfecţionează continuu prin acceptarea cîştigurilor autentice obţinute prin apelul la nu importă ce model, metodă de cercetare etc.[7]

---

[6] Cînd vorbim, reproducem unul din aceste modele.

[7] Printre încercările de sintaxă structurală care au găsit mai mulţi adepţi şi care au rezistat mai bine timpului se numără metoda analizei în *constituenţi imediaţi* apărută în cadrul şcolii descriptiviste. Creatorul metodei poate fi socotit lingvistul american K. L. Pike, care a schiţat-o într-un studiu apărut în 1943, în revista "Language", inspirându-se din unele idei ale lui L.B l o o m f i e l d, întemeietorul şcolii descriptiviste. Metoda a intrat într-o etapă nouă odată cu crearea teoriei gramaticilor generative. Zeci de lingvişti din diferite ţări europene lucrează astăzi în mod curent cu noţiunea de constituenţi imediaţi. Se consideră ca date toate enunţurile posibile într-o limbă oarecare. Deci, obiectul supus analizei în constituenţi imediaţi este o mulţime infinită de enunţuri ("comunicare lingvistică care poate fi precedată şi urmată de pauză"). Părţile în care se poate diviza enunţul se numesc *constituenţi.* De obicei, enunţul se împarte mai întîi în două, fiecare din cele două segmente se împarte iarăşi în două şi aşa mai departe, pînă se ajunge la segmente care nu mai pot fi divizate, deoarece s-ar obţine complexe sonore fără înţeles. Deci, segmentarea se opreşte la nivelul morfemelor, incluzînd toată structura gramaticală. Elementele care rezultă din prima diviziune a unui enunţ sau a unei părţi de enunţ se numesc c o n s t i t u e n ţ i i i m e d i a ţ i ai enunţului (respectiv, ai fragmentului de enunţ). Constituenţii imediaţi ai primei propoziţii din cele două citate mai înainte sînt: *Fratele meu Ion şi-a cumpărat un radio nou de foarte bună calitate. Fratele meu Ion* se împarte, la rîndul său, în doi constituenţi imediaţi: *fratele meu Ion* ş.a.m.d. Orice grup de doi constituenţi imediaţi formează un c o n s t i t u t. O diviziune similară celei de mai sus se operează la nivelul cuvîntului, pentru a-l descompune în morfeme. De pildă, *neprietenos* se descompune în *ne + prietenos,* iar *prietenos* în *prieten + os.* După ce s-au efectuat toate segmentările posibile, enunţul se prezintă ca o secvenţă de morfeme, numite c o n s t i t u e n ţ i I u l t i m i ai enunţului. Revenind la exemplul nostru, constituenţii săi ultimi pot fi consideraţi: *Frat-e-le me-u Ion şi-a cumpăr-a-t un radio no-u de foarte bun-ă calitat-e.* Pînă acum, scopul acestei analize ne apare a fi descoperirea părţilor componente ale unui enunţ. Oprindu-ne pentru o clipă aici, constatăm trei diferenţe vizibile faţă de analiza gramaticală tradiţională: – se operează cu diviziuni (dihotomii) succesive; – rezultatul analizei, în toate etapele ei, sunt nişte segmente numite în acelaşi fel ("constituenţi imediaţi"); constituenţii ultimi sînt, de fapt, tot constituenţi imediaţi, aşadar problema

Sintaxa tradiţională (de tip clasic) actuală s-a dezvoltat în două direcţii. Una susţine caracterul bimembru al propoziţiei; oricît de dezvoltată ar fi propoziţia, ea poate fi divizată în două, în „grupul subiectului" şi „grupul predicatului". O altă direcţie, mai analitică (B. Delbrück), distinge părţi de propoziţie care se suprapun aproape exact părţilor de vorbire.

În ultimele decenii ale sec. al XX-lea şi, în special, în ultima vreme, studiile de sintaxă au luat o mare amploare. De unde, pînă nu demult, sintaxei i se acorda un loc neînsemnat în tratatele de gramatică, toată atenţia fiind acordată morfologiei (şi foneticii), azi sintaxa a devenit terenul de exploatare preferat al cercetătorilor din domeniul limbii. Aceasta se datoreşte atît faptului că sintaxa oferă încă cele mai multe puncte obscure din structura unei limbi, cît şi noilor teorii lingvistice, în special structuralismului şi mai ales transformaţionalismului, care îşi găsesc aplicaţii în complexitatea faptelor sintactice.

Sintaxa modernă de tip clasic acordă un rol important în analiză factorului semantic.

Notă: Interdependenţa organizării sintactice faţă de conţinutul lexical a fost probată mai ales cu fraze absurde: cuvintele unei propoziţii „normale" sînt substituite cu alte cuvinte, în aşa fel încît rezultatul să fie un text inacceptabil din punct de vedere semantic. Perceperea enunţului dat evocă imagini absurde, pe cae mintea noastră nu le poate asimila, în schimb natura gramaticală a legăturilor gramaticale rămîne tot aşa de clară ca înainte de experiment: „*Elaţii pirulează carotic*" – complex care, deşi respectă regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziţie, nu reprezintă totuşi o unitate comunicativă, căci nu comunică nimic. Or în conştiinţa lingvistică a subiecţilor vorbitori, în baza enunţurilor concrete, se creează anumite scheme, precum şi cea de mai sus: S + P + CC. Aşadar, nu putem decît să subscriem afirmaţiei conform căreia „e fals şi periculos de a cantona explicaţia gramaticală pe terenul formal sau, cel puţin, de a acorda prioritate formei în explicaţia gramaticală. Explicaţia gramaticală trebuie să se sprijine pe formă ca pe un indice pentru a atinge mecanismul gîndirii care, finalmente, comandă cuvintele. Ea trebuie să îmbrăţişeze limba în totalitatea sa, spirit şi corp: numai cu această condiţie ea va fi într-adevăr o analiză integrală" (a se vedea E. Teodorescu, *Curs de sintaxa limbii române*, p.

---

numărului de niveluri şi a definiţiei unităţilor fiecărui nivel nu interesează deocamdată (avem a face numai cu enunţuri şi constituenţi imediaţi);– graniţele dintre sintaxa frazei, a propoziţiei şi morfologiei dispar. Mergând mai departe, analiza îşi propune să dea o reprezentare schematică a structurii enunţului divizat, descoperind m o d e l u l său. Pentru a da un exemplu mai simplu, vom reprezenta propoziţia ***el cumpără o pălărie nouă***; constituenţii săi sunt ***el, cumpăr, ă, o, pălări, e, nou, ă***. Structura acestei propoziţii se reprezintă astfel: Sute de propoziţii ale limbii române (de exemplu, ***Ion aduce nişte cărţi frumoase, tu citeşti o poezie nouă*** etc.) se încadrează în aceeaşi schemă de organizare a constituenţilor, deci au a c e l a ş i m o d e l. Făcând abstracţie de conţinutul concret al uturor acestor propoziţii, obţinem reprezentarea pură a modelului: pe baza unei mulţimi de zeci sau sute de mii de propoziţii româneşti, am putea descoperi diversele modele cărora li se conformează aceste propoziţii. Numărul acestor modele e, desigur, mult mai mic decât al propoziţiilor posibile, dar rămâne totuşi foarte mare. Prin metoda analizei în constituenţi se urmăreşte reducerea considerabilă a acestui număr, pornind de la ipoteza că modelele descoperite sunt, de fapt, construite pe un inventar mult mai mic de modele mai simple. Se caută deci modele cu o putere de generalizare superioară. Despre procedeul folosit în acest scop va fi vorba ceva mai departe. Rezultă, prin urmare, că al doilea scop al metodei în discuţie este reducerea numărului infinit de enunţuri la un număr finit (şi cât mai mic) de tipuri structurale cu alte cuvinte, reducerea variantelor la invariante. Mulţimea de enunţuri posibile într-o limbă nu sunt deci altceva decât realizări variate ale unor modele. Mai pe scurt, acest al doilea scop al analizei în constituenţi imediaţi este m o d e l a r e a gramaticală a enunţurilor.

25). De exemplu, e fapt verificat că nu orice propoziție introdusă printr-un cuvînt clasat la conjuncțiile subordonatoare este o propoziție subordonată: cf. *Că bine mai zici, moşule!* (enunțiativă exclamativă)*; Dacă te-aş ajuta?!* (o interogativă exclamativă); *Îi! Că în clondir se stinge căpeţelul de lumină!* (M. Eminescu) ş.a. Conținutul acestor propoziții, deşi marcate prin conjuncții subordonatoare, nu ne permite să le interpretăm ca subordonate, pentru că niciuna din aceste conjuncții nu exprimă un raport de dependență semantico-gramaticală. Adică nu realizează, pe plan structural, o ierarhie. Ne aflăm deci în plină sintaxă afectivă[8].

Cînd un enunț admite mai mult de o analiză structurală („neutralizarea opozițiilor sintactice"), asupra soluției corecte decid sensurile lexicale. Cf. *Scrie romanul*, nimeni nu va interpreta *romanul* drept subiect datorită senusului lexical, deşi teoretic soluția e posibilă. Alteori, rolul sintactic al cuvintelor dintr-un enunț dat depinde de sensul lexical: Cf. *E apreciat de profesor; E acuzat de trădare; E ascultat de frică; Culturile sînt compromise de ploaie*[9] ş.a.

Desigur că această nouă gramatică nu este omogenă, adoptîndu-şi ca bază principiul ajungerii la o analiză fără rest a infinității faptelor de limbă din perspectiva gramaticii de tip clasic: astfel, bunăoară, se admit nu doar două unități sintactice (propoziția şi fraza)[10], ci mai multe, nu doar două raporturi sintactice (coordonare şi subordonare), ci şapte, e luată „în discuție" şi problema resturilor de propoziție/frază etc.

În demersul nostru ne-am propus ca fundament gramatica modernă de tip clasic, bazîndu-ne pe lucrările de specialitate a astfel de autori, cum ar fi: D. Irimia, C. Dimitriu, A. Merlan, R. Hagy, M. Secrieru, V. Guțu Romalo, S. Stati, E. Tamba Dănilă, M. Timofte ş.a. Aşadar, analiza noastră porneşte de la stadiul actual al teoriei limbii, în general, şi al sintaxei, în special, care se bazează pe stadiul actual al limbii. Unele opinii le-am prezentat critic, menționînd punctul propriu de vedere, indiferent dacă se suprapune sau nu ideilor avansate în lucrările de specialitate consultate.

4. Legătura sintaxei cu alte discipline lingvistice

Privită ca parte integrantă a structurii gramaticale, sintaxa apare în strînsă legătură cu morfologia, între ele existînd totuşi şi o serie de deosebiri:

- categoriile morfologice nu sînt identice cu cele sintactice;
- legile morfologice sînt mai puțin logice decît cele sintactice, adică nu le putem explica din punct de vedere logic (paradigma), iar legile sintactice sînt mai logice (acordul predicatului cu subiectul), se bazează pe simțul lingval;
- morfologia e mai conservativă, iar sintaxa e mai penetrabilă (împrumuturile sînt adoptate relativ mai uşor: combinații sintactice; PVC cu verbul de bază la infinitiv etc.); *Ce vrei tu?* (rus. *Что ты хочешь*?), înlănțuire de genitive, care nu sînt specifice pentru limba română, care e 99% este analitică: *Consiliul deputaților cetețenilor etc.* Cauza caracacterului penetrabil al sintaxei: o structură străină este acceptată dacă nu duce la incomprehensiune între oameni.

[8] Pe de altă parte, uneori forma nu ne permite a clasa în aceeaşi categorie construcții care exprimă acelaşi conținut, dacă forma nu ne permite: cf. coordonarea opozitivă şi subordonarea opozițională: *Nu citeşte, ci priveşte televizorul / În loc să citească, priveşte televizorul.*

[9] Sensul lexical al complementului e decisiv la analiza sintactică a acestor propoziții.

[10] Din punctul nostru de vedere, sintaxa nu poate fi definită ca "îmbinare a cuvintelor în propoziții şi a propozițiilor în fraze", deoarece se iau în considerație doar două unități sintactice, ignorîndu-se celelalte.

- sintaxa dispune de mai multe posibilități de exprimare a unui conținut, a unei idei decît morfologia (de ex., ideea de cauză în sintaxă îi pune la dispoziție vorbitorului mai multe variante (***deoarece, pentru că, fiindcă, căci, că*** etc.) pe cînd ideea de persoana I, pl. în morfologie, la verbe, nu-i oferă decît o singură desinență, ***-m***);
- sintaxa determină în mai mică măsură decît morfologia specificul unei limbi, deoarece toate popoarele au, pe aceeaşi treaptă de dezvoltare, aproximativ aceleaşi forme logice de gîndire.

Deseori apare întrebarea ***cu ce a început vorbirea noastră: morfologie sau sintaxă?*** Răspunsul corect ar fi concomitent, întrucît V. V. Vinogradov subliniază: „Нет ничего в морфологии чего нет или прежде бы не было в синтаксисе”. Categoriile morfologice, părțile de vorbire se stabilesc pe baza părților de propoziție, adică în context (sintaxă): deseori numai avînd contextul, putem stabili categoriile morfologice.

Notă: Avem două unități lexicale: ***student*** şi ***a învăța***. Pentru a forma o propoziție din aceste cuvinte e nevoie mai întîi să le modificăm sub aspect morfologic, iar apoi să le acordăm (sintaxă)[11].

[11] A se vedea Gh. Constantinescu-Dobridor, ***Sintaxa limbii rom.***, 1998, § 5 ***Raporturile sintaxei cu alte discipline***, p. 37-50.

UNITĂȚILE SINTACTICE

Unul din aspectele cele mai importante ale structurii sintactice a limbii îl reprezintă unitățile sintactice, pentru care, în gramatica românească modernă, nu există uniformitate de opinii: nici în ce privește definiția lor, nici în ce privește numărul unităților sintactice. Interpretate în diverse moduri, în evoluția gîndirii lingvistice, vom considera drept ***unitate sintactică*** un „segment" simplu sau complex, înscris în nivelul sintactic pe baza raporturilor sintactice[12] (interne, dar și externe) și al funcțiilor sintactice. Pînă la ora actuală, specialiștii au avut opinii contradictorii vizavi de numărul unităților sintactice: unii specialiști relevau o singură unitate sintactică – enunțul (Valeria Guțu Romalo, D. Irimia), alții propun o taxinomie bipartită reprezentată prin propoziție și frază (I. Coteanu) sau tripartită, reprezentată prin unități diferite la diverși specialiști – propoziție, frază, îmbinare de cuvinte (G.A. 1954), enunțul, cuvîntul sintactic și sintagma (S. Stati) sau fraza, propoziția și partea de propoziție (I. Iordan, Vl. Robu, V. Șerban, I. Diaconescu). M. Avram scoate în evidență patru unități sintactice: propoziția, fraza, îmbinarea de cuvinte și partea de propoziție; C. Dimitriu - partea de propoziție, propoziția, fraza și substitutul de propoziție sau frază. Generalizînd cele expuse pînă aici, remarcăm că, în demersul nostru, considerăm drept unități sintactice următoarele:

Enunțul
Propoziția
Fraza
Substitutul de propoziție sau frază
Partea de propoziție
Textul

ENUNȚUL

La nivelul lingvisticii românești, enunțul reprezintă o unitate sintactică controversată, care nu se bucură de o accepție majoritară: fiecare cercetător propune pentru enunț o definiție proprie. Dacă unii lingviști formulează pentru enunț definiții convergente - bunăoară, S. Stati consideră drept enunț o „Unitate de bază, fundamentală, specifică nivelului sintactic", ceea ce constituie un dublet terminologic pentru propoziție, parte de propoziție, frază și chiar text; D. Irimia însă consideră drept enunț „unitatea minimală a limbii", echivalentul propoziției. Alții însă opun enunțul concretizărilor sale (propoziție sau frază) conform dihotomiei saussuriene: adică enunțurile sînt fapte de vorbire/parole, pe care lingvistul le utilizează ca date pentru construirea structurii subiacente comune: langue"[13].

În demersul nostru, prin ***enunț*** vom înțelege un act de comunicare (deci implicit sintactic, utilizînd toate elementele sintaxei de la nivelul unei limbi naturale – unități sintactice, raporturi sintactice, funcții sintactice). Așadar, enunțul presupune o triplă dimensiune: sintactică (relevată de raporturile sintactice în baza cărora există), semantică (stabilind relațiile dintre referenți și semnele lingvistice, pe de o parte, iar pe de alta, relațiile dintre semne și semnificanții lor) și pragmatică sau pragmalingvistică (dimensiune

[12] Așadar, unitățile sintactice presupun un anume raport sintactic, posibil în interiorul acestora sau între unități.

[13] Cf. G. Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, București, ed. Științifică, 1995.

determinată de relațiile dintre emițători şi receptori). Astfel prin enunț înțelegem o „unitate de bază – absolută a sintaxei (identificată de unii lingviști prin cuvînt (I. Diaconescu), de către alții prin propoziție), ce se actualizează deasupra oricărui alt tip de unitate sintactică, pentru că se suprapune tuturor celorlalte unități: propoziție, frază, text, substitut de propoziție / frază).

Enunțul reprezintă deci unitatea lingvistică „preteoretică", supraordonată şi supraordonantă a lingvisticii. Altfel spus, enunțul sintactic este orice act de comunicare, ce poate fi actualizat prinr-o propoziție (enunț-propoziție: cf. *O fată frumoasă e / O fereastră deschisă spre paradis.* (L. Blaga, *Mirabela sămînță, Catrenele unei fete frumoase*), printr-o frază (enunț-frază: cf. *Plăcut e somnul lîngă o apă ce curge / lîngă apa care vede totul, DAR amintiri nu are.* (L. Blaga, *Cîntecul somnului*), printr-un substitut de propoziție / frază: cf. *O!* (un singur fonem); *Ura! Da. Fireşte*. (un singur morfem); *Ileano!*. Enunțurile date nu pot fi excluse dintre realizările enunțului sintactic în baza faptului că ele sînt definibile printr-un caracter relațional extern, marcat abstract, mai exact contractează raporturi sintactice externe de un tip special cu vecinătățile lor lingvistice.

SINTAGMA (ÎMBINAREA DE CUVINTE)[14]

În inventarul unităților sintactice unii specialişti includ şi *sintagma*. Termenul dat e de origine greacă („un lucru pus la un loc cu altul"). În lingvistică acest termen a apărut relativ tărziu şi cu accepții variate. Termenul a fost impus de teoria saussure-iană, semnificînd „succesiune de două sau mai multe unități consecutive", care se poate aplica atît cuvintelor, cît şi grupurilor de cuvinte, unităților complexe de orice dimensiuni şi de orice fel, cuvintelor compuse, derivate, părților de propoziție, propozițiilor întregi. Pînă în prezent el mai constituie un obiect de discuție, fiecare lingvist acordînd a altă accepție termenului. Astfel **L. Bloomfield** vorbeşte despre grupuri de cuvinte coordonative, dacă au aceeaşi distribuție cu doi sau mai mulți termeni pe care-i cuprind, despre grupuri subordonative, dacă au aceeaşi distribuție cu unul dintre termeni, şi despre grupuri exocentrice, dacă au o distribuție diferită de fiecare dintre termeni. **Troubetzkoy** clasifică combinațiile de cuvinte în *sintagme determinative, predicative şi asociative*. Termenul sintagmă a fost aplicat de **Baudouin de Courtenay** unui cuvînt oarecare dintr-o comunicare dată. L. V. **Şcerba**, elevul lui B. de Courtenay, a dat o accepție mai precisă acestui termen: sintagma este cea mai mică unitate de bază în procesul vorbirii şi al gîndirii, şi ea exprimă un tot unitar din punctul de vedere al sensului, închegat fonetic prin accent. Astfel, V.V. **Vinogradov** consideră sintagma o unitate semantică şi sintactică a vorbirii care se încheagă în cursul unei comunicări (orale sau scrise); ele se desprind din comunicare şi, în acelaşi timp, o alcătuiesc).

În lingvistica românească, de această problemă s-a ocupat Sorin Stati, care consideră sintagma un grup de două cuvinte legate semantic şi gramatical unul de altul, avînd funcția de părți de propoziție diferite. În general, părerile lingviştilor în legătură cu sintagma sînt pe cît de numeroase, pe atît de variate, avînd puncte comune şi puncte contradictorii. Din numărul mare al opiniilor, cele mai răspîndite se grupează în următoarele două grupe:

---

[14] *Îmbinarea de cuvinte* reprezintă dubletul terminilogic pentru *sintagmă*, vehiculat în lingvistica străină.

În opinia noastră nu se justifică circulația paralelă a doi termini cu accepții identice în discursul ştiințific, de aceea trebuie de optat numai pentru unul.

a) sintagma este cea mai mică unitate sintactică, deci unitate comunicativă (F. F. Fortunatov, A. N. Peşcovskii);
b) sintagma nu constituie obiectul de studiu al sintaxei, căci se obţine în urma scindării propoziţiilor, care reprezintă unitatea de bază a sintaxei (Potebnea, A. A. Şahmatov, V. V. Vinogradov).

Şi lingvistica românească se caracterizează printr-o varietate de modele interpretative vizavi de problema sintagmei. La nivel sintactic, sintagma este definită ca „cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic" (GA)[15].
Discuţii aprinse însă se duc şi astăzi în jurul următoarelor problemele:

- funcţiile sintactice ale constituenţilor sintagmei;
- valoarea morfologică a constituenţilor;
- numărul constituenţilor;
- există sintagma în afara propoziţiei şi constituie materialul de construcţie al propoziţiei sau ea e obţinută în rezultatul dezmembrării propoziţiei.

a) În legătură cu problema funcţiilor sintactice ale constituenţilor unei sintagme, părerile specialiştilor nu coincid. Unii exclud din clasa sintagmelor pe acelea care conţin predicatul (V. Şerban), alţii susţin însă că sintagmele pot conţine predicatul (S. Stati). Dar care e diferenţa atunci dintre sintagmă şi propoziţie: or sintagma predicativă reprezintă o altă unitate sintactică, superioară sintagmei. De asemenea, unii lingvişti consideră că termenii unei sintagme sînt heterofuncţionali (între termeni se instituie un raport de subordonare), alţii admit şi sintagme cu constituenţi homofuncţionali (între ei fiind un raport de coordonare).

b) În legătură cu valoarea morfologică a membrilor unei sintagme, se relevă că ei nu pot fi unelte gramaticale, deci *în faţa mea, în spatele mamei, în jurul blocului* etc. nu vor fi considerate îmbinări de cuvinte, la momentul actual, la nivelul analizei sintactice, o singură funcţie sintactică;

c) Şi numărul constituenţilor unei sintagme, în viziunea specialiştilor, poate fi variabil: de la unu – sintagmă „unară" (I. Iordan, 1956, p. 502) la doi – sintagmă binară (S. Stati, 1967, p. 450), la trei – sintagmă ternară şi mai mulţi termeni – macrosintagma (S. Stati, 1972, p. 60), păreri care vin în contradicţie cu însăşi definiţia sintagmei. Or la nivelul unui singur cuvînt nu se poate stabili un raport sintactic.

Aşadar, analizînd cele menţionate mai sus, ne solidarizăm opiniei M. Secrieru, conform căreia toate argumentele aduse în discuţie pentru teoretizarea şi individualizarea unei unităţi sintactice numite ***sintagmă*** reprezintă tot atîtea surse de contradicţii, care, în fapt, subminează statutul de unitate sintactică a sintagmei. De aceea considerăm că sintagma nu reprezintă o unitate sintactică, deoarece chiar baza ei de definire conţine contradicţii ireconciliabile.

[15]Acad. Iorgu Iordan folosea la cursuri de specialitate noţiunea de ***sintagmă*** cu accepţia: „grup de cuvinte care, *neavînd un predicat*, nu formează o propoziţie". La fel defineşte sintagma şi lingvistul rus R. A. Budagov: „Sintagma se deosebeşte atît de cuvînt, cît şi de propoziţie şi are trăsăturile ei proprii. Sintagma este unitatea, gramatical organizată, a două sau mai multe cuvinte (semnificative) care nu alcătuiesc o propoziţie".

PROPOZIȚIA

1. Noțiuni generale despre propoziție
2. Definiția propoziției. Controverse
3. Noțiunea de predicativitate
4. Propoziția şi judecata
5. Diferite teorii cu privire la propoziție

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

I. Ețcu, *Unele considerații cu privire la conceptul de propoziție*, Revistă de lingvistică şi ştiință literară, 1995, nr. 2, p. 69-73.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne”*, Iaşi, 2005, p. 65-151.

Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi şi funcții sintactice în limba română*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 16-21.

M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Partea I, *Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 16-21.

1. Noțiuni generale despre propoziție

La unitățile sintactice (clasice) care considerăm că trebuie admise ca atare se încadrează, în primul rînd, propoziția, pe care unii lingvişti o consideră unitate sintactică de bază, motivîndu-şi această apreciere prin două caracteristici: una vizează faptul că propoziția este, principial, unitatea sintactică ce poate conține, singură, o anumită comunicare. Cu toate că propoziția este o realitate la care fac apel, direct sau indirect, toți cei care se preocupă de sintaxa limbii române, totuşi, pînă în momentul de față, nu s-a ajuns la o definiție convenabilă a acestei unități sintactice.

După cum am relevat, una din funcțiile principale ale propoziției o constituie comunicarea, adică funcția de a transmite o informație despre anumite lucruri din realitate. În procesul comunicării, însă, mai ales în dialog, vorbitorul poate cere de la interlocutor anumite informații despre un lucru sau un fapt necunoscut de el. Adeseori vorbitorul exprimă o dorință de a se realiza o acțiune, de a obține ceva. În alte situații, cel care vorbeşte vine să poruncească, să ordoneze sau se adresează cu o rugăminte interlocutorului ş.a.m.d. Propozițiile se deosebesc între ele şi după gradul de afectivitate. Afirmarea, întrebarea, dorința, porunca, exprimate de propoziții, poartă uneori caracter emotiv, volițional, redînd starea afectivă a vorbitorului. Propozițiile diferă între ele şi din punct de vedere al celor exprimate, acestea prezentîndu-se ca reale (în prezent, trecut sau viitor) sau ireale (posibile, dorite, necesare, îndoielnice, nesigure etc.). Un element important, pe baza

căruia propoziţiile se deosebesc după scop este intonaţia. Intonaţia serveşte uneori drept unic mijloc de deosebire a propoziţiilor între ele.

După cum se ştie, propoziţia este o unitate principală a actului comunicativ (prin intermediul căreia limba îşi îndeplineşte funcţia sa fundamentală de mijloc de comunicare între oameni), constituind obiectul de cercetare a ştiinţei sintaxa.

Totuşi propoziţia este unitatea sintactică cel mai mult dezbătută de lingvişti, în scopul dezvăluirii esenţei ei gramaticale. Ea ridică probleme complexe şi dificile, multe nerezolvate încă. Este suficient să zicem că numărul definiţiilor propoziţiei se ridică astăzi nu la sute, ci la mii (nemaivorbind şi de un număr foarte mare de clasificări ale ei). Şi nu e vorba că definiţiile existente ar fi greşite, pur şi simplu apar la lumină noi şi noi faţete ale fenomenului dat. Să examinăm unele din ele: Propoziţia este „o judecată exprimată cu ajutorul cuvintelor" (Sizova); „o unitate a limbii care serveşte drept mijloc de formare, de exteriorizare a gîndului şi de transmitere a lui altor persoane" (Şahmatov); „o unitate integră a vorbirii, organizată din punct de vedere gramatical după legile limbii date, care constituie principalul mijloc de formare, exteriorizare şi comunicare a gîndului" (*Gramatica limbii ruse*); „un enunţ uman relativ complet şi independent" (A. Meillet); „unitatea verbală, care se foloseşte la realizarea actului comunicativ, servind drept bază pentru formarea, exteriorizarea şi comunicarea acestor gînduri" (*Sintaxa*, Ch.); „cea mai mică unitate a vorbirii, sfîrşită din punct de vedere al gîndirii, formulată (corect) din punct de vedere gramatical şi completată din punct de vedere al intonaţiei. Această unitate oglindeşte un fragment din realitatea înconjurătoare şi exprimă un raport" (V. V. Vinogradov); „o comunicare cu un singur predicat (cu predicaţie unică)" etc.

Neajunsurile unora dintre definiţiile prezentate îl constituie faptul că fie punctul de plecare al definiţiilor îl reprezintă caracteristicile extralingvistice, şi nu cele lingvistice ale propoziţiei, fie se pune semnul de egalitate între propoziţie şi judecată, admiţînd, implicit sau explicit, că sintaxa este logică, iar limba este gîndire (ceea ce nu corespunde adevărului). Această confundare a noţiunilor de *judecată* cu cea de *propoziţie* îşi are originea încă în antichitate, cînd termenul de *propoziţie* era utilizat atît practic, pentru a denumi unitatea lingvistică, cît şi ca termen logic, pentru a denumi *judecata*.

2. Definiţia propoziţiei

Vom supune analizei detaliate doar trei definiţii.

I. Primul fel de definiţie este cel din Gramatica Academiei, II, p. 17, unde se spune că propoziţia este „cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare şi care comunică prin cuvinte cu indici de predicaţie o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori voliţional". Lăsînd la o parte unele aspecte ale formulării, utilizarea acestei definiţii presupune cunoaşterea semnificaţiei sintagmei terminologice **indice de predicaţie**, marcat de cele mai multe ori prin prezenţa unui predicat verbal sau nominal (GA, p. 18) este „raportarea conţinutului propoziţiei la realitatea obiectivă reflectată; propoziţia exprimă atitudinea vorbitorului faţă de faptele din realitate reflectate de el: simpla constatare a unei realităţi, dorinţa de a vedea realizat un anume lucru, dorinţa de a cunoaşte ceva etc.".

Evident, dificultăţle delimitării propoziţiei după această definiţie nu apar de obicei atunci cînd indicele de predicaţie este concretizat într-un predicat verbal sau nominal, ci mai ales în destul de frecventele tipuri de construcţii în care nu există / nu se exprimă un verb-predicat:

- *Cineva **hîrşc! hîrşc!** parcă ar fi cosit*. (M. Sorescu, *La lilieci*); *Hotarul toamnei **iată**-l* (A.E.Bakonsky); *Haidem drept lîngă apă, a dat sfat pădurarul* (M. Sadoveanu)[16].
- ***Fireşte** că-mi aduc aminte, răspunseTudor, cu privirile învăluite de amintiri* (M. Sadoveanu, *Neamul şoimăreştilor*).
- *Ce vrei tu? / - **Noi? Bună pace!*** (M. Eminescu).

1) *Cineva hîrşc! hîrşc!*, deşi nu conține nici un verb-predicat, este o propoziție, pentru că prin acest segment sonor / grafic se face o comunicare conformă cu intenția vorbitorului, care este decodabilă de către ambii participanți la dialog printr-un verb-predicat sinonim cu *hîrşc!*, anume *ar fi cosit*. În contextele de acest fel indicele de predicație este reprezentat prin altceva decît printr-un verb-predicat. În cazul interjecțiilor predicative nu poate fi altceva decît informația semantică a interjecției echivalentă cu a unui verb-predicat. Funcții sintactice de predicat pot avea deci interjecțiile (e vorba în aceste cazuri de un predicat analogic interjecțional) a căror informație semantică este echivalentă cu a unor verbe-predicate, cu care aceste interjecții sînt comutabile în context, fără schimbarea intenției comunicative a vorbitorului

2) *Fireşte*, de asemenea este o propoziție, în care indicele de predicație este reprezentat prin altceva decît prin verb-predicat, dar nu este nici informație semantică (ca în cazul interjecțiilor). La adverbele predicative, indicele de predicație este de natură formală[17] şi e aflat în afara corpului sonor/grafic al adverbului, mai exact, se concretizează în conjuncția subordonatoare *că* imediat următoare adverbului predicativ.

3) În *Noi? Bună pace!* Identificarea indicelui de predicație reprezenta o problemă din cauza inexistenței unui verb-predicativ, cauzată de neexprimarea lui. În schimb, propoziția este însoțită de intonația fundamentală şi intonația suplimentară, care şi reprezintă indicele de predicație a acestor propoziții.

II. Al doilea tip de definiție a propoziției apare la V. Şerban: „Cea mai mică unitate logico-sintactică cu ajutorul căreia se exprimă o comunicare poartă numele de propoziție” (p. 14). Inconvenientele acestui fel de definiție a propoziției sînt, pe de o parte, în legătură cu sintagma terminologică unitate logico-sintactică, datorită faptului că „unitățile” logicii şi cele ale sintaxei nu se suprapun întotdeauna. Mai mult, o judecată poate fi transmisă şi printr-un substitut de propoziție sau chiar cinetic, printr-un gest (al capului de sus în jos, pe verticală „Da”). De asemenea, printre inconveniente este şi termenul definiției – comunicare, care şi el poate avea diverse accepțiuni.

III. Cel de-al treilea fel de definiție a propoziției se întîlneşte la D. Irimia: „Unitatea fundamentală a limbii în dezvoltarea nivelului sintactic, prin înglobarea nivelelor morfologic şi lexical, este **enunțul**; prin raportul dintre planul semantic al enunțului şi planul expresiei se desfăşoară funcția centrală a actului de cunoaştere şi comunicare lingvistică: *predicația*”(p. 330). De asemenea, autorul relevă că propoziția este „cea mai mică unitate sintactică, delimitată de existența unui singur nucleu predicațional”. Ceea ce considerăm mai puțin convenabil în acest fel de a defini propoziția este reprezentat, pe de o parte, de chestiuni de natură formală, constînd în dispersarea elementelor definiției şi mai ales în anumite formulări care conduc la incertitudini: dacă propoziția este „cea mai mică unitate sintactică”, urmează, logic, că există şi unități sintactice mai mari, care însă nu sînt indicate.

[16] Interjecțiile *iată*, *haidem* echivalează aici cu “priveşte”, “mergem”.

[17] Cu aceeaşi informație semantică, acelaşi adverb poate să nu fie predicativ, dacă nu este urmat de o conjuncție subordonatoare.

Prin prezentarea şi comentarea acestor trei feluri de definiţii ale propoziţiei, care au o anumită circulaţie în lingvistica românească actuală, am urmărit nu să anulăm/criticăm definiţiile respective prin relevarea particularităţilor lor mai puţin convenabile, ci să punem în lumină faptul că mulţimea propoziţiilor din limba română este o realitate deosebit de complexă, cu puţine particularităţi comune, care să permită o singură definiţie principial acceptabilă. Ca unitate superioară părţii de propoziţie şi inferioară frazei, propoziţia se defineşte prin următoarele caracteristici de bază: indicele de predicaţie, scopul comunicării, structura.

Aşadar, **propoziţia este unitatea sintactică, un subtip de enunţ, definibil ca sumă de raporturi şi / sau funcţii sintactice, avînd un singur indice de predicaţie**

Întrucît această definiţie generală a propoziţiei poate acoperi doar în principiu şi cu rigurozitate numai relativă toate propoziţiile româneşti admise ca atare, considerăm util să circumscriem acestei definiţii generale două definiţii ce particularizează multiplele concretizări ale acestei realităţi sintactice:

Prototipul de propoziţie este propoziţia constituită principial dintr-o îmbinare de cuvinte morfosintactice, care, contractînd obligatoriu raportul sintactic de inerenţă, permit organizarea şi transmiterea de către vorbitor a unei comunicări: *Studentul citeşte. Profesorul predă.*)[18].

Astfel, în ce priveşte structura propoziţiei, în calitate de pivot structurant a fost admis elementul central predicativ sau baza predicativă, care se organzează în jurul nucleului predicaţional. C. Dimitriu relevă o *structură de bază* sau primară a propoziţiei, în opoziţie cu o *structură derivată* sau *secundară*. *Structura derivată* rezultă din expansiunea structurii de bază faţă de care îndeplineşte o funcţie de determinare: *Studentul perseverent citeşte multe cărţi*. (*Tratat*, p. 1554).

În ce priveşte componenţa structurii de bază, relevăm că nu există unitate de vedere. Conform opiniei unor specialişti, ea este alcătuită din subiect şi predicat, după alţii, la cele două segmente se adaugă şi complementul direct, indirect, de agent, circumstanţialele. Cf. *Ion traversează ... [strada]; Eu văd ... [cartea]; Eu locuiesc ...[la Bălţi]*.

Propoziţia analogică este propoziţia în a cărei structură intră – ca element obligatoriu – un singur cuvînt morfosintactic existent, cu funcţia sintactică de predicat identificată ca atare nu prin raportul sintactic de inerenţă, ci numai prin anumite asemănări cu predicatul din prototipul de propoziţie, în care vorbitorul codifică o comunicare: *Fulguieşte. Se împrimăvărează* etc.

Notă: Menţionăm că propoziţia analogică nu se suprapune propoziţiei eliptice (de subiect sau de predicat): cf. *În zadar rîuri în soare / **Grămădeşti**-n a ta gîndire / Şi cîmpiile Asire / Şi întunecata mare* (M. Eminescu), în care subiectul e inclus în forma gramaticală a predicatului sau cu **restul de propoziţie**, care reprezintă unităţi în a cărei structură există neexprimate fie ambele funcţii sintactice principale, fie una, dar, în asemenea situaţii, există posibilitatea de reconstituire a „structurii iniţiale" în conformitate cu intenţia comunicativă a vorbitorului:

cf. *Ce vei citi mai întîi nuvela sau romanul? – **Romanul**.*

- *Cine chiuia?*
- ***Eu,** a răspuns dracul.*
- *Straşnic glas!* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*).

[18] Alte raporturi sintactice sînt facultative.

În categoria propoziţiilor analogice se includ şi unităţile care au primit în literatura de specialitate diverse denumiri: propoziţii **neanalizabile**, enunţuri-titlu sau expresii (I. Iordan): cf. *Luceafărul*; enunţuri de adresare protocolară: cf *Onorat public!* ş.a.

3. Noţiunea de predicativitate

Deşi pînă în prezent lingvistica n-a ajuns la un acord privind definirea propoziţiei, toţi lingvişţii care întreprind tentativa de a defini propoziţia relevă printre trăsăturile cele mai importante ale ei **predicativitatea.** Aşadar, pentru ca un enunţ să poată fi considerat propoziţie, e necesar ca el să cuprindă un cuvînt sau o sintagmă aşa-numită predicativă.

Indicele de predicaţie reprezintă un procedeu prin care un cuvînt, o îmbinare de cuvinte este ridicat(ă) la rangul de propoziţie. Predicatul îndeplineşte atît un rol structural în planul limbii, cît şi rol referenţial în planul extralingvistic, ca actualizator, prin care se asigură coeziunea semantică. Indicele de predicaţie se poate realiza prin raportul de inerenţă, în care este implicat predicatul (verbal, nominal, interjecţional). De regulă deci, predicatul se identifică prin indicele de predicaţie.

Notă: A nu se confunda totuşi termenul de *predicat* cu cel de *predicativitate* (mult mai larg). Predicat se numeşte partea principală de propoziţie, dependentă gramatical de subiect, care arată ce face subiectul, ce a făcut, ce va face sau atribuie subiectului o acţiune sau o calitate morală sau aspect.

Predicativitatea constă însă în raportarea conţinutului propoziţiei la realitatea obiectivă şi exprimă atitudinea subiectului - afectivă sau neutră - faţă de realitate. Pe lîngă verbul-predicat, predicativitatea mai poate fi redată şi prin alte mijloace (intonaţie predicativă, conjuncţii).

În funcţie de realizarea concretă (prin mărci lingvistice) sau abstractă (prin mărci suprasegmentale) a indicelui de predicaţie, propoziţiile se pot grupa în

1) propoziţii cu indice de predicaţie **material** (exprimat prin predicat verbal, adverbial, interjecţional, conjuncţia subordonatoare) şi

2) **imaterial** (cu expresie lingvistică zero).

Predicativitatea se exprimă prin diverse mijloace lingvistice. Unul din ele este **categoria sintactică a modalităţii, timpului şi persoanei**. Aceasta înseamnă că toate fenomenele calitative au loc în timp şi conţinutul enunţului e conceput într-un anumit plan temporal (categoria sintactică a timpului), că exprimă, de regulă, raportul acţiunii cu una din cele trei persoane (categoria persoanei) şi că enunţul vorbitorului e însoţit de redarea atitudinii sale faţă de cele comunicate (categoria modalităţii).

Aşadar, ***modalitatea** înseamnă atitudinea subiectului vorbitor faţă de realitatea exprimată într-un anumit enunţ*. Conceptul dat e strict legat de ceea ce logicienii şi lingvişţii au considerat necesar să distingă între o informaţie reprezentativă – *dictum* – şi o atitudine a subiectului vorbitor în raport cu această informaţie – *modus*. Modalitatea este actualizată în plan discursiv prin modalizatori[19].

Se disting două tipuri de modalitate:

1. Modalitatea *obiectivă*: ceea ce se comunică e conceput ca real în prezent, trecut, viitor sau ca ireal, posibil, dorit, necesar, obligator. Într-un cuvînt, modalitate obiectivă e atunci cînd verbul-predicat este exprimat prin unul din cele cinci moduri.

[19]Prin *modalizatori* se înţelege „totalitatea cuvintelor şi a construcţiilor care introduc semnificaţii de modalitate”, putînd fi incluse aici mărci gramaticale (modul verbal), mărci lexico-gramaticale (verbe semiauxiliare modale, mărci exclusiv lexicale (adverbe, locuţiuni adverbiale).

2. Modalitatea *subiectivă*: se redă atitudinea vorbitorului faţă de cele comunicate prin alte mijloace lingvale:

a) cuvinte şi propoziţii incidente (ele se referă la sensul global al propoziţiei, la toate cuvintele): *Mîine, desigur (bineînţeles, fireşte, poate* etc.*), va fi o zi fericită*. (intensifică gradul de fermitate); b) intonaţia; c) interjecţiile (servesc la exteriorizarea stărilor sufleteşti: ***Ah****! Ce zi frumoasă!;* ***Of****! Ce zi frumoasă!);* d) adverbe de accentuare.

Concluzie: Aşadar, se poate admite posibilitatea a trei tipuri de analiză a propoziţiei: gramaticală, logică, psihologică/stilistică) – toate corecte. Multitudinea şi varietatea criteriilor de delimitare a propoziţiei, în diferite limbi, în funcţie de tradiţie şi curente lingvistice, multitudinea şi varietatea propoziţiilor stabilite de gramaticile diferitelor limbi, în virtutea unor criterii foarte diverse, au îngreunat la maximum realizarea unei definiţii unice sau cît de cît acceptabile pentru toţi cercetătorii, problema avînd pînă azi un caracter controversat. Un lucru rămîne a fi totuşi cert: *esenţa propoziţiei este predicaţia (predicativitatea), adică însuşirea de a comunica, prin conţinutul ei logic, idei cu caracter informativ, afectiv sau voliţional, prin intermediul cuvintelor organizate gramatical în jurul unor indici de predicaţie, cum sînt: predicatul sau intonaţia predicativă (şi topica).*

4. Propoziţia şi judecata

Se ştie că între limbă şi gîndire există o unitate dialectică. Prin urmare, propoziţia nu poate fi privită rupt de judecată, cum o fac unii lingvişti. Între judecata logică şi propoziţie există congruenţe ce au determinat confuzia dintre cele două concepte şi interferenţa exagerată a logicului în lingvistică.

Judecata logică – care alături de noţiune şi de raţionament, este una din formele gîndirii umane - reprezintă o realitate delimitată relativ exact în ştiinţa logicii. Apărînd încă în antichitatea greacă, la Platon, judecata exprima ideea că din „îmbinarea" - „cu afirmaţie" sau „negaţie" - a unui „nume" (onoma) cu un „verb" (rema), ca „primă înlănţuire", se naşte „vorbirea elementară", cu menţiunea că „vorbirea" şi „gîndirea" sînt una [20].

Judecata, ca formă logică se constituie, se transmite şi se recepţionează prin propoziţie, ca unitate sintactică. În istoria civilizaţiei umane, propoziţia, ca unitate sintactică a apărut după judecată, ca unitate logică, ceea ce explică de ce în teoretizările privitoare la propoziţie sînt preluate aceleaşi trei funcţii ca în judecată: subiectul, predicatul, copula. Totuşi între judecată şi propoziţie putem releva următoarele distincţii:

- Copula judecăţii înseamnă compatibilitatea „informaţiei" din subiectul judecăţii cu „informaţia" din predicatul judecăţii; copula propoziţiei contribuie semantic şi gramatical la realizarea predicatului nominal. Despre o suprapunere a copulei judecăţii şi a propoziţiei nu se poate vorbi.
- Nici subiectul judecăţii, nici predicatul judecăţii nu se suprapun niciodată peste subiectul şi predicatul propoziţiei, doar uneori se poate atesta o anume

[20] **Subiectul** judecăţii logice reprezintă punctul de plecare a gîndirii sau element cunoscut al gîndirii – este noţiunea „obiectului" în legătură cu care se afirmă sau se neagă ceva.

Predicatul judecăţii logice este punctul de sosire a gîndirii sau element nou al gîndirii, este noţiunea privitoare la caracteristica afirmată sau negată a subiectului judecăţii logice.

Copula judecăţii logice înseamnă compatibilitatea noţiunilor ce se constituie în subiectul şi predicatul judecăţii logice sau relaţiile stabilite de mintea omului între noţiunea de subiect şi de predicat ale judecăţii logice.

corespondență (cînd judecata este organizată printr-o propoziție bimembră simplă: *Priveliştea se stinge* (M. Eminescu);

- În timp ce părțile judecății au topică fixă, părțile propoziției pot avea – în varianta obiectivă şi subiectivă – topică liberă;
- O altă deosebire vizează numărul şi calitatea elementelor lor constitutive: judecata are obligatoriu trei elemente, propoziția poate conține un număr variabil de termeni.

Altfel zis, propoziția, ca unitate lingvistică nu poate fi identificată cu judecata. Fără a se reduce la exprimarea unei judecăți logice, propoziția este legată de judecată ca formă a gîndirii: or, *orice judecată reprezintă o propoziție, dar nu orice propoziție reprezintă o judecată din punct de vedere logic* (din categoria propozițiilor ce nu sînt judecăți fac parte propozițiile interogative: *Ce mai faci? Cum te simți?*).

Unele tipuri de propoziții exprimă numai judecăți: propozițiile enunțiative propriu-zise. Cf. *Tatăl meu era un cunoscător al istoriei moderne şi contemporane*. (M. Sadoveanu); dubitative, potențiale şi optative. Altele exprimă judecăți, dar au şi un conținut afectiv, care poate trece pe primul plan: propozițiile enunțiative exclamative. Cf. *O, paşă, cît de darnic eşti!* (Coşbuc). Altele (interogative şi cele enunțiative imperative) presupun existența unor judecăți neexprimate, de la care porneşte întrebarea sau îndemnul. Rezultă că nu toate propozițiile exprimă judecăți sau numai judecăți.

Pe de altă parte, nu întotdeauna o judecată este exprimată de o propoziție (*Venind la teatru,...*). Pentru exprimarea unei judecăți se poate folosi şi un complex de propoziții, adică o frază (de exemplu cu subiectivă sau predicativă*: Toate-s praf ... Lumea* [S al judecății]-*i cum este* [P judecății] *..şi ca dînsa sîntem noi* (M. Eminescu); *Şi dacă ramuri bat în geam / Şi se cutremur plopii* [S al judecății] / *E ca în minte să te am / Şi-ncet să te apropii* [P al judecății] (M. Eminescu) a se vedea C. Dimitriu, p. 928), precum şi numai o parte de propoziție (construcție gerunzială cu valoare cauzală). O propoziție poate exprima, reda mai multe judecăți (*La adunare n-a lipsit numai Petrescu; La adunare foarte multă lume a lipsit)*. De asemenea, în „limbajul verbal", judecățile se mai pot transmite indirect şi printr-o altă unitate sintactică, de pildă, substitutul de propoziție*: **Da**, mă voi naşte din păcat, / Primind o altă lege* (M. Eminescu).

Judecățile există numai prin propoziții, dar aceeaşi judecată poate fi exprimată prin propoziții diferite. Această posibilitate este legată şi de formă şi de conținut: ea se datoreşte atît existenței mai multor mijloace lingvistice echivalente, sinonime, cît şi intervenției unui factor subiectiv în exprimarea judecății propriu-zise. Propozițiile reprezintă o diversitate mai mare decît judecățile (*Mîine merg la teatru; Nu vrei să mergi mîine la teatru? De mult n-am fost la teatru*).

În ce priveşte structura propoziției şi structura judecății, există unele asemănări, dar mai multe deosebiri. Asemănarea constă în faptul că atît între termenii judecății, cît şi între cei ai propoziției se găsesc un subiect şi un predicat (care nu întotdeauna coincid). Judecata are numai subiect şi predicat (şi copulă), dar propoziția poate avea şi aşa-numitele părți secundare (care se includ în grupul subiectului sau în grupul predicatului). Uneori subiectul sau predicatul logic coincid tocmai cu o parte secundară de propoziție. Între judecată şi propoziție există şi alte cîteva similitudini - în legătură cu calitatea judecăților: **judecățile** pot fi **pozitive**, dacă afirmă una sau mai multe caracteristici ale obiectului gîndirii (cf. *Omul este bun şi drept*), sau **negative** (cf. *Omul nu este bun şi drept)*. La fel putem distinge şi **propoziții afirmative** prin care se organizează, se transmite şi se recepționează o

judecată pozitivă şi **propoziţii negative**. Bineînţeles, există şi unele excepţii, cînd propoziţia este afirmativă, dar judecata negativă: *Vinul este neoţetit = Vinul nu este oţetit; X este imoral; Bucuriile vieţii sînt nenumărate* etc.).

Notă: Termenul de **subiect logic** din gramatică nu coincide cu termenul omonim din logică. Şi sub aspect structural: judecata are întotdeauna structură bimembră, cu subiect şi predicat, pe cînd propoziţia poate fi şi monomembră. Unele propoziţii formulate corect din punct de vedere gramatical nu sînt corecte sub aspect logic, adică nu reprezintă judecăţi: *Gheorghe coseşte fînul*.

5. Diferite teorii cu privire la propoziţie

Privită ca unitate sintactică, cu aproximaţie delimitată, propoziţia ne apare ca un rezultat al cercetărilor întreprinse de gramaticii greci şi latini. Primul care s-a apropiat prin observaţiile sale de noţiunea de *propoziţie* a fost filozoful grec Aristotel, în secolul al IV-lea î.e.n. După traducătorii lui moderni, termenul de *logos* folosit de acesta, ar exprima un „complex de elemente de limbă cu înţeles independent". Cel care a fixat însă noţiunea de propoziţie a fost stoicul Dionysios Thrax, în sec. al II-lea î.e.n., autorul celei dintîi gramatici greceşti, ce a stat la baza studiilor de gramatică europene. Acesta înţelegea prin propoziţie „o împreunare de cuvinte, de părţi care posedă un înţeles desăvîrşit" şi făcea distincţie între propoziţia principală şi propoziţia secundară, precum şi diverse raporturi sintactice. Şi gramaticii latini, mai ales Quintilianus, s-au ocupat cu interes de construcţiile corecte şi de construcţiile incorecte din comunicare, de anumite scheme ale gîndirii, ale vorbirii şi ale gramaticii.

Strînsa legătură dintre propoziţie şi judecată a generat apariţia diferitelor teorii în jurul definirii propoziţiilor. Aşa, de exemplu, în sec. al XVIII-lea a căpătat o largă răspîndire **teoria raţionalistă sau logico-gramaticală** despre propoziţie. Esenţa acestei teorii constă în identificarea noţiunilor de propoziţie cu cea de judecată (fondatori: Claud Lanselaux (1616-1695), Antoin Arnaux (1612-1694), care au publicat o gramatică cunoscută în lingvistică sub denumirea *Gramatica de la Port- Royal* (1676). Pentru autorii acestei gramatici, limba constituie o secreţie a raţiunii, iar propoziţia, în genere, e o categorie logică. Prin urmare, spuneau ei, judecata şi propoziţia se suprapun. De aici a pornit ideea greşită că s-ar putea întocmi o gramatică universală, deoarece în limbă totul se supune logicii, iar logica e o categorie universală. Cu timpul, s-a dovedit că teoria e lipsită de temei ştiinţific.

Ca o reacţie la curentul raţionalist, în sec. al XIX-lea a luat naştere **Curentul lingvistic psihologist** (Heimann Steinthal (1823-1899), prof. Univ. Berlin). Filozoful şi filologul german demonstrează cu argumente convingătoare că gîndirea lingvistică nu se poate identifica cu gîndirea logică, că termenii nu se pot confunda cu noţiunile, că propoziţiile nu sînt echivalente cu judecăţile, contribuind, în mare măsură, prin lucrările sale, la înlăturarea punctrului de vedere logicist în studierea gramaticii, în general, şi a sintaxei, în special. Punctul de plecare în formarea concepţiei sale filozofice despre limbă ca psihologie a popoarelor l-au constituit convingerile lui Zohan Friedrich Herbart (1776-1841), psiholog neamţ.[21]

[21]Fondatorii psihologiei popoarelor stabilesc dubla dependenţă a limbii şi a spiritului. După părerea lor, limba este produsul spiritului poporului, şi, prin urmare, a studia limba înseamnă a pătrunde cît mai adînc în bogăţiile spirituale ale omului. Pe de altă parte, a cunoaşte spiritul înseamnă a cunoaşte cît mai profund limba. Steithal susţinea că propoziţia n-are nimic comun cu judecata. După el, propoziţia este un act

Se stabileşte dubla dependenţă a limbii şi a activităţii spirituale. Aşa cum psihologiştii considerau limba drept activitate spirituală, ei puneau semnul egalităţii între limbă şi spirit. Dacă e aşa, înseamnă că, pentru a pătrunde mai adînc, pentru a cunoaşte limba, trebuie să studiem mai profund spiritul şi viciversa: pentru a cunoaşte spiritul, trebuie să pătrundem cît mai mult în esenţa limbii. Prin urmare, psihologiştii considerau că propoziţia nu are nimic în comun cu judecata, logica, gîndirea. Propoziţia, după părerea lor, este un act psihic, ce se redă prin intonaţie şi efectele ei. Şi această teorie n-a supravieţuit rigorilor timpului: or, s-a dovedit că unul şi acelaşi gînd poate fi redat prin diferite propoziţii cu diferită intonaţie. Intonaţia va depinde de starea psihică a omului, de intenţiile lui. Mai mult decît atît, reacţiile noastre sufleteşti sînt incalculabile şi nu pot fi puse la baza definirii propoziţiei.

În literatura de specialitate se vorbeşte şi despre **subiectul psihologic şi predicatul psihologic**, care, aparţinînd sintaxei expresive/stilistice, se deosebesc de subiectul şi predicatul logic, cît şi de subiectul şi predicatul gramatical. În lingvistica românească, termenii şi conceptele de subiect şi predicat psihologic au fost preluate - de la Herman Paul, 1886 – la Alexandru Philippide, care distinge în propoziţie pe lîngă *determinate* (de exemplu, subiectul propoziţiei, care, fiind „mai cunoscut", este mai slab intonat) şi *determinante* (de exemplu predicatul propoziţiei care este intonat „mai tare"). Relevarea subiectului şi predicatului psihologic ţine de analiza stilistică a textului, are caracter subiectiv şi depinde de intenţia comunicativă a vorbitorului (reflectă intervenţia afectivă a vorbitorilor). N. Dragomirescu indică şi modalităţile de recunoaştere a subiectului şi predicatului psihologic. De exemplu, în propoziţia *Copilul meu se joacă în curte*, accentul predicativ (elementul nou al comunicării din punctul de vedere „psihologic") poate cădea pe *în curte* şi, ca urmare, aceste cuvinte reprezintă predicatul psihologic. Aşadar, în această propoziţie există nu numai predicatul gramatical *se joacă* şi predicatul logic *se joacă în curte*, ci şi predicatul psihologic *în curte*, dacă accentul predicativ al vorbitorului cade pe aceste cuvinte. Cînd nu coincide cu subiectul gramatical, subiectul psihologic – care se reliefează numai în opoziţie cu predicatul psihologic – poate fi reprezentat prin nominativul suspendat (***cele rele** dă-le pe apă*, în loc de ***pe cele rele** dă-le pe apă*) sau prin complemente directe sau indirecte dislocate (***pe-un om căzut** nu-mi place să cadă al meu paloş*, în loc de *nu-mi place să cadă al meu paloş **pe-un om căzut; de bine** nimenea nu fuge*, în loc de *nimenea nu fuge **de bine***). Predicatul psihologic, care nu coincide cu cel gramatical, este – în planul gramaticii – subiect (*Iată eu ce-am auzit, / **Oaste** mare c-a pornit*, în loc de *... c-a pornit **oaste** mare*), atribut (***Rău** ciocan a fost care te-a ciocănit*) etc.

---

psihologic. Această teorie n-a supravieţuit, fiindcă s-a demonstrat că unul şi acelaşi gînd poate fi redat prin diferite propoziţii, cu diferite intonaţii. La rîndul ei, intonaţia va depinde de starea psihică a omului. Mai mult decît atît, reacţiile noastre sufleteşti sînt incalculabile şi, prin urmare, nu pot fi puse la baza definirii propoziţiei.

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE[22]

1. Noțiuni generale
2. Cuvinte ce pot deveni parte de propoziție
3. Părțile de propoziție cu funcție expresivă (sau cuvinte noționale fără funcție sintactică)
4. Cuvinte care nu sînt părți de propoziție
5. Numărul părților de propoziție
6. Caracterul convențional al divizării părților de propoziție în „principale" şi „secundare"
7. Felurile părților de propoziție

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Ducrot-Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al ştiințelor limbajului*.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

P. Zugun, *Realizarea suficientă şi realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice*, LR, 1992, nr. 1-2, p. 109-111.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne"*, Iaşi, 2005, p. 9- 65.

Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi şi funcții sintactice în limba română*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 21-25.

E. Tambă Dănilă, *Vechi şi nou în sintaxa limbii române*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 133-160.

M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române,* Partea I, *Unități sintactice*. *Funcții sintactice*, 2005, p. 29-27.

I. Ețcu, *Capacitatea sistemigenă a părților de propoziție* // RLŞL, 1992, nr. 6, p. 32-29.

I. Ețcu, *Unele considerații priovind sincretismul categoriilor gramaticale* // RLŞL, 1991, nr. 5, p. 32-40.

1. Noțiuni generale

Partea de propoziție este unitatea sintactică minimă, inferioară propoziției, posibilă în mod obişnuit[23] în limitele propoziției şi indivizibilă din punctul de vedere al funcției

[22]I. Ețcu, *Capacitatea sistemigenă a părților de propoziție* // RLŞL, 1992, nr. 6, p. 32-29.

I. Ețcu, *Unele considerații priovind sincretismul categoriilor gramaticale* // RLŞL, 1991, nr. 5, p. 32-40.

[23]Excepție fac structurile anacolutice, în cadrul cărora partea de propoziție poate ajunge să fie în afara propoziției „realizate": *Nu ştiu alții cum sînt, dar* ***eu****, cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa*

sintactice, fără autonomie, care poate fi reprezentată printr-un cuvînt cu funcţie sintactică (cuvînt sintactic), redus uneori la un singur sunet sau printr-o sintagmă[24].

În ce priveşte această unitate sintactică, în lingvistica românească există două modalităţi de abordare:

1. În mod obişnuit, în gramatica de tip clasic a limbii române, teoretizarea părţii de propoziţie coexistă cu teoretizarea funcţiei sintactice, adică funcţia sintactică se defineşte prin conceptul de parte de propoziţie, ceea ce înseamnă amalgamarea a două categorii distincte: funcţie sintactică şi unitate sintactică. Or, practica analizei sintactice uzitează de un limbaj specializat care conţine termeni pentru identificarea unităţilor sintactice: cf. *Subiect, predicat, complement* ş.a. şi de exact aceiaşi termeni pentru identificarea funcţiilor sintactice. Corolarul unei asemenea modalităţi de abordare a problemei e enunţat de C. Dimitriu, care menţionează că „funcţiile sintactice pot fi concepute numai în interiorul unităţilor sintactice divizibile" şi „sînt rezultatul raporturilor sintactice".

2. O altă modalitate de abordare a problemei e aceea de a renunţa la utilizarea conceptului de parte de propoziţie în favoarea utilizării exclusive a conceptului şi metatermenului de funcţie sintactică (D. Irimia).

O altă problemă pe care, de asemenea, o considerăm importantă este interpretarea nejustificată drept sinonime a noţiunilor de *parte de propoziţie* şi a celei de *cuvînt* (ca unitate lexicală) sau de **parte de vorbire** (ca unitate morfologică). Cf. *Aşa făcu; şi-**i rîdea inima** babei **de bucurie***[25] (I. Creangă); *Mi-e foame*.

Cuvîntul poate fi privit într-un enunţ dat din două puncte de vedere: ca *unitate lexicală* şi ca unitate sintactică. Ca unitate lexicală (de denumire), raportată la o anumită noţiune, cuvîntul exprimă în enunţ un anumit sens, are un anumit conţinut logico-semantic, iar ca *unitate sintactică*, cuvîntul ocupă un anumit loc în lanţul vorbirii, are un anumit rol, dobîndeşte o anumită funcţie în cadrul unui enunţ determinat. De exemplu: *Ion o iubeşte pe Maria, iar Gicu pe Ana*, fiecare cuvînt are rolul sau funcţia lui bine stabilită: Prepoziţia *pe* (repetată) realizează în propoziţie un raport de subordonare, avînd numai rol de instrument gramatical, de conectiv, de liant (leagă complementele directe de regentele lor), fără a putea deveni o unitate sintactică, datorită insuficienţei sale semantice); conjuncţia *iar* realizează în frază un raport de coordonare, avînd numai rol de instrument gramatical (leagă două propoziţii principale, fără a putea deveni o unitate sintactică, datorită insuficienţei semantice); verbul e predica etc. Prin urmare, sensurile cuvintelor au un rol deosebit în înţelegerea funcţiei lor sintactice; ele permit identificarea unităţilor sintactice, decid asupra soluţiei corecte în delimitarea acestora. Altfel zis, *conţinutul logico-semantic al cuvintelor dictează, într-o anumită măsură, funcţia lor sintactică*.

În ceea ce priveşte funcţia părţii de propoziţie, nu se poate pune semnul egalităţii între partea de propoziţie şi funcţia sintactică, întrucît:

- partea de propoziţie poate avea nu numai funcţie sintactică (subiect, predicat etc.), ci şi funcţie exclusiv expresivă;
- funcţia sintactică se concretizează nu numai în partea de propoziţie, ci şi în alte unităţi sintactice (de ex., propoz. subiectivă etc.).

---

părintească din Humuleşti ..., parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie! (I. Creangă). Partea de propoziţie *eu* – subiect, a rămas practic fără predicat („mă bucur").

[24] *Aşa făcu; şi-i rîdea inima babei de bucurie* ... (I. Creangă)

[25] Vom comenta acest caz de necoincidenţă.

Funcţia sintactică este un adaos dobîndit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unităţii sintactice din care face parte.

Privitor la funcţiile sintactice, notăm şi foarte dificila problemă a individualizării lor după natura legăturilor (în mod special semantice şi gramaticale) dintre „elementele" participante la realizarea acestor funcţii. Dacă – lăsînd la o parte informaţia stilistică etc. – luăm în consideraţie numai informaţia semantică (scopul comunicării) şi informaţia gramaticală (mijlocul principal de realizare a scopului), atunci într-un context ca *O fetiţă se joacă*, unde există numai funcţiile sintactice de subiect şi de predicat, găsim că: informaţia semantică – constînd în considerarea ca inerente a noţiunilor exprimate de substantivul şi de verbul respectiv – este dată de radicalii *fetiţ-* şi *joac-*; informaţia gramaticală, însemnînd informaţie morfologică – flectivele *o... –ă se... –ă*) şi, în legătură cu aceasta, informaţie sintactică (raportul sintactic creat între părţile de propoziţie, marcat prin acordul gramatical în categoriile gramaticale comune – persona şi numărul > subiect şi predicat > inerenţă. Rezultă deci că în acest exemplu informaţia semantică este îmbrăcată în informaţie gramaticală. Subliniem totuşi că, în regulă generală, funcţia sintactică nu este posibilă decît prin îmbinarea informaţiei semantice cu informaţia gramaticală. Că aşa stau lucrurile se probează prin aceea că, ignorînd fie informaţia semantică (cf. *O cas -ă se avînt –ă* etc.), fie infomaţia gramaticală (cf. *Un pisic –e te alint –o* etc.) se obţin segmente de vorbire care nu reprezintă propoziţii reperate din punctul de vedere al vorbitorului "obişnuit" de limba română.

2. Cuvinte ce pot deveni parte de propoziţie

- **cuvinte noţionale (autosemantice)** – această clasă de cuvinte este cea mai bogată, aici încadrîndu-se cuvintele morfosintactice(substantive, verbe, adjective, adverbe);
- **cuvinte-substitut**, care transmit în mod indirect noţiuni. Ele se clasifică în:
  - cuvinte-substitut care transmit informaţia semantică preluată, de obicei, de la un singur cuvînt noţional, unde se încadrează majoritatea pronumelor: *Omul trăieşte pe pămînt. El / acesta, oricare etc. are nevoie de hrană.*
  - cuvinte-substitut care, pe lîngă informaţia semantică preluată de la elementul lexical înlocuit în contextul dat, transmit şi informaţia semantică existentă în corpul lor sonor/grafic: numeralele întrebuinţate pronominal (*Văd cinci rîndunele, **două** zboară*);
  - cuvinte-substitut cu situaţie *specială, reprezentate de interjecţiile onomatopee cu mesaj „aparţinînd" omului (miau* = miaună; *cotcodac* = cotcodăceşte).

Cuvinte cu funcţie dublă: sintactică şi de marcă / conector

Aceste cuvinte se aseamănă, pe de o parte, cu unele cuvinte cu funcţie numai sintactică, pentru că au informaţie semantică directă (adverbele de felul *unde, de unde, pînă unde, cum, precum, după cum* etc.) sau indirectă (pronume de felul *cine, care, ceea ce* etc.), eventual informaţie gramaticală determinativă (asemeni conjuncţiilor).

3. Părţile de propoziţie cu funcţie expresivă (sau cuvinte noţionale fără funcţie sintactică)

Această clasă de cuvinte are un inventar destul de redus (circa 20) şi conţine cîteva forme flexionare ale pronumelui personal, care numai în anumite tipuri de contexte ajung să fie golite de informaţia lor noţională/semantică iniţială, în locul cărei informaţii noţionale/semantice li se conferă de către vorbitor informaţie expresivă; acest lucru face ca, în contextele respective, cuvintele în atenţie să constituie o parte de propoziţie cu regim particular (funcţia lor este exclusiv expresivă):

- formele flexionare ale pronumelui personal – **dativul etic**: *eu mi-s ardelean; şi-ţi vine el cu o poveste; şi mi-ţi aduce el nişte argumen*te; *Pe Codrenaş **mi ţi**-l leagă; Unde **mi**-ai stat pînă acum; Şi **mi ţi**-l luă de chică; Din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o ţuică...una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere*. (I. L. Caragiale)
- dativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana a III-a singular *–i* în perifraza verbală neaglutinată veche: *Deşi nimeni nu-l ascultă, Ion dă-i şi dă-i cu valoarea principiilor lui de viaţă*); acest *i* trebuie admis de asemenea ca **dativ etic** cu funcţie exclusiv expresivă, pentru că este desemantizat lexical, nu are informaţie gramaticală determinativă, este întrebuinţat emfatic şi, ca urmare, nu poate îndeplini funcţie sintactică);
- acuzativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana a III-a plural *le* în perifrază verbală neagutinată „recentă” *le* are (*Ion le are cu poezia; Ce le mai ştie pe toate*) – **acuzativul etic**, care aparţine perifrazei verbale în atenţie[26];
- dativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana I singular *mi* (iniţial dativ etic) urmat de acuzativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana a II-a singular *te* în perifrazele adverbiale aglutinate: *dară**mite**, pasă**mite*** etc.;
- **acuzativul neutru** din perifrazele verbale neaglutinate vechi: *a o zbughi, a o tuli, a o lua la sănătoasa, a o rupe de fugă, a o pune de mămăligă* etc. (la pronumele *o* nu se poate identifica substantivul pe care îl substituie. Cf. *Văzînd eu o vreme ca asta, am şparlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, cît îmi era de mamă şi de necăjită*. (I. Creangă).

4. Cuvinte care nu sînt părţi de propoziţie

Există în limba română părţi de vorbire care, deşi incluse în propoziţie, nu pot fi considerate părţi de propoziţie distincte. Acestea sînt cuvinte cu funcţie numai de marcă la nivelul propoziţiei, al părţii de propoziţie, al frazei, textului. Vide semantic, aceste cuvinte sînt părţi de vorbire-flectiv, mărci categoriale ale anumitor categorii gramaticale ale unor cuvinte, intrînd ca „anexe”, în structura morfologică a cuvintelor, ele transmit în exclusivitate informaţie gramaticală:

- vocativul numelor (*Băiete! Fato*!),
- interjecţiile-semnal *măi, băi, bre* + vocativul unui nume;
- interjecţii folosite fără mesaj şi se află în afara comunicării interumane*: la-la-la, cîhî-cîhî* etc.

[26]Situaţia formelor pronominale cu valoare etică nu este specifică numai limbii române şi nici măcar doar limbilor romanice cf. *les mettre* “a o lua la sănătoasa”; sp. *Tomar la del humo* “ a o lua la fugă”; it. *Farla a uno* “a i-o face cuiva”, engl. *Take it easy* “a o lua încet” ş.a., de unde am putea concluziona că avem în faţă nişte universalii lingvistice, care au fost mult timp ignorate de către cercetători.

- articole neaglutinate cu partea de vorbiere însoțită: *un om, nişte femei, lui Vasile, unor copii* etc.), toate articolele (sînt instrumente gramaticale fără autonomie semantică);
- formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelui refelxiv, anexe ale unor verbe: *te îmbraci, îşi spun bună ziua; se spală, se împrimăvărează* etc.;
- verbele auxiliare: ***ar** pleca, să **fi** mers, **este** recitată* etc.;
- prepozițiile-anexe ale unor forme nominale verbale sau pentru marcarea categoriei gramaticale a cazului: *contra curentului, de citit, a merge, datorită relațiilor* etc.;
- adverbe de afirmație şi de negare: *Da, ba* etc.
- adverbele de mod din structura gradelor de comparație: *mai, puțin, tot, aşa, atît, foarte, tare, prea* etc.
- adverbul de mod *abia*, ca însoțitor al unor adverbe de timp (*abia azi*), pronume (*abia el*) sau numerale (*abia trei*); unele adverbe şi locuțiuni adverbiale de mod, cu insuficiență semantică, fără autonomie semantică[27]: cele de precizare, de întărire sau de subliniere – ***chiar, tocmai, mai, tot, nici, îndeosebi, cu deosebire, cu precădere, în special, mai ales***; cele de restricție **– *barem, doar, decît, exclusiv, încaltea, măcar, numai, cel puțin***; adverbe-apozeme, de tipul ***adică, anume, cu alte cuvinte***[28] sau cele de tipul ***în primul rînd, în al doilea rînd*** etc. [*Tu-mi cei chiar nemurirea mea...*(M. Eminescu)]; care singure, izolate, indică din planul incidenței sau că vorbitorul foloseşte în comunicarea respectivă o apoziție sau că urmează o enumerare de argumente; cele de explicație – ***adică, aproximativ, cam, circa, vreo***; cele de proximitate – ***aproape, mai;***
- toate prepozițiile şi locuțiunile prepoziționale, precum şi conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale (instrumente gramaticale).

Notă: Uneori părțile de propoziție pot rămîne în afara limitelor propoziției. E vorba de structurile anacolutice: *Nu ştiu alții cum sînt dar **eu**, cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti (...) parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie!* (I. Creangă) (subiect suspendat).

5. Numărul părților de propoziție

În legătură cu această problemă, în literatura de specialitate există mai multe ipoteze:

- Există o singură parte de propoziție (susținător Ch. Serrus), *predicatul*, ceea ce înseamnă că partea de propoziție, ca unitate sintactică poate avea o singură funcție sintactică – predicat, subiectul nefiind considert indispensabil limbajului. Neconvenabilitatea ipotezei rezidă în faptul că reprezintă o abatere de la regula aristotelică, după care gîndirea umană se realizează în doi termeni şi se concretizează în propoziția bimembră. În ce priveşte existența propoziției monomembre, menționăm

[27]Problema acestor elemente lexicale a fost luată în discuție în literatura de specialitate, unde li- s-au propus variate denumiri: particule modale (Al. Ionaşcu), cuvinte modale (Gh. Dragomirescu), adverbe-regim (N. Dragomirescu), particule intensive cu funcție comună (Șt. Iacob), semiadverbe, adverbe-particulă (Nica), adverbe de modalizare emfatică (Dimitriu) ș.a.

[28] La aceste cuvinte menționate mai sus s-ar mai adăuga şi unele de origine străină precum ***alias, recte***, care, de asemenea, semnalează apoziții. Cf. *Un altul ni spune cum am face poate bine de a emigra în România, recte de a părăsi acest pămînt, care e cu mai mult drept şi cu mai multă rațiune al nostru decît al lor*. (M. Eminescu)

că aceasta este doar o excepție în raport cu prototipul de propoziție, e doar o realizare particulară şi cu frecvență redusă a propoziției româneşti.

- De mare circulație a fost ipoteza – numită uneori logicistă – potrivit căreia există două părți de propoziție: *subiectul* şi *predicatul*. Punctul de plecare al ipotezei e în antichitatea greacă, în mod special la Aristotel (cu referință la judecata logică ce ar exista doi termeni). În lingvistica românească ipoteza e susținută de G. Ivănescu şi B. Berceanu, care vorbesc despre **nucleul propoziției**. Ipoteza e neconvenabilă, întrucît nu ia în considerație deosebirile dintre logică şi gramatică.
- Ipoteza că în limba română există trei părți de propoziție este susținută de P. Zugun, care propune să se vorbească despre *subiect, predicat* şi *adjunct*. Autorul apreciază că tipurile de relații fundamentale existente între cuvintele în care poate fi disociată o propoziție reprezintă un criteriu suficient pentru identificarea tipurilor fundamentale de părți de propoziție. Inerența justifică existența subiectului şi predicatului, subordonarea dintre atribut, complement etc. conduce la ideea că toate acestea reprezintă o singură funcție sintactică – adjunctul.[29]
- Ipoteza care a fost şi este încă cea mai răspîndiră în gramatica românească – şi nu numai – este aceea că există patru părți de propoziție: subiectul, predicatul, atributul şi complementul (două principale şi două secundare). Neconvenabilă: există subordonați la doi regenți: EPS, atributul circumstanțial.
- Ipoteza că există cinci părți de propoziție: 4+EPS. Celelalte ipoteze: şase, şapte, opt părți de propoziție

  Numărul funcțiilor sintactice nu este acelaşi în toate propozițiile. În propozițiile din limba română, numărul funcțiilor posibile variază de la minimum zero (substitutul de propoziție) la maximum şase.

6. Caracterul convențional al divizării părților de propoziție în „principale" şi „secundare"

Tradițional, majoritatea părților de propoziție au fost grupate *ierarhic* în două categorii:

1. Părți de propoziție „**principale" –** subiectul şi predicatul - care constituie minimul necesar pentru existența propoziției, reprezintă esența ei, constituie nucleul în jurul căruia se grupează „părțile secundare" ale unei propoziții dezvoltate. Existența părților principale condiționează existența actului comunicativ şi din perspectiva enunțării, şi din perspectiva receptării.

Notă: În ce priveşte raportul ierarhic dintre cele două părți de propoziție, se poate spune că mai important este predicatul, deoarece prin el se realizează, în mod obişnuit, predicația, care este esența propoziției. Relația dintre predicație şi predicat face ca pînă şi propozițiile monomembre (nominale) reduse numai la subiect să dea impresia referirii la un predicat neexprimat datorită prezenței predicației, pe cînd propozițiile monomembre impersonale reduse numai la predicat sînt în mod evident, nelegate de existența unui subiect.

[29]Introducerea funcției de complement în analiza gramaticală marchează prima "desprindere" semnificativă a gramaticii de logică: dacă identificarea funcției de subiect (***subjectus***, de ***subjicere*** – "A pune / a aşeza dedesubt" – adică "sub predicat", înaintea predicatului) şi de predicat (***praedicatum*** – " a spune dinainte" – predicatul spune ceva despre ceva de dinainte") a fost fundamentată pe baze logice, atunci identificarea altor funcții – complement (***complementum***, de ***complere*** – "întregire/completare, a umple"), atributul (***attributum*** ="a atribui / a da în seama cuiva"), apoziție (***apposition*** = "a pune alături/lîngă") are un fundament de alt ordin – semantic – şi anume "imposibilitatea unui cuvînt de a exprima totalitatea unei idei" [Ducrot-Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al ştiințelor limbajului*, p. 293].

De asemenea, predicatul, spre deosebire de subiect, nu poate fi multiplu; subiectul poate fi inclus în forma gramaticală a predicatului; stabilim numărul propoziţiilor într-o frază după numărul predicatelor.

C. Dimitriu asociază relaţia dintre subiect şi predicat cu raportul dintre profesor şi elev şi exclude raportul ierarhic dintre acestea.

2. Părţile de propoziţie **secundare** nu sînt elemente indispensabile în alcătuirea unei propoziţii şi constituie completări ale nucleului propoziţiei, se grupează în jurul celor „principale" şi le complinesc înţelesul, subordonîndu-se acestora.[30]

Distincţia părţilor de propoziţie în „principale" şi „secundare" este o distincţie exclusiv gramaticală şi nu vizează importanţa (valoarea) acestora în cadrul comunicării (noţiuni convenţionale, comode la analiză). În această ordine de idei, fiecare dintre „părţile secundare" poate avea o însemnătate mai mare decît oricare „parte de propoziţie principală" (depinde de intenţia comunicativă şi de interesul vorbitorului de a evidenţia prin accent şi intonaţie o anumită „parte secundară" de propoziţie): *Pe tine te iubesc; Acolo vreau să plec; Frumoasă a fost vacanţa noastră*. Aşadar, din punct de vedere informativ, toate părţile de propoziţie pot fi la fel de importante, întrucît fiecare transmite o anumită informaţie (În orice propoziţie distingem două tipuri de informaţie: veche sau cunoscută deja, şi nouă, necunoscută). Reieşind din acest postulat, uşor putem demonstra că părţile secundare se încadrează, de obicei, în categoria cuvintelor care aduc informaţie nouă şi deci sînt mai importante decît aşa-zisele „părţi principale".

Relevarea importanţei mai mici ori mai mari se face prin apelul la testul comutării cu zero: unităţile sintactice „inferioare" (secundare), subordonate unei unităţi sintactice „superioare" (principale), au mai mică importanţă dacă prin comutarea lor cu zero nu se distruge unitatea sintactică „superioară" şi importanţă mai mare dacă prin comutarea lor cu zero se distruge unitatea sintactică „superioară". Cf. *Omul bun cîntă* (*bun* are importanţă mai mică şi poate fi comutat cu zero, propoziţia *omul cîntă* continuînd să existe, iar părţile de propoziţie *omul* şi *cîntă* au importanţă mai mare, întrucît comutarea lor cu zero distruge propoziţia. Unităţile sintactice cu importanţă mai mică contractează cu unităţile cu importanţă mai mare raportul sintactic de subordonare.

Din punct de vedere strict gramatical, pentru identificarea şi caracterizarea unei propoziţii, predicatul are, fără îndoială, rolul principal, deoarece prin el se realizează, în mod obişnuit, esenţa acesteia – predicaţia. E de remarcat că subiectul şi predicatul sînt nişte elemente, în mare măsură, independente atît unul faţă de altul, cît şi faţă de celelalte părţi de propoziţie, deşi formal predicatul e subordonat subiectului (acord în număr şi persoană). În propoziţie, predicatul poate fi folosit fără subiect (îl conţine desinenţa) – prin aceasta se manifestă independenţa predicatului. Părţile secundare se polarizează în jurul celor principale, formînd două grupuri distinctive – grupul subiectului (atributul) şi cel al predicatului (compl.). Aceasta nu înseamnă însă că atributul determină întotdeauna subiectul: *Am cumpărat o haină nouă*.

Generalizînd, relevăm că utilizarea excesivă a criteriului importanţei semantice determină nu numai anularea organizării acceptabile actuale a funcţiilor sintactice în principale şi secundare, dar chiar la imposibilitatea descrierii taxinomice a faptelor de

[30]Actualmente există opinia conform căreia se relevă o a treia clasă de părţi de propoziţie – intermediare (apoziţia) – funcţie care are drept caracteristici şi de secundară (din perspectiva enunţării/a locutorului, pentru care exprimarea traducerii/explicaţiei/comentariului este facultativă), şi de principală (din perspectiva receptării - a interlocutorului pentru care exprimarea traducerii/explicaţiei este obligatorie).

limbă. Convenabilitatea criteriului importanței gramaticale este apreciabilă numai cu condiția utilizării lui neexclusive în interpretarea gramaticală a structurilor lingvale[31].

7. Felurile părților de propoziție

Părțile de propoziție se mai pot grupa şi în funcție de structura lor:

- părți de propoziție **simple,** alcătuite numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient sau numai dintr-o locuțiune corespunzătoare acesteia: *Timpul este ireversibil. Punctul meu de vedere îmi pare mai acceptabil.*
- părți de propoziție **complexe**, alcătuite dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient sau dintr-o locuțiune corespuntătoare acesteia, precedată de:
  - o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională (*Plimbare în largul mării; I-am luat drept prieteni.);*
  - un adverb de mod cu insuficiență semantică şi sintactică (de precizare, de întărire sau de subliniere, de restricție, de explicație şi de aproximație): *Numai el poate să mă ajute. Mă indispune privirea ta cam piezişă; anume el; chiar noi; bunăoară exemplul, barem mie* etc.
  - un verb copulativ (în cadrul predicatului nominal);
  - un verb semiauxiliar de modalitate: *poate alerga; trebuie să vorbim...*
- părți de propoziție **multiple** (omogene), alcătuite din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare (*Ana, Victoria şi Ion sînt studenți buni.*);
- părți de propoziție **dezvoltate**, alcătuite din două părți de vorbire cu sens lexical suficient, îmbinate liber şi analizabile:
  - construcțiile infinitivale relative subiective (cu funcție de subiect (şi obiective) cu funcție de complement direct): *Nu-i ce vinde; N-are cine vorbi; N-am cum rezolva*.
  - Construcțiile circumstanțiale participiale (cu funcție de complement circumstanțial de timp sau de cauză), izolate de restul propoziției prin virgulă: *Odată ajunşi acolo, au trimis un mesaj. ;*
  - Construcțiile cu numerale cardinale (fără sau cu articole demonstrative) şi substantive: *Îl despărțeau zece metri; Pista de zece metri era suficientă*.);
  - Construcțiile alcătuite din adverbul de timp *acum* (precedat uneori de prepoziție *de*), urmat de numeralele cardinale şi substantivele care exprimă noțiuni temporale: *Întîlnirea de acum un an n-am s-o uit niciodată; A venit în vizită acum un an.*
  - Construcțiile alcătuite din adverbe de timp, precedate de prepoziția *de* şi urmate de adverbe de loc: *De azi încolo (înainte) mergi şi singur; De azi în cinci zile ştim rezultatul.*
  - Apozițiile (din substantive în N. şi substantive sau pronume în G., cu sau fără determinări): *Ion, student la facultatea filologie...*

[31]Cf. afirmația din GA: "părțile secundare de propoziție sînt secundare din punct de vedere grammatical în sensul că sînt subordinate altora" (p. 75), de unde rezultă că importanța principală din punct de vedere tot grammatical înseamnă calitatea de a fi regent.

- Părți de propoziție **anticipate** sau **reluate** cu ajutorul pronumelor personale sau reflexive: *Vine el mama; Rîndunele pleacă ele, dar tot se întorc*. (subiect); *Sieşi şi-a făcut rău.*
- Părți de propoziție **cu valoare unică**, adică reprezintă fiecare cîte o singură funcție sintactică şi părți de propoziție **cu valoare dublă**, care reprezintă, fiecare în parte, cîte două funcții sintactice. Acestea din urmă fac referire sau determină simultan două elemente regente din aceeaşi propoziție: atributul circumstanțial (cu valoare de atribut şi de complement: *Matur, omul gîndea altfel; Supărat, el plecă numaidecît*) şi elementul predicativ suplimentar (la fel cu valoare de atribut şi de complement*: Dana vine necăjită de la şcoală; O văd gînditoare.)*.
- Părți de propoziție **cu referire sau cu determinare unică** şi părți de propoziție **cu determinare dublă.** Tot părți de propoziție cu valore dublă sînt şi unele construcții sintactice din planul propoziției sau chiar din planul frazei, care fac referire sau care determină, în acelaşi timp, (la) două elemente coordonate: Văzînd şi plăcîndu-i **casa**, a cumpărat-o. (compl. direct şi subiect); *El poate şi e necesar **a face** acest lucru*. (compl. direct şi subiect); *El poate şi se străduieşte **a rezolva** aceste probleme*. (compl. direct şi indirect); *Aud şi îl văd **strigînd*** (Compl. direct şi element predicativ suplimentar) etc.

În aceeaşi categorie de părți de propoziție cu valoare dublă intră şi unele complemente care depind de un singur element regent (subordonare, referire unică), reprezentat prin verbele reflexive eventive: *a se bucura; a se întrista, a se supăra, a se necăji, a se mira* etc. Aceste complemente includ, concomitent, o valoare de obiect indirect şi o valoare de circumstanțial de cauză (situație mixtă): *S-a bucurat **de revederea** ta. Se miră de nepriceperea ei.*

FRAZA

1. Istoric, caracteristici, definiție
2. Clasificarea propozițiilor din cadrul frazei
3. Corespondența dintre părțile de propoziție şi propozițiile din cadrul frazei
4. Tipuri de fraze

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi şi funcții sintactice în limba română*, Iaşi, Demiurg, 2004.

I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

G. Ivănescu, *Curs de Sintaxa Limbii Române Moderne*, Iaşi, Junimea, 2004.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Partea I, *Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 19-21.

E. Tambă Dănilă, *Vechi şi nou în sintaxa limbii române*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 15-28.

1.Istoric, caracteristici, definiție

Frază (< lat. *phrasis* „fel, mod de exprimare") este unitatea sintactică superioară, alcătuită din două sau mai multe propoziții, care contractează între ele diferite raporturi sintactice, sînt legate după legile limbii date şi redau un gînd complex, conceput ca un tot întreg. Fraza reprezintă un tot întreg atît după conținut şi intonație, cît şi după forma gramaticală[32]: *De cînd s-a dus, sînt ca o creangă veştedă, / Care-nainte de-a-nflori se scutură, / Şi lumea nici o bucurie nu-i mai dă / Inimii mele, boală şi putredă ciutură* (M. Isanos).

Distincția dintre propoziție şi frază este atît cantitativă – fraza conține cel puțin două nuclee predicative - , cît şi calitativă – funcțiile sintactice de la nivelul frazei sînt asigurate şi propozițional.

Din punctul de vedere al evoluției limbii, în general, şi al evoluției sintaxei, în special, fraza a luat naştere din nevoia de exprimare a unui conținut complex, pe baza

[32] Ca formă mai desăvîrşită de exprimare a gîndirii, fraza a luat naştere mai tîrziu decît propoziția. Ea a apărut în anume circumstanțe, la o anume etapă de evoluție a societății umane, reflectînd un nivel mai înalt de dezvoltare a intelectului uman. Bineînțeles, lingviştii nu operează cu anumite date concrete cînd a apărut fraza. Cert rămîne a fi însă faptul că fraza reflectă o etapă net superioară a gîndirii umane: omul a pătruns în esențele fenomenelor, a putut stabili diverse raporturi dintre fenomene, pe care apoi le-a redat prin limbă.

Cu referință la originea frazelor, există două supoziții principale. Unii cercetători consideră că fraza a apărut ca urmare a unirii a două sau mai multe propoziții într-o frază formată prin coordonare. Alții însă optează pentru ideea că fraza s-a dezvoltat prin predicativizarea părților secundare de propoziție.

reunirii unor propoziții. Ea s-a dezvoltat paralel cu propoziția, mai întîi pe baza juxtapunerii între propozițiile coordonate sau subordonate, apoi pe baza joncțiunii, pe măsură ce organizarea internă a propoziției a devenit mai complexă şi s-a simțit nevoia unor mijloace specializate (adverbe, pronume) care să lege propozițiile între ele (cu timpul şi acestea s-au transformat în cuvinte conjunctive). Ca unitate sintactică distinctă, fraza este rezultatul cercetărilor întreprinse de gramaticii moderni. Abia la începutul secolului al XX-lea, gramaticile europene vorbesc despre frază, ca unitate sintactică superioară propoziției, despre o sintaxă a frazei.

Caracteristicile de bază ale frazei reies din comparația ei cu propoziția. Fiind o comunicare cu predicație multiplă, fraza se poate clasifica în funcție de diverse criterii:

- **sub aspect formal**, fraza e o unitate sintactică superioară propoziției, deoarece este constituită din două sau mai multe propoziții;
- **sub aspectul conținutului**, fraza este mai complexă decît propoziția, putînd exprima conținutul unei singure sau mai mai multor judecăți;
- **sub aspectul relațiilor sintactice stabilite** între propozițiile din cadrul ei, fraza dispune de aceleaşi raporturi pe care le găsim şi între părțile de propoziție: de coordonare, subordonare, apozitiv. Dacă pentru coordonare şi subordonare folosesc amîndouă aceleaşi mijloace, atunci se deosebesc prin instrumentele utilizate pentru realizarea subordonării (conjuncții şi locuțiuni conjuncționale subordonatoare, pron., adj. relative, nehotărîte, adverbe pronominale etc.

Aşadar, în ce priveşte conținutul, fraza reprezintă, ca şi propoziția independentă, o comunicare încheiată, după care se poate pune punct, semnul întrebării sau exlamării. Ea este însă o unitate sintactică superioară propoziției, între ele existînd o deosebire de grad: în ciuda atîtor asemănări cu propoziția, fraza totuşi se deosebeşte de aceasta din punct de vedere formal, din punctul de vedere al conținutului şi din punct de vedere relațional.

2. Clasificarea propozițiilor din cadrul frazei

După conținutul exprimat şi upă importanța lor, propozițiile din frază sînt de două feluri:

- **propoziții principale** = acele propoziții care apar ca nişte elemente independente din punct de vedere gramatical. Aceste propoziții realizează o „comunicare”, care poate fi completă, de sine stătătoare sau dominantă pentru alte comunicări. Ca importanță, ele se situează pe primul loc în raport cu alte propoziții din frază. Importanța de care vorbim a propozițiilor vizează sistemul, şi nu actualizarea sistemului în vorbire: or vorbitorul are dreptul să dea o importanță mai mare sau mai mică oricărui element din frază. Importanța propozițiilor în frază se verifică prin *testul comutării cu zero*. Propozițiile necomutabile cu zero sînt propoziții indispensabile, principale. În structura acestor propoziii nu există elemente de relație (conjuncții coordonatoare sau subordonatoare).

În funcție de poziția lor față de celelalte propoziții din frază, propozițiile principale dispun de:

a) o anumită *suficiență şi autonomie semantică* (limitată însă prin relațiile cu alte propoziții din frază), adică în virtutea sensului lor suficient, deplin, de sine stătător, care nu depinde de sensurile altor propoziții, ele sînt de fapt comunicări încheiate, chiar şi atunci cînd sînt scoase din frază. Între ele şi celelalte propoziții din frază există o slabă legătură de înțeles: *El striga la*

*mine, gesticula, se înroşea. **Murmura cu privirea spre norii mînioşi** ce se vîltoreau peste capetele lor* (L. Rebreanu); *Fugí repede spre poarta de din dos şi ieşí în stradă prin curtea cealaltă* (G. Călinescu).

b) fie de o *insuficienţă şi autonomie semantică*, completată de relaţiile lor cu alte propoziţii din frază. În virtutea sensului lor insuficient, parţial, interdependent, în raport cu sensurile altor propoziţii, ele constituie de fapt comunicări neîncheiate, ce se evidenţiază mai ales cînd sînt scoase din frază. În acest aspect, ele se aseamănă cu propoziţiile secundare, fără însă a se identifica cu ele. Între ele şi celelalte propoziţii din frază există o legătură de sens mai puternică decît la cele suficiente: ***Doresc** să fie sănătos copilul meu; **Îmi imaginez** cît de greu ţi-a fost în această situaţie; **E uşor** să scrii versuri cînd nimic nu vrei să spui; **Gîndul meu este** să plec cît mai repede la mare; **Ei mereu spuneau** că nu ai dreptate; **Tatăl întreabă pe copii** dacă şi-au făcut temele; **Destul** că le aflăm totdeauna ca umbra şi lumina, una lîngă alta* (I. Slavici); ***Fireşte** e cel mai bine pregătiti student din grupă; Locuieşte **unde a trăit şi pînă atunci**.*

Notă: De regentele insuficiente depind propoziţiile subordonate necesare, indispensabile – cf. Subiective, predicative, atributive determinative, completive directe, completive indirecte, ccompletive de agent, unele circumstanţiale

Propoziţiile principale reprezintă o condiţie a existenţei frazelor. Fără ele nu pot exista fraze. Orice frază trebuie să aibă cel puţin o propoziţie principală[33].

- **Propoziţii secundare** = acele propoziţii care nu dispun de suficienţă şi autonomie semantică, ele depinzînd din punct de vedere semantic de alte propoziţii din frază. Scoase din frază, ele nu pot constitui comunicări independente, încheiate. Ca importanţă, propoziţiile secundare se situează pe locul al doilea în raport cu propoziţiile principale şi pot fi comutabile cu zero.

Aşadar, propoziţia secundară este acea propoziţie prin care se organizează, se transmite şi se receptează o „comunicare" ce nu este teoretic de sine stătătoare, ea se încadrează în masa propoziţiilor dintr-o frază, iar în structura ei intră de regulă un jonctiv subordonator: *S-a angajat **să nu mai întîrzie şi să nu se mai plimbe în timpul serviciului; Cînd au terminat lucrul**, erau foarte obosiţi; El este omul **care nu glumeşte deloc**.*

După necesitatea lor în frază, se pot distinge:

- propoziţiile secundare indispensabile, care intră în opoziţie cu principalele propriu-zise insuficiente: *Nu-l găseşte pe şeful **de care are nevoie.***
- propoziţiile secundare facultative, care se opun principalelor propriu-zise suficiente: *Aceasta este o carte utilă, **pe care am împrumutat-o de la bibliotecă.***

[33] Există fraze incidente, care nu în componenţă nicio propoziţie principală, începînd cu un conector subordinator în frază: *După cum spunea cineva care nu mai este, viaţa ca şi moartea, ne ia prin surprindere …* De asemenea, într-o frază anacolutică, vorbitorul poate începe comunicarea cu o propoziţie secundară la care apar multe determinări şi, datorită aglomeraţiei de subordinate, fraza rămîne fără propoziţie principală: *Cine a întîlnit vreodată în calea sa un popă, îmbrăcat în straie sărăcuţe, scurt la stat, smolit la faţă, cu capul pleş, mergînd cu pas rar, încet şi gînditor, răspunzînd îndesat sluga dumitale cui nul trecea cu vederea … dezmierdînd iarba şi florile cîmpului, icoane ale vieţii omeneşti, pe care le uda cite o lacrimă fierbinte din ochii săi, apoi cuprins de foame şi oboist de osteneală şi gîndire, îşi lua drumul spre gazda, unde-l aştepta sărăcia cu masa întinsă. Acesta este părintele Isaia Duhu …* (I. Creangă).

Notă: În gramatica din ultimul timp se vorbește de așa-numita **propoziție intermediară explicativă**. Sintagma terminologică mai nouă *propoziție intermediară explicativă* trimite la un concept cu o anumită vechime în gramatica noastră, concept care a suferit ameliorări succesive. Considerăm util să dăm atenție apariției, la un moment dat, în limba română a propoziției intermediare explicative (care, admitem, nu exista ca atare în limba latină), ce s-a născut din circumstanțiala cauzală într-o structură anacolutică de un anumit tip: se „sare" peste o parte a comunicării, cu precizarea că, uneori, partea de comunicare peste care s-a sărit poate fi identificată şi reintrodusă în context fără schimbarea intenției comunicative a vorbitorului. Cf. *Oamenii rîd, căci animalele nu au această caracteristică*. *Dă-mi mie ochii negri ... nu privi cu ei în laturi, / Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi* (M. Eminescu). În acest exemplu propoziția intermediară explicativă *căci animalele nu au această caracteristică* nu poate fi circumstanțială de cauză, pentru că nu exprimă cauza al cărei efect să fie (în) regenta *numai oamenii rîd*: în mod logic, *oamenii nu rîd din cauza că animalele nu au această caracteristică*. „Logica" acestui tip de context obligă la presupunerea că „inițial", în structura de adîncime, există şi efectul al cărei cauză îl constituia propoziția *căci animalele nu au această caracteristică*, anume, **propoziția regentă neexprimată-efect** *iar animalele nu rîd*. Cu alte cuvinte, contextul „inițial", structura de adîncime, va fi fost *numai oamenii rîd, **[iar animalele nu rîd]**, căci animalele nu au această caracteristică*, în care *căci animalele nu au această caracteristică* funcționa ca circumstanțială de cauză pe lîngă regenta *iar animalele nu rîd*. În acest context „inițial" mai logic, dar şi mai greoi, propoziția regentă-efect *iar animalele nu rîd* apărea ca în plus şi de aceea s-a sărit peste ea; cînd neexprimarea propoziției-regente-efect „în plus" s-a generalizat, propoziția introdusă prin *căci* nu mai avea o regentă-efect propriu-zisă pe lîngă care să reprezinte cauza şi, ca urmare, s-a constituit într-o explicație pentru contextul dominant care a mai rămas, adică *numai oamenii rîd*. [*Dă-mi nie ochii negri ... nu privi cu ei în laturi, /* [Ți-i cer] *Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi* (M. Eminescu). Acest tip de structură, o dată creat, a acționat în limbă „de sine stătător", în sensul că astăzi nu mai este obligatoriu să poată fi refăcută structura inițială, de adîncime, cu propoziție circumstanțială de cauză şi propoziție regentă a acesteia, existînd doar structura nouă de suprafață generalizată cu propoziția intermediară explicativă şi propoziția explicată, ca în contextul *Are să plouă, căci mă dor reumatismele*; *Mă trezeşze mama într-o dimineață din somn, cu vai-nevoie, zicîndu-mi: „Scoală, dulglişule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe cucul arminesc şi să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?" ... Căci aşa ne amăgea mama cu o pupăză care-şi făcea cuib ... într-un tei.* (I. Creangă); *În zadar flamura veche i ridică înspre oaste, / Căci cuprinsă-i de pieire şi în față şi în coaste* (M. Eminescu); *Ştia, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei* (I. Creangă).

Această propoziție este considerată intermediară explicativă, pentru că are anumite particularități comune cu unele principale, dar şi anumite particularități comune cu unele secundare: ea poate fi baza unei fraze, dar numai dacă aceasta este explicativă, dar avînd în structură un jonctiv de tipul *căci*, ceea ce duce în mod firesc la ideea că aceste propoziții se constituie într-o clasă distinctă, de sine stătătoare – *propoziții inermediare **explicative*** (pentru că nu reprezintă cauza pentru un „element" regent care nu mai există în limbă, ci explicația unui element dominant ce are nevoie, păstrînd intenția comunicativă a vorbitorului, de o justificare. (a se vedea C. Dimitriu, p. 1039-1047).

După raportul sintactic stabilit între ele, propozițiile se clasifică în:

- **regente (supraordonate)** = propoziții determinate sintactic de alte propoziții, adică propoziții conducătoare, care „dirijează” sintactic relațiile din cadrul frazei, obligînd alte propoziții să se raporteze la ele. Ele pot fi atît principale, cît şi secundare: *Vin'cu mine, rătăceşte / Pe cărări cu cotituri, / Unde noaptea se trezeşte / Glasul vechilor păduri (*M. Eminescu); *Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?* (M. Eminescu*); Dulcea lor zădărnicie / Nu mă-ndur s-o pun pe foc, / Deşi-mi stau atît de triste / Că nu pot muri de loc* (M. Eminescu).

Nota 1: Deseori sînt confundate noțiunile de propoziție principală şi propoziție regentă. Trebuie să menționăm că aceşti termeni nu sînt echivalenți, întrucît există propoziții secundare regente. Nu orice regentă este deci principală, după cum nu orice principală este regentă.

Nota 2: Cu toate că sintagma „propoziție regentă”, cît şi termenul sintatic „regentă” au o răspîndire cvazigenerală, totuşi acest mod de individualizare terminologică nu este convenabil de cele mai multe ori, pentru că majoritatea propozițiilor subordonate, care se opun regentelor, depind semantico-gramatical (nu de regenta luată în întregime, ci) de o parte de vorbire cu- principial – nu importă ce funcție în regentă.

- **subordonate (dependente)** = propozițiile care depind sintactic de alte propoziții (regente), determinîndu-le în totalitate sau numai parțial (adică numai o parte de vorbire din interiorul ei); sînt propoziții „conduse”, „dirijate”, „obligate” de regente să se raporteze la conținutul acestora sau la una dintre părțile de vorbire din ele. Ele nu pot fi decît propoziții secundare, insuficiente ca înțeles, sfera lor integrîndu-se în sfera acestora.

Notă: Dacă termenul de regent diferă substanțial de acela de propoziție principală, termenul – opus regentului- de propoziție subordonată trimite la aceeaşi realitate ca şi cel de propoziție secundară, în sensul că principial orice propoziție subordonată este secundară şi viciversa. Termenii de „propoziție secundară” şi propoziție „subordonată” au ajuns aproape sinonimi, deşi criteriile de delimitare a unor asemenea propoziții sînt diferite (criteriu semantic la principale şi secundare şi criteriul sintactic la regente şi subordonate): *S-au aşezat pe banca din parc, deoarece erau foarte obosiți* (determină regenta în totalitate); *Cînd am fost ură, am fost mare, / Dar, astăzi, cu desăvîrşire / Sunt mare, căci mă simt iubire, / Sunt mare, căci mă simt uitare* (Al. Macedonschi). Dacă gramatica actuală menține totuşi ambii aceşti termeni, acest lucru este motivat de simetria conceptuală şi terminologică: aşa cum unei propoziții cu importanță mai mare în frază (*principală*) i se opune o propoziție cu importanță mai mică în frază (*secundara*), tot la fel şi regentul, care vizează relațiile dintre elementele constitutive ale frazei are, la polul opus, perechea terminologică de propoziție subordonată.

Nota 2: Legătura dintre propoziția subordonată şi regentă nu trebuie înțeleasă unilateral – numai dinspre subordonată spre regentă, ci şi invers, dinspre regentă spre subordonată. Există propoziții regente principale care, datorită insuficienței lor semantice, sînt strîns legate de subordonatele pe care le au: regentele subordonatelor subiective, regentele subordonatelor predicative).

Legătura dintre propoziția subordonată şi propoziția regentă poate fi mai slabă sau mai strînsă şi în funcție de importanța şi necesitatea lor pe lîngă regent – mai mică sau mai mare – pe care vorbitorul o poate da informației sale. În acest caz, propoziția subordonată nu este considerată indispensabilă pentru comunicare, ea apare ca o propoziție **facultativă**, ***izolată*** prin pauză (marcată cu virgulă) – SC de consecință, concesive, opoziționale,

cumulative etc. Cf. *Te îmbeți de feeria unui mîndru vis de vară / Care-n tine se petrece* (M. Eminescu)-, cînd însă este considerată **indispensabilă** pentru comunicare, ea apare ca o propoziție ***neizolată*** (fenomenul este caracteristic PSA explicative şi determinative) – subiectivele, predicativele, instrumentalele, de agent etc. Cf. *Vino-n codru la izvorul / Care tremură pe prund* (M. Eminescu).

- După conținut, subordonatele se divizează în:

- subordonate circumstanțiale = care exprimă o multitudine şi o diversitate de circumstanțe (de loc, de timp, cauză etc)
- subordonate necircumstanțiale = nu exprimă circumstanțe (PSA, Subiectiva, Predicativa etc.)

- După tipul de subordonare stabilit între subordonată şi regentă:

- subordonate juxtapuse (paratactice, asindentice), adică legate prin juxtapunere (unde un rol important îl are topica, intonația, pauza şi virgula): *Joace unul şi pe patru* (concesivă), / *Totuşi tu ghici-vei chipu-i* (M. Eminescu); *Le-am spus hotărîrea noastră: mergem înainte*.
- Subordonate joncționale (hipotactice) = legate de regentele lor prin elemente joncționale (conjuncții şi locuțiuni conjuncționale, pron., adv. etc.): *În al umbrei întuneric / Te asemeni unui prinț, / **Ce** se uit-adînc în ape / Cu ochi negri şi cumințI* (M. Eminescu).

- După calitatea regentei:

- subordonate de gradul I = depind direct de regente principale: *Deşi par lei şa paralei, / N-au cu talentul vreun raport* (Al. Macedonschi).
- Subordonate de gradul II = depind de regente subordonate: *Moromete, în loc să răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte* (M. Preda).

Notă: Toate subordonatele din gramatica limbii române pot avea, fiecare în parte, cîte o singură propoziție regentă. Există însă şi situații în care subordonata poate avea două sau mai multe propoziții regente. Acestea pot avea o singură valoare morfologică şi, ca rezultat, o singură funcție sintactică: *Se cuvine şi este firesc să mai aşteptăm; Am răsfoit şi am analizat actele pe care mi le-ai dat.* Acele subordonate care au două propoziții regente coordonate, însă cu elemente determinate diferite ca valoare morfologică, dispun în egală măsură de două valori, de două funcții sintactice diferite: *Situația este şi evoluează **cum ştii*** (PSPredicativă – 1; PSCM – 2); *Ştiu(1) şi-l văd(2) **cum muncește*** (PSCD – 1, S Predicativă Suplimentară – 2). Schema!

Acceptînd distincțiile pe de o parte dintre propozițiile principale, secundare şi intermediare explicative, iar pe de altă parte, distincțiile dintre regenți şi propozițiile subordonate, găsim că toate tipurile de propoziții după importanță şi după relațiile semantico-gramaticale nu se constituie în clase / subclase date, rigide, izolate total unele de altele, ci clase cu omogenitate doar realtivă imaginate de specialişti după anumite crterii considerate dominante.

Propoziții intercalate sînt, în general, propoziții subordonate, situate în interiorul altor propoziții din frază (regente, întrerupte, discontinue), cărora le întregesc înțelesul printr-o informație suplimentară. Ele sînt legate sintactic de alte propoziții, nu sînt comunicări independente, de sine stătăttoare, şi se rostesc cu o intonație mai coborîtă decît restul frazelor ce le înglobază. Apar izolate prin pauze, marcate cu ajutorul virgulelor (cînd legătura lor cu regentele este mai slabă, cînd nu sînt indispensabile pentru comunicare): *Ni s-a spus foarte clar că **cine nu se prezintă la adunare** este eliberat din post* (Subiectivă);

Cîinele care latră nu muşcă (PSA); *Şi lacrima, chiar dînsa, cînd pică pe hîrtie / E rece ca înghețul din inima pustie / De florile de mai!* (Al. Macedonschi).

Notă: Unele propoziții principale regente din frază sînt întrerupte prin intercalare de două sau de mai multe ori, incluzînd două sau mau multe subordonate.

Propoziția în interiorul căreia se găseşte altă propoziție de numeşte **discontinuă** sau **întreruptă**.

Un tip de discontinuitate care creează greutăți în analiza frazeolr este acela care duce la alăturarea a două conjuncții: prima introduce propoziția întreruptă, cealaltă introduce propoziția intercalată, ca în: *Mai încearcă **şi, dacă** nu reuşeşti, renunță* (Camil Petrescu).

Mult mai rare sînt exemplele de subordonate întrerupte de regenta lor: *Războiul meu **să ştii** că îl am cu această țară fără rînduială* (M. Sadoveanu).

Propoziții incidente sînt propozițiile cu aspect de principale (mai ales) sau de subordonate, care aduc în propozițiile sau în frazele în care sînt intercalate sau la care sînt adăugate, informații suplimentare legate de conținutul general al acestora. Aceste informații au aspectul unor aprecieri, explicații, completări, considerente necesare pentru întărirea sau clarificarea spuselor cuiva şi eleilustrează gradul de convingere a vorbitorului în legătură cu cele relatate sau intervenții autorululi incluse în vorbirea directă etc. Aceste propoziții nu fac parte din structura sintactică a altor propoziții sau fraze, adică nu sînt legate sintactic de propozițiile care le înglobează sau de celelalte propoziții din frază, constituind propoziții izolate, aparte, de sine-stătătoare: *Mai sînt şi oameni care – nu există pădure fără uscături – nu lucrează în meseria lor cu pasiune; E obosit, e drept, dar tot ne cîntă ceva; Lucrurile – se vede de la o poştă – evoluează din rău în mai rău; Ție, omule, zise mama, aşa ți s-a părut întotdeauna.*

Propozițiile incidente sînt pronunțate cu o intonație specifică (mai coborîtă decît a restului propozițiilor sau frazelor în care sînt intercalate sau la care sînt adăugate) şi se izolează prin pauze marcate grafic cu virgule, linii de pauză sau paranteze.

Notă: Unele propoziții incidente au aspect de subordonate, dacă încep cu conjuncții subordonatoare, pronume sau adverbe relative. Ele sînt probabil, la origine, nişte subordoante ale unor rgente subînțelese incidente, care au devenit cu timpul, prin gramaticalizare, nişte construcții fixe pe lîngă care nu se mai subînțeleg regentele: *Pe dealurile acelea – (Nu ştiu) **dacă te-ai dus pe acolo vreodată** – creştea o iarbă tămăduitoare; Coborînd pe valea aceea – **căci aşa săpune legenda** – s-a oprit la casa unui gospodar.*

Propoziții de umplutură sînt propoziții incidente, golite de conținut prin întrebuințare repetată, care întrerup şirul comunicării de bază, fără a aduce vreo informație suplimentară în legătură cu aceasta. Ele sînt folosite mai ales în limba vorbită (la Caragiale pentru a caracteriza personaje): *zice, mă rog, mă-nțelegi, nu-i aşa, cum să-ți spun* etc.: *Ce aduce ceasul, mă rog, nu aduce anul.*

Repetate în mod abuziv, inconştient şi inutil de către unii vorbitori, propozițiile de umplutură au devenit ca şi o parte din cuvintele şi construcțiile de umplutură **ticuri verbale** care ilustrează pregnant sărăcia de vocabular şi caracterul mecanic al vorbii acestora.

3. Corespondența dintre părțile de propoziție şi propozițiile din cadrul frazei

Aproape toate propoziţiile subordonate din planul frazei corespund, în planul propoziţiei, unor părţi de propoziţie determinate (cu excepţia predicativei, subiectivei). Această corespondenţă se oglindeşte în denumirea, definiţia, întrebările, elementele regente, topica şi punctuaţia fiecărei subordonate în parte. Această **corespondenţă** evidenţiază caracterul sistemic al limbii. În general, subordonatele se pot reduce la părţile de propoziţie corespunzătoare, pe care le reprezintă, de aceeaşi esenţă sintactică cu ele, cu acelaşi conţinut şi cu aceleaşi relaţii. Procedeul poartă numele de ***contragere*** şi este opus *expansiunii*, *extinderii*, dezvoltării părţilor de propoziţie în propoziţii corespunzătoare.

4. Tipuri de fraze

Din punctul de vedere al intonaţiei şi al punctuaţiei, distingem:

- **Fraze întregi**, în care intonaţia, punctuaţia şi elementele joncţionale de coordonare unesc propoziile în cadrul lor, chiar dacă virgulele despart între ele propoziţiile sau părţile de propoziţie, iar punctul şi virgula grupurile de propoziţii – toate propoziţiile sînt unite semantic şi gramatical.
- **Fraze fragmentate**, în care intonaţia şi punctuaţia separă propoziţiile legate din punct de vedere semantic şi gramatical, fragmentează unitatea lor sintactică, creînd o formală, o aparentă independenţă a propoziţiilor coordonate sau subordonate din cadrul fiecărei fraze: *Mă înjosiră, mă loviră, / Cu mici, cu mari mă răstigniră; / Din inimă nu m-a lăsat / Un singur colţ nesfîşiat. / Fraţi, rude, toţi mă duşmăniră, / Pe cît plîngeam, pe-atît rînjiră, / O ţară-ntreagă s-a-ntrecut / Să-mi dea venin – şi l-am băut. / **Dar, Doamne, nu te biruiră*** (Al. Macedonschi).

Din punctul de vedere al raporturilor sintactice care se stabilesc între propoziţiile din cadrul frazei, distingem patru categorii de fraze:

- formate prin **coordonare**, care dispun numai de propoziţii principale în raport de coordonare;
- formate prin **subordonare**, care dispun de o propoziţie principală şi una sau mai multe subordonate:
  - frază cu **propoziţii subordonate omogene (cosubordonarea omogenă)**

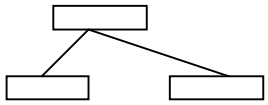

  - frază cu **propoziţii subordonate neomogene (cosubordonarea neomogenă)**

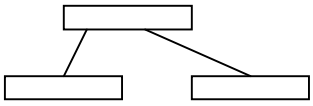

  - frază cu **propoziţii subordonate consecutive (de treaptă)**

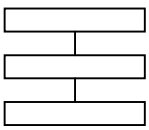

- formate prin **apozare**, care dispun de o propoziţie principală şi de o propoziţie apozitivă: *Avea un singur defect: nu-i plăcea dînsul.*

- formate prin împletirea raporturilor de coordonare şi subordonare (fraze **mixte / amalgamate**). Cf. *Plăcut e somnul lîngă o apă ce curge / lîngă apa care vede totul, dar amintiri nu are*. (L. Blaga).

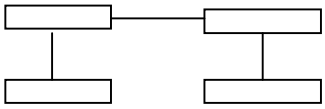

Notă: Există situaţii în care vorbitorul, dorind să scoată în evidenţă una sau mai multe propoziţii secundare subordonate, lasă neexprimată propoziţia principală şi regentă de gradul întîi a frazei. Cf. *Şi dacă nu ai aflat la timp? adaugă tata*. În această frază joctivul *şi*, numit în literatura de specialitate mai veche **şi „narativ"**, iar în cea mai nouă **Şi anacolutic,** „impune la dreapta lui propoziţia principală interogativă directă de tipul *ce mi se întîmplă?* –e o frază amalgamată incompletă.

Din punct de vedere al structurii lor, distingem fraze:

- <u>fraze cu structură simplă (liniară),</u> alcătuite numai din propoziţii principale, în raort de coordonare, fie numai dintr-o propoziţie principală şi una sau mai multe subordonate care depind una de alta;
- <u>fraze cu structură medie</u>, alcătuite fie numai din propoziţii principale în raport de coordonare, însoţite de subordonate necoordonate, fie numai din cîte o propoziţie principală necoordonată însoţită de subordonate coordonate între ele;
- <u>fraze cu structură complexă sau arborescentă</u>.

O categorie specială de fraze este şi **perioada.** Aceasta este specifică stilului individual, are un caracter unitar şi armonios (datorat în special modului de organizare internă, simetriei membrelor din structura sa) şi exprimă o gîndire complexă şi nuanţată prin propoziţii care tind să se întîlnească şi care antrenează gîndirea şi simţirea ascultătorului, dînd exprimării măreţie şi solemnitate. Se caractrizează printr-o intonaţie deosebită, prin ramificare, prin topica inversă a propoziţiilor (de obicei, subordonatele precedă regentele) şi prin existenţa a două părţi distincte în structura sa: **protaza**, alcătuită din propoziţii care creează, prin conţinutul lor, un interes crescînd, amplificat, o stare de concentrare, de aşteptare, de tensiune progresivă, şi care sînt aşezate la începutul perioadei, şi **apodoza**, alcătuită din propoziţii care aduc, prin conţinutul lor, rezolvarea, împlinirea, afirmarea plenară a unei constatări cu forţă de argument, considerată de vorbitor sau de autor ca foarte importantă şi care sînt aşezate la sfîrşitul perioadei. Protaza şi apodoza sînt intersectate de un punct distinct numit **secţiune**. Perioada este întîlnită <u>în proză,</u> cu deosebire în operele lui Al. Russo, Al. Odobescu, B. Şt. Delavrancea, Calistrat Hogaş, N. Iorga, Vasile Pârvan etc.: *Albia literaturii noastre e atît de îngustă, că, de-aş zice că nici o scriere nouă nu posedă condiţiileunei scrieri nemuritoare, aş zice un adevăr supărător pentru tagma literaţilor şi adevărul, de cînd lumea, îmblă cu capul spart, însă, mărturisesc că privind babilonia limbistică din zilele noastre, mă îngrijesc pentru viitorul nostru literar şi mă mîngîi numai cu credinţa că acest viitor îşi va găsi loc de scăpare în poezia poporală* (Al. Russo).

* **Fraze de umplutură** sînt unele fraze incidente, golite de conţinut prin folosire repetată, alcătuite din două propoziţii: *Carevasăzică, nu ştiu cum să-ţi spun (zic: E om rău, carevasăzică, fără pic de inimă*. Repetate abuziv, inconştient şi inutil de unii vorbitori, aceste fraze au devenit, ca şi unele propoziţii de umplutură *ticuri verbale*.

TEXTUL

Textul, ca unitate sintactică, nu este prezent în gramaticile mai vechi ale limbii române. La stadiul actual al cercetărilor, cînd există preocupări sistematice pentru o analiză sintactică necontradictorie şi fără rest nu se mai poate ignora unitatea sintactică numită text.

În cultura românească, termenul ***text*** (< fr. *texte* < lat. *textus* ="ţesătură") are accepţii variate: „elemente constitutive ale unei scrieri", „fragment dintr-o scriere oarecare", „cuvintele unei creaţii muzicale" etc. Cu timpul, *text* începe a semnifica „o clasă de enunţuri lingvistice scrise sau vorbite". Aşadar, textul nu mai este considerat o entitate lingvistică de acelaşi tip cu fraza, propoziţia etc., ci o entitate comunicaţională în legătură cu discursul, care, dacă are temă unică, este un text, iar dacă are mai multe teme unice, este un ansamblu de texte. În a doua jumătate a sec. al XX-lea, textul a intrat în conştiinţa lingviştilor generativişti. Despre necesitatea unei noi forme a lingvisticii, a unei lingvistici a textului notează şi E. Coşeriu.

Un spaţiu consistent acordă *textului* şi Ion Diaconescu[34]: textul este o „unitate autonomă, închisă", care poartă o semnificaţie, putînd fi constituită dintr-o parte de propoziţie (*Salut, Bravo, Frizerie* etc.), o sintagmă (*Noapte bună, Fumatul interzis* etc.), o propoziţie sau frază etc. O asemenea definiţie a textului are multe similitudini cu *enunţul*.

Admiţînd – potrivit gramaticii de tip clasic – că în limba română unităţile sintactice divizibile funcţional sînt propoziţia, fraza şi textul, putem spune că atît unităţile sintactice divizibile funcţional, cît şi cele nedivizibile funcţional sînt subcategorizabile în „de ordin superior" şi „de ordin inferior". Aşadar, textul, cea mai mare unitate sintactică din limba română, e constituit din unităţi sintactice imediat inferioare – frazele. În aşa fel, textul, care este o unitate sintactică superioară a gramaticii româneşti clasice mai noi, se individualizează prin conjugarea continuităţii semantice în intenţia comunicativă a vorbitorului cu raportul sintactic caracterizant dintre doi sau mai mulţi termeni indispensabili (fraze).

Deşi este o unitate sintactică autonomă, textul are unele similitudini cu fraza. Astfel, lăsînd la o parte continuitatea informaţiei semantice în conformitate cu intenţia comunicativă a vorbiturului, care există la toate unităţile sintactice divizibile funcţional, raporturile sintactice specifice pentru text apar şi în frază, dar în timp ce în text aceste raporturi se stabilesc între fraze „gata constituite", în frază aceste raporturi se realizează între propoziţii: cf. ***Vine iarna, cînd ninge****, spune omul care are experienţă – Vine iarna, spune meteorologul de serviciu*.

Aşadar, textul este o unitate sintactică, semantică şi pragmatică de „rang" superior (frazei), care îndeplineşte cele trei condiţii de existenţă a unei unităţi sintactice:

1) se caracterizează printr-o informaţie semantică unitară (continuitatea informaţiei semantice);

2) segemantabilă în vederea operaţiunilor de analiză în unităţi inferioare (divizibilă în două sau mai multe unităţi sintactice de rang inferior-fraze);

3) la nivelul ei se dezvoltă raporturi sintactice (de coordonare, apozitiv, explicativ şi de incidenţă).

[34] I. Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, 1995

SUBSTITUTUL DE PROPOZIȚIE

Substitutul[35] este o unitate sintactică intrată în ultimele decenii în atenția specialiștilor şi de care nu se poate face abstracție, în cazul în care se urmăreşte a se face o analiză sintactică fără rest şi necontradictorie.

Prin **Substitutul**[36] **de propoziție/frază** se înțelege o unitate sintactică indivizibilă şi nedezvoltabilă, care ține locul „comunicării" făcute, de regulă, printr-o propoziție/frază, preluîndu-i, în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului, informația semantică. Cf. ***Vai!*** *Tot mai gîndeşti la anii cînd visam în academii, / Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii, / Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune / Şi-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune?* (M. Eminescu).

Dacă propozițiile sînt *enunțuri analizabile*, **substitutele** reprezintă enunțuri nepropoziționale (care nu conțin predicat), numite şi propoziții neanalizabile. Ele se întîlnesc mai ales în dialoguri: substitutul este reprezentat, de obicei, printr-un singur cuvînt la care nu se poate identifica nicio funcție sintactică. Dat fiind faptul că vorbirea umană este întotdeauna un dialog (în care vorbitorul codifică şi interlocutorul decodifică mesajul potrivit cu intenția comunicativă a vorbitorului) şi că în cuvîntul-substitut de propoziție sînt posibile mai multe mesaje, vorbitorul facilitează decodificarea mesajului, adăugînd substitutului de propoziție o propoziție care dezambiguizează/dezomonimizează substitutul de propoziție respectiv. Astfel, substitutele sînt lipsite de informație semantică proprie şi nu conțin explicit nicio funcție sintactică.

Din punct de vedere gramatical, substitutul se poate concretiza în:

- Adverbe de afirmație şi negație: - *Mergi la facultate? / -* ***Da***.

Substantive şi substitute ale acestora în cazul Vocativ: *O,* ***geniu*** *ce pătrunzi Nemărginirea – iartă c-amărăciunea mea / M-a-nvins!* (M. Eminescu); ***Tu****, ce femeie între flori eşti / Şi-o dulce floare-ntre femei* (M. Eminescu); *Ce viață,* ***doamne****, se mai inghesuie/să curgă!* (N.Stănescu) ş.a.

- Interjecții (exterioare propoziției)[37]: ***Ah!*** *Ce ne vom mai bucura de viață / În acele clipe unice!* (M. Sorescu)
- Adverbele substitut emfatice incidente (*desigur*, *fireşte*, *cu certitudine*): - *Vorbeşti serios? / - Fireşte*.

Trebuie menționat faptul că substitutul reprezintă o unitate cu puține posibilități de actualizare, dar utilizată frecvent în vorbire. De asemenea, precizăm că dacă prin substitutut, în general, se înțelege un element care „stă" pentru alt element anterior. Exemplele analizate deja de substitute ne dovedesc însă că numai două tipuri satisfac această premisă (adverbele de afirmație şi negație şi adverbele de confirmare şi infirmare), care, în dialog, reiau anaforic informația semantică din propoziția/fraza anterioară. Aceste

[35] În literatura de specialitate, pentru acest concept se foloseau termini precum cuvînt-propoziție (G. Ivănescu), cuvînt-frază (Jean Dubois), propoziție neanalizabilă (GA), enunț nonpropozițional (I. Iordan) ş.a.

[36] În ce priveşte termenul de *substitut*, în lingvistica românească clasică acesta e folosit numai la nivel morfologic şi anume un înlocuitor care preia, în contextual dat, şi în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului, informația semantică a unie unități de vorbire noționale - pronumele, numeralul, adverbul pronominal ş.a.

[37] Substitutelor interjecționale ce au ancoraj afectiv evident le corespund enunțuri clare la polul emițătorului, dar ambigue lingval la polul receptorului, care însă pot fi "traduse" cu uşurință dacă interlocutorul evaluează corect factoii extralingvali ai comunicării.

tipuri de substitute se numesc **substitute contextuale, cu referință actuală**[38]. Cf. ***Da, n-am făcut niciun secret din faptul că în Oltenia am căutat culele şi mănăstirile*** (A. Blandiana)

În celelalte cazuri însă, pentru interlocutor, enunțarea urmează un traseu opus, de tip cataforic: de la substitut la substituit (substantivul în vocativ sau interjecția urmează a fi „traduse" în situația de comunicare dată). Acestea se numesc **substitute situaționale, cu referință virtuală**. Cf. ***Tinere, ce plin de visuri urmăreşti vre o femeie, / Pe cînd luna, scut de aur, străluceşte prin alee / Şi pătează umbra verde cu misterioase dungi, / Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi***. (M. Eminescu).

Notă: A nu se confunda substitutele de propoziție/frază cu :

- propozițiile eliptice: *Citeşte*.
- propozițiile monomembre: *Ninge. Noapte*.
- restul de propoziție/frază (în a căror structură există neexprimate fie ambele funcții sintactice principale, exprimate fiind celelalte funcții sintactive posibile în propoziție: *- Ce-ai cumpărat? / - Flori*.

RESTUL DE PROPOZIȚIE

Restul reprezintă un concept nou, care desemnează un tip de structură specific vorbirii populare şi familiare, cu extensiuni în literatura artistică, grupat în gramatica clasică în seria mai largă de enunțuri incomplete sau brahilogice fragmentare sau enunțuri – fragment (a se vedea M. Avram, D. Irimia ş.a.). Prin rest de propoziție înțelegem o „comunicare" în care există, dar nu se exprimă funcțiile sintactice principale (mai ales cea de predicat), exprimate rămînînd doar părțile secundare de propoziție. Cf. *- De unde vii? / - De la facultate. Ce a cumpărat? – Fructe.*

Notă: Restul de propoziție este reprezentat prin două sau mai multe părți secundare de propoziție: *- Mai s-o fi găsind ceva de mîncare? / - Pentru oameni de omenie ca dumneata, şi la miezul nopții* (I. L. Caragiale).

În anume situații restul de propoziție poate fi exprimat prin cuvinte cu funcție exclusiv expresivă (*Anume această carte îți doreşti? / - Anume.),* un jonctiv (*Să cumpăr acestea? / - Să*.)

După cîte s-a putut remarca din exemplele de mai sus, restul de propoziție nu este posibil fără existența antecedentului. De obicei, antecedentul (comunicarea care precede un rest de propoziție) este concretizat, cel mai adesea, printr-o interogativă directă, ceea ce explică apariția restului de propoziție mai ales în dialog.

Şi o propoziție exclamativă cu predicatul neexprimat poate fi rest de propoziție: *Foc! Trenul!*

Notă: E. Tambă Dănilă propune şi conceptul de rest de frază, care, prin simetrie terminologică, e o subcategorie a frazelor amalgamate, în care propoziția regentă (propoziția principală interogativă directă): ***Şi** dacă nu fac ce spui tu?* (***Şi*** [*şi* anacolutic] *dacă nu fac ce spui tu?).*

[38] R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale,* 2005, p. 101.

Concluzii

Aşadar, **din *punctul de vedere al informaţiei semantice***:

Propoziţia poate transmite o judecată, un act de voinţă;

Partea de propoziţie poate transmite o noţiune;

Fraza poate transmite un raţionament;

Substitutul de propoziţie poate „transmite” – cunoscută de vorbitor şi identificată de interlocutor de regulă din „traducerea” pe care o face chiar vorbitorul printr-o unitate sintactică decodabilă principial exact de către interlocutor – „informaţia” indicată imediat mai sus la propoziţie şi la frază;

Textul poate transmite o informaţie semantică complexă rezultînd din informaţia semantică a „componentelor” lui, care sînt, prin excelenţă, „frazele gata constituie”.

În ceea ce priveşte „materialul de construcţie al unităţilor sintactice:

Propoziţia este divizibilă sintactic în unităţi sintactice imediat inferioare – părţile de propoziţie;

Partea de propoziţie nu este divizibilă sintactic şi nu are existenţă de sine stătătoare, fiind posibilă doar şi prin propoziţie, avînd ca material de construcţie unitatea lexicală, şi nu sintactică;

Fraza este întotdeauna divizibilă sintactic – propoziţia (eventual substitutul de propoziţie);

Substitutul nu este principial divizibil, avînd ca material de construcţie unitatea lexicală, şi nu sintactică;

Textul – întotdeauna divizibil sintactic – fraza.

În legătură cu raporturile sintactice în limitele unităţilor sintactice, relevăm că ele sînt obligatorii în cadrul propoziţiei, frazei şi a textului.

Textul – un multiplu al frazei, la care se pot adăuga şi substitutele este alcătuit din minimum două unităţi sintactice imediat inferioare, care sînt fraze, eventual substitute şi are minimum unul din cele cinci raporturi sintactice posibile în imba română, informaţia lui produul complex al informaţiilor semantice din fraze.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ CONȚINUT ŞI SCOPUL COMUNICĂRII

1. Noțiuni generale
2. Propozițiile enunțiative
3. Propozițiile interogative
4. Propozițiile afirmative şi negative

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Limba moldovenească literară contemporană, *Sintaxa*, Chişinău, Lumina, 1987.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*. *Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

1. Noțiuni generale

După scopul comunicării, propozițiile se clasifică în:

1. Propozițiile enunțiative
2. Propozițiile interogative
3. Propozițiile afirmative şi negative

Mulțimea propozițiilor din limba română poate fi împărțită în clase (cu omogenitate mai mult sau mai puțin relativă) folosind drept criteriu scopul urmărit de vorbitor prin „comunicarea" realizată cu ajutorul propozițiilor. Astfel, unele propoziții trimit la judecăți, altele trimit la voința vorbitorului, altele cer informații, unele indică absența unei informații la care nu se aşteaptă clarificarea.

2. Propozițiile enunțiative

Propozițiile enunțiative sînt propoziții care aduc o informație în legătură cu un obiect gramatical (ființă, persoană, lucru, fenomen) care constată, relatează fapte reale, realizabile sau ireale: *Lacul codrilor albastru // Nuferi galbeni îl încarcă.* (M. Eminescu).

Propozițiile enunțiative dispun de o intonație specifică, enunțiativă, caracterizată printr-o curbă melodică descendentă pe finalul propoziției [cu semn grafic distinctiv punctul (în cazul celor neafective), fie exclamative, cu semn grafic distinctiv semnul exclamării (în cazul celor afective)].

În funcție de conținut şi de modurile verbale cu care se construiesc, propozițiile enunțiative sînt de cinci feluri:

1. **Propozițiile enunțiative propriu-zise** exprimă o acțiune sau o stare prezentată ca *reală* şi *sigură* şi se construiesc cu modul indicativ: *Mai am un singur dor: // În liniştea serii // Să mă lăsați să mor // La marginea mării.* (M. Eminescu); *Lumea pare răsculată din caotic-adîncime* (M. Eminescu).
2. **Propozițiile enunțiative optative** exprimă ideea de „dorință" şi se construiesc, de obicei, cu modul condițional-optativ, aspectul optativ, rar cu modul conjunctiv cu valoare de optativ: *De-aş avea şi eu o floare...* (M. Eminescu); *Ei şoptesc, multe şi-ar spune şi nu ştiu de-unde să-nceapă* (M. Eminescu); *Să fii sănătos!*

Notă: Ideea de dorință se poate exprimă în limba română şi cu ajutorul verbelor *a dori, a vrea, a voi,* care exprimă lexical această idee, indiferent de modul la care se află: *Doresc noi cunoştinţe! Pofteşte o tortă*. (false optative).

Uneori verbul care exprimă noțiunea de „a dori" poate lipsi. Ca rezultat, se obțin propoziții enunțiative optative (construcții) eliptice (formule de salut, urările etc.): *Noapte bună! Bună ziua! La mulți ani!*

3. **Propozițiile enunțiative potențiale** exprimă ideea de „posibilitate" şi se construiesc obişnuit cu modul condiţional-optativ (aspectul potențial), uneori prin intermediul conjunctivului sau indicativului: *Ar fi fost bine să limpezim lucrurile chiar în seara asta* (M. Preda); *Să am eu o slugă aşa de vrednică şi credincioasă ca Harap-Alb, aş pune-o la masă cu mine* (I. Creangă); *Dacă învăța, trecea clasa*.

***Notă*:** Ideea de „posibilitate" se poate exprima în limba română şi cu ajutorul adjectuvului şi adverbului de mod *posibil* sau al verbului *a putea*, care exprimă lexical această idee (la verb, indiferent de modul la care se află): *Acest lucru e posibil! Noi putem merge oriunde.*

Aceste propoziții enunțiative sînt, de fapt, nişte **false potențiale**, deoarece ele nu exprimă gramatical ideea de „posibilitate", cu ajutorul modurilor condițional-optativ, conjunctiv sau indicativ, ci lexical, prin sensul primar pe care-l au părțile de vorbire amintite.

4. **Propozițiile enunțiative dubitative** exprimă ideea de „îndoială", de „nesiguranță", de „bănuială", de „nehotărîre" şi se construiesc obişnuit cu modul prezumtiv, uneori conjunctivul şi cu indicativul (viitor): *Lupul să fi fost la o sută de paşi de țeve şi tot mai urla încă*. (Agîrbiceanu); *N-a venit pentru că nu o fi ştiut. Aşa a fi, n-a fi aşa, zice mama, vreau să-mi fac băietul popă*. (I. Creangă) (viitor).

***Notă*:** Ideea de „îndoială" , de „nesiguranță" se poate exprima în limba română şi cu ajutorul verbului *a se îndoi* sau al adverbelor de mod de probabilitate *probabil* şi *poate*: *Mă îndoiesc de cele spuse; Probabil va fi soare; Poate că mă aşteaptă*. Aceste propoziții sînt, de fapt, nişte **false dubitative**, deoarece ele nu exprimă gramatical ideea de „îndoială", cu ajutorul modurilor prezumtiv sau indicativ (viitor), ci lexical, prin sensul primar al părților de vorbire amintite.

5. **Propozițiile enunțiative imperative** exprimă ideea de „ordin" („poruncă", „dispoziție"), de „îndemn"(„invitație", „sfat") de „rugăminte" (sînt un reflex al unei voințe) şi se construiesc obişnuit cu modul imperativ, iar uneori şi cu modurile conjunctiv sau indicativ, cu valoare modală de imperativ: *O rămîi, rămîi la mine // te iubesc atît de mult!* (M. Eminescu); *Să spui lui vrîncean şi lui ungurean* (Miorița); *Ca să pot muri liniştit / Pe mine mie redă-mă!* (M. Eminescu); *Cobori în jos, luceafăr* etc.

Aceste propoziții se caracterizează printr-o intonație ce poate fi reprezentată printr-o curbă melodică descendentă pe finalul propoziției, dar curba melodică are pe o porțiune a ei o intensitate mai mare.

Notă: În limba română există unele construcții cu verbe active sau reflexive la infinitiv, intonate suplimentar, cu valoare de imperativ, care exprimă recomandări sau dispoziții, echivalează cu nişte propoziții imperative: *A nu se fuma în încăpere! A nu se exagera! A nu se apleca în afară! A nu se parca în locurile rezervate şoferilor!* etc. În unele propoziții imperative verbele pot lipsi, intonația predicativă suplinind prezența acestora: *Puşca mai repede! Înainte marş! Hai cu noi! Poftim pixul!* În limba vorbită în asemenea propoziții poate apărea şi un predicat interjecțioanal: *Hai în codru cu verdeață* (M. Eminescu).

Propozițiile enunțiative pot fi **exclamative**, adică **afective** (dublate de afectivitatea vorbitorului, exprimată prin sentimente de admirație, plăcere, entuziasm, bucurie, durere, surprindere, regret, indignare, mînie, reproş, dezaprobare, disperare, dispreț, neîncredere etc.) sau **neexclamative**, **neafective** (lipsite de afectivitatea vorbitorului). Tonul vorbirii obişnuit la început se ridică treptat pînă la mijlocul propoziției, scăzînd apoi spre sfîrşitul ei. Aşadar, propozițiile enunțiative exclamative se deosebesc de cele neexclamative în

general doar prin participarea afectivă a vorbitorului la realizarea „comunicării”, care se concretizează în intonația afectivă suplimentară exclamativă adăugată celei fundamentale enunțaitive (uneori cu ajutorul adverbelor *ce, ce mai, ce de, cît de, atît de* etc.).

Propozițiile enunțiative exclamative implică şi explicitează gînduri egale cu acelea din propozițiile enunțiative propriu-zise, aplică cunoaşterea printr-o intonație specifică şi constituie, prin intermediul verbelor-predicate din structura lor, un reflex al unor emoții: *Cît de frumoasă este!* (*Este foarte frumoasă!).* În construirea propozițiilor enunțiative exclamative un rol deosebit îl au topica termenilor, accentul propoziției, intonația, cuvintele de început (pronume, adverbe, interjecții), conciziunea exprimării. Din punct de vedere al intonației, de caracxterizează printr-un ton mai ridicat spre sfîrşit.

3. Propoziiile interogative

Propoziiile interogative sînt acele propoziții care cer informații despre un obiect gramatical necunoscut de vorbitor (ființă, persoană, lucru, fenomen), care formulează întrebări. Ele implică şi exprimă gînduri echivalente cu acelea din propozițiile enunțiative propriu-zise, provoacă cunoaşterea printr-o intonație specifică, iar prin verbele–predicate din structura lor constituie un reflex al unor ipoteze: *Ce vrei tu? Noi? Bună pace...* (M. Eminescu).

Propozițiile interogative reprezintă – ca şi cele enunțiative – o clasă cu omogenitate relativă, cu precizarea însă că la cele interogative împărțirea în subclase are în vedere scopul comunicării şi intonația fundamentală, intonația suplimentară exclamativă fiind întotdeauna absentă.

După conținutul pe care-l exprimă şi după modurile verbale cu care se construiesc, ele sînt, ca şi enunțiativele, de cinci feluri:

- interogative propriu-zise: *Unde vrei să-ți continui studiile? Mergi cu mine?*
- interogative optative: *Ai merge şi tu cu mine? Ai pleca şi tu în excursie?*
- interogative potențiale: *Te-ai mai apăra într-o asemenea situație? Ce-ai spune în asemenea circumstanțe? Iar te-ai cufindat în stele / Şi în nori şi-n ceruri nalte?* (M. Eminescu).
- interogative dubitative: *Să spun? Să nu spun?*
- interogative imperative: *Îmi mai împrumuți şi mie bicicleta? (= Împrumută-mi bicicleta!); Ce mai stați? (= Nu mai stați!).*

Propozițiile interogative pot fi atît **afective**: *Adică să fiu eu într-adevăr stăpînitorul credincioşilor?; Cum ai pleca singur?* şi **neafective**: *Ce cauți prin aceste locuri, copilă, şi cine eşti?* (I. Creangă).

Propozițiile interogative dispun de o intonație specifică: fie interogativă (în cazul celor neafective), fie exclamativă, cu semn grafic distinctiv semnul exclamării (în cazul celor afective), aşezat după semnul întrebării.

Interogativele folosite nu pentru a se afla răspunsuri la întrebări, ci pentru a se sublinia o convingere, pentru a se confirma o constatare se numesc **interogative retorice.** Cele cu formă afirmativă au înțeles negativ, iar cele cu formă negativă – înțeles afirmativ: *Cine mă poate ajuta în această situație? (Nu are cine mă ajuta!); Unde să mă duc eu acum? (Nu am unde mă duce!); Care nu ştie acest lucru? (Ştie oricine acest lucru!); Ce urmă lasă şoimii-n zbor?!* (G. Coşbuc) etc. Interogativele retorice au curba melodică ascendentă pe finalul lor, indiferent de faptul că au sau n-au în structura lor „elemente interogative”

Enunțurile interogative retorice sînt enunțuri sintactice care se caracterizează printr-o contradicție între prezența unei intonații ascendente, interogative sau a unor elemente interogative în planul expresiei şi caracterul asertiv al planului semantic: *Nu eşti îndesul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfîşiată?* (Al. Russo); *Au la Sybaris nu sîntem, lîngă capiştea spoielii, // Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii? // N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți // În aplauzele grele a canaliei de uliți, // Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii, // Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?* (M: Eminescu).

Notă: Deoarece aceste propoziții nu cer informații pentru care cineva să dea un răspuns, ele sînt, de fapt, prin conținutul lor tot un fel de enunțiative, deosebindu-se de acestea prin formă, prin intonație interogativă şi prin mijloacele de construire, specifice interogativelor (pronume, adjective şi adverbe interogative).

Cînd întrebările sînt adresate direct interlocutorului, pentru a afla răspunsul dorit (*Da* sau *Nu*), propozițiile interogative propriu-zise sînt nişte **interogative directe**: *Îți faci studiile la facultatea de filologie? Nu pleci la munte?*

Interogativele directe – singurele care justifică în sensul propiu al cuvîntului clasa de propoziții a interogativelor – poartă această denumire pentu că prin ele întrebarea este adresată nemijlocit interlocutorului (real sau fictiv), indiferent de faptul că acesta dă sau nu răspunsul aşteptat la cererea respectivă de informații: *Ce e amorul? E un lung / Prilej pentru durere* (M. Eminescu).

Interogativele directe care se referă la predicatul verbal sau la verbul copulativ din predicatul nominal al propoziției şi care au ca răspuns o afirmație sau o negație (exprimată prin adverbe de mod afirmative sau negative, prin repetarea unei părți din întrebare, reprezentată obligatoriu prin predicatul acesteia, prin verbul copulativ din predicatul nominal sau printr-o interogativă retorică) se numesc **interogative directe totale** (vizează nucleul propoziției = predicatul): *Vii cu noi? (Da. // Cum să nu vin cu voi? // Cum o să vin cu voi? // Vin cu voi); Eşti atent? (Sînt.)*

Interogativele directe care vizează alte părți de propoziție decît predicatul verbal sau verbul copulativ din predicatul nominal al propoziției (la subiect, nume predicativ, atribut, complement, element predicativ sulimentar) se numesc **interogative directe parțiale.** O caracteristică a acestora este prezența obligatorie a unui element interogativ (a pronumelor, a adjectivelor şi adverbelor interogative) [şi care se află „punctul" ascendent al curbei melodice interogative], ca elemente introductive cu funcțiile sintactice amintite: *Cine a întîrziat? – Eu.*
Care fereastră este deschisă? – Cea din dreapta ; Pe cine aşteptați? – Pe mama.

Cînd întrebările nu mai sînt adresate direct unui interlocutor, ci sînt reproduse de vorbitor sub forma unor propoziții subordonate (de obicei, subiective, completive, directe sau indirecte, mai rar, atributive şi predicative), care depind de nişte verbe sau substantive cu sens de informare de îndoială sau de ezitare, atunci aceste propoziții se numesc **interogative indirecte.** Ele au o intonație interogativ-enunțiativă (curbă melodică descendentă) şi folosesc ca semn distinctiv punctul, în loc de semnul întrebării, care se pune la sfîrşitul frazei.

Propozițiile interogative indirecte sînt numite astfel pentru că la ele scopul comunicării constă în indicarea – întotdeauna prin mijlocirea unui termen exterior lor – a necunoaşterii unei informații în legătură cu care nu se aşteaptă clarificarea (nu se aşteaptă nici un răspuns). „Termenul mijlocitor" de care interogativele depind întotdeauna (ceea ce înseamnă că ele sînt subordonate) este, de obicei, un verb de informare sau de declarație: *a*

se întreba, a interoga, a afla, a se şti etc. Formal, interogativele indirecte nu pot fi individualizate, întrucît curba lor melodică nu este specifică, ci este comună cu a enunțiativelor: *Problema cînd începe cursul îi preocupă în mod deosebit. M-a întrebat cine este domnul din față; Te întreabă şi socoate / Ce e rău şi ce e bine* (M. Eminescu); *Eu caut a răspunde, nu ştiu ce să răspund* (M. Eminescu).

Şi interogativele indirecte, ca şi cele directe, pot fi **totale** (cînd sînt introduse prin conjuncțiile subordonatoare *dacă* şi *de*) – *Spuneți-mi dacă mai aveți timp*. - sau **parțiale** (cînd sînt introduse prin pronume, adjective şi adverbe relative) – *Se ştie ce carte lipseşte*.

Deoarece propozițiile interogative indirecte, ca şi cele retorice, nu cer informații, nu pretind un răspuns, ele sînt, de fapt, prin conținutul lor, tot un fel de enunțiative, deosebindu-se de acestea prin intonația mixtă (interogativă, dar şi enunțiativă) şi prin unele mijloace de introducere specifice interogativelor, însă cu valoare mixtă (de pronume, adjective şi adverbe interogativ-relative)[39].

4.. Propozițiile afirmative şi negative

După calitatea (natura) predicatului, propozițiile sînt de două feluri: afirmative şi negative.

Propozițiile afirmative sînt acele propoziții la care predicatul verbal sau verbul copulativ din predicatul nominal exprimă un consimțămînt, afirmă, confirmă, adevereşte, aprobă ceva. Ele dispun de marca zero: *Voi sînteți studenți; Cursanții sînt atenți* etc. Orice propoziție enunțiativă sau interogativă poate fi şi afirmativă. Propozițiile interogative retorice afirmative au înțeles de propoziții enunțiative negative. Cu valoare de propoziții enunțiative neanalizabile (substitute de propoziții), dar cu un conținut de *afirmație nesigură*, se folosesc unele adverbe de mod şi verbul *se poate* : *Ți-e somn? – Cam.* (*Probabil; Posibil; Poate*.).

Propozițiile negative sînt acele propoziții în care predicatul verbal sau verbul copulativ din predicatul nominal exprimă o neacceptare, neagă, dezaprobă ceva. Ele sînt marcate cu ajutorul adverbului de mod de negație *nu*, aşezat înaintea predicatului şi făcînd parte din structura acestuia: *Ei nu învață; De ce nu treci pe la noi?*

Unele propoziții interogative propriu-zise negative, care exprimă un reproş, şi propozițiile interogative retorice negative au înțeles de propoziții enunțiative afirmative: *Nu v-am comunicat noi aceasta? (Noi v-am comunicat aceasta); Să nu mă supăr în asemenea situație?*

Notă: Cînd celelalte părți de propoziție sînt negate (subiectul, atributul, complementul, elementul predicativ suplimentar sau numele predicativ), propoziția este afirmativă, şi nu negativă*: Nu el a făcut aceasta; Nu trist se întorcea; Nu a mea este greşeala.*

Nu acelaşi lucru se întîmplă însă cu adverbul negativ *nici* care, chiar dacă neagă o altă parte de propoziție decît predicatul, propoziția rămîne tot negativă: *Nici noi n-am înțeles; Nici pe el nu-l accept.; Nici a mea nu este vina*.

Există situații în care, deşi predicatul unei propoziții enunțiative propriu-zise este precedat de negația *nu*, aceasta se referă de fapt la o altă parte de propoziție: *Nu a venit pentru aceasta. (A venit, dar nu pentru aceasta.).*

Cu valoare de substitute de propoziții enunțiative sînt folosite, în răspunsurile la interogativele directe, unele adverbe şi locuțiuni adverbiale de mod negative*: Ai înțeles? –*

[39] Pentru clasificarea acestor propoziții, a se vedea GA p. 36-37.

Nu. (Ba. Dimpotrivă. Nicidecum. În nici un caz. Doamne păzeşte. Pe dracu. Pune-ți pofta-n cui.).

Valoarea negativă a unor propoziții poate fi întărită, dublată uneori, prin prezența în structura lor a unor pronume, adjective sau adverbe negative, cu diferite funcții sintactice: *N-a vorbit nimeni ; N-a zis nimic; Nimeni n-a făcut nimic niciodată*.

RAPORTURILE SINTACTICE

1. Conceptul de raport sintactic
2. Numărul şi caracteristicile raporturilor
3. Raportul de inerenţă
4. Raportul de coordonare
5. Raportul de subordonare
6. Raportul apoziţiv
7. Raportul de incidenţă
8. Raportul explicativ
9. Raportul de dublare
10. Mijloacele de redare a raporturilor sintactice dintre cuvinte

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunţul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1998.

Ecaterina Creţu Toderiţă, *Unităţi, raporturi şi funcţii sintactice în limba română*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 43-127.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, 1997.

V. Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

Şt. Hazy, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Cluj-Napoca, 1997.

I. Iordan, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, ediţie nouă, 2005.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Partea I, *Unităţi sintactice. Funcţii sintactice*, 2005, p. 48-118.

V. Şerban, *Curs practic de sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, 1964.

E. Tambă Dănilă, *Vechi şi nou în sintaxa limbii române*, Iaşi, Demiurg, 2004, p. 99-104.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne”*, Iaşi, 2005, p. 65-151.

P. Zugun, *Realizarea suficientă şi realizarea insuficientă a funcţiilor sintactice*, LR, 1992, nr. 1-2, p. 109-111.

1. Conceptul de raport sintactic

Orice act de comunicare, scris sau oral, implică, în prealabil, două operaţii din partea locutorului: 1) ***selectarea*** unităţilor lingvistice din plan paradigmatic, în acord cu intenţia comunicativă; 2) ***combinarea*** acestor unităţi în plan sintagmatic, într-un ansamblu organizat astfel încît locutorul să transmită informaţia dorită, să ceară o informaţie ori să-şi exprime voinţa, intenţia etc., iar receptorul s-o poată recupera.

Cuvîntul devine unitate activă în procesul de comunicare numai prin dezvoltarea unei structuri sintactice, întrucît în mod izolat şi pasiv el doar denumeşte şi semnifică.

Integrat într-un un enunţ-propoziţie, cuvîntul îşi depăşeşte statutul de unitate lexicală, încetează de a mai fi izolat, iar între el şi celelalte cuvinte ce alcătuiesc enunţul se stabilesc diferite conexiuni (legături), în baza cărora acesta dobîndeşte identitate funcţională ca parte de propoziţie (dacă e dotat cu sens lexical), o anumită formă (dacă e cuvînt flexibil), o anumită poziţie ierarhică (domină, este dominat, e egal ca importanţă altor cuvinte-părţi de propoziţie) sau îşi actualizează în contextul dat (dacă e polisemantic) unul din sensurile virtuale. Aceste legături sau conexiuni, sau raporturi ce se stabilesc între unităţile unei propoziţii sau, la un nivel superior, între unităţile unei fraze, conferindu-i acesteia caracter organic se numesc **raporturi sintactice.**

Notă: Preferinţa pentru sintagma terminologică **raporturi sintactice** aceleia de „relaţii sintactice" se explică prin dorinţa de a evita redundanţa terminilogică. Precizăm că baza/centrul acestei sintagme, substantivul neologic extern *raporturi*, poate fi explicat/decodat sau printr-un alt substantiv neologic extern, *relaţii*, sau printr-un substantiv neologic intern, *legături*. Aşa stînd lucrurile, putem spune că prin raporturi sintactice înţelegem relaţiile/legăturile – marcate lingvistic – ce apar la nivelul unităţilor sintactice (propoziţia, partea de propoziţie, fraza etc.). În lingvistica universală se apreciază că noţiunea de „raport" a fost pusă în evidenţă de F. de Saussure care – considerînd că în limbă totul se bazează pe raporturi – distinge între raporturile lineare/sintagmatice, "in praesentia", (ce vizează planul vorbirii) şi raporturile sociative / paradigmatice, "in absentia" (ce vizează planul limbii)[40].

La nivel sintactic, raporturile sintactice reprezintă o realitate relevantă şi definitorie, sintaxa fiind definită ca "ştiinţă a relaţiilor", la acest nivel neexistînd termini independenţi. Or singur cuvîntul trimite la noţiuni, iar înglobarea nivelului lexical din sistemul limbii în nivelul sintacticse realizează prin intermediul raporturilor sintactice o unitate neangajată în conexiune cu alta ar defini aspecte "decupate" din realitate, izolate unele de altele.

Definirea unui raport sintactic e posibilă doar prin existenţa unei funcţii sintactice generată sau implicată de acesta[41]. Cuvinte funcţionale sintactic, adică cele care pot contracta anumite raporturi sînt însă doar reprezentantele a şapte clase semantico-morfologice: substantive, adjective, pronume, numeral, verb, adverb şi interjecţie. Celelalte părţi de vorbire (articolul, propoziţia, conjuncţia sînt considerate araportuale sintactic, în sensul că nu stabilesc niciun raport sintactic cu vecinătăţile lor lexicale (deci nu au nici funcţie sintactică).

Notă: Trebuie de menţionat că uneori nu contractează raporturi sintactice şi unele cuvinte noţionale. Cf. ***Viorico**, pleacă de aici!; **Anume** pe mine m-ai găsit.*

Substantivele în vocativ[42], **adverbele modalizatoare**[43], **pseudoadverbele emfatice**[44] nu îndeplinesc şi nu regizează funcţii sintactice.

---

[40] O altă modalitate de a vedea relaţiile din limbă, apare la Hjelmslev, care consideră că există trei tipuri de relaţii sintagmatice :

a) de interdependenţă, în care cei doi termeni se presupun reciproc (formalizat A=B,

b) de determinare în care numai unul dintre termeni îl presupune pe celălalt, nu şi invers,

c) de constelaţie în care cei doi termeni sunt într-un raport reciproc, fără ca unul să-l presupună pe celălalt.

[41] Nu pot exista raporturi sintactice acolo unde nu există funcţii sintactice.

[42]Substantivele în vocativ, deşi îşi păstrază conţinutul categorical (şi noţional), îşi pierd temporat conţinutul funcţional, respective şi capacitatea de a îndeplini o funcţie sintactică.

[43]Adverbele modalizatoare apar în structuti morfologice cu ale formelor cu afixe mobile (*cuvinte-flectiv*), dislocate fiind prin inserţiune. Aceste adverbe însă nu dau naştere la discontinuitate, ci fac parte din

2. Numărul şi caracteristicile raporturilor

În gramatica românească mai veche se fac referiri/teoretizări puține şi vagi privitoare la numărul şi caracteristicile raporturilor sintactice[45]. În legătură cu numărul raporturilor sintactice există o diversitate de opinii, ceea ce relevă deopotrivă complexitatea problemei şi interesul pe care-l manifestă specialiştii în vederea construirii tipologiilor raporturilor sintactice. În mod tradițional se pomenea de existența a două raporturi: de coordonare şi de subordonare (GA). I. Iordan relevă trei raporturi: de coordonare, de subordonare şi de inerență. S. Stati e de părerea că în limba română sînt patru raporturi: de coordonare şi de subordonare, predicativ, apozitiv. Gh. Constantinescu-Dobridor vorbeşte şi dlui despre 4 tipuri de raporturi sintactice: coordonare, subordonare, apozitiv şi predicativ (de inerență) (p. 30) V. Şerban – de şase: de coordonare şi de subordonare, de inerență, mixt, explicativ, de incidență. etc. O unitate de vederi în această privință nu există deocamdată. Discuția privind numărul raporturilor / relațiilor sintactice din limba română pare inepuizabilă. O inventariere atentă făcută de Corneliu Dimitriu asupra terminologiei privind raporturile sintactice din limba română în principalele gramatici ale limbii române moderne, scoate în evidență nu mai puțin de treizeci şi patru de termeni sintetici / paradigme terminologice, care în opinia autorului mai sus menționat reflectă şi situația din lingvistica generală: interdependență, interdependență bilaterală, interdependență bilaterală mediată, dependență bilaterală, inerență, relație predicativă, determinare, dependență unilaterală, dependență, dependență mixtă, dublă subordonare, constelație, nondependență, adordonare, coordonare, raport apozitiv etc. Deseori pentru unul şi același raport există mai multe denumiri.

Ne asociem opiniei lui C. Dimitriu şi vom menționa, în demersul nostru, despre existența a şapte raporturi sintactice: ***coordonare, subordonare, mixt, de inerență, apozitiv, de incidență, explicativ.***

În planul expresiei, raportul sintactic reprezintă un „factor de coeziune", asigurînd îmbinarea unităților sintactice inferioare în unități sintactice superioare, şi anume, îmbinarea părților de propoziție în propoziții şi a propozițiilor în fraze. Cu alte cuvinte, raportul sintactic are rol structurant: „A construi o frază, apreciază L. Tesnière, înseamnă a da viață unei mase amorfe de cuvinte, stabilind între acestea un ansamblu de conexiuni.

---

structura morfologică internă a formei paradigmatice date, în calitate de morfem de evaluare modală. De aceea ele nu vor fi onsiderate poziții cu valori sintactice de sine stătătoare.

[44] Unele adverbe de tipul şi ***chiar, numai, tocmai, totuşi*** ş.a. (distincte de omonimele lor noționale) intrînd în dependență față de un nume, fără a exprima caracteristici ale lor, capătă o semnificație imprecisă, ce constituie un "comentariu" subiectiv prin care se scoate în relief "numele" în dependența căruia se află. Aceste adverbe îndeplinesc funcție exclusive expresivă.

[45] În gramaticile limbilor istorice, sincronic şi diacronic găsim preocupări permanente privitoare la raporturile sintactice, unele dintre aceste preocupări vizând numărul acestor raporturi/ relații sintactice. În structuralism şi în orientarea generativ-transformațională există „un singur tip de relație, cea de dependență, iar în gramatica latină se vorbeşte de două tipuri de raporturi sintactice, şi anume raportul de coordonare şi raportul de subordonare.

În descrierea gramaticii franceze, Maurice Grevisse pledează în favoarea raportului de coordonare şi a raportului de subordonare, despre raportul dintre subiect şi predicat afirmînd că „seulement le verbe s'accorde avec le sujet" .

În cadrul raportului de coordonare, Maurice Grevisse indică mai multe tipuri de coordonare, şi anume: l'accord (*et, ni*), la cause (*car, en effet*), la consequence (*donc, aussi*),etc.

Dimpotrivă a înțelege o frază, înseamnă a sesiza ansamblul conexiunilor care unesc diferite cuvinte". Făcînd abstracție de enunțurile neanalizabile, putem spune că existența unui enunț (propoziție sau frază) e condiționată de existența raporturilor sintactice, raporturile fiind inerente oricărui întreg[46].

3. Definiție. Clasificări

Din perspectiva logico-semantică, D. Irimia definește ***raporturile sintactice*** astfel: ***raporturile sintactice*** *sînt interpretarea lingvistică a unor raporturi logice, prin care se reflectă în planul gîndirii conexiuni extralingvistice, extrinseci (între „obiecte") şi intinseci (interioare „obiectelor", de tipul: parte-întreg, conținut-formă, substanță-calitate, statice-dinamice* etc).

Raporturile sintactice între cuvinte se află în dependență față de particularitățile realității extralingvistice. Expresie a modului de reflectare lingvistică a realității extralingvistice, unitățile lexicale (de natură verbală, mai ales adjectivală) se caracterizează, în funcție de structura lor semantică, prin *trăsături (disponibilități) combinatorii* (numite şi *valențe*), care condiționează dezvoltarea raporturilor sintactice; ele reclamă sau numai admit anumite raporturi sintactice, prin care să se împlinească *cîmpurile semantico-sintactice* din care se constituie planul semantic global al enunțului (de exemplu, cîmpul semantico-sintactic al verbului *a vedea* este descris de dezvoltarea funcțiilor de subiect: *eu, ea* etc. şi de complement direct: *o carte, un pix* etc, care vin să complinească golurile din sfera lui semantică: *Eu văd un pix*)[47]. În planul *expresiei*, relațiile sintactice sînt condiție şi modalitate esențială a organizării unităților lexicale într-un enunț lingvistic, organizare impusă, în procesul de trecere din plan paradigmatic în plan sintagmatic, de linearitatea semnului lingvistic.

Raporturile sintactice se pot stabili între unități de aceeaşi importanță (două subiecte ş.a.) sau între unități de importanță inegală, cea mai importantă regizînd, cealaltă fiind regizată (subiect – atribut ş.a.). Raporturile în care sînt angajate unități de importanță diferită sînt **raporturi ierarhice**, adică generatoare de funcții sintactice, adică sînt raporturi **funcționale**. Dimpotrivă, raporturile dintre unitățile de aceeeaşi importanță, avînd aceeaşi funcție sintactică sau funcții sintactice diferite sînt **raporturi neierarhice şi afuncționale**.

O altă clasificare a raporturilor sintactice țin de planurile manifestării unităților sintactice (planul comunicării şi planul comentariilor):

---

[46]Unitatea de structură a enunțului este asigurată de înglobarea nivelului lexical din sistemul limbii în nivelul sintactic prin intermediul raporturilor sintactice. Unitățile lexicale îşi actualizează propriul conținut semantic, virtual în planul paradigmatic al limbii, şi, prin aceasta, participă la stratul de bază al conținutului semantic global al enunțului, în plan sintagmatic, intrînd în relații unele cu altele şi totodată cu enunțul ca întreg. Trecerea cuvîntului în condiția de termen sintactic se face, în dezvoltarea şi funcționarea enunțului în procesul de comunicare lingvistică, prin intermediul *sintagmei*: sintagma minimală de la nivel sintactic este constituită din cel puțin două unități lexicale autonome, între care se instituie un anumit raport sintactic.

[47]În sfera semantică a unităților lexiclae şi dezvoltarea raporturilor sintactice se instituie un raport de intercondiționare: sintaxa operează cu unități marcate printr-un sens, iar semantica operează cu unități semice a căror semnificație se actualizează, numai în context, prin angajarea lor în procese combinatorii de natură sintactică. Relevînd conexiunea nivelului semantic cu cel syntactic remarcăm că sensul reprezintă în ultimă instanță "rațiunea de a fi a structurii sintacice", iar structura sintactică – "modalitatea fundamentală a expresiei semantice" (cf. [E. Crețu Toderiță, *Unități*…, p. 51]).

Mai trebuie remarcat şi faptul că o unitate incompativbilă cu alta, din punct de vedere semantic poate deveni compatibilă, cînd capătă valori connotative, contractînd raporturi de natură stilistică. Cf. *Şi-am zis verde de albastru / mă doare un cal măiastru / Şi-am zis pară de un măr / minciună de adevăr* (N. Stănescu)

- raporturi **homoplane**, manifestîndu-se fie în planul comunicării (plan obiectiv), fie în planul comentariilor (plan subiectiv);
- raporturi **heteroplane**, care se stabilesc între cele două planuri: *La început – **se ştie** – stelele aveau pe cer / cărările cu stîngăcie trase la-ntîmplare* (L. Blaga).

În funcție de faptul dacă sînt sau nu exprimate în text unitățile sintactice, raporturile care se stabilesc între ele sînt:

- **explicite** (ambele unități sînt concrete: *Bate vîntul; cine a venit* ş.a.);
- **implicite** (cînd numai una dintre unitățile sintactice are realizare concretă, cealaltă fiind inclusă, subînțeleasă: *Cine a venit? – Paul; - Unde te duci? – La Iaşi*).

În funcție de numărul unităților implicate în raportul sintactic:

- raporturi **binare** (subiect – predicat; atribut – regent etc.);
- raporturi **ternare**, constînd în aceea că actualizarea unei unități cu o anumită funcție sintactică reclamă prezența altor două unități (atributul circumstanțial, EPS).[48]

În virtutea caracterului linear al enunțării, unitățile implicate într-un raport sintactic pot apărea:

- *în succesiune imediată*. Cf. *Studentul citeşte*;
- *dislocate* (*la distanță*). Cf. *Studentul care învață la filologie citeşte mult.*

În privința numărului de raporturi sintactice recunoscute în limba română, nu există un consens în literatura de specialitate. Diversitatea de opinii se motivează, pe de o parte prin perspectiva conceptuală diversă din care este cercetat fenomenul lingval în cauză, iar, pe de altă parte, prin insuficiența operațională a criteriilor după care sînt stabilite raporturile sintactice, ca şi din cauza insuficientei adecvări la obiect a modului de recunoaştere a caracteristicilor individualizatoare, proprii proceselor relaționale.

În stadiul actual de cerctare, în literatura de specialitate se remarcă că organizarea enunțului se întemeiază pe cîteva tipuri fundamentale de raporturi sintactice: **de inerență, coordonare**, **subordonare**, **apozitiv**, **de incidență, mixt, explicativ**.[49]

3. Raportul de inerență (de interdependență, predicativ)

Raportul de inerență[50] este un raport de tip special, deosebit de toate celelalte, între termenii căruia – **subiectul şi predicatul** - există o relație nu atît de interdependență, cît de implicare sintactică, de reciprocitate (de dependență reciprocă), în sensul că se definesc unul prin celălalt, că fiecare dintre ei impune, de obicei, celuilalt anumite condiții: în mintea vorbitorului, subiectul este gîndit împreună cu predicatul său şi invers, predicatul

[48]Raporturile sintactice sînt în parte, convertibile, această trăsătură datorîndu-se libertății oferite de sistemul limbii de a exprima acelaşi sau aproximativ acelaşi conținut sub forme diferite. Astfel, o relație neierarhică, afuncțională poate fi convertită într-o relație ierarhică, funcțională: cf. relația de coordonare adversativă (cu *ci*) se paote transforma în relația de dependență opozițională şi invers: *Nu ninge, ci plouă – În loc să ningă, plouă. Cf. E soare, dar e frig – Deşi e soare, e frig; A fost trafic şi a întîrziat la ore – Pentru că a fost trafic, a întîrziat la ore.*

[49] În viziunea unor structuralişti, raporturile care se stabilesc între unitățile componente ale unui enunț sînt exclusiv raporturi de dependență, unind un termen superior cu unul inferior. Gramaticile tradiționale recunosc existența a două tipuri de raporturi sintactice: coordonarea şi subordonarea.Pe parcursul evoluției științei, s-au relevat şi alte raporturi sintactice.

[50] Relația de inerență se stabileşte între termeni a căror asociere atinge un grad maxim de solidaritate: fiecare din cei doi termeni îl presupune şi cere – funcțional, semantic şi structural – pe celălalt, fiecare îi impune celuilalt o anumită organizare morfematică, prozodică sau sintactică.

împreună cu subiectul său[51] (Un nume ca „trenul”, de exemplu, este subiect numai dacă pentru un anumit vorbitor implică un verb-predicat de felul „vine”)[52].

Astfel subiectul cere verbului-predicat caracteristicile morfologice de număr şi persoană (subiectul şi predicatul trebuie să fie la (sau să reprezinte) acelaşi număr şi aceeaşi persoană), iar participiului din structura predicatului verbal şi numelui predicativ – adjectiv caracteristicile de gen, număr şi caz (*acord*). De asemenea, verbul-predicat cere subiectului să fie în cazul nominativ (*recţiune*).

Notă: Este neconvenabilă ideea – foarte răspîndită, de altfel – că subiectul şi predicatul se află în raport de subordonare, văzut ca dependență a predicatului față de subiect cu care se acordă în număr şi persoană.

Ca un subtip al acordului predicatului cu subiectul e văzut **acordul prin atracție:** indicii gramaticali ai verbului-predicat se conformează categoriilor gramaticale ale subiectului celui mai apropiat, adică predicatul se acordă în număr şi persoană cu primul subiect din şirul de subiecte omogene (*Doarme turma şi mioara şi ciobanul Andrieş; Cică era odată o babă şi un moşneag; Unii dintre voi plecaţi mîine.*). Dacă predicatul urmează după subiectele omogene, el ia forma de plural: *Soarele şi luna mi-au ţinut cununa* etc.

Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, cum ar fi normal, ci cu un alt cuvânt mai apropiat ca poziție de predicat şi care se impune atenției. Este vorba, în acest caz, de acord prin atracție. De exemplu, există tendința de a acorda verbul nu cu subiectul său, ci cu numele predicativ:**Subiectul piesei **erau** trandafirii* (şi nu ***era** trandafirii* – cum ar fi corect).**Două milioane de lei **este** o sumă mare* (şi nu ***sunt** o sumă mare* – cum ar fi corect). Aceste construcții sunt greşite. În ciuda acestui fapt, ele sunt din ce în ce mai frecvente astăzi:**În ce **privesc** declarațiile martorilor, acestea coincid.**Ce-**s** cu banii aştia pe masă?* Acordul după înțeles şi mai ales cel prin atracție sunt abateri de la normele limbii literare, deşi există unele situații când acestea sunt tolerate: *A fost odată un moş şi o babă…*

Marca raportului de inerență este flexiunea.

Nota 1: *Cîțiva slujitori aflaseră ştirea cu două zile mai înainte şi o ţinuseră tăinuită de poporul care se îmbulzea la hram* (M. Sadoveanu). În exemplul citat se găsesc în relație predicativă *slujitori aflaseră; care se îmbulzea; ţinuseră* are ca subiect *slujitori*, un subiect subînțeles. Relația care leagă un cuvînt din propoziție şi un cuvînt din afara limitelor ei („subînțeles în propoziție”) se numeşte **relație implicită**: în exemplul nostru vorbim despre o relație predicativă implicită. Există şi relații implicite din care lipseşte predicatul: *Unii şedeau jos la pămînt, alții pe prispă, alții în picioare, tăcuți şi solemni* (E. Teodoreanu).

[51] Subiectul nu poate fi conceput/definit în afara predicatului şi, la fel, ca revers al medaliei, nici predicatul – tip din propoziția bimembră.

[52] În ce priveşte raportul de inerență, specialiştii propun mai multe modele interpretative:

1) Prima şi cea mai veche concepție în lingvistica românească e acea conform căreia între subiect şi predicat există un raport de subordonare: subiectul este regentul, iar predicatul e un termen subordonat (Şt. Hazy, D. Draşoveanu);

2) Conform altei concepții predicatul e regent, iar subiectul un subordonat (G. Pană Dindelegan, H. Tiktin).

Inerența este un alt tip de raport decît subordonarea, întrucît, de exemplu, între atribut şi regentul său nu este inerență, ci subordonare, pentru că numai atributul depinde de regentul său.

Acordul lexical (semantic, logic) intervine atunci cînd sensul cuvîntului (şi nu categoria lui gramaticală) sau a unui grup de cuvinte determină categoria gramaticală a cuvîntului următor. Fenomenul dat are loc cînd în funcţie de subiect apare un substantiv colectiv, „susţinut" de un atribut la plural. Anume el impune predicatului categoria numărului: *În uşă **stăteau** o mulţime de studenţi; Şi trebuie să ştiţi că şi între oameni cea mai mare parte sînt dobitoace* (I. Creangă); *S-au ivit o mulţime de probleme.*

Acordul semantic se observă şi în cazul subiectelor omogene: *Miros, lumină şi un cîntec nesfîrşit îmbătau grădina şi casa.* (M. Eminescu); între partea nominală şi subiect cînd aceasta este exprimată prin moţiune (*Ion este bulgar; Elena este bulgăroaică* - nu e formă gramaticală, ci e unitate lexicală aparte); al pronumelor posesive, care nu se declină, ci au acord semantic. Falsa impresie de acord în astfel de structuri (*Ion este student, iar Ana este studentă*) rezidă în lexic, adică îşi găseşte explicaţia în resursele limbii de a avea lexeme „moţionale" sau hiponime[53].

Nota 1: Dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv articulat nehotărît, atunci predicatul poate fi şi la plural, şi la singular: *Un roi de albini se învîrteau în zbor* (I. Creangă). Dacă însă substantivul în funcţie de subiect apare cu articol hotărît, predicatul, în mod obligatoriu, trebuie să stea la singular: cf. *Roiul de albini se învîrtea în zbor.*

Nota 2: Vom examina acum relaţia dintre copulă şi numele predicativ, cei doi constituenţi ai PN: cf. *Copacul este înalt.* Legăturile sintactice din acest grup sînt:

a) *Copacul e.* Relaţia e predicativă (deşi verbul *este* nu e decît o parte a predicatului). Intercondiţionarea apare exact ca în combinaţia subiect – predicat verbal, cu excepţii neînsemnate (de exemplu, copula se acordă nu cu subiectul, ci cu numele predicativ: cf. *Elementul hotărîtor sînt banii* sau *Vinovatul sînt eu*.)
b) *Copacul înalt* – subordonare cu acord (NP seamănă cu un atribut);
c) *E înalt.* Ambii termeni ai relaţiei se acordă cu *copacul* (Termenul *copacul* impune persoana verbului copulativ, iar genul şi cazul NP.

Copula cere întotdeauna un NP, ea nu apare în enunţuri fără NP. Adjectivul *înalt* se poate lega direct, fără *este* de subiectul *copacul*; verbul copulativ e subordonat numelui predicativ, relaţia fiind marcată prin acord. Asemenea structuri se numesc **ternare**.

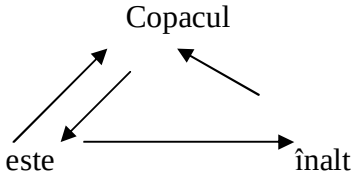

[53] Limba forţează obţinerea masculinului de la feminin sau invers (moţiune) cu consecinţa în plan gramatical a realizării aşa-zisului acord. Acest pseudoacord stabilit între nume şi nume este,de fapt, o **variaţie categorială simultană**, fie **totală** (Cf. *Ion este student*), unde există identitate categorială de gen, număr, caz la ambele nume, fie **parţială** ca în exemplul *Eu sînt profesor*, în care pronumele personal eu (pers. I) se află în nonidentitate categorială de persoană şi gen, dar în identitate de număr cu substantivul (nume predicativ *profesor*).

Nonidentitatea categorială apare mai evident în exemple de genul: *Mai multe adevăruri înseamnă niciunul* (P. Ţulea); *Singura ei grijă erau colegii; Patul lui de măsurătoare fiind în realitate ideile ...* – unde numele cu funţie de subiect prezintă categorii gramaticale total diferite de cele ale numelor predicative; *De scris e interesant; E uşor a scrie versuri* (M. Eminescu), unde categoriile gramaticale ale NP nu sînt supuse de subiect.

În mod asemănător se analizează structurile ternare unde NP e un substantiv la Nominativ sau în Acuzativ cu prepoziție (în ultimul caz, relațiile sînt de tipul aderare).

O construcție ternară avem şi în cazul EPS: *Fata zîmbeşte mulțumită*.

Nota 3: Dacă predicatul este concretizat prin interjecție, la inerență trimite numai sensul lexical al interjecției, asociat unui verb predicat. Cf. *Hai vino iar în gara noastră mică*.

Relevăm că raportul de inerență vizează numai funcțiile sintactice principale din propoziția bimembră, la propozițiile monomembre raprotul de inerență se exclude în mod logic, întrucît aici există o singură parte principală de propoziție (cf. *Plouă; Ninge*). La fel nu interesează, la acest capitol, şi perifrazele verbale, care, la origine, erau îmbinări libere de cuvinte, constînd în propoziție bimembră de tipul: *a-l prinde somnul; a-i rîde inima de bucurie* ş.a., deoarece fostul subiect şi fostul predicat au devenit un nou predicat.

4. Raportul de coordonare

***Raportul de coordonare** din propoziție este un raport sintactic de egalitate între două sau multe părți de propoziție care nu depind formal una de alta şi stau pe acelaşi plan sintactic*.

Esența coordonării: În raport de coordonare se află cuvintele ce denumesc noțiuni particulare, de specie diferită, care se includ în aceeaşi noțiune de gen[54].

Părțile de propoziție care se găsesc pe acelaşi plan sintactic de egalitate cu altele, fără a se subordona acestora, fără a depinde de ele, sînt *părți de propoziție coordonate*:

- subiecte (*Ion, Vasile şi Vlad sînt prieteni*); - NP (*Florile sînt frumoase, gingaşe, superbe*); - complemente (*Am citit poveşti, romane, poezii*) etc.

Fraza compusă prin coordonare este fraza alcătuită din două sau mai multe propoziții relativ independente. Or raportul de coordonare este o relație sintactică de egalitate între două sau mai multe propoziții care nu depind formal una de alta, stau pe acelaşi plan sintactic şi sînt interdependente ca înțeles, datorită legăturii pe care o fac vorbitorii între acțiunile sau stările verbelor-predicate din structura lor. Toate gîndurile ce se conțin în propozițiile frazei sînt sudate semantic, redînd un tablou integru. Separarea propozițiilor coordonate duce la destrămarea integrității sintactice: *El vine, se înalță, în cercuri line zboară / Şi repede ca gîndul la cuibu-i se coboară*. Deşi sub aspect formal, între propozițiile acestei fraze s-ar putea pune puncte, ele nu pot fi analizate separat, întrucît aceasta ar duce la destrămarea tabloului imaginii poetice concepută ca un tot integru.

Raportul de coordonare se realizează prin două mijloace fundamentale: juxtapunerea (parataxa, asindetul), bazată pe intonație specifică, de enumerare, cu ridicări şi coborîri de ton, care revin cu regularitate şi care sînt marcate în scris cu ajutorul virgulei, şi joncțiunea marcată cu ajutorul conjucnțiilor sau locuțiunilor conjuncționale etc.: *E vremea rozelor ce mor, / Mor în grădini, şi mor şi-n mine - / Şi-au fost atît de viață pline, / Şi azi se sting aşa uşor* (Al. Macedonschi).

Între cuvintele şi propozițiile coordonate se stabilesc următoarele raporturi de sens:

[54] E greşit a spune: *Am cumpărat o masă, un scaun şi o portocală*. În cazul dat trebuie să alcătuim mai multe propoziții.

Coordonare copulativă. Conținutul raportual al coordonării copulative constă în ideea de asociere a informațiilor semantice existente în unitățile sintactice contractante[55]. Aşadar, coordonarea copulativă se stabileşte între părți de propoziție de acelaşi fel sau diferite asociate, bazate pe continuitate, pe succesiune sau simultaneitate, legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare copulative ***şi, iar*** (= „şi") şi ***plus*** (= „şi), prin locuțiunile conjuncționale coordonatoare ***şi cu*** şi ***precum şi***, prin formulele corelative cu valoare copulativă ***atît... cît şi, nu numai ... ci şi, nu numai....dar şi,*** sau precedate de adverbele de mod de întărire, repetate ***nici...nici, nici...necum, şi....şi***: - între subiecte cf. *Elevii şi cu profesorii lucrează mult*; *Viitorul şi trecutul / Sînt a filei două fețe* (M. Eminescu); - între NP cf. *Şi de-aceea spusa voastră, era sîntă şi frumoasă* (M. Eminescu); -între atribute cf. *Şi-a cumpărat cizme frumoase şi elegante*; - între complemente cf. *Am adus atît ție, cît şi lui cele necesare;* - între propoziții cf. *La balta mare ajungea / Şi l-al ei mijloc înotam / La insula cea verde* (M. Eminescu); *Trăiesc ca în poveste / Şi la nimica nu sînt bun... - / Fireşte, sunt un biet nebun...* (Al. Macedonschi).

Esența raportului: cuvintele coordonate nu intră în relații antagoniste (coexistă în „bunăînțelegere") şi se pronunță cu o intonație enumeratoare; gîndurile ce se conțin în propozițiile coordonate nu se exclud, nu se contrapun, nu reies unul din altul.

Acest raport se poate realiza şi prin juxtapunere (parataxă): *Munții, dealurile, cîmpiile sînt comori ale patriei noastre*.

Cînd propozițiile copulative sînt juxtapuse, ele totdeauna se izolează prin virgulă. Dacă sînt legate prin conjuncție şi aceasta nu se repetă, virgula înaintea conjuncției copulative nu se pune, dar va apărea începînd cu conjuncția a doua: *Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai, / Iată vin în cale, / Se cobor la vale, / Trei turme de miei cu trei ciobănei* (*Miorița*).

Coordonarea adversativă. Conținutul raportual al coordonării adversative constă în ideea de divergență / nepotrivire a informațiilor semantice existente în unitățile sintactice care contractează acest tip de raport sintactic – între părți de propoziție sau propoziții de acelaşi fel, care sînt divergente una față de alta, fără a se opune, categoric sau a se exclude reciproc, legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare adversative ***dar***, ***însă, or*** (de intensitate mare), ***iar*** (= „dar"), ***şi*** („dar") şi ***decît*** („dar") – de intensitate slabă; locuțiunile conuncționale ***numai că, decît că*** (de intensitate mare); locuțiunile adverbiale ***în schimb***: - între atribute cf. *Este un om bun, însă cam mizantrop*; *O, Şopteşte-mi-zise dînsul – tu cu ochii plini d-eres / Dulci cuvinte neînțelese, însă pline de-nțeles* (M. Eminescu); - între elemente predicative suplimentare cf. *Într-adevăr, i-am găsit supărați, dar binevoitori*; - între propoziții cf. *Şi sub dînsul universul într-o umbră se întinde, / Iar în patru părți a lumii vede şiruri munții mari* (M. Eminescu); *Poate fi-va şi el unul dintre cei jertfiți, dar după jertfe vine răscumpărarea şi biruința celor buni* (M. Sadoveanu); *De mare, mare, dar minte n-are; Ți-am scris, şi nu mi-ai răspuns; Au trecut atîția ani de atunci,* ***dacă*** *o mai doare; Din pricina asta ea nu stă de vorbă cu bărbați, ci îndată iese şi se duce de porăieşte cu de-ale mîncării,* ***pe cînd*** *(=dar) în casa cea mare porneşte o vorbă liniştită, bărbătească, vorbă de sărbătoare.*

Parataxă**:** *S-a dus la facultate, nu acasă; El a scris, nu a dat telefon* etc.

Notă: Conținutul coordonării adversative corespunde conținutului subordonării concesive: cf. *Fata era urîtă, dar foarte deşteaptă. // În ciuda urîțeniei, fata era foarte*

[55] Coordonarea copulativă este cel mai frecvent tip de coordonare din limbă.

deşteaptă. Posibilitatea de convertire a coordonării adversative în subordonare concesivă nu este posibilă, decît doar în unele contexte.

Privitor la conţinutul coordonării adversative, relevăm două situaţii: a) unităţile sintactice care contractează acest raport sînt de acelaşi nivel sintactic, adică sau părţi de propoziţie sau propoziţii etc. b) În limba română însă sînt reperate şi structuri de felul: *Vii, dar numai tu; A lipsit, dar numai azi; Cîntă şi dansează, dar nuami uneori* etc. , în care primul termen este evident o propoziţie sau o frază, iar al doilea termen apare ca o parte de propoziţie principală sau secundară. De fapt, termenul al doilea este o propoziţie eliptică, la care verbul-predicat există, dar nu se exprimă: *Vii, dar [vii] numai tu; A lipsit, dar [a lipsit] numai azi; Cîntă şi dansează, dar [asta o face] numai uneori.*

Termenii coordonaţi adversativ au de regulă topică liberă, topica lor fixă întîlnindu-se doar acolo unde logica faptelor/ontologicul obligă la o singură dispunere în spaţiu şi timp a termenilor respectivi: *Te-aş vîrî în sîn, dar nu încapi de urechi* (I. Creangă).

Notă: În legătură cu ***însă*** notăm că – atunci cînd se află în limitele frazei şi ale textului – ea poate apărea şi în varianta subiectivă a topicii dominante, fiind plasată nu între propoziţiile/frazele coordonate, ci, median, în a doua propoziţie/frază din cele două coordonate adversativ: *X cunoaşte mulţi oameni, puţini, însă îi sînt apropiaţi; Am avut o cunoştinţă care într-o vreme se întreba ce găsesc unii în şefie; Cînd însă s-a ivit ocazia, această cunoştinţă a mea s-a făcut şef.*

Or se întîlneşte rar, numai în exprimarea elevată, numai în cadrul textului şi numai la începutul celui de-al doilea termen al textului: *Se spune mereu că toţi şefii se gîndesc numai la binele nostru; Or – dacă şefii trăiesc bine, iar noi nu – mie mi se pare că ceea ce se spune nu este adevărat* etc.

Pe lîngă conjuncţiile prezentate mai sus, cu circulaţie în toate variantele limbii, uneori – în vorbirea populară şi familiară şi în literatura artistică – pot căpăta valoare de conjuncţii coordonatoare adversative şi alte cîteva elemente: ***decît***, perifrasticul ***numai cît***: *Afurisita de turbincă mă vîră în toate boalele, zicea Moartea, suspinînd. Decît n-am încotro* (I. Creangă); *Eu măcar am viers mai gros, cu dumneata nu mă pot lua în clanţă. Numai cît astăzi eu puterea mea am să mi-o arăt cu căţelu ist cu picioarele strîmbe* (M. Sadoveanu).

Coordonarea opozitivă – între părţi de propoziţie sau propoziţii de acelaşi fel, care se opun una alteia, în cadrul opoziţiei mai largi afirmativ-negative. Se exprimă cu ajutorul conjucţiilor coordonatoare opozitive ***ci*** (cea mai frecventă), ***şi*** („ci") şi ***iar*** („ci") – *ci* se foloseşte cînd primul termen al coordonării este negat: - între atribute cf. *Are picioare nu lungi, ci scurte*; între complemente cf. *Succesele se datorează nu acestora, ci acelora*; *Nu-n palma mea, / Ci-n palma ta e scrisă, Doamne, / linia vieţii mele* (L. Blaga); - între subiecte cf. *Ion, şi nu Victor este un student eminent*; - între propoziţii cf. *Problema nu este să vrei, ci să poţi; S-a dus acolo, iar nu unde am vrut eu; Cine munceşte, şi nu cine leneveşte merită toată stima.*

Opoziţia se poate exprima şi paratactic (cu pauză, virgulă şi intonaţie specifică) cf. *Nu galben, verde era grîul. Nu aici, acolo vreau să-mi continuu studiile.*

Notă: Conţinutul coordonării opozitive corespunde conţinutului subordonării opoziţionale cf. *A venit nu Victoria, ci Maria. // În loc de Victoria, a venit Maria*.

Notă: „Subiectul multiplu" coordonat opozitiv cu jonctivul *ci* nu influenţează forma gramaticală a predicatului: *Nu eu, ci tu pleci; Nu tu, ci celălalt citeşte; Nu băiatul, ci fata este supărată*. Aceasta se explică prin faptul că aici mai este vizibilă structura "iniţială", în

care există încă un "predicat" pentru primul nominativ-subiect (cel dinaintea lui *ci*), din care apare doar restul ***nu***, care "predicat" introdus în "context" nu modifică, ci clarifică intenția comunicativă a vorbitorului: *Nu [plec] eu, ci tu pleci; nu [citeşti] tu, ci celălalt citeşte; nu [este supărat] băiatul, ci fata este supărată.*

Interdependența dintre propozițiile coordonate opozitive le apropie de subordonarea opozitivă (fără a se confunda cu ea): *Nu s-a dus acolo, ci a rămas aici; În loc să se ducă acolo, a rămas aici.*

Uneori raportul de coordonare opozitivă se poate releva şi nemarcat, prin juxtapunerea propozițiilor, cu ajutorul intonației, pauzei şi punctuației: *Nu ascultă, face cum vrea.*

Coordonarea disjunctivă. Conținutul raportual constă în ideea de excludere a informațiilor semantice care contractează acest tip de raport sintactic. Apare între părți de propoziție de acelaşi fel sau diferite care se exclud reciproc, care sînt legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare disjunctive ***sau, ori*** şi ***fie*** (singure sau repetate pentru întărirea disjuncției): - între subiecte cf. *Pleacă la conferință fie tu, fie el; Mai încolo, o crenguță de măslin / Sau un ghimpe să te-ntîrzie puțin* (G. Topîrceanu); - între atribute cf. *Vreau un costum cu fustă sau cu pantalon*; -între complemente cf. *Ori azi, ori mîine răspunsul e acelaşi*); - elemente predicative suplimentare cf. *O consideri prietenă sau duşman?*; - în frază cf. *Tot ce-a fost ori o să fie / În prezent le-avem pe toate* (M. Eminescu); - între propoziții cf. *Mă voi duce ca să văd ce-i de făcut, ori, dacă n-am să pot, îl voi ruga pe amicul meu să rezolve această situație.*

Notă: Coordonarea joncțională disjunctivă există şi între numele predicative: *Vremea e fie bună, fie rea*.

Notă: Cf. *Eu sau mama rămînem acasă* (subiect multiplu); *Eu sau tu te duci?* (Două propoziții coordonate disjunctiv: *Eu [mă duc] sau tu te duci?).*

Parataxă: *Vorbeşte atunci cu mama, cu tata, cu cine vrei; Şi eu am, n-am înfățişare, mă duc la tribunal* (I. L. Caragiale).

Neomogenitatea coordonării disjunctive constă în manifestările nuanțate ale ideii de excludere:

1) excluderea propriu-zisă, logică cf. *Mergi sau nu mergi?*
2) atenuată/diminuată, văzută ca ipoteză cf. *Nu se ştie dacă vine ploaia sau nu;*
3) minimă, apropiată de ideea de asociere cf. *Au venit trei sau patru studenți* (disjuncția aici are mai mult calitatea de marcă a aproximației)[56].

Propozițiile disjunctive seamănă cu propozițiile opozitive, întrucît existența lor are la bază tot o opoziție între două conținuturi. Deosebirea constă în faptul că la propozițiile disjunctive opoziția e o contradicție ireductibilă: cei doi termeni contradictorii, ambii posibili, se exclud reciproc şi, în consecință, trebuie să ne decidem pentru unul sau pentru altul (deci intervine o şovăire, motivată de necesitatea alegerii între două posibilități / alternative. Aceasta presupune utilizarea repetată a conjuncțiilor.

Coordonarea disjunctivă se poate exprima prin juxtapunere: *Taie-mă, nu mă tăia, / Nu mă las de prada mea* (V. Alecsandri).

Coordonarea alternativă - între părți de propoziție care se succed sau alternează cu ajutorul formulelor corelative ***aci...aci, acum...acum (acu...acu), ba...ba, cînd...cînd***: -între complemente directe cf. *Striga aci pe copii, aci pe soț*; - între

[56] Clasificare întreprinsă de R. Nagy în *Sintaxa limbii române actuale,* p. 124.

complemente circumstanțiale cf. *Pleca ba la Chişinău, ba la Bucureşti*; - între subiecte cf. *Ba efortul, ba drumul l-a obosit peste măsură*; -între nume predicative cf. *Era aci vesel, aci trist*; - între propoziții cf. *Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbeşte cum ți-e portul; Eşti nevastă ori eşti fată, / Ori zînă din cer picată?* (V. Alecsandri); *Sau că strada aceea nu mai este, sau că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală* (G. Galaction).

Cînd conjuncțiile coordonatoare ***ori şi sau*** sînt folosite singure între două propoziții sau repetate în corelație, în fața fiecăreia, ideea de excludere dintre acestea este ireductibilă. Cînd însă sînt repetate în corelație, în fața a două propoziții coordonate – dintre care prima pozitivă, iar a doua negativă – urmate de o a treia tot pozitivă, ele se apropie ca sens, pînă la confuzie, de elementele introductive ale subordonatelor concesive : *Ori spune, ori nu spune, mi-e indiferent* (= Chiar dacă spune); *Sau vine, sau nu vine, puțin îmi pasă*.

Cînd conjuncția coordonatoare disjunctivă ***fie*** se repetă în corelație, dar urmată imediat de conjuncția subordonatoare ***că***, îşi pierde sensul de excludere în favoarea celui adverbial de precizare şi formează cu aceasta din urmă o locuțiune conjuncțională subordonatoare concesivă, marcînd relația de subordonare*: Fie că pleci, fie că nu pleci, mi-e indiferent.*

Coordonarea conclusivă – între părți de propoziție sau propoziții de același fel, dintre care a doua reprezintă concluzia sau explicația celei dintîi, legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare conclusive ***deci, şi*** (= „deci") şi ***aşadar*** sau prin locuțiunile conjuncționale coordonatoare conclusive ***prin urmare, în concluzie, în consecință, ca atare, de aceea:*** - între subiecte cf. *A trecut de atunci o lună, deci timp berechet*. -între atribute cf. *Se anunța o zi cu soare, aşadar frumoasă*; - între complemente cf. *Fuseseră selecționați de un antrenor, în consecință de către un cunoscător*; - între apoziții cf. *Venise şi Ion, prietenul, ca atare susținătorul lui*; - între nume predicative cf. *Omul e pregătit, deci corespunzător; Cînd cineva era prea de tot tînăr sau prea bătrîn, deci, incapabil de a contribui şi el la luptă, făcea totuşi ceva: cînta imnul patriei* (G. Călinescu); - între propoziții cf. *S-a dus amorul un amic / Supus amîndurora. / Deci cînturile mele zic / Adio tuturora* (M. Eminescu).

Notă: **Coordonarea conclusivă se află,** din punct de vedere al dependenței dintre unitățile pe care le leagă, **la limita dintre coordonare şi subordonare.** Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care îl ocupă conclusiva față de coordonată şi din corespondența de sens dintre propoziția conclusivă şi o subordonată consecutivă: *Măria-sa îi dăduse ş-un pitac; deci îl socotea prieten al său* (M. Sadoveanu).

Parataxă: *Am cumpărat de toate, am ce să le dau musafirilor*.

Coordonarea conclusivă la nivel de frază exprimă ideea de urmare, de concluzie ce decurge din acțiunea sau din starea exprimată de verbul-predicat din prima propoziție. Ideea propoziției a doua se prezintă ca o concluzie, urmare ce reiese din ideea precedentă: ***deci*** (cea mai frecventă), ***aşadar*** (conjuncții)***; prin urmare, în concluzie, în consecință, ca atare, drept care, drept urmare, (care) va să zică, de aceea*** (locuțiuni conjuncționale): *S-a dus amorul, un amic - / Supus amîndurora, / Deci cînturilor mele zic / Adio tuturora* (M. Eminescu); *A plecat cînd se lumina de ziuă, prin urmare cînd oamenii încă dormeau; Ştie carte puțină, şi crede orbeşte în tot ce-i scris pe hîrtie.*

Notă: Uneori este folosită ca o conjuncție coordonatoare conclusivă şi ***dar, şi*** („deci"), în mijlocul sau la sfîrşitul propoziției ce reprezintă concluzia: *Nu ştiți mai nimic, puneți dar mîna pe carte; Aşa nu mai merge, ne vom odihni dar; În ziua aceea avea să vină Rusanda, **şi** pe la zori, Domnica umbla de-acuma val-vîrtej* (I. Druță).

Conclusiva se desparte prin virgulă de restul propoziţiilor.

Propoziția conclusivă poate rezuma concluzia mai multor propoziții sau fraze, adică a unui context, apărînd izolată prin punct: *Sufletul meu se bucură că stăpînul se milostiveşte a întreba. Pot deci să mor cu bucurie* (M. Sadoveanu).

Notă: În limba română ideea de urmare cunoaşte două realizări: la una, termenii contractanți ai raportului au importanță ce poate fi considerată egală, acest lucru justificînd aprecierea că aici raportul sintactic este de coordonare, anume conclusivă (*Ion aleargă, deci este obosit)*; la cea de-a doua realizare, termenii ce contractează raportul sintactic au importanță inegală (primul îl domină pe al doilea; ceea ce motivează aprecierea că raportul sintactic de aici se încadrează la subordonare, anume la cea consecutivă (*Ion aleargă continuu, încît este obosit*). Exemplificarea posibilă cu aceleaşi cuvinte (numai însoțite de jonctive diferite) conduce, pe de o parte, la ideea că, din punctul de vedere al conținutului, nu există principial, deosebiri între coordonarea conclusivă şi subordonarea consecutivă; pe de altă parte însă, aceasta înseamnă că la termenii coordonării conclusive importanța doar poate fi considerată egală, dar, de fapt, nu este întru totul egală, al doilea termen fiind, într-o anumită măsură, mai puțin important decît primul sau, altfel spus, al doilea termen subordonîndu-se, într-o măsură mai mică sau mai mare, primului termen. Drept argument, ne poate servi şi topica fixă. La o eventuală transformare a acestor propoziții în principale independente, al doilea termen se caracterizează negativ în această privință (dacă se păstrează intenția comunicativă a vorbitorului ([deci] este obosit).

5. Raportul de subordonare

Raportul de subordonare este un raport de *inegalitate* între [o parte de] propoziție (atribut, complement, element predicativ suplimentar) – subordonat - şi [o parte de] propoziție determinată – regent, adică între două unități care stau pe planuri diferite. Deci în interiorul relației de dependență, termenii sintagmei ocupă poziții diferite:

- **regent** (determinat)– expresie a generalului, termenul care impune celuilalt component din sintagmă un anumit comportament în planul expresiei, într-o relativă corespondență, cu planul semantic;
- **subordonat** (determinant, determinativ) – expresie a particularizării sferei semantice a regentului, actualizator sintactic al acestuia, termenul care răspunde exigențelor impuse de regent şi care devine purtătorul unei funcții sintactice.

Sub aspect structural, determinantul nu poate exista în afara regentului. El se realizează, de altfel, în mod frecvent, prin unități lexico-gramaticale lipsite de autonomie - şi semantică, şi morfo-sintactică: adjectiv, adverb, verb la conjunctiv, forme verbal-nominale: infinitiv, participiu, supin, gerunziu: *Peste păduri tot mai des focuri, focuri // Dansează sălbatice, satanice jocuri* (N. Labiş).

În legătură cu unitățile subordonate, C. Dimitriu consideră că acestea pot fi grupate „după necesitatea lor în context", care depinde de caracterul suficient sau insuficient al regentului. Astfel, cînd regentul e insuficient semantic sau gramatical, subordonatul e **indispensabil** comunicării: cf. **Fratele meu locuieşte în satul* [...] . Dacă însă regentul e suficient, subordonatul e **facultativ**, comunicarea putîndu-se realiza şi fără acesta: cf. *Plouă acum.*

Raporturile de subordonare se realizează prin 3 tipuri de legături:

1. Acordul este o corespondență între doi termeni ai propoziției, manifestată prin identitatea categoriilor gramaticale de gen, număr și caz. Legătura prin acord se face numai cu ajutorul flexiei (*cartea bună, cărțile bune* etc.).

Acord gramatical e atunci cînd subordonatul se uniformizează cu regentul în gen, număr, caz cf. atribut adjectival (exprimat prin adjective, adjective pronominale, numerale colective și ordinale, participii, gerunziu): *Nuferi galbeni îl încarcă*; *Între aceste locuințe, cea mai mare și mai gospodărească era casa lui Dănilă* (G. Galaction); *O, vino iar în al meu braț; La mijloc de codru des toate păsările ies; Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare; Ș-apoi cînd veneau amîndouă fetele acasă noaptea tîrziu, fata babei sărea iute pestze pîrlaz* (I. Creangă); *În fund, pe cer albastru. În zarea depărtată* (V. Alecsandri); *Noaptea vine-ncetișor // Cu-a ei umbre suspinînde* (M. Eminescu).

Notă: Dintre pronumele relative se acordă numai *care*. Acest acord prezintă unele particularități: pentru nominativ-acuzativ, singular și plural, feminin, masculin există numai o singură formă - *care*. În procesul acordului ea nu se schimbă, iar indicele numărului este predicatul. La genitiv-dativ, formele acestui pronume diferă – *cărui, cărei, căror*.

Acordul se manifestă și la articolele posesive: *Fulgii zbor.../// Răspîndind fiori de gheață pe ai țării umeri dalbi* (V. Alecsansdri). În asemenea cazuri articolele posesive seamănă cu niște pronume adjectivale, care se acordă în gen și număr cu substantivul pe care-l înlocuiesc.

***2.* Recțiunea** (< lat. *rectio, rector* "conducător") **(conducerea)** – regentul impune determinativului anumite restricții gramaticale: cazuale (o anumită formă de caz) și de selectare a prepoziției.

Prin recțiune se pot lega numai cuvintele declinabile.

Recțiunea e de două feluri:

1. **recțiune substantivală** – regentul și subordonatul sînt substantive: *manualul studentului, succesele colegilor* etc. și ***recțiune adjectivală*** – regentul este un adjectiv: *rumen la față, verde la culoare* etc.

2. **recțiune verbală** – regentul e verb, iar determinativul este o parte de vorbire la un anumit caz: *plec la țară; vin de la pădure; coc plăcinte.* Cazul impus de verb diverșilor adjuncți depinde de regimul verbului: *El a scrie o poezie* (A); *El promite ceva* (A) *părinților* (D) ș.a. Această relație se manifestă în cazul anumitor verbe prin selectarea *obligatorie a unei prepoziții:* Băiatul se ține de șotii; Conta pe prietea ei; Soluția depinde de datele problemei etc.

3. **recțiune adjectivală**: *Copilul drag sufletului ei era cel mic; Zid exterior casei; Om dator cuiva* etc.

4. **recțiune adverbială:** *El se purta aidoma tatălui; Se comporta corespunzător gradului său de educație.*

5. **recțiune interjecțională**: *Bravo vouă*! (D); *Iată-ne.* (A); *Halal de tine*. (A) etc.

Din punctul de vedere al instrumentelor gramaticale, care leagă ambele componente ale construcției, deosebim:

a) recțiune directă (neprepozițională) – regentul cere de la determinativ forma de caz A. fără prepoziție; se realizează cu ajutorul flexiei sau al articolului (hotărît, nehotărît, posesiv): *Cînd se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede...pînă unde ochiul se pierde în albastrul cerului și în verdele mării* (M. Eminescu).

b) recţiune indirectă (prepoziţională) se realizează cu ajutorul prepoziţiilor: *Ce mi-i vremea cînd de veacuri // Stele-mi scînteie pe lacuri* (M. Eminescu); genitiv – *a*: *Tată **a** cinci copii*; dativ – *la*: *Am dat **la** cinci copii*; acuzativ – *pe*: *Îi iubesc **pe** ambii.*

3. Aderarea este legătura numai după sens dintre cuvintele neflexibile şi regentul lor. Prin aderare se leagă de regentul lor, de obicei, la adverbele, infinitivele, supinele, gerunziile.

Notă: Un cuvînt subordonat poate fi, în acelaşi timp, regent al altui cuvînt şi coordonat cu alt cuvînt: cf. *Era o situaţie omeneşte posibilă şi acceptabilă* ([situaţie posibilă], [omeneşte posibilă], [posibilă şi acceptabilă]).

Relaţiile de subordonare pot fi:

- **Simple**: cînd determinantul depinde de un singur regent: *Codru-şi bate frunza lin* (M. Eminescu).
- **Duble**: cînd determinantul depinde de doi regenţi (dezvoltînd între ei o relaţie de interdependenţă sau de dependenţă): *atributul circumstanţial*, care exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinant care este în acelaşi timp legată şi de ideea exprimată de predicat; el exprimă o dată cu caracterizarea obiectului, şi o idee circumstanţială *referitoare la predicat* - cf. *Malca, îmbărbătată de moş Nichifor, se suie în căruţă şi se culcă* (I. Creangă); *Nicu, fricos, nu mai aşteptă glasul mamei)*; şi *elementul predicativ suplimentar (Luna pe cer trece-aşa sfîntă şi clară* (M. Eminescu); *A privi cu ochi lacomi.*

La nivelul frazei, subordonarea este un raport sintactic de inegalitate între două propoziţii dintre care una o determină pe cealaltă, se subordonează ei, depinde de ea din punct de vedere sintactic-relaţional. Aşadar, în acest raport o propoziţie este subordonată, iar cealaltă este regentă (supraordonată). Subordonarea se poate realiza atît prin joncţiune, cît şi prin juxtapunere: *Ai carte, ai parte; Cu galbeni ochi pierduţi în zare, - / De când se ştiu, s-au pomenit - / Ţiganii merg fără-ncetare: / Nu ştiu nici ei cînd s-au pornit* (Al. Macedonschi).

Nota 1: În mod obişnuit, o propoziţie cordonată apare în enunţ într-un singur fel de raport coordonativ (este sau coordonată copulativă, sau coordonată disjunctvă, sau adversativă, sau conclusivă). Mult mai rar, o propoziţie este coordonată copulativ cu alta şi, în acelaşi enunţ, coordonată disjunctiv cu a treia: Cf. *Mîine învăţ sau mă plimb şi fac sport.* Ultimele două propoziţii sînt legate între ele copulativ şi cu prima disjunctiv.

În enunţul *Sau perseverezi şi reuşeşti, sau renunţi şi eşuezi,* toate patru propoziţiile se află simultan într-o relaţie copulativă şi una disjunctivă.

E departe, dar e frumos şi merită să te duci pînă acolo (ultimele două propoziţii sînt legate copulativ între ele, şi adversativ cu prima propoziţie);

Problema s-a rezolvat, deci insistenţele sînt de prisos, iar enervarea e ridicolă (ultimele două propoziţii sînt coordonate atît copulativ, cît şi conclusiv).

Nota 2: O propoziţie principală poate fi despărţită de coordonata ei (coordonatele) ei printr-un semn principal de punctuaţie (punct, punct şi virgulă). Asemenea propoziţie se numeşte propoziţie coordonată izolată: *Ridicînd ochi în lungul drumuşorului care trece printre mirişti şa coşere, misitul văzu şi căluţul alb; deci domnişoara Constanţa se afla la hambare.* (M. Sadoveanu).

Nota 3. Cf. *Te rog, ascultaţi-mă; Vă rog să mă ascultaţi*. Care este raportul dintre cele două propoziţii din cadrul frazei?

În construcția cu imperativ, propoziția de după *te rog* nu este subordonată, ci principală, independentă gramatical (nu şi ca înțeles) de *te rog*. Indiferent de poziția formulei *te rog*, aceasta este o principală incidentă şi, prin urmare, ambele propoziții sînt principale: *Vă rog, dați-mi un suc – Dați-mi un suc, vă rog - Dați-mi, vă rog, un suc*.

Expresia *te rog*, urmată, precedată sau încadrată de o propoziție cu imperativ este o formul fixă şi ca atare nu se poate face nici o modificare în structura ei: verbul *a ruga* rămîne la indicativ, prezent, persoana I, sg. (*te rog*) sau mai rar pl. (*te rugăm*), diateza activă, iar pronumele personal neaccentuat la pers. a II-a, sg (pl.), acuzativ. Operînd vreo modificare – de timp, mod sau persoană la *a ruga*, respectiv de persoană la pronume – imperativul vi fi înlocuit de un conjunctiv, iar principala se transformă în completivă directă.

Nota 4: Cf. *Ionel a întrebat: - Cînd vine vecinul tău din concediu* [2 propoziții principale]; *Ionel a întrebat cînd vine vecinul tău din concediu* [1 propoziție principală, 2 – completivă directă].

Notă: **Jonctivele care introduc subordonate**

Propozițiile subordonate adesea se introduc în frază cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare (conjuncțiile divizîndu-se în coordonatoare şi subordonatoare). În funcție de tipul subordonatei pe care o introduc, ele sînt supranumite conjuncții completive, condiționale, finale etc. O astfel de specificare a conjuncțiilor nu este general valabilă, întrucît adeseori una şi aceeaşi conjuncție poate introduce diverse subordonate.

În afară de conjuncții şi locuțiuni conjuncționale, subordonatele mai pot fi introduse în cadrul frazeolor şi prin cuvinte conjunctive (pron. relative – ***care, cine, ce cît*** etc. – adverbe – ***cînd, unde, cît, încît*** etc. (cu sau fără prepoziții)).

Notă: **Deosebirea dintre conjuncții şi cuvintele conjunctive**

1. Conjuncțiile nu pot atrage accentul logic, pe cînd cuvintele conjunctive pot.
2. Conjuncțiile nu îndeplinesc funcții sintactice în propoziție, pe cînd cuvintele conjunctive pot funcționa ca subiecte, atribute etc.

Notă: În afară de conjuncții şi cuvinte conjunctive, în fraze cu propoziții subordonate se mai întîlnesc şi cuvinte corelative: adverbe de loc, de mod, timp etc. , pronume (de obicei, demonstrative), cărora în subordonată le corespund anumite cuvinte conjunctive, mai rar conjuncții. Cuplurile corelative atribuie frazei un echilibru structural şi semantic: ***acolo...unde; aşa...încît; deşi...totuşi; aşa...cum; acela...cine*** etc.

Funcțiile sintactice ale cuvintelor conjunctive

Pentru a stabili funcția sintactică a unui cuvînt conjunctiv, trebuie să procedăm în felul următor: din context stabilim care este cuvîntul dezlocuit de cuvîntul conjunctiv pe care îl scriem deasupra cuvîntului conjunctiv (la forma pe care acesta ne-o sugerează). Cu ajutorul întrebărilor stabilim funcția sintactică a cuvîntului scris deasupra: funcția sintactică a cuvîntului conjunctiv coincide cu funcția sintactică a cuvîntului dezlocuit.

6. Raportul sintactic mixt

Raportul sintactic mixt este teoretizat în lingvistica românească îndeosebi în ultimele decenii ale sec. al XX-lea de M. Avram şi C. Dimitriu. Raportul mixt – posibil la nivelul frazei, între două propoziții, şi, rar, la nivelul textului, între două fraze – a apărut pe

terenul limbii române printr-un anacolut generalizat constînd în sărirea peste o parte (considerată „în plus") a unei structuri „inițiale" (cu raport de coordonare), astfel încît în „noua" structură s-a ajuns ca între unitățile sintactice contractante ale raportului sintactic să apară atît o conjuncție coordonatoare suspendată, cît şi un jonctiv subordonator în frază ce introduce o propoziție secundară/subordonată, al cărei propoziție, în „noua" structură, nu se mai poate vorbi de funcție sintactică (pentru că nu există termenul, care este neexprimat). În structurile cu raport sintactic mixt se sare de regulă peste un verb-predicat (*Ion iubeşte florile şi [iubeşte] ce mai este frumos în lume*), iar uneori peste un nume-subiect dintr-un subiect multiplu coordonat (*Eu şi [băiatul acela] care mai vrea mergem în excursie*). Conjuncția coordonatoare suspendată este de cele mai multe ori copulativă *şi*, dar poate fi şi o disjunctivă (*Ion nu se gîndeşte la serviciul actual ori la ce se va întîmpla mîine cu dînsul*), o opozitivă (*Ion nu loveşte în şefi, ci în cine este neapărat*) şi – în contexte mai mult sau mai puțin „căutate" – chiar o conclusivă (*Fata se împrieteneşte cu un băiat bun, deci cu cine se va căsători*).

În majoritatea tipurilor de structuri cu raport mixt, topica este fixă: *Nu! Nu tu eşti de vină, ci cei ce te-au vîndut!* (M. Eminescu) - *Nu! Nu tu eşti de vină, ci [sînt de vină] cei ce te-au vîndut!; Dragă-mi este dragostea / cu-nălțimile şi abisul / Şi cu ce mai are ea* (L. Blaga) - *Dragă-mi este dragostea / cu-nălțimile şi abisul / Şi [dragă-mi este dragostea] cu ce mai are ea*.

Conținutul raportului mixt este reprezentat de faptul că una dintre cele două propoziții intrate în raport este o secundară subordonată, care este comutabilă cu zero, avînd o importanță redusă; această secundară subordonată determină un element al unei propoziții regente, care, din punctul de vedere al importanței ei în comunicare, poate fi principală, uneori, şi secundară.

Formal, raportul mixt este marcat prin două conective de feluri diferite (eventual asociate şi cu pauza şi intonația): „un element de relație subordonator în frază, explicabil prin caracterul de secundară al propoziției subordonate"; „o conjuncție coordonatoare suspendată, care trebuie să lege propoziția regentă exprimată de regenta lăsată neexprimată": *Dragă-mi este dragostea / Cu-nălțimile şi-abisul / Şi cu ce mai are ea* (L. Blaga).

Ocurența, în planul expresiei, a două jonctive – mărci ale raportului sintactic mixt – un jonctiv coordonator şi altul subordonator.

7. Raportul apozitiv (apozițional)

Raportul apozitiv este un raport de tip special, deosebit de cel de coordonare şi de cel de subordonare, evidențiat cu ajutorul intonației, pauzei şi punctuației. El se stabileşte între doi termeni: primul termen primeşte o explicație (= termenul explicat, E) de către cel de-al doilea termen cu funcție de apoziție (Ap.).

În gramatica de tip clasic, apoziția era situată între variantele de realizare a atributului: „*Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta*." [G.A., p. 128]. Excluzînd sintagmele precum *Fluviul Dunărea, uncheşul Haralambie, strada T. Vladimirescu*, situație fără îndreptățire alături de structuri ca *Alexandru, mezinul,...* deosebirile între apoziție şi clasa atributului în care este înscrisă, în mod greşit, sînt fundamentale şi determină întrebări privind însăşi identitatea ei sintactică: Este apoziția cu adevărat o funcție sintactică? - o variantă de atribut, generată prin dezvoltarea unei relații de

dependență (subordonare) sau reprezintă o altă categorie sintactică? Fiind unul controversat, raportul apozitiv a generat diverse teorii:

1) Raportul apozitiv e, de fapt, unul de subordonare – apoziția fiind un atribut de tip special (Gh. Bulgăr, V. Șerban ș.a.): apoziția, care aparține prin realizare structurii de suprafață, poate proveni dintr-un raport de subordonare de tip atributiv de la structura de adîncime (proces care constă în suprimarea jonctivului *care* şi a indicelui de predicație *este*). Cf. *Multa nos docuit usus, magister egregius / Multe ne-a învățat experiența care este cea mai bună învățătoare.*
2) Ideea scoaterii apoziției din sfera subordonării s-a manifestat, în diverse moduri, în repetate rînduri în lingvistica românească (ca şi în gramaticile altor limbi) (T. Cipariu, H. Tiktin, I. Iordan, M. Avram etc.). Scoasă din sfera raportului de subordonare, apoziția a fost apropiată de alte raporturi sintactice: o variantă de coordonare de tip explicativ– V. Hodiș.
3) Raportul apozitiv este un raport sintactic distinct de celelalte, caracterizîndu-se prin coreferențialitatea semantică a termenilor implicați în el:

Raportul apozitiv *este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multe perspective semantice din care este interpretată la un moment dat o aceeaşi realitate extralingvistică: Irina, colega mea de bancă, e o studentă eminentă.*

Între termenii raportului apozitiv se instituie un raport de echivalență gramaticală, raport care anulează dezvoltarea unei ierarhizări sintactice (specifică raportului de subordonare), asocierea de pe poziții sintactice identice într-o aceeaşi unitate funcțional-sintactică (specifică relației de *coordonare*) sau implicarea lor reciprocă (specifică raportului de *interdependență*).

Echivalența este lingvistică, atunci cînd se situează doar în plan lingvistic, la nivelul conținutului lexical, cînd termenii relației de apoziție sînt sinonimi: Cf. *Crudă, adică necoaptă, a comis multe greşeli în viață.* sau contextuală, cînd implică planul extralingvistic, termenii relației întîlnindu-se semantic prin comunitatea referentului, interpretat în mod diferit: *O toamnă care întîrzie // Pe-un istovit şi trist izvor // De-asupra-i frunzele pustie - // A mele visuri care mor*. (M. Eminescu).

Între termenii raportului apozitiv există uneori un cuvînt de legătură, un adverb de mod explicativ ***adică, anume*** sau locuțiunile ***altfel zis, altfel spus,*** care fac mai limpede şi subliniază natura relației dintre cei doi termeni (rolul lui semănînd cu acela al conjuncțiilor coordonatoare conclusive *deci* şi *aşadar*).

Prin conținutul lui, prin precizările şi lămuririle pe care le aduce, prin termenii explicați, rapotul apozitiv (E=Ap.) seamănă oarecum cu raportul de subordonare dintre atribut şi substantivul determinat, dintre complement şi verbul determinat (regent-subordonat), motiv pentru care a fost şi mai este încă socotit de către unii un raport de subordonare (atributiv). Deosebirile dintre raportul apozitiv şi cel de subordonare:

1. În raportul apozițional, cei doi termeni se referă la una şi aceeaşi persoană, la unul şi acelaşi obiect, la unul şi acelaşi autor real, la una şi aceeaşi circumstanță sau acțiune etc. (*Sora, prietena mea în orice situație, mă va ajuta oricînd*), în timp ce în raportul de subordonare, fiecare termen subordonat reprezintă o persoană, un obiect, un autor real, o circumstanță sau o acțiune unică (*Sora prietenei mele este medic).*

2. În raportul apozițional cei doi termeni pot lipsi în egală măsură din enunț: *A adus materialele, (scînduri şi cuie),* în timp ce în raportul de subordonare, numai termenul subordonat, cel regent fiind obligatoriu prezent: *Sora este medic*.
3. În raportul apozițional dintre doi termeni, topica e întotdeauna aceeaşi: termenul Apoziție este aşezat obligatoriu după termenul E, în timp ce în raportul de subordonare topica este diferită.

Notă: Prin valoarea morfologică identică a termenilor (substantive, pronume etc.), prin acordul în număr, în caz şi chiar în gen (care poate exista, în anumite condiții, între termenii acestora) şi printr-o anumită simetrie de construcție a termenilor (care pot fi precedați de aceeaşi prepoziție) raportul apozițional seamănă cu raportul de coordonare.

Unii dintre cercetători îl consideră raport de **coordonare explicativă –** între părți de propoziție de acelaşi fel, dintre care a doua, fiind o noțiune cu sens mai concret, vine să explice sensul primei.

Părțile de propoziție explicative se izolează întotdeauna (din ambele părți).

8. Raportul de incidență

Termenul de incidență cumulează, în studiile de lingvistică, accepții diferite, care presupun fie înregistrarea fenomenului incidenței în cadrul nivelului stilistic al limbii sau recunoaşterea acestuia ca tip de relație distinctă, fie negarea lui ca raport sintactic[57]. Diversitatea de opinii, privitoare atât la termenul de incidență, cât şi la nomenclatura utilizată pentru această realitate sintactică se explică prin aplicarea neadecvată şi restrictivă a unor criterii diferite în descrierea fenomenului.

Informația semantică a enunțării propriu–zise corespunde, din punct de vedere logic - **dictumul**; atitudinea locutorului față de acest conținut este expresia **modusului**. Modalitatea asertivă reprezintă concretizarea lingvistică a comunicării propriu-zise (dictumul) constituită ca enunț reper şi condiție a inserțiunii incidente (modusul).

În exemplul *Mă rog, nu-i destul; ca să fii ovrei trebuie să faci ca toată lumea (orice singularizare e suspectă): să aparții tradiției tale, adică religiei iudaice* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*), planul comunicării propriu-zise este concretizat prin aserțiunea I (*nu-i destul*) şi aserțiunea II (*ca să fii ovrei*…), asertate de comentariile la acestea *(mă rog* –I şi orice singularizare e suspectă –II), ca inserțiuni incidente. Aserțiunile I şi II sînt expresii ale dictumului, asertările I, II sunt concretizări ale modusului. Relația dintre aserțiune şi asertare se stabileşte între planul dictumului şi planul modusului. Transferând, în contextul lingvisticii, relația dintre dictum şi modus, vom considera că individualitatea relației de incidentă în sistemul general al relațiilor sintactice este dată tocmai de constituirea ei între cele două planuri în care se află unitățile sintactice – planul comunicării propriu-zise şi planul comentariilor la această comunicare.

[57] Termenul de incidență este folosit, uneori, cu sensul său etimologic, pentru a arăta că o propoziție este intercalată în structura alteia, de care ” de obicei depinde” sau între două propoziții pe care le separă, rupându-le astfel unitatea (I.Iordan, *Gramatica* , p.231 si LRC, p.765). În acest sens noțiunea de incidență se referă la locul pe care îl ocupă construcția în raport cu alte propoziții ale frazei. In GA, II, p.422, incidenta este considerată o comunicare suplimentară în interiorul unei comunicări de bază: “cuvintele şi construcțiile incidente nu fac parte din structura comunicării în care sunt introduse, adică sunt nelegate sintactic de propoziția sau fraza în care apar şi constituie propoziții sau fraze de sine stătătoare. Scoase din această comunicare, ele pot forma altă comunicare neincidentă”.

Raportul de incidență (un raport, de asemnea, controversat) este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multor planuri în interiorul unui acelaşi enunț care devine astfel un enunț complex - 1. planul comunicării propriu-zise – **dictum** - şi 2. planul comentariilor la comunciarea propriu-zisă (planul metacomunicării) - **modus**: cf. *Cine sînt eu? fu cea întîi cugetare ce-i veni în minte* (M. Eminescu); *De-oi muri – îşi zise-n sine – al meu nume o să-l poarte / Secolii din gură-n gură şi l-or duce mai departe* (M. Eminescu); *Cum se va vedea, până şi existența cea mai desacralizată păstrează încă urmele unei valorizări religioase a Lumii,* (M. Eliade, *Sacrul şi profanul*).

Termenii implicați în raportul de incidență sînt părți de propoziție, enunțuri, cu grade diferite de autonomie, care se articulează în limitele unității enunțării. Primul termen, expresie a unui plan primar al comunicării, element pasiv, constituie baza enunțării şi este indispensabil ca atare autonomiei şi integrării enunțului complex. Cel de-al doilea termen, factor activ în dezvoltarea relației de incidență, expresie a unui plan secund al comunicării, poate lipsi, fără consecințe asupra enunțului primar. Absența lui determină doar transformarea enunțului complex în enunț simplu, reduce adică enunțul complex la enunț primar: *Cine sînt eu?* Absența termenului primar, enunțul de bază, poate rămîne fără consecințe asupra autonomiei enunțului secund: *[Mi-am spus că poate el e refugiat ardelean] (de fapt, nu ştiam de unde e, crezusem că e bucureştean) [şi n-am vrut să-l jignesc, m-am aşezat şi eu în fața lui...]* (M. Preda) sau o poate submina, pînă la anulare*: [Cine sînt eu?] fu cea întîi cugetare ce-i veni în minte.*

În principiu, unitățile ce aparțin planului comentariilor pot fi omise, fără ca aceasta să afecteze integritatea planului comunicării propriu-zise: *Marea e aici, la doi paşi – o vede toată lumea - / Dar cine ştie unde se termină!* (M. Sorescu).

Rapoturile prezentate pînă acum sînt exemplificate cu părți de propoziție, propoziții şi fraze aflate într-un singur plan, şi anume, în **planul comunicării**. Comparativ cu raporturile sintactice prezentate anterior, raportul sintactic de incidență se creează între două planuri distincte, şi anume, planul comunicării şi **planul comentariilor la comunicare**. Acest raport „este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multor planuri în interiorul unui acelaşi enunț care devine astfel un enunț complex. **Conținutul** raportului sintactic de incidență constă în faptul că unitățile sintactice „de sine stătătoare" nici nu pot fi „detaşate din context", ci apar obligatoriu în legătură cu o unitate sintactică neincidentă. Privitor la **forma** raportului se observă că, în general, unitățile sintactice incidente sînt, în mod obligatoriu, separate de unitățile sintactice neincidente printr-o pauză, care este însoțită şi de modificarea intonației: *Aşa o fi, zise mama, vreau să.mi fac băietul popă.* (I. Creangă). Mărcile incidenței deci sînt şi **pauza**, şi **intonația**.

Raportul de incidență apare şi la nivelul propoziției, şi la nivelul frazei, dar şi la nivelul textului şi cunoaşte realizări diferite:

- **substitut de propoziție**:

  4) **adverbe**: Cf. *Tu ai rîde printre lacrimi şi-ai ascunde negreşit / În cosița ta de aur fața-ți dulce şi şireată* (M. Eminescu);

Notă: Astfel de adverbe au întotdeauna un semantism incident, care, de asemenea, pot fi „legate" de planul nonincident prin jonctivul subordonator, devenind predicate adverbiale: *Desigur că mă voi bucura. Fără doar şi poate că te iubesc*[58]. (a se vedea § *Predicatul adverbial*).

[58] Cf. a) *Problema desigur e dificilă* (unde *desigur* este un substitut incident);
b) *Problema desigur că e dificilă*

O situație specifică cu preponderență vorbirii populare şi familiare este reprezentată de adverbele modlae de genul ***aproape, chiar, mai, nici,*** care se comportă din punct de vedere semantic şi sintactic la fel ca şi adverbele despre care am mai discutat. Cf. *După acest caz, chiar nu mă mai interesează ce fac ei; Mai că-mi vine să zic şi eu ca boierul cela* (I. Creangă); *Nici că-mi pasă ce faci; Aproape că nici nu mă vede cînd trece.*

Un caz similar îl prezintă adverbul de negație ***nu***. Cf. *Nu că n-aş şti ce să fac, dar vreau să ştiu adevărul.*

5) **Vocative**[59]: *Ia pofteşte, cinstite părinte, de-ți lua masa noastră oleacă de gustare* (I. Creangă).
6) **Interjecții** Unele din aceste interjecții pot exprima o atragere a atenției vorbitorului, în sensul direcționării pe o anumită informație semantică, o specializare, particularizare - ***zău, iată, iacă, uite, vezi*** (sintetice), altele exprimă o asumare a aunei anmite informații semantice prezentate în planul dictumu-ului - ***pe cuvînt, pe cuvîntul meu, pe legea mea, pe sufletul meu, să fiu al dracului/naibii, să mor, vezi bine*** etc. (perifrastice). Cf. *Unde oare se tot duce apa ce din marcă-afară / A ieşit de-atîta vreme sfărîmînd orice zăgaz?* (Al. Macedonski); *Ştia, vezi bine, sarele cu cine are de a face (I. Creangă; N-am făcut nimic, să fiu al naibii!; Vezi! Acesta e neajunsul tău* ş.a.

Notă: Asociindu-se cu conjuncția *că*, aceste interjecții incidente sînt interpretate drept predicate interjecționale: *Zău că ai haz; Iacătă c-am scăpat! Vezi bine că ai s-o pățeşti!*

- Expresie incidentă – substitut de propoziție. Cf. *Rezolvarea problemei date, de bună seamă, că m-a încurajat.*
- Propoziție incidentă. Cf. *De-ai muri – îşi zise-n sine – al meu nume o să-l poarte / Secolii din gură-n gură şi l-ar duce mai departe* (M. Eminescu); *Luna, după cum o cheamă, / Îi era miresii mamă* (T. Arghezi); *Cum am mai spus, nu numai somnul rațiunii naşte monştri, ci şi o luciditate prea mare* (M. Preda); *Cred că am să te iubesc foarte mult, adăugă după o scurtă tăcere – şi toată fața i se lumină*.(M. Eliade).
- Frază incidentă: *Deosebirea este că lichelele nu „curăță specia" – aşa cum fac felinele cînd vîneză – de exemplarele bolnave, debile, deficitare etc, deci de mediocri, proşti sau impoetori; lichelele „curăță" societatea eliminînd vîrfurile* (G. Liiceanu); *Totuşi ni se pare – se înțelege că nu impunem nimănui părerea – că [...] mai există oarecare lucruri, de-o însemnătate secundară* (M. Eminescu).

Notă: Există situații inedite de incidență la incidență: *Desigur, zisei, ideile unui timp plutesc în acel timp şi mai mulți oameni pot gîndi acelaşi lucru fără să se cunoască* (M. Preda).

În afară de cazurile exemplificare mai sus (cu vorbire directă), există şi alte unități sintacticece se caracterizează prin calitatea de a reprezenta modusul la nivel sintactic:

---

c) *Desigur că problema e dificilă* (b,c - *desigur – adverb modalizator în plan neincident*). (a se vedea Monica Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti "clasice moderne"*, p. 90-92.

[59] Vocativul numelui, pe care majoritatea lingviştilor le lasă în afara analizei sintactice (ele primind o descriere semantică sau pragmatică), astăzi interpretat drept un substitut de propoziție).

Elementele incidente (cuvinte, construcții, propoziții, fraze) sînt caracterizate de trăsătura „+afectivitate”, ele exprimînd participarea afectivă a subiectului vorbitor la comunicarea obiectivă. De aici recunoaşterea incidenței rolul de modalizator[60].

În privința manifestării raportului de incidență în plan **formal**, observăm că acest raport sintactic poate fi marcat prin jonctive coordonatoare sau subordonatoare, ele fiind mărci secundare ale incidenței. Cele afirmate anterior sînt argumente care ne determină să pledăm pentru ideea existenței acestui raport sintactic.

8. Raportul sintactic explicativ

Raportul sintactic explicativ a apărut pe terenul limbii române dintr-o structură „inițială” cu raport sintactic de subordonare cauzală (în care existau exprimate şi cauza, în elementul subordonat, şi efectul, în elementul regent), printr-un anacolut generalizat, constînd în sărirea peste o parte a „comunicării”, anume, peste „elementul regent”, care reprezenta efectul în structura „inițială” (cu raport sintactic de subordonare).

În felul acesta, structura actuală cu raport sintactic explicativ are tot doi termeni, numai că în locul cauzei şi a efectului, acum există **explicativul** (termenul care inițial exprima cauza) şi **explicatul** (doi termeni obligatorii ai acestui raport): *În lumea asta sunt femei / Cu ochi ce izvorăsc scîntei.../ Dar, oricît ele sunt de sus, / Ca tine nu-s, ca tine nu-s! // Căci tu înseninezi mereu / Viața sufletului meu, / Mai mîndră decît orice stea, / Iubita mea, iubita mea!* (M. Eminescu).

Termenul explicativ are în structura actuală importanța pe care o considerăm **intermediară**, adică nici principală, nici secundară sau, poate mai bine, şi principală, şi secundară. Importanța intermediară a termenului actualmente explicativ poate fi relevată prin admiterea faptului că structura actuală provine dintr-o structură cu raport sintactic de subordonare, din care a fost exclusă partea „în plus”, care nu era absolut necesară pentru înțelegerea comunicăriidorite de vorbitor: *Numai oamenii rîd, căci animalele nu au această caracteristică* < *Numai oamenii rîd, (iar animalele nu rîd) căci animalele nu au această caracteristică*. Termenul acum explicativ nu poate apărea de sine stătător, existența lui find condiționată de existența termenului explicat (la fel ca şi în subordonare). Din alt punct de vedere, termenul explicativ poate avea şi importanță asemănătoare cu cea principală pentru o altă propoziție: *Spune tot ce ai de spus, căci nu-ți cade limba, dacă vorbeşti ce trebuie.* Termenul explicat are întotdeauna importanță mai mare şi poate exista singur.

Acest raport sintactic apare numai la nivelul frazei, între o propoziție intermediară explicativă şi o propoziție (eventual o frază) explicată. În fraza explicativă, propoziția explicativă reprezintă baza frazei respective, şi, deci, nu este comutabilă cu zero, asemănîndu-se cu propoziția principală. Depinzînd însă de o propoziție sau frază, căreia îi urmează întotdeauna şi de care este joncționată „printr-o conjuncție intermediară” (*căci / că*) – obligatoriu asociată cu pauza şi intonația – propoziția explicativă se aseamănă cu propoziția secundară. Caracteristica pertinentă a raportului explicativ este „elementul explicativ, aflat în dreapta conectivului, care nu este nici principal, nici secundar, ci întotdeauna intermediar: *Lîngă lacul care-n tremur somnoros şi lin se bate, / Vezi o masă mare-n-tinsă cu făclii prealuminate, / **Căci din patru părți a lumii împărați şi-mpărătese / Au venit** ca să serbeze nunta gingaşei mirese* (M. Eminescu); - *Ce mi-i vremea, cînd de*

[60] Prin modalizatori se înțelege „totalitatea cuvintelor şi a construcțiilor care introduc semnificații de modalitate”

veacuri / Stele-mi scînteie pe lacuri, / Că de vremea rea sau bună, / Vîntu-mi bate, frunza-mi sună; / Şi de vremea bună, rea, / Mie-mi curge Dunărea (M. Eminescu).

Raportul sintactic explicativ nu este încadrabil, în opinia noastră, la subordonare, deoarece propoziția intermediară explicativă este o propoziție – nucleu, cu o importanță majoră în planul frazei, ea explicînd una sau mai multe unități sintactice anterioare. Raportul sintactic explicativ nu poate fi încadrat nici la coordonare, datorită coocurenței jonctivului subordonator care introduce propoziția explicativă. Aceste argumente conduc la ideea că există un alt raport sintactic în limba română, diferit atît de coordonare, cît şi de subordonare, şi anume, raportul sintactic explicativ.

Mărcile raportului explicativ sînt: pauza, intonația, topica fixă şi informația semantică: cînd termenul introdus prin ***căci, pentru că, din cauză că*** etc. exprimă cauza pentru care există exprimat efectul în celălalt termen, atunci aceste conjuncții sînt subordonatoare cauzale: S-*a îmbrăcat cu paltonul, căci afară s-a făcut frig*. Cînd însă termenul introdus prin aceleaşi conjuncții nu mai poate exprima cauza unui efect, întrucît în context „nu mai există efectul" (vorbitorul l-a considerat „partea în plus (superfluă)"), atunci aceste conjuncții sînt mixte, intermediare explicative

Cf. *S-a îmbrăcat cu paltonul, căci aşa face în fiecare an; Venea la mine? Puțin probabil. Căci de luni de zile ea punea o vădită consecvență în a mă ocoli. (L. Blaga; Las', măi Ştefane şi Smărănducă, nu vă mai îngrijiți atîta; că azi e duminică, mîne luni şi zi de tîrg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine şi am săţl duc la Broşteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la şcoala lui Baloş, şi-ți vedea voi ce-a scoate el din băiet, că de ceilalți băieți ai mei, Vasile şi Gheorghe, am rămas tare mulțămit, cît au învățat acolo.* (I. Creangă); *A prins şi simpatie de mine* [şi cred aceasta], *căci azi-dimineața iar a venitt în inspecție.* (L. Rebreanu); *Nu ne părăsi, măria ta! Căci te-am văzut cine eşti în furtuni şi în primejdii.* (M. Sadoveanu)

9. Raportul de dublare

În literatura de specialitate de ultimă oră se relevă un nou tip de raport sintactic, care priveşte funcțiile sintactice de complement direct şi complement indirect, numit în teoria gramaticală clasică "reluare" şi "anticipare" a compelementului direct / indirect printr-o formă atonă a pronumelui, care reprezintă o normă pentru limba română[61]. Cf. *Umbrei mele i-e frică / De umbrele arborilor / Mai mult decît / Mi-e frică de arbori* (Ana Blandiana)[62]; *Hotarul toamnei iată-l; Digul m-a despărțit pe mine de mine* (M. Sorescu).

Conținutul raportului sintactic de dublare implică trei termeni şi constă în importanța egală – mai mică față de a regentului – a celor două componente ale compelementului direct sua indirect dublat, care, considerate global, sînt subordonate regentului şi au roluri diferite: primul are rol gramatical, conferind structurii caracter reperat din punct de vedere gramatical, al doilea are rol semantic şi stilistic, "traducînd" (direct, dacă este substantiv, indirect, dacă este pronume), pentru interlocutor, primul component.

10. Mijloacele de redare a raporturilor sintactice dintre cuvinte

[61] Pot fi considerate pleonastice exclusiv construcțiile inactuale, în care forma atonă a pronumelui personal se repetă din rațiuni stilistice, după modelul oferit de limba veche şi de graiurile nordice. Cf. *Eu n-o voi mai privi-o* (M. Eminescu)

[62] Acest tip de raport sintactic va fi ținta analizei noastre la tema *Complementul*.

Raporturile sintactice se pot exprima prin mai multe categorii de mijloace:

a) mijloace morfologice: flexiunea;
b) mijloace sintactice: joncțiunea (legătura organizată cu cuvinte ajutătoare: conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale); juxtapunerea sau parataxa (simpla alăturare a termenilor respectivi, fără elemente de conexiune) (*Peste vîrfuri a trecut o adiere scurtă, tînguioasă*); topica;
c) mijloace fonetice: intonația şi pauza; accentul.

Flexiunea

= pentru a exprima raporturile sintactice (acord, recțiune, inerență etc.), cuvintele flexionează (îşi modifică forma gramaticală, recurgînd la diverse desinențe, afixe gramaticale): *De-aş avea o floricică // Gingaşă şi tinerică, // Ca şi floarea crinului, // Alb ca neaua sînului* (M. Eminescu).

Notă: Uneori, datorită desinențelor se stabilesc membrii constituenți ai raportului de subordonare (regentul şi subordonatul): *E cucostîrcul tainic, în lume călător, // Al primăverii* ***dulce****, iubit prevestitor* (V. Alecsandri). (nu *dulci*).

Topica

În limba română, topica nu este un factor decisiv de manifestare a raporturilor sintactice, întrucît schimbarea poziției termenilor relaționali nu totdeauna schimbă şi raporturile sintactice dintre cuvinte, precum şi informația generală a enunțului. Desfăşurarea bogată a flexiunii, precum şi existența unor condiționări semantic-lexicale implicite lasă topicii un rol relativ secundar în marcarea unei relații sintactice sau unor funcții sintactice. Cînd însă sfera semantică a termenilor implicați într-o relație sintactică şi flexiunea rămîn nerelevante, topica se impune ca singura marcă a identității funcționale a termenilor lexicali şi, prin aceasta, a naturii relației sintactice. De ex., se poate distinge complementul direct de subiect (*Copiii iubesc părinții);* atributul de complementul indirect (*Predau cartea copilului*. // *Predau copilului cartea*); subiect şi obiect indirect (- *Jucucă, ce mai faci mata? - // Întreabă cîinele, din coadă dînd încet // -Îți mulțumesc, mon cher!- // Răspunse lui Juju* (A. Donici)), şi nu *El îi răspunse lui Juju; Haina face omul.*

Viscolul frămîntă lumea ... Lupii suri ies dipă pradă (V. Alecsandri) etc.

Elemente prozodice: accentul, intonația, pauzele

Pot schimba sau pot marca schimbarea unei identități funcționale proprii topicii obiective: ***Acesta*** *este prietenul meu*. (subiect sau nume predicativ, în funcție de intonație).

Pauza: apare în mod obişnuit în cadrul juxtapunerii: *Religia – o frază de dînşii inventată* (M. Eminescu) – raport sintactic de inerență, cu verbul copulativ elipsat; *Vecinul Ionescu este inginer.* (atribut) // *Vecinul, Ionescu, este inginer* (în relație de apoziție). Pauza este o caracteristică definitorie, în complementaritate cu topica, a atributului circumstanțial: cf. *Mihaela, aşa bolnavă, s-a dus totuşi la şcoală*.

Cf. *Toate bat la poarta vieții, // Dar se scutur multe moarte* (M. Eminescu). Pauza dintre cuvintele *multe* şi *moarte* este indiciul raportului de dependență a adjectivului *moarte* față de *se scutur* (*Se scutur multe, fiind moarte*). Lipsa ei ar transforma raportul de dependență în cel de interdependență, deoarece cuvîntul *moarte*, substantivîndu-se, devine subiectul propoziției. Semantica elementelor din acest enunț nu permite asemenea perturbații.

Intonația: *Se cunoaşte el strigoiul care a mîncat smîntîna,* ***de pe limbă***. (I. Creangă). *De pe limbă* poate avea trei termeni regenți: *se cunoaşte, a mîncat, smîntîna*.

Nişte muncitori caută întreprindearea; Ţara este poporul; El este acela; Puterea este presa. (topica, intonaţia; accentuarea emfatică a termenului considerat subiect)

Articolul

În legătură cu funcţia lui morfologică, de morfem al gradului de determinare a substantivului, articolul hotărît fixează caracterul de interdependenţă pentru o relaţie verb-substantiv, marcînd totodată şi identitatea funcţională, de subiect, a substantivului articulat (în absenţa altor determinanţi ai substantivului): cf. *Oamenii caută*. // ***Oameni*** *caută*. (complement direct şi subiect inclus); *A revenit ministru*// *A revenit ministrul; S-a trezit deputat // S-a trezit deputatul; El vorbeşte ca tata. (compl. de comparaţie) // El vorbeşte ca tată. ((element predicativ suplimentar); Limba noastră-i o comoară...../ Pe* ***moşie*** *revărsată!* (A. Mateevici) (Dacă substantivul *moşie* ar fi la forma articulată (*moşia*), atunci el ar deveni cuvînt regent pentru *revărsată*).

Elemente de relaţie

Limba română dispune de 4 categorii de elemente relaţionale:

- prepoziţii (şi locuţiuni prepoziţionale): *Omul din casă; copacii din jurul casei*; *mulţumită, datorită...; în loc de; din cauza, în ceea ce priveşte* etc.
- conjuncţii (şi locuţiuni conjuncţionale): *ca şi cum; din cauză că, pe măsură ce* etc.
- pronume şi adjective relative (*care, cine, ce, cît, cel ce, ceea ce, ce fel de* etc.)
- adverbe relative (*cînd, cum, cît, unde, încotro* etc.).

Întreruperea raporturilor sintactice

Fenomenul de întrerupere a raporturilor sintactice caracterizează limba vorbită, îndeosebi varianta populară şi familiară, fără a fi însă exclus în limba scrisă literară. Structurile în care se manifestă acest fenomen sînt structuri segmentate sau discontinue, adică structuri a căror coeziune (şi uneori coerenţă) este imperfectă: *Dacă asta e calea care crezi tu de cuviinţă, să te pui cot la cot cu Ouăbei, eu ce pot să mai zic?* (M. Preda).

Fenomenul de întrepătrundere a raporturilor sintactice este cunoscut sub numele de **anacolut**, fiind, în esenţă, cauzat de modificarea proiectului sintactico-semantic de către vorbitor.Anacolutul deci este o construcţie sintactică al cărei mod de alcătuire este întrerupt şi modificat în cadrul aceleiaşi unităţi sintactice – vorbitorul începe fraza sau propoziţia cu o anumită construcţie, pe care o părăseşte şi continuă cu o alta, neaşteptată. Cf. *Omul udat, nu-i pasă de ploaie*. (Zanne); *Mi-o spus un prieten din sat că, cînd o fost ei mici, un frate d-a lor, un băiet mic, aşa de tri-patru ai aşa fprmă, îi da mă-sa lapte dulce-ntr-un blid. Şi el s-o dus cu blidu pe prisp-afară*.

Anacolutul se creează mai ales în frază, mai rar în propoziţie, întrucît raporturile sintactice în care inră membrii frazei sînt mai complicate şi mai greu se stăpînit de către un vorbitor, grăbit sau dominat de o anumită stare afectivă decît cele din propoziţie.

Recapitulare

Raportul de coordonare e generator de funcţii sintactice. Consideraţi că, la nivelul sintactic al limbii române, putem vorbi de o funcţie sintactică generată de raportul de coordonare? Argumentaţi răspunsul dvs.

Aplicaţie:

* Identificaţi raporturile sintactice stabilite între cuvintele enunţului respectiv:

De ce te-ncearcă / Un preget şi-o uitare / (Cum zicea mama, săraca, Dumnezeau s-o odihnească) (M. Sorescu) - incidenţă la incidenţă

* Identificaţi funcţia sintactică a cuvintelor subliniate: *Fata pe care o iubesc se numeşte Dana; Fata căreia i-am dedicat aceste versuri m-a părăsit; Fata ai cărei părinţi sînt profesori locuieşte în vecinătate.*

* Discutaţi raportul de inerenţă, din punctul de vedere al conţinutului şi al formei acestuia, în baza exemplelor:

I s-a urît cu binele; I s-a acrit de drumuri;

Comentariu:

* G. G. Neamțu, Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p. 314-317.

Aplicație:

* A se citi şi a se comenta articolul Eugeniei Contraş *Observații asupra unor construcții sintactice speciale.*

* Discutați conținutul şi forma raportului apozitiv. Dovediți prin exemple concrete, faptul că acest raportu este unul distinct de toate celelalte raporturi.

PREDICATUL

1. Predicatul. Noțiuni generale
2. Predicatul verbal.
3. Predicatul verbal simplu
4. Cazuri speciale de exprimare a predicatului verbal simplu
5. Elipsa predicatului verbal sau a unor elemente din cadrul lui
6. Valoarea predicativă a modurilor impersonale.

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Chişinău, Editura Iulian, 2004.

A. Ciobanu, *Părțile principale ale propoziției*, Ch., 1969.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție şi analiză*, EŞE, Bucureşti, 1989, p. 95-96.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

Tiktin H. , *Gramatica română. Etimologia şi sintaxa*, Ed. Tempo, Bucureşti, 1953 [ed. revăzută de I.A. Candrea].

P. Tolocenco, *Gerundiul. Natura gramaticală şi funcțiile sintactice*, Ch., Ştiința, 1978.

1. Predicatul. Noțiuni generale

În sintaxa propoziției predicatul ocupă un loc de frunte, întrucît reprezintă centrul de gravitate al propoziției, sîmburele ei, redînd totodată coeziunea indestructubilă dintre gîndire şi vorbire. Predicatul poate fi definit prin raportare la subiect: din punct de vedere formal, predicatul este constituentul care primeşte de la subiect mărcile de persoană, număr şi (dacă e exprimat printr-un verb la diataza pasivă) de gen; din punct de vedere semantic, predicatul comunică ceva despre subiect.[63] Predicatul unui enunț se caracterizează, în mod obligatoriu, prin ***predicativitate*** – o trăsătură legată de enunțare, deci de domeniul pragmatic, care asigură punerea în relație, prin diverse mijloace lingvistice, a grupului semantico-sintactic predicativ cu un fapt / eveniment extralingvistic, ancorat spațio-temporal, şi care asigură, în acelaşi timp, „încărcarea" grupului cu o anumită informație modală. Calitatea predicativității este singura trăsătură care conferă unei secvențe lingvistice, indiferent de întindere, *calitatea de enunț*, adică îi conferă *autonomie*

[63]Într-un enunț structura (canonic), a cărui structură informațională este binară (alcătuită din Temă şi Remă), verbul predicat aparține, în mod curent, părții rematice a enunțului, fiind partea de enunț purtătoare a noii informații. Aşadar, din punctul de vedere al comunicării, predicatul corespunde **remei**, dar coincidența predicat-remă nu este perfectă, în sensul că predicatul e adesea numai o parte din remă (centrul sau nucleul), rema înglobînd, pe lîngă verbul-predicat, şi determinanții acestuia (complementele sale). Dacă subiectul, în calitate de *temă*, este purtătorul informației cunoscute / vechi, predicatul, în calitate de remă sau de centru al remei, e purtătorul informației noi (=*novum*).

comunicativă (enunțiativă). În mod obișnuit, predicativitatea se obține prin atașarea ***morfemelor predicativității***, adică a morfemelor deictice de mod, timp, persoană, număr (morfemele unui mod personal)[64]. Predicatul reprezintă motorul şi factorul dinamic al comunicării, plasând în timp „componente semantice atemporale". El este cel care descrie raportul de interdependență dintre obiectul şi subiectul enunțării. Verbul devine predicat prin trecerea sa din starea pasivă a planului paradigmatic în cea activă, a planului sintagmatic. Din punct de vedere semantic, relația este de implicare reciprocă sau de inerență. Predicația „dezvoltă sintagma nucleară a enunțului sintactic în interiorul căreia subiectul şi predicatul se implică reciproc".

Predicatul este singura funcție a cărei individualitate se configurează nu numai la nivel sintactico-semantic, ci implică şi nivelul pragmatic. Aşadar, pentru a se realiza, este obligatorie apariția sa într-o organizare sintactică, în care ocupă poziția de *guvernator / atribuitor de caz, de funcții sintactice* şi e obligatoriu să primească morfemele predicativității. Suprimarea predicatului, exceptînd cazurile de leipsă, cînd intervine recuperarea contextuală, este imposibilă, ducînd la anularea enunțului **Cine studenților cursurile? *Profesorul elevului cartea*. ş.a.

Lingvistica românească cunoaşte o sumedenie de definițiii ale predicatului.

* O circulație foarte largă o are definiția ce vizează **forma** (=informația gramaticală): definitorie este realizarea printr-un verb la un mod personal. Cu alte cuvinte, sînt predicative acele forme flexionare ale verbului capabile să se acorde în persoană şi număr cu subiectul, contractînd raportul de inerență.

* Alte definiții sînt aşa-numitele **semantice**.

Cf.: a) **Predicatul** *este partea de propoziție, care arată ce face subiectul, cum este subiectul sau atribuie subiectului o acțiune sau o caracteristică modală sau aspectuală*. Întrebări: *Ce face subiectul? Ce a făcut? Ce va face? În ce stare se află subiectul? Cum este subiectul? Ce este subiectul? Al cui este subiectul? Ce vrea să facă subiectul? Cum ar vrea să fie subiectul?*

b) O altă definiție semantică ar fi: **Predicatul** *este partea principală de propoziție prin care se afirmă sau neagă ceva despre subiect: şi anume ce /nu/ este, cine /nu/ este, cum /nu/ este ş.a.m.d. sau ce acțiune suferă subiectul.*[65]

Din prezentarea celor două modalități de definire a predicatului – definiția formală şi definiția semantică – se vede că niciuna dintre ele, luată izolat, nu este adecvată pentru funcția sintactică de predicat în general, întrucît această funcție sintactică are realizări variate în limba română, realizări care nu se lasă cuprinse într-o singură definiție. Aşa stînd lucrurile, considerăm necesară o clasificare a realizărilor funcției sintactice de predicat în tipuri de predicat, definițiile urmînd să aibă în vedere aceste tipuri de predicat, şi nu predicatul în general.

Aşadar, în limba română distingem următoarele tipuri de predicate:

- predicat verbal

[64]Rolul atașării morfemelor de predicativitate este de a transforma o organizare semantico-sintactică într-un act de enunțare, ancorînd-o temporal şi situațional, încărcînd-o cu o anumită informație modală şi, implicit, legînd-o de un anume eveniment din realitatea extralingvistică: *Maria a citi o carte: Maria citeşte o carte.*

Există însă şi enunțuri care se caracterizează prin imposibilitatea de a lexicaliza un predicat, conține un predicat „încorporat": substitutele de propoziții (enunțuri nestructurate).

[65] Trebuie menționat faptul că o astfel de definiție semantică vizează numai predicatul propoziției bimembre, dar în propozițiile în care nu există subiect, predicatul nu este cuprins în definiția amintită.

- predicat nominal
- predicat verbal-nominal.[66]

În studiile de sintaxă a fost tratat predicatul în general, dar despre esența logico-semantică şi gramaticală a diferitor tipuri ale lui în limba română s-a vorbit doar în treacăt. Mai mult decît atît au devenit deja axiomatice definițiile, conform cărora PVS este acel predicat exprimat printr-un verb la unul din modurile personale etc."; PVC „reprezintă o îmbinare din două verbe, dintre care primul e semiaxiliar, iar al doilea e un verb propriu-zis". La fel PN şi PVN. În aceste definiții nu se accentuează că esența logico-semantică şi sintactico-funcțională determină tipologia predicatelor, dar nu elementele lui constituente, ceea ce a determinat o serie de greşeli în tratarea anumitor fenomene. Într-o propoziție bimembră nu e cazul să identificăm peste tot verbul de conjugat cu predicatul, întrucît generăm involuntar o greşeală de fond. A pune semnul egalității între verb şi predicat înseamnă „a morfologiza predicatul, fapt ce nu ne-ar permite înțelegerea integrală a varietățior de tipuri structurale ale acestei părți de propoziție" [V. V. Vinogradov].

Ca bază a clasificării predicatelor trebuie luată, mai întîi, corelația dintre semnificația substanțială şi cea gramaticală din cadrul cuvîntului sau al îmbinării de cuvinte în funcție de predicat. Din punct de vedere funcțional însă rolul de predicat îl pot îndeplini numai cuvintele ce se dovedesc a fi determinanții logico-semantici şi gramaticali ai subiectului. Ei trebuie să conțină indicii predicativi de bază, prin care să se exprime raportarea unității predicative la realitate, ceea ce este de neînchipuit fără prezența verbului. Toate elementele necesare la delimitarea predicatului reies din specificul acestei părți principale de propoziție ca unitate sintactică. Considerăm că, la tipologia predicatului, trebuie aplicat principiul logico-semantic şi funcțional. Acest principiu prevede cercetarea fenomenului de limbă de la conținut spre formă, sub aspectul relațiilor comunicative, în baza unei semantici şi logici naturale. Aşadar, în relația formă-conținut, în sintaxă, prioritate trebuie să i se dea conținutului. Forma, de cele mai multe ori, este ambiguă. Acad. L.Şcerba menționează că, la „explorarea fenomenelor de limbă, trebuie să punem pe prim-plan sensul, şi de aici semantica"[67].

2. Predicatul verbal

După structura sa, PV se clasifică în PV simplu şi PV compus.

- **Predicatul verbal simplu** este predicatul care arată ce face subiectul, în ce stare se află subiectul şi este exprimat printr-un verb la unul din modurile personale: *<u>Păşea</u> în vîrful picioarelor, cu ochii țintă la clătinările laptelui.* (Cezar Petrescu); *<u>Ne pierdem</u> ca <u>să ne-mplinim</u>* (L. Blaga); *Potop, <u>cad</u> stele de cristal // Şi <u>ninge</u>-n noaptea plină de păcate*. (G. Bacovia).

  Ca un verb să poată servi drept predicat, el trebuie să îndeplinească două condiții:

  I. să aibă un conținut material

[66] G.A. (a.2005) propune o altă clasificare a predicatelor: 1) **predicat canonic simplu**, 2) **predicat complex**. După clasa morfologică a suportului semantic, predicatul complex se clasifică în felul următor: **a) predicat cu suport semantic verbal**: *poate citi, stă să cadă, se pune pe învățat, se apucă de citit* (PVC); **b) predicate cu suport semantic adjectival, nominal, adverbial, grup prepozițional**: *devine isteț, este împotriva războiului, este departe de a înțelege*; **c) predicate cu suport semantic participial**, în condițiile unui participiu pasiv (**diateza pasivă**): *este (rămîne, pare) invidiat de toți.*(p. 254-255).

[67] Criticînd formaliştii din dimeniul sintaxei, Şcerba afirma că ei „au înăduşit esența lucrurilor, au înăduşit limba ca mijloc de exprimare şi au formalizat-o într-atît încît fiecare om, negîndindu-se absolut la limbă, negîndindu-se la esența frazei, poate excelent să vorbească, unde-i subiectul, unde-i atributul, complementul, fără să greşească, nepătrunzînd în esența lucrurilor. Aceasta e uşor, dar fără folos".

II. să fie la un mod personal.

Un predicat canonic simplu poate, prin expansiune, să conțină și elemente facultative: negația (***nu***), cliticul reflexiv / impersonal, semiadverb (***mai, doar, chiar, tot, şi*** ș.a.): *Ei **doar se** joacă; Ea **chiar** citeşte; Noi **ne tot** frămîntăm; Ion **nu se** joacă; Am sfeclit-**o**; El **o** parneşte la drum; Au trecut atîția ani de atunci, dacă o **mai** doare* (I. Druță).
etc.

Notă: Apariția componentului semiadverb este determinată semantico-discursiv, introducînd semnificații suplimentare, aspectuale, restrictive, de insistență etc.

Notă: Cliticul pronominal, ca element facultativ al predicatului simplu, poate avea diverse valoari:

- **Acuzativul „pronumelui" personal cu valoare „neutră"** (utilizare populară, familiară, argotică): *a o apuca la dreapta, a o da în ninsoare, a o da în bara, a o da pe englezeşte, a o duce bine, a o face lată, a o lăsa mai moale, a o rupe cu cineva, a o scoate la capăt, a o lua din loc, a o şterge, a o ține una şi bună* etc.: *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o. Văzînd acestea am pus-o de mămăligă*.
- **Dativul „pronumelui" personal cu valoare „neutră":** *Păi, ziceam să-i dăm înainte; O să-i trag un somn!; Ce chef o să-i trag eu!; Dă-i cu bere, dă-i cu vin!* etc.
- **Dativul „pronumelui" personal cu valoare „etică":** *Pe unde mi-ai umblat?; Începe Flămînzilă a cărăbăni deodată în gură cîte o haraba de pîne [...] şi răpede mi ți le-a înfulicat* (I. Creangă) ș.a.

3. Cazuri speciale de exprimare a predicatului verbal simplu

Predicatul verbal simplu mai poate fi exprimat prin:

1. - expresii şi locuțiuni verbale care echivalează cu un singur verb. Prof. A. Ciobanu insistă în a face delimitare între noțiunile locuțiune verbală și expresie verbală. Dînsul susține că prin **locuțiune verbală** trebuie să înțelegem o îmbinare perifrastică de cuvinte cu sens unitar care echivalează cu un verb ce derivă de la un cuvînt cu aceeaşi rădăcină din componența îmbinării: *a da năvală (a năvăli); a da un sfat (a sfătui); a da ajutor (a ajuta); a sta de vorbă (a vorbi): El iar privind de săptămîni, // Îi cade dragă fata.* (M. Eminescu); Prin **expresie verbală** se va înțelege o îmbinare perifrastică de cuvinte cu sens unitar care echivalează cu un verb ce nu derivă de la un cuvînt cu aceeași rădăcină din componența îmbinării: *a-şi lua inima-n dinți (a se îmbărbăta); a-şi mînca inima (a se nelinişti, a se necăji); a şterge putina (a fugi): Ne-am dat seama că fără popor nu putem face revoluția*. (Camil Petrescu); *Toate trebile şi le punea la cale singurel*. (I. Creangă).

2. - Sintagme formate prin **reluarea aceluiaşi verb** într-o relație de coordonare copulativă desfășurată doar în planul expresiei; în planul semantic al predicației, se dezvoltă aspectul durativ (sau/și intensiv): *Şi merg ei şi merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări* (I. Creangă); *Rîzi, tu, rîzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă...* (I. Creangă); *Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare, Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare* (M. Eminescu); *Dar aşa muncesc, muncesc, şi nu s-alege nimica de mine, pentru că tot de stăpîni calici mi-am avut parte* (I. Creangă); *Şi bocăneşte el şi bocăneşte, pînă îl apucă leşin* (I. Creangă); *Şi cum ieşim în şleah, întîlnim cîțiva oameni cu nişte care de draniță... ne întovărăşim cu dînşii... şi hai, hai! Hai, hai! Pînă-n ziua iacătă-ne în Tîrgu-Frumos* (I. Creangă); *Într-un calcul fără capăt tot socoate şi socoate* (M Eminescu); *Bătrînul le-o fi spus ce le-o fi spus, după care tătarii şi-au scos săbiile* (I. Druță); *Nuță însă avea ce avea cu consătenii, căci îi plăcea să stea cu dînşii la sfat* (I. Druță); *Auzind şi el de făgăuința împărătească, ce se gîndi, ce se răzgîndi că numai îşi luă inima în dinți ... şi*

plecă (P. Ispirescu) [Forma răzgîndi conține o idee de superlativ al acestei acțiuni]; *Tatăl fetei se veselea nu se veselea, dar socrul ştiu că se veselea şi se mîndrea că a dobîndit o aşa nuroră* (P. Ispirescu)

Notă: Reluarea aceleiaşi forme gramaticale a verbului cu conjuncția ***şi*** exprimă durata nelimitată a acțiunii verbului, iar conjuncția capătă valoare adverbială.

- Sintagme formate prin **reluarea aparent tautologică** a aceluiaşi verb într-o relație de subordonare desfăşurată numai în planul expresiei, în planul semantic al predicației, se dezvoltă aspectul durativ (sau/şi nedeterminare): *Mai merge cît merge, şi cînd la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om.* (I. Creangă).

Notă: Unii lingvişti sînt de părerea că stucturile cu reluarea verbului formează un predicat verbal compus (A se consulta SCL, 1960, nr. 3, p. 485-486). O atare opinie vine în contradicție cu însuşi conceptul de PVC şi deci nu poate fi acceptată (N. Matcaş).

3. Sintagme formate prin intrarea unui verb în relații de coordonare copulativă sau, mai rar, de subordonare – desfăşurată numai în planul expresiei – cu verbul ***a sta, a (se) lua*** şi ***a se apuca (+ şi);*** în planul semantic al predicației, se dezvoltă aspectul durativ al acțiunii verbului al doilea: *Dacă-ar fi stat şi-ar fi plîns de mila altora unde ajungea?* (I. Creangă); *Şi asta în toate zilele de cîte două-trei ore, de-ți vine cîteodată să-i coşeşti în bătaie, dac-ai sta să te potriveşti lor* (I. Creangă); *Şi ne luăm noi de la şcoală şi ne ducem cu toții* (I. Creangă); *Făt-Frumos a luat şi s-a pornit în lume, crezînd că-i mai de folos.* Asemenea structuri se apropie prin valoarea lor aspectuală de „perifrazele aspectuale" din italiană, spaniolă, portugheză (E. Coşeriu). Se observă o desemantizare totală a verbelor *a apuca, a lua, a se apuca* etc., o coborîre a lor chiar mai jos de rangul unui verb auxiliar. Despre o atare desemantizare, prof. A. Ciobanu scrie „nu rareori, în urma aşa-numitului „la caprice de l'usage", unele verbe ajung să se desemantizeze total şi ireversibil..., dînd de furcă celor ce vor să le analizeze sintactic". Apare logic întrebarea: care este rostul acestui verb, doar în limba naturală nu pot fi semne lingvistice fără nici o semnificație. Credem că am putea vorbi de o semnificație deictică a verbelor în discuție. În distribuția menționată, *a lua* pierde toate rangurile virtuale posibile (predicativ – semiauxiliar – auxiliar – semicopulativ – copulativ), devenind un indiciu al spontanietății, caracterul neaşteptat al efectuării acțiunii propriu-zise, un „semnal" al unei decizii exprompte, al unei decizii efectuate brusc, dar sub influența unor anumite cauze[68]: *Îl împuşc, don capitan. Pe crucea mea că-l împuşc. Cum ajung la căruțe, am să ieu şi am să-l împuşc* (I. Druță); *Moşneagul a trăit cît a trăit, dar pe urmă a luat şi a murit* (I. Druță).

În cazul verbului ***a se apuca***, desemantizarea nu s-a produs decît parțial, deşi e un semn deictic, îşi mai păstrează unul din sensurile de bază şi anume cel de „a începe, a iniția o acțiune". Numai acest sens e evoluat. E una cînd verbul dat apare în funcție de semiauxiliar al PVC: *Ei s-au apucat să citească* şi alta cînd în structura discutată el devine simplu un semn algebric: *Se apucă şi-şi taie degetul cel mic, şi cum îl puse acolo se lipi* (P.

[68]Cercetătorul acestui fenomen este renumitul savant E. Coşeriu, pe care l-a urmat cunoscutul slavist şi romanist Victor Kiparsky, care susține originea greacă a acestei construcții. E. Coşeriu e de părerea că trinomul respectiv a putut să apară în limba greacă la începutul erei noastre în textele biblice, sub influența limbii ebraice, fiind o unitate pleonastică, ce servea pentru a mări dramatismul narațiunii. E surprinzător faptul că atare formulă lingvistică circulă în peste 20 de limbi, ceea ce ne face să tragem concluzia că fenomenul dat poartă un caracter oarecum universal. Aceasta nu înseamnă că fiecare limbă ce posedă azi trinomul dat l-a împrumutat direct din limba greacă şi că el are o structură absolut identică în toate limbile. Fenomenul dat poate să apară cu unele modificări neprincipiale, dar care poartă un anumit colorit național. Bunăoară în limba rusă, construcția dată e patrumembră: *взял да и пошел.*

Ispirescu). În ambele situații semantica referențială a verbului *a se apuca* e parcă aceeaşi, incoativă, dar sîntem totuşi în fața unei diferențieri privind rangul şi funcția sintactică a verbului a se apuca: I – semiauxiliar aspectual; II- semn deictic, cu nuanță incoativă, indică începutul acțiunii care este prezentă în verbul al doilea al blocului predicativ.

Notă: Asemenea tipuri de predicat, este numit de Petru Butuc **Predicat angrenat** „o modalitate de exprimare analitică a predicatului”[69]. Din punct de vedere sintactic, fenomenul în discuție constituie o varietate de predicat verbal simplu, pentru că la identificarea lui ne bazăm, în primul rînd, pe criteriul logico-semantic şi funcțional: datorită unei puternice suduri logico-semantice a elementelor componente ale blocului, din punct de vedere funcțional, el va constitui un PVS angrenat cu un surplus de semnificație, cu un „ataş”, ce creează atmosfera semantico-comunicativă, indicînd spontanietatea realizării unei acțiuni sau stări concrete.

4. - Substantive cu valoare verbală: *Şi eu <u>fuga</u> şi ea <u>fuga</u>*.

Notă: PVS se mai poate exprima prin construcții la diateza pasivă, din care cauză poate fi confundat cu PN: *Merele sînt coapte* (PN = „comestibile”); *Merele sînt coapte în rolă* (PVS, diateza pasivă).

Auxiliarul pasiv permite substituția cu unul dintre sinonimele lui, cu *a veni* (*Rochia vine festonată; Cratița vine unsă*), şi chiar cu verbe copulative (*Fata ajunge admirată şi de cei care la început o ignorau; Fata pare acceptată de familie*), participiul păstrîndu-şi semnificația pasivă, semn că întreaga semnificație pasivă este concentrată în matricea participiului.

Trebuie remarcat faptul că structura pasivă nu este posibilă decît pentru participiile verbelor care se pot pasiviza. Ca atare pot apărea numai verbele tranzitive, de preferință, cele agentive (adică care primesc în configurația lor de roluri Agentul, sau nominalul animat a cărui caracteristică este provocarea / determinarea acțiunii şi controlul ei. Posibilitatea pasivizării a fost condiționată adesea nu numai de tranzitivitate, ci şi de agentivitate). Sînt excluse clase ca: a) tranzitivele de senzație fizică şi cele psihologice (*Mă doare capul; Îl mănîncă spinarea; Mă furnică pe spate; Mă ustură degetul; Mă uimeşte situația; Mă pasionează fizica* etc.); b) tranzitive al căror subiect actualizează rolul Locativ (*Butoiul conține apă; Cartea cuprinde trei capitole*); c) unele modale şi aspectuale (*El vrea o prăjitură; El n-a apucat sfîrşitul războiului*) ş.a.

Notă: Verbul *a fi*, ca verb predicativ, cînd are o sferă semantică suficientă asumării predicației, intră în serie sinonimă cu verbele *a exista, a se întîmpla, a se afla, a se găsi, a trăi, a viețui, a aduce, a dura, a dăinui, a ține, a se îndeplini, a se întîmpla, a se petrece, a avea loc, a avea prețul, a costa* etc., verbe capabile să introducă în enunț, prin ele însele, amîndouă componentele semantice ale predicației: *Ce mai este prin oraş? (Ce se mai întîmplă prin oraş?). În grădină sînt mulți pomi; Pe masă este un manual.*

Ca verb copulativ, în schimb, el intră în „sinonimie” cu verbe cvazi-desemantizate sub aspect lexical concret: *a însemna, a constitui, a reprezenta*: *Ce e (înseamnă) asta*?

Ca verb predicativ, ***a fi*** nu admite în sintagmă, în afara subiectului, un alt nominativ: substantiv (pronume etc.) sau adjectiv: *Mihai era* (=/exista) *doctor*.; *El este* (/=există) *albastru*.

[69] P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Ch, Ed. Iulian, 2004.

Ca verb copulativ, ***a fi*** admite în sintagmă, pe lîngă nominativul-subiect, şi un al doilea substantiv (pronume etc.) sau un adjectiv în nominativ: *Mihai era doctor*; *Cerul este albastru*.

Aplicaţie

Analizaţi gramatical următoarele enunţuri:

*Cerul era atît de sus, încît întîiaşi dată mi se părea şi mie, că al treilea cat, unde mă suise, era aşa de aproape de pămînt (*E. Gîrleanu);

De fapt eram Cenuşăreasa, / eram cea care poartă viaţa şi cîntă, / eram aproape de pămînt şi frîntă / de marea mea putere ca u ram (M. Isanos);

O, lumea, dacă nu-i o amăgire, ne este un senin veşmînt (L. Blaga);

Şi niciodată n-o să-mi pară rău / Că tot ce este-n clipa de acum / ucede tot ce-ar fi putut să fie (O. Cazimir) etc.

Verbul ***a avea*** este folosit ca predicat verbal cînd are sensurile de „a poseda" şi „a trebui" şi se află la un mod personal: *Noi avem munţi frumoşi*.

Verbul ***a vrea*** este folosit ca predicat verbal cînd are sensul de „a dori" şi se află la un mod personal: *Vreau un măr*.

4. Elipsa predicatului verbal sau a unor elemente din cadrul lui

Astfel de situaţie poate apărea, la predicatul verbal propriu-zis, atunci cînd verbul se subînţelege din context, întrucît a fost exprimat în propoziţia sau fraza anterioară. Aşadar, elipsa predicatului este recuperată, de cele mai multe ori anaforic, recuperarea fiind integrală şi numai în puţine cazuri, cu intenţie stilistică, parţială, urmărindu-se, în acest ultim caz, păstrarea „vagului" asupra procesului, ceea ce se marchează printr-o intonaţie specială de suspensie, iar, grafic, prin puncte de suspensie: *Maimuţa are nevoie de public şi papagalul de învăţător: privighetoarea nici de unul, nici de altul* (N. Iorga); *Aceştia muncesc asiduu, ceilalţii ...; Atunci iepurele sare, şi dracul după el.* (I. Creangă).

De asemenea, în cazul a două predicate coordonate exprimate prin verbe la forme compuse, auxiliarul poate să nu mai fie repetat pentru al doilea predicat: *Am mîncat şi băut* [70]*tot ce mi s-a dat.*

Mai poate fi omis verbul de declaraţie în vorbirea directă sau indirectă:

** Ai visat, Bocuţă...*

Şi ea tot încet şi şiret:

** Cînd ne-om mărita noi împreună...tu... ai să fii popă*. (B. Delavrancea).

Sau verbul din locuţiunile verbale: *Mişu meu, una şi bună: vrea să mă ducă să văd pe Mateescu jucînd pe „Millo director"!* (Ghica); *Unde veni scroafa c-o falcă în cer şi în pămînt, şi năvală la argatul orbului să-l sfişie şi mai multe nu* (P. Ispirescu).

Cf. *De venit vine, dar nu ştiu cînd* [vine].

Elementele absente ale predicatului pot fi recuperate anaforic şi deictic; anaforic, prin trăsăturile de construcţie şi selecţionale ale restului enunţului, iar deictic, prin situaţia de comunicare. Sînt avute în vedere mai ales construcţii imperative sau exlamative, în care absenţa verbului (şi deci incapacitatea de ataşare a mărcilor de predicaţie) este suplinită prin alte mărci de predicativitate, de obicei prin intonaţie:

- ***Jos! Sus! Dreapta! Stînga împrejur!*** (unde advebul, prin natura imperativă a enunţului „sugerează" verbul predicat absent. Dacă la această recuperare parţială se adaugă informaţia oferită de contextul situaţional, se obţine uneori recuperarea

[70] Se consideră greşeli de limbă.

integrală a verbului absent („stai!”, „așază-te!”, „mergi!” etc.), în funcție de situația de comunicare.

- ***Ce casă! Ce idee! Ce copil!*** - enunțuri exclamative, în care intervine decodarea situațională şi, de aici, diversitatea de semnificații: *Ce casă are (a pierdut, şi-a cumpărat!).*
- ***Gura! Fleoanco! Porcule!*** – enunțuri imperative nominale, cu utilizare argotică, în care predicatul absent este decodat prin conexiuni contextuale: *Tacă-ți gura! Eşti un porc!* tc.

Între cuvîntul relativ (subordonator) şi predicatul subordonatei introduse se stabileşte raportul obligatoriu de 1:1. În situația cînd, dintr-un motiv sau altul, verbul-predicat reclamat de relativ nu este exprimat, poziția lui sintactică este liberă şi avem de-a face cu fenomenul subînțelegerii. Aceasta are consecințe asupra analizei frazei.

Deosebim două tipuri de situații în care prezența cuvîntului relativ reclamă subînțelegerea unui predicat:

1. În frază apar două sau mai multe cuvinte relative (subordonatoare) în succesiune şi un singur predicat subordonat, exprimat fie după ultimul cuvînt relativ, fie după primul: *Spune-mi unde, cînd şi cum vrei să ne întîlnim; Nu mi-a comunicat exact cînd va veni, cu ce şi pe unde.*

Se analizează: *Spune-mi unde [vrei], cînd [vrei] şi cum vrei să ne întîlnim. Nu mi-a comunicat exact cînd va veni, cu ce [va veni] şi pe unde [va veni].*

Coordonarea se realizează, de obicei, între subordonate de acelaşi fel, dar, mai rar, şi între subordonate diferite: *Vine cînd [poate] şi cum poate* (CCT şi CCM); *Dă cît [vrea] şi cui vrea* (CCM cantitativă, CI).

2. Relativul apare la sfîrşitul unei propoziții (principale sau secundare), dînd „impresia” că propoziția este completă, întreagă, nelipsindu-i nimic: *Nu ştiu de ce [mă enervează], dar parcă mă enervează persoana lui; Nu-mi dau seama cum [s-a descurcat], dar el s-a descurcat; Voi veni în mod sigur, dar nu ştiu cînd [voi veni]; Mi-a transmis că va trece pe la voi, dar n-a precizat cînd [va trece]; S-a supărat pe toată lumea, dar nu ştiu de ce [s-a supărat]; Îl ascultă orbeşte, fără să ştie de ce [îl ascultă] şi pînă cînd [îl va asculta].*

3. Alteori poate să fie neexprimat verbul de după o conjuncție subordonatoare, creînd, de asemenea, aparența unei părți de propoziție introduse prin conjuncție: *Mîine vei face mai multe exerciții şi poate că [le vei face] mai bine.*

4. O falsă coordonare apare între un participiu pasiv, component al diatezei pasive, şi un complement: *Ea a fost admisă, dar din întîmplare.* [Ea a fost admisă, dar a fost admisă din întîmplare]; *Propunerile au fost reținute şi încă repede; Meciul a fost cîştigat, dar cu mari sacrificii.*

În fapt, problema se pune în acelaşi fel şi pentru verbe predicative: *El merge, dar [merge] cu maşina; Vin şi eu, dar nu [vin] azi, ci [vin] mîine.*

Elipsa predicatului este parțială atunci cînd adverbul negativ sau afirmativ preia anaforic informația verbului absent şi adaugă propria informație: *Doi nebuni se înțeleg sau întotdeauna sau niciodată; doi cuminți, cînd **da**, cînd **nu*** (N. Iorga).

Aplicație:

G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții,* București, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p. 307-310.

5. Valoarea predicativă a modurilor impersonale

În ultimele decenii, tradiționalul concept că predicatul verbal simplu se exprimă numai printr-un verb la un mod personal a fost revizuit de către lingviști. Tot mai des se vorbește azi despre valoarea predicativă a formelor nominale (non-finite), mai ales în situațiile cînd acestea au subiect propriu[71].

Exprimată fragmentar și inconsecvent, poziția adoptată de *Gramatica Academiei* se dovedește a fi ineficientă în soluționarea problemei discutate. Admițînd natura duplicitară[72] (adică și verbală) pe care o au modurile nepredicative, se acceptă că acestea sunt în măsură să îndeplinească și funcții sintactice specifice verbului, dar sfîrșește invariabil prin a ilustra acest fapt cu posibilitatea verbelor aflate la respectivele moduri de a accepta determinări / compliniri specifice verbului (complement direct, indirect și circumstanțial), nemaiamintind deci de funcțiile sintactice asumabile în calitate de verb.

Primul dintre gramaticienii români care acceptă modurile nepredicative ca predicat verbal sau nominal (verb copulativ) e H. Tiktin: „Indiferent de tipul predicatului, [verbul] trebuie să stea la unul din cele patru moduri propriu-zise (sau personale). Totuși, în propozițiile dependente se aplică câteodată și numele verbale în funcțiunea de verb al predicatului" (*Până* ***a nu se risipi norii****, aerul nu se va încălzi* – infinitiv; *În anul 1520,* ***murind*** *Selim, urmaşul său Soliman îndată ridică armele...* –gerunziu)[73].

Considerând că absența mijloacelor de natură morfologică pentru exprimarea categoriei persoanei și a numărului, așa cum se procedează în gramatica clasică, este lipsită de pertinență în validarea modurilor nepredicative drept predicative, și acceptând realizarea analogică a predicativității, adică prin intermediul adverbului și a interjecției, unii lingviști (bunăoară I. Diaconescu, C. Dimitriu, A. Merlan ș.a.) admit valoarea predicativă a infinitivului, a supinului și a participiului în funcție de poziția sintactică a verbului în structura propoziției al cărei nucleu predicativ îl reprezintă.

Subiectul propriu al verbului aflat la mod nepredicativ, diferit de subiectul verbului predicat, nu mai reprezintă astăzi o restricție. În mod explicit, prezența sau absența unui subiect propriu al verbului la mod nepredicativ nici nu mai este considerată a fi un criteriu pertinent, cu atât mai mult cu cât, în situații particulare, el este omis chiar în relația cu verbe aflate la moduri predicative. În cazul în care verbul la mod nepredicativ are totuși subiect[74], diferit de cel al verbului regent, acesta poate fi considerat o modalitate de

---

[71] Bunăoară, C. Dimitriu, exemplifică propoziția completivă directă astfel: *Nu se ruşinează* ***a ascunde adevărul****; Subalternii nu se satură* ***admirîndu-şi protectorul***. (*Tratat de sintaxă*, p. 1406, 1416).

[72] Gerunziul și infinitivul „au o situație intermediară în cea ce privește caracterul personal, prin faptul că uneori au posibilitatea de a exprima categoriile persoanei și numărului cu ajutorul subiectului sau al pronumelui reflexiv " [*GA*, 1966, I, p. 216]; infinitivul este un mod „ține prin natura lui și de verb și de substantiv, putând avea funcțiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste două categorii" [*idem*, p. 224]; participiu „ține prin natura lui de verb și de adjectiv, având trăsături specifice fiecăreia din aceste categorii" [*idem*, p. 228]; supinul se comportă „ca un infinitiv lung, deci ca un substantiv verbal, dar și ca un verb" [*idem*, p. 233].

[73] Tiktin H. , *Gramatica română*. *Etimologia şi sintaxa*, Ed. Tempo, Bucureşti, 1953 [ed. revăzută de I.A. Candrea]

[74]Subiectul verbului aflat la infinitiv, gerunziu sau participiu din „construcțiile absolute", considerate nepredicative, ar putea fi denumit, după I. Diaconescu [Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, EŞE, Bucureşti, 1989, p. 95-96], **subiect secundar**, pentru a-l distinge de subiectul verbului-predicat, care este un **subiect principal**. Cf. ***DEZBATERILE sfârşindu-se****, s-a trecut la vot*).

determinare a persoanei şi a numărului. De asemenea, inexistenţa desinenţelor de persoană şi de număr nu mai reprezintă pentru lucrările contemporane de gramatică un argument suficient în sprijinul nepredicativităţii, căci lipsit de desinenţe este şi conjunctivul perfect, unanim încadrat între modurile predicative. În felul acesta, unii lingvişti fac concesii substanţiale modurilor nepersonale, legat de capacitatea lor de a constitui, în situaţii speciale, predicatul unei propoziţii.

Gerunziul

Astfel, în stabilirea valorilor şi a funcţiilor gerunziului, I. Diaconescu distinge două tipuri de gerunzii:

(1) gerunziul independent, gerunziu care poate apărea numai ca predicat al unei propoziţii coordonate copulativ, rezultate prin expansiunea predicativă a gerunziului (*L-am ascultat cu atenţie **şi i-AM APRECIAT eleganţa stilului** >L-am ascultat cu atenţie, **APRECIINDU-i eleganţa stilului;** Gândirilor **dând** viaţă, suferinţele întuneci*). În această poziţie sintactică, gerunziul poate fi definit ca **predicat secundar** sau ca **predicat semidependent**.

Notă: Trebuie de menţionat faptul că gerunziul independent poate fi un component al unui predicat verbal compus (*Ion, **NEPUTÂND cumpăra** cartea, a împrumutat*-o), sau al unui predicat nominal (***FIIND băiet** păduri cutreieram*), sau a unui predicat nominal compus (*Ion are dreptul să aleagă, **PUTÂND deveni şef***).

Gerunziul independent (denumeşte un proces în curs de desfăşurare) exprimă acţiuni simultane cu cele exprimate de verbul-predicat la un mod personal, dar care se pot realiza şi în timp diferit: *Studenţii învaţă vorbind* (*Soldaţii merg cîntînd*). Gerunziul *vorbind* exprimă o acţiune simultană cu cea redată de verbul-predicat: *Studenţii învaţă şi vorbesc*. Acţiunea de a vorbi se poate realiza independent de acţiunea predicatului şi în timp diferit (*Studenţii azi învaţă, dar mîine vorbesc*). Reieşind din această realitate lingvală, s-a ajuns la concluzia că gerunziul independent „e un al doilea predicat în propoziţie, care, convenţional, ar putea fi denumit predicat gerundival" (A. Ciobanu, *Părţile principale ale propoziţiei*, Ch., 1969, p. 33; P. Tolocenco, *Gerundiul. Natura gramaticală şi funcţiile sintactice*, Ch., Ştiinţa, 1978).

Valoarea predicativă a gerunziului e şi mai pregnantă atunci cînd el îşi are un subiect al său, diferit de subiectul verbului regent: *În adevăr, <u>ostaşii</u> nemaiîmpotrivindu-se, norodul începuse a se căţăra pe ziduri* (C. Negruzzi).

Considerăm totuşi că la analiza sintactică, gerunziul independent trebuie considerat cu valoare predicativă (element predicativ suplimentar), şi nu predicat.

Atribuirea gerunziului independent funcţia de complement circumstanţial de mod, cum se făcea tradiţional, la fel nu poate fi acceptată.

Recunoaşterea predicatului gerunzial ar avea următoarele consecinţe: aşa cum numărul propoziţiilor se stabileşte după numărul predicatelor, ar trebui să considerăm exemplele de tip *Studenţii învaţă vorbind* drept fraze; se impune revizuirea conceptului de propoziţie ca „cea mai mică unitate comunicativă care exprimă un gînd sfîrşit, saturat semantic". Or un gerunziu sau o construcţie gerunzială niciodată nu va satisface asemenea cerinţe[75].

[75] Or, gerunziul nu are indici de predicaţie – timp, persoană, modalitate.

(2) gerunziul dependent, folosit ca bază a funcțiilor de determinare (adică: subiect, atribut, complement).

În categoria **gerunziului dependent** se includ gerunziile:

1. Cu valoare adverbială – denumesc o caracteristică modală a acțiunii redate de verbul-predicat. În aceste cazuri subiectul verbului regent şi al gerunziului e întotdeauna acelaşi. În structurile de tipul *Ion merge şchiopătînd* avem de a face cu un singur verb, care denumeşte o acțiune, ce, prin realizarea sa, generează, provoacă efectul semnalat de gerunziu

Între acțiunea verbului-predicat şi gerunziu se stabileşte relația cauză-efect: dacă are loc acțiunea verbului, constatăm şi un anumit efect. Dacă lichidăm cauza, dispare şi efectul. Dacă *Ion merge*, efectul (şchiopătatul) e de față. Dacă Ion a încetat să mai meargă, a dispărut şi efectul sau însuşirea. Asemenea gerunzii au valoare adverbială şi răspund la întrebarea *cum*? Ele îndeplinesc funcția de complement circumstanțial de mod, aflîndu-se în raport de subordonare față de verbul-predicat. Spre deosebire de gerunziile independente, acțiunile exprimate de aceste două verbe sînt simultane: *Avionul zboară vuind; Căruța merge hodorogind; Apa curge şopotind; Doarme sforăind; Vîntul suflă vîjîind; Vine alergînd*.

Practic, e foarte uşor a determina valoarea verbală şi cea adverbială a gerunziului: dacă acțiunile verbului-predicat şi ale gerunziului se pot realiza în timp diferit, înseamnă că avem de a face cu un gerunziu independent, iar dacă nu - un gerunziu adverbializat

2. Cu valoare adjectivală. Identificarea lor nu prezintă nici un fel de dificultăți, întrucît el determină substantive, se acordă cu ele: *Mîna tremurîndă (mîini tremurînde); rana sîngerîndă (răni sîngerînde), frunze foşninde, apa lucindă* etc.
3. Gerunzii ce pot fi transformate în propoziții subordonate completive sau circumstanțiale: *Îl văd venind //Îl văd că vine*. Gerunziul *venind* răspunde şa întrebarea *văd ce?* şi îndeplineşte funcția de complement direct.

Situația este identică şi în cazul construcțiilor gerunziale. Înlocuim, dacă e posibil, construcția gerunzială printr-o subordonată cu funcție sintactică similară: *Ploaia trecuse, dar vîntul venea umed din cîmpie şi ciuturenii, temîndu-se de răceală, stăteau în casele lor* (I. Druță) – *fiindcă se temeau de răceală* (CCCauzal); *Întors de la lucru, Efim iar a simțit pe inimă o greutate ca de piatră – cînd s-a întors de la lucru; Pentru a nu răzleți feciorii de pe lîngă sine, baba mai dură încă două case alăturea* (I. Creangă) – SCF.

Infinitivul

În mod excepțional, formele verbale nepersonale (nonfinite) de infinitiv sau supin pot dobîndi, contextual, asociate şi cu o intonație specială imperativă, funcția de predicat.

Infinitivul apare ca un mijloc nespecific de actualizare a unui act directiv „de recomandare". Aceste construcții cu infinitiv se disting de cele imperative canonice (ce se caracterizează prin natura adresată a construcției) prin neexprimarea alocutorului, ceeea ce înseamnă pierderea naturii deictice a enunțului. Efectul îl constituie creşterea valorii generice a construcției, „recomandarea" fiind valabilă pentru orice alocutor şi pentru orice moment al enunțării: *A nu se face zgomot! A nu se rupe florile! A se consuma rece! A se consulta lucrarea!; A se vedea la pagina următoare!; A se consulta studiul dat!; A organiza odihna! A se scutura bine (a se agita) înainte de întrebuințare! A nu se fuma în încăpere! A se reține următoarele! Religia este un amestec de poezie şi virtute, a se ghici,*

prin urmare, a cui temelie este ea (Novalis); *A nu se apleca afară !*; *A se păstra în loc uscat ! A se reține că toți au fost de accord* ş.a.

Supinul apare şi el în enunțuri imperative, find un mijloc rar şi nespecific de exprimare a actului directiv de „ordin" / „recomandare". Se utilizează în condiții limitate de recuperarea contextuală, din situația de comunicare, a alocutorului: *De studiat lucrarea!; De rezolvat ultimele două probleme!; De observat procedeele utilizate de către autor! De văzut şi paginile următoare* etc.

În concluzie, subliniem că în ce priveşte interpretarea sub aspect funcțional a formelor nominale, nu s-a produs o schimbare de esență. Modurile impersonale sînt inapte de a primi morfemele de predicativitate[76]. Vom releva doar valoarea predicativă a gerunziului independent, nu şi funcția lui de predicat, precum şi a supinelor, infinitivelor şi a construcțiilor de tipul celor menționate mai sus. A se considera propoziții, tradițional, numai structurile cu predicate exprimate prin verbe la modurile personale. Nici un fel de construcții nu vor fi considerate propoziții.

Aplicați

1. Subliniați predicatele, apoi rescrieți textul punând predicatul la începutul propoziției:
Primăvara a sosit. Totul se trezeşte la viață. Zăpada se topeşte. Rândunelele se vor întoarce în curând. Ciripitul lor se va auzi din nou. Agricultorii vor ieşi la arat. Prin grădini se pregăteşte locul pentru cultivarea legumelor. Peste tot e veselie.

2. Subliniați predicatele şi aflați numărul propozițiilor din textul de mai jos:
N-are mâini şi totuşi bate,
Bate-ntruna, zi şi noapte
Şade oriunde l-ai pune
De-l priveşti, timpul ți-l spune. (Ceasul)

Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară,
Cu o zale nesfârşită se îmbracă mândra țară.
Soarele rotund şi palid se prevede printre nori,
Ca un vis de tinerețe printre anii trecători. (V. Alecsandri – *Iarna*)

S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării
S-au dus zilele babei şi nopțile-nvierii"
(V. Alecsandri- *Sfîrşitul iernii*)

[76]Deşi au autonomie sintactică (păstrează posibilitățile combinatorii ale verbului) sînt lipsite de autonomie comunicativă, fiind inapte de a îndeplini funcția de predicat.

Predicatul verbal compus

1. Definiția PVC. Discuții în jurul PVC
2. Caracteristica lexico-gramaticală a verbelor semiauxiliare. Discuții şi controverse vizavi de verbele semiauxiliare
3. Semiauxiliarele modale
4. Semiauxiliarele aspectuale
5. Condițiile necesare pentru existența unui PVC
6. Dificultăți în ce priveşte identificarea PVC
7. PVC plurimembru

Bibliografie:

1. *Limba moldovenească literară contemporană*. *Sintaxa*, sub red. prof. A.I.Ciobanu, Chişinău, Lumina, 1987.
2. M. Avram, *Gramatica pentru toți*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1986.
3. S. Berejan, Infinitivul
4. A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chişinău, Editura Lumina, 1969.
5. A. Ciobanu, *Suntaxa practică*, Chişinău, Editura Lumina, 1991.
6. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1998.
7. C. Dimitriu, *Gramatica, Sintaxa*, Bucureşti, Editura Junimea, 1982.
8. M. E. Goian, *Limba română*. *Probleme de sintaxă*, Bucureşti, Editura Recif, 1995.
9. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române*, *Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi pedagogică, 1973, p.129-131.
10. G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1986
11. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

1. Definiția PVC. Discuții în jurul PVC

Una dintre problemele cu care se confruntă gramatica contemporană, în special sintaxa, este cea care ține de tipologia predicatelor, clasificarea lor. Gramatica tradițională a limbii române (reprezentată, întîi de toate de GA) recunoaşte doar două tipuri de predicate: predicat verbal (constituit, de obicei, printr-un singur verb) şi predicat nominal (construit dintr-un verb copulativ sau semicopulativ şi un nume predicativ). PVC reprezintă o categorie sintactică discutată în gramatica românească, asupra căreia nu s-a căzut de acord. Problema PVC în limba română a fost tratată mult prea contradictoriu şi confuz. Faptul acesta se explică prin lipsa unei teorii generale despre predicat şi prin absența unei reprezentări clare privind semnificația gramticală a acestei părți principale a propoziției.

O serie de lingvişti (printre care lingviştii basarabeni, precum şi unii de peste Prut: V. Guțu Romalo, C. Dimitriu, I. Iordan, parțial şi D. Irimia, etc.) contestă clasificarea predicatelor în verbale şi nominale, considerînd că, în aşa fel, s-ar pune semnul identității între verb, ca unitate morfologică, şi predicat, ca unitate sintactică. Cu alte cuvinte, se pune semnul egalității între părțile de vorbire şi cele de propoziție, ceea ce ni se pare ca fiind incorect, întrucît categoriile sintactice au, în mod obişnuit, o sferă mai largă decît categoriile morfologice (bunăoară, deşi sferele lor se suprapun parțial, sînt categorii absolut diferite substantivul şi subiectul, adjectivul şi atributul, adverbul şi complementul circumstanțial etc.). La fel stau lucrurile şi în cazul verbului şi predicatului: toate predicatele trebuie să conțină, cel puțin, un verb personal, dar nu toate verbele personale sînt apte de a forma de unele singure predicatele propoziției. În anumite cazuri este nevoie de două sau chiar mai multe verbe, pentru a construi un predicat. Concluzia firească din cele de mai sus este că la identificarea predicatelor trebuie să ne bazăm pe criteriul logico-semantic şi dialectica dintre conținut şi formă, conform căreia un anume conținut îmbracă o anume formă: o structură simplă poate transmite o informație simplă, iar o structură complexă poate reda o informație mai bogată în conținut.

Notă: Aşa, bunăoară, un PVS redă o informație simplă, fiind capabil doar să numească sau să nege ce face subiectul, în ce stare se află: *Lacul codrilor albastru, / Nuferi galbeni îl încarcă, / Tresărind în cercuri albe, el cutremură o barcă* (M. Eminescu). PVS doar constată, dar nu motivează acțiunea, nu ne informează care este atitudinea agentului față de această acțiune: o

consideră necesară, dorită, pe puterile lui sau acțiunea este la stadiul inițial, continuă sau e pe sfîrşite etc.: *La bine şi la rău, la bucurie şi durere, omul trebuie să trăiască, copacul trebuie să-şi ţină frunza, cerul trebuie să picure seninul peste noi* (I. Druță); *Vasile Nicolaevici şi geometria ştia să ţi-o bage în cap, şi a cînta la chiatară ştia* (I. Druță); *Căci trebuie să vă spun că la Humuleşti torc şi fetele şi băieţii, şi femeile şi bărbaţii* (M. Eminescu); *Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă / A turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă* (M. Eminescu); *Satel nici n-au îndrăznit să iasă din văi; Deoadată Tudorache Moraru sare pe bancă şi începe a se furişa cu paşi mărunţi spre uşă* (I. Druță) etc. Altfel zis, dacă intenția vorbitorului este nu numai de a reda ce face subiectul, dar şi de a exprima atitudinea acestuia față de acțiunea realizată sau stadiul la care ea se află, atunci el va recurge la o structură complexă, constituită din două sau chiar mai multe verbe. Destrămarea acestor structuri în cadrul analizei sintactice ar duce la denaturarea sensului propoziției.

Aşadar, **predicarul verbal compus** se prezintă ca un bloc predicativ, o structură complexă formată din două sau mai multe verbe (respectiv, el poate fi bimembru, trimembru sau polimembru) dintre care un verb (respectiv 2, 3 etc.) e semiauxiliar + verb de bază la conjunctiv (infinitiv, supin sau participiu).

Predicatul verbal compus bimembru e constituit dintr-**un verb semiauxiliar + verb de bază (la conjunctiv, infinitiv, supin sau participiu).**

2. Caracteristica lexico-gramaticală a verbelor semiauxiliare. Discuții şi controverse vizavi de verbele semiauxiliare

Lingviştii au expus opinii contradictorii cu privire la verbele numite semiauxiliare[77]. Prin verbe *semiauxiliare* se înțelege o grupă nu prea numeroasă de verbe (ne)predicative[78], care, în îmbinarea cu un alt verb, servesc doar la nuanțarea acțiunii sau stării redate de verbul de bază (devin nişte etaloane pentru marcarea nuanțelor modale sau aspectuale ale acțiunii materiale, cuprinse în verbul de bază) şi pentru desemnarea indicilor gramaticali (= purtător, suport material, punct de sprijin al categoriilor gramaticale) de număr, persoană, timp, mod) în cazul în care verbul de bază este la infinitiv sau supin. Însuşi termenul de **semiauxiliar** ne sugerează statutul aparte al acestor verbe: ele nefiind nici predicative ca atare, adică verbe propriu-zise, „pline", „saturate", sub aspect semantic, dar nici auxiliare verbale, asemenea celor din structura modurilor şi timpurilor compuse (între ele existînd deosebiri de natură semantico-lexicală şi distribuțională care le separă de ambele grupe – predicative şi auxiliare). Se poate releva o abstractizare avansată a conținutului lor lexico-semantic, o abstractizare şi gramaticalizare care nu sînt duse pînă la capăt, fapt reflectat cu ajutorul prefixoidul *semi-*. Altfel zis, verbele semiauxiliare sînt parțial desemantizate şi tot parțial gramaticalizate, nici unul din procese nefiind desăvîrşit, „prezentîndu-se „jumătate" ca lexem, „jumătate" ca morfem" [G.G. Neamțu, *Predicatul în l. rom.*, p. 34][79].

Verbele semiauxiliare îşi pierd capacitatea de a îndeplini funcția de PVS, avînd o funcție specifică. Semiauxiliarele se aseamănă cu verbele auxiliare, fiindcă şi unele, şi altele se îmbină cu un alt verb şi ajută la formarea structurii compuse: cele auxiliare – *a structurii compuse morfologice*, iar semiauxiliarele – *a structurilor compuse de ordin sintactic*. Pe lîngă aceasta,

[77]Unii recunosc existența acestor verbe (şi implicit a PVC) în limbile romanice, alții o contestă.

În literatura de specialitate cu referire la acest fenomen se poate întîlni şi termenul de *auxiliare* (de mod şi de aspect). Acest termen e mai vechi decît cel de semiauxiliar, atestîndu-se încă la Fr. Diez, W. Meyer-Lubke. Termen care „îngustează", limitează şi chiar denaturează specificul verbelor în discuție. Auxiliarele sînt doar nişte instrumente gramaticale, golite aproape în întregime de sens, ajunse la un grad maxim de abstractizare, ceea ce le permite să formeze unități morfologizate, gramaticalizate cu un alt verb.

[78] Semiauxiliarele sînt verbe predicative care în anumite anturaje (cînd se îmbină cu un alt verb, îşi pierd independența predicativă, servind doar pentru nuanțarea acțiunii redate de verbul al doilea şi pentru indicarea indicilor gramaticali.

[79]Fără a dispune, prin forța lucrurilor, de instrumentele unei aprecieri cantitative exacte a locului ocupat de aceste verbe pe o imaginară axă „verbe (pline) – verbe auxiliare, se poate totuşi aprecia că ele se află mai aproape de verbe decît de auxiliare, printr-o serie de trăsături lexico-semantice şi gramaticale (ceea ce ne face să considerăm modalitatea în l. română ca o categorie în stadiu incipient, nicidecum avansat sau încheiat. (G. G. Neamțu, p. 34).

auxiliarele sînt desemantizate complet, devenind instrumente gramaticale, din care cauză au forme reduse, scurte, pe cînd semiauxiliarele nu se desemantizează, păstrîndu-şi parţial autonomia semantică.

Verbe auxiliare	**Verbe semiauxiliare**
Sînt verbe predicative care intrînd în structurile respective, devin nepredicative.	
Se îmbină cu un verb pentru a forma structuri compuse (morfologice sau sintactice).	
Se desemantizează complet Îndeplinesc funcţia de instrumente gramaticale.	Nu se desemantizează; sînt nesaturate semantic, insuficiente semantic din punct de vedere comunicativ (propoz. cu un asemenea predicat nu redă un gînd clar pentru interlocutor: *Ion vrea*.
Ajută la conjugarea verbelor la timpurile şi modurile compuse; Îşi reduc corpul fonetic, dînd forme scurte;	Servesc la nuanţarea modală sau aspectuală a acţiunii; Îndeplinesc funcţii de ordin gramatical, indică nr., pers., timpul
Ajută la formarea structurilor morfologice.	Ajută la formarea structurilor sintactice.

O caracteristică semantică a semiauxiliarelor este că ele nu denumesc (arată) acţiuni. (Verbul care redă un proces, la realizarea căruia trebuie depus un efort, se numeşte *acţiune*, ce are la bază materia). Or, în componenţa PVC există un singur verb de bază şi deci este exprimată o singură acţiune.

Notă: Numesc acţiuni verbele care denumesc procese, operaţii la realizarea cărora se cere depunerea unui efort, unei forţe fizice. Reieşind din sensul adjectivului „fizic” (care se referă la corpul fiinţelor vii, în special la activitatea muşchilor, care se referă la materie – material) vedem că nu există nici un fel de dificultăţi la identificarea verbelor-acţiuni. Deci, dacă procesul, operaţia se realizează, avînd la bază un instrument material (materia), vom avea de a face cu verbe acţiuni. Iată de ce verbele ***a gîndi, a propune, a zice, a spune, a cugeta*** etc. Arată acţiuni. Ele se realizează cu ajutorul instrumentului material – creerul sau a coardelor vocale, care sînt muşchi.

Notă: O serie de specialişti resping semiauxiliarele (şi PVC), motivîndu-şi punctul de vedere prin lipsa indicilor gramaticali veritabili (cu unele excepţii la verbul ***a putea***), nonmorfologizarea celor două verbe care se îmbină, absenţa criteriilor sigure pentru delimitarea verbelor numite semiauxiliare de altele. Astfel, M. Emilia Goian consideră că „unitatea lexicală (între părţile constituente ale PVC) este doar aparentă, deoarece semiauxiliarele aduc un plus de informaţie semantică şi în combinaţie cu alte părţi de vorbire: *Începe să plouă. // Începe ploaia.*
Încep să citesc. // Încep cartea. Faptul că putem afirma coocurenţa lor în cadrul sistemului lexical nu trebuie absolutizat, deoarece nu formează sintagme stabile, de genul locuţiunilor sau al expresiilor, semiauxiliarele păstrîndu-şi, în combinaţie cu orice alte cuvinte, semnificaţia.” (M. E. Goian, ***Probleme de sintaxă***, p. 52).

Aceste obiecţii sînt, doar parţial, întemeiate. Da, afară de comunitatea subiectului gramatical la cele două verbe, alţi indici gramaticali nu se pot invoca, dar nu e nevoie, întrucît analiza se face la nivel sintactic, şi nu la cel morfologic. Ne interesează, în primul rînd, ce raport logico-semantic şi funcţional se stabileşte între cele două verbe ale îmbinării. În propoziţia *Ion vrea să citească*. Verbul *să citească* nu se subordonează semiauxiliarului *vrea*, ci se leagă de subiectul *Ion*. Şi semiauxiliarul, şi verbul al doilea se află în raport de inerenţă, interpătrundere, determinare gramaticală cu subiectul propoziţiei. Situaţia poate fi redată grafic în felul următor:
Ion vrea să citească.

Semiauxiliarele, ca o categorie de verbe, pot fi determinate numai de anumite contexte, adică în sintaxă; pentru că fuziunea lor cu verbul de bază rezidă nu atît în indici gramaticali, ci în indici semantici, ca, de altfel, majoritatea categoriilor sintactice. (Ce fapte gramaticale, decît numai cele de valoare semantică ni se cer, de exemplu, la determinarea unui atribut invariabil sau la găsirea unui complement circumstanţial?).

În *vreau să cînt* şi *încep să cînt*, ambele verbe semiauxiliare formează cu modul conjunctiv un tot întreg semantico-sintactic şi funcţional: dar în alte contexte: *vrem apă, începem lucrul* etc. aceleaşi verbe devin predicative. Deci nu există şi nici nu trebuie căutată o morfologizare sau gramaticalizare a elementelor componente ale PVC, pentru că „gradul de fuziune a componenților acestor îmbinări n-a ajuns încă la stadiul, cînd ele ar putea fi considerate forme aspectuale ale verbelor, cu atît mai mult, cu cît verbul dominant n-a devenit încă element pur formal, auxiliar veritabil, ca în formele verbale propriu-zise, păstrîndu-şi sensul său lexical bine definit.

S. Berejan a semnalat că „îmbinările în discuție nu pot fi încă numite „unități morfologizate". Aceasta ar fi o prea îndrăzneață apropiere a îmbinărilor sintactice de formele morfologice integre.

Cu totul altfel se prezintă situația în propozițiile: *Nu-mi trebuie flamuri, / Nu voi sicriu bogat...* (M. Eminescu);

Ion vrea apă; *Ion vrea să bea apă.*

În primul caz, substantivul *apă* se subordonează verbului *a vrea*, devenit acum predicativ, căci se întrebuințează în mod independent, iar în al doilea caz acelaşi substantiv *apă* realizează un raport de obiect față de întreaga îmbinare *vrea să bea*, şi nu față de verbul *a bea.*

Nu e vorba de două acțiuni independente (ex: *mă duc să citesc*), ci de una singură, redată prin două verbe.

Cele demonstrate pot fi reprezentate prin umătoarele trei scheme:

Maria a terminat de spălat.

Maria a terminat spălatul.

Maria a terminat de spălat rufele.

Deşi din punct de vedere structural, în cadrul PVC avem de a face cu două verbe personale, totuşi din punct de vedere semantic şi sintactic ele constituie un tot întreg o unitate indestructibilă şi aceasta din motivul că semiauxiliarul nu poate avea un rol sintactic independent. Cele două verbe exprimă o singură idee procesuală, cu o singură valoare temporală, modală şi aspectuală.[80]

Semiauxiliarele sînt de două feluri: modale şi aspectuale.

3. Semiauxiliarele modale

Semiauxiliarele modale arată atitudinea subiectului vorbitor față de acțiunea denumită de verbul de bază, adică dau îmbinării predicative o coloratură modală. Bazîndu-ne pe criteriul logico-semantic şi funcțional, am putea delimita mai multe grupe tematice (semantice) de verbe semiauxiliare, indicînd:

*** Posibilitatea sau imposibilitatea**: *a putea* şi sinonimele contextuale ale acestuia: *a (nu) reuşi, a dovedi, a îndrăzni, a rămîne, a ajunge, a-i conveni,* uneori *a fi în stare, a izbuti, a fi în putere, a (nu) a vea putință, a fi cu putință* etc. *Numai dorul mamei poate // Să pătrundă-n lume toate, // Ca să afle mîngîiere // La cumplita sa durere* (V. Alecsandri); *Da! Da! Aş fi ferice, de-aş fi încă o dată // În patria-mi iubită, în locul meu natal, // Să pot a binezice cu mintea-nflăcărată // Visările juniei, visări de-un ideal* (M. Eminescu); *Cînd a ajuns (voinicul) aproape de palatul împăratului celuia, nu era chip să treacă, aşa de straşni* (M. Eminescu); *Dacă se întîmplă să treacă pe uliți un regiment de soldați, conduşi de sunetul dorobanelor, apoi nu-ți rămîne alta de făcut decît să-ți atupi urechile* (V. Alecsandri); *Astăzi satul a ajuns să aibă trei şcoli.*

*** Dorința**: *a vrea, a voi, a binevoi, a dori, a-i veni, a căuta, a ține, a spera, a-i arde, a-i abate* etc.*: Aş vrea să văd acuma natala mea vîlcioară, / Scăldată în cristalul pîrăului de-argint (M. Eminescu).*

Notă: Un loc separat în subgrupa acestui tip de PVC îl ocupă îmbinările formate din expresia ***îmi vine*** (la diferite timpuri ale modurilor personale) + un verb sau locuțiune vrebală la infinitiv sau conjunctiv (*îmi vine a rîde – îmi vine să rîd*). Este de observat că verbul *a veni* s-a desemantizat în cazul de față, nemaindicînd ideea de mişcare materială (cf. *Îmi vine soacra în fiecare zi*), redînd sensul unei mişcări sentimentale, psihologice, echivalînd, în linii mari, cu *a vrea: Odorul meu..., o,*

[80] Verbele semiauxiliare nu conțin informație suficientă despre obiectul-subiect, nu exprimă îndeajuns indicii predicativității, iar, pe de altă parte, verbul de bază nu poate întotdeauna să exprime semnificațiile gramaticale.

prea frumoasă fată, // Ca marmura-i de albă a ta față, // Îmi vine să alerg la tine-ndată // Ş-astfel cum dormi, să te cuprind în brațe (M. Eminescu).

*** Necesitatea**: *a trebui*(verb tip), *a urma, a rămîne, a se cere, a se impune, a fi dator, a fi nevoit, a fi silit, a fi constrîăns, a fi silit, a se vedea nevoit, a rezulta* etc. *Multe sînt (trebuie) de făcut şi puține de vorbit, dacă ai cu cine te-nțelege* (I Creangă); *Şi cînd era de făcut ceva treabă (= trebuia de lucrat), o cam rărea de pe acasă* (I. Creangă); *O piesă trebuie scrisă mult timp; Ea trebui de el în somn / Aminte să-şi aducă* (= trebui să-şi amintească) / *Şi dor de-al valurilor Domn / De inim-o apucă* (M. Eminescu); *Omul e dator să lupte cît va putea cu valurile vieții* (I. Creangă); *Oşlobanu fu nevoit să-şi ieie tălpăşița spre Humuleşti, lehămetindu-se de popie şi lăsînd toate merindele sale în stăpînirea noastră* (I. Creangă); *- Te-ai purtat cu vitejie / şi eu sînt îndatorat / Să-mi îndeplinesc juruința / ce la război ți-am fost dat* (C. Negruzzi).

*** Capacitatea**: *a şti, a se pricepe, a se dumeri, a fi capabil* etc.: *Mama ştia a face multe şi mari minunății* (I. Creangă); *Uitat între pămînturi şi ceruri, în strîmtoare, / Nu mai ştiam cunoaşte nici calea, nici solia, / Şi-am doborît cu pumnii şi umerii stihia* (T. Arghezi).

*** Încercarea**: *a încerca, a căuta, a întreprinde, a se căzni* etc.: *Cînd amintirile-n trecut / Încearcă să mă cheme, / Pe drumul lung şi cunoscut / Mai trec din vreme-n vreme* (M. Eminescu)

După ce ți-i împlini anii, să ai a lua (să poți lua) din casa lui, ce-i vrea tu. (I. Creangă); etc.

Notă: A nu se confunda noțiunile de **verb modal** şi **complement circumstanțial modal** (de mod): semiauxiliarele modale arată atitudinea subiectului față de acțiunea, starea denumită de verbul de bază (în asemenea propoziții subiectul nu se prezintă ca agent al acțiunii, ci numai ca o persoană care are o anumită atitudine binevoitoare sau nu etc. față de această acțiune), pe cînd complementul modal determină un verb şi indică modul în care se desfăşoară acțiunea. Şi se stabileşte cu ajutorul întrebărilor *Cum? În ce mod?* etc.

4. Semiauxiliarele aspectuale

Semiauxiliarele aspectuale precizează aspectul acțiunii, adică cum se desfăşoară acțiunea în timp (e la începutul ei, continuă sau s-a terminat):

- **Incoative** (arată că acțiunea verbului de bază e la începutul ei): *a începe, a (se) porni, a încerca, a sta, a prinde, a (se) repezi*: *De la o vreme, văzînd că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub*. (I. Creangă);
- **Durative** (imperfective) (acțiunea e în proces de desfăşurare, continuă, durează): *a continua, a prelungi, a urma, a rămîne, a nu se orpri, a nu înceta, a nu conteni* etc.: *Putut-au oare atîta dor / În noapte să se stingă, / Cînd valurile de izvor / N-au încetat să plîngă* (M. Eminescu).
- **Perfective** (finitive, terminative) (acțiunea se termină, s-a terminat, conteneşte): *a sfîrşi, a termina, a înceta, a izbuti, a reuşi* etc.: *Ursul mai stă din băut şi iar începe a mărmăi*. (I. Creangă) etc.

5. Condițiile obligatorii pentru existența unui PVC

Pentru a califica două sau mai multe verbe drept PVC, trebuie respectate următoarele condiții:

1. Să fie prezente verbele necesare (unul sau mai multe verbe semiauxiliare şi un verb de bază la una din formele: infinitiv, conjunctiv, supin sau participiu).
2. Toate aceste verbe trebuie să se refere la aceeaşi persoană – subiect; să existe comunitatea subiectului pentru toate verbele. Dacă verbele au subiecte diferite, atunci ele formează predicate diferite, deci şi propoziții aparte: *Doresc să recitați această poezie*.
3. Între semiauxiliar şi verbul de bază nu se admite inserarea a tot felul de jonctive (*trebuie **ca** să fac...*, fenomen caracteristic limbii vorbite).

Notă: În corpul PVC se pot întîlni conjuncții atunci cînd apariția lor e dictată de necesități de versificație: *Ah, de cîte ori voit-am, // Ca să spînzur lira-n cui, // Şi un capăt poeziei // Şi pustiului să pui!* (M. Eminescu); *Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt, // Cum veniră, se făcură toți o apă ş-un pămînt* (M. Eminescu); *Virtutea despletită şi patria-ne zeie // Nu pot ca să aprindă o singură scînteie // În sufletu-nghețat* (M. Eminescu).

4. Să constituie o integritate semantică şi formală (un întreg, o unitate indestructibilă).

Nota 1: Partea materială a predicatului este exprimată de verbul de bază, pe cînd semiauxiliarul are misiuni de ordin semantic (indică nuanțele modale sau aspectuale) şi de ordin formal-gramatical (marchează indicii de persoană, număr, timp, mod).

Nota 2: În ce priveşte modul la care stă verbul de bază, trebuie să amintim de concurența dintre conjunctiv şi infinitiv. În limba latină clasică, verbele modale *posse, velle, debēre* etc. se îmbinau, de regulă, cu infinitivul. Modelul acesta „infinitival" a fost moştenit de toate limbile romanice occidentale (fr. *je veux chanter; je peux chanter*; it. *ho voluto cantare; ho potuto cantare).* Excepție face, în această privință, limba română, unde din vechime s-a observat o tendință de substituire a infinitivului prin conjunctiv[81] (cu excepția graiurilor din Bucovina de nord). În ce priveşte cauzele substituirii, au apărut mai multe teorii: teoria substratului, teoria despre influența limbii greceşti, teoria poligenetică (pentru detalii a se vedea A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, p. 32-34).

Există şi **PVC angrenat**: *De vorbit nu poate vorbi, că măselele şi dinții i-au căzut mai bine de o mie de ani* (I. Creangă). În această categorie de predicate se înscriu şi structurile cu verbul ***a avea*** şi ***a fi***, de tipul: *n-am ce zice, n-ai cînd veni, n-am încotro mă duce, nu-i ce vinde* etc. (a se vedea P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, p. 138-153): *Şi cui să-i spui, cînd n-ai cui spune, şi ce să-i faci, dacă n-ai ce-i face* (I. Druță); *Era orfan de tată şi n-avea de cine se teme* (I. Druță); *Ferice de dînsa c-a murit, că ştiu că are cine-o boci* (I. Creangă); *Şi dacă mă vezi aşa de jignit, este că n-are cine să mă hrănească ca el* (I. Creangă) etc.

6. Unele dificultăți la identificarea PVC în propoziție

1. La stabilirea PVC, cel mai dificil lucru este de a determina dacă avem de a face cu un verb semiauxiliar (deci arată atitudinea sau aspectul) sau predicativ (arată o acțiune).
2. Topica nefirească: *Astăzi chiar de m-aş întoarce, // A-nțelege n-o mai pot, // Unde eşti, copilărie, // Cu pădurea ta cu tot?* (M. Eminescu*); Şi-atunci inima numai de-a bate să încete, // Cînd voi culca sub țărnă a duşmanilor cete!* (V. Alecsandri); *Dar dacă vrei cu crezămînt // Să te-ndrăgesc pe tine, // Tu te coboară pe pămînt, // Fii muritor ca mine.* (M. Eminescu); *Ar trebui alături // De al iubitei nume // În sckipetul verigii // Să-l scriem şi pe al mumei.* (Gr. Vieru); - *Cum? Cînd lumea mi-i deschisă, a privi gîndeşti, că pot // Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* (M. Eminescu) etc.
3. Elementele componente ale PVC pot fi exprimate prin expresii sau locuțiuni, ce atribuie predicatului o structură voluminoasă. La analiză, trebuie să găsim echivalentele acestor expresii, să le aranjăm în ordinea cuvenită, apoi să verificăm dacă sînt respectate cele trei condiții anterioare: *Cerbul... se aşterne pe somn şi unde nu începe a mîna porcii la jir.* (I. Creangă); *sînt capabili să răspundă...; a nu avea dorință să dea ochii cu cineva... etc.*
4. PVC poate fi confundat cu PVN atunci cînd verbul de bază este exprimat prin diateza pasivă (sînt prezente două subiecte: gramatical şi logic): *Arta trebuie să fie înțeleasă de popor; Cartea trebuie să fie citită în timpul cel mai scurt; Casa poate fi construită într-un an.* *Notă*: Dacă verbul *a fi* poate fi omis, predicatul e PVC.

7. Predicatul verbal compus trimembru

Utilizarea criteriului logico-semantic în vederea determinării categoriilor sintactice ne duce inevitabil la constatarea că în limba română contemporană există un predicat constituit din trei verbe, care, în anumite condiții, se dovedesc a fi insuficient de predicative, de aceea, numai în urma interferenței, interpătrunderiii, ele ajung să redea un tot întreg semantic şi sintactic.

Este constituit din două semiauxiliare şi un verb de bază. Tipuri:

- **PVC triplu cu modalitate dublă** a acțiunii: *Un literat ... trebuie să ştie a trece peste multe cărți, pe care ar putea să le scrie.* (I. Druță); *Şi din pricina lui Pepelea de moş Bodrîngă, Pavel mai nu le putea (ciubotele) dovedi de cîrpit.* (I. Creangă); *Un bun călăreț trebuie să ştie a stăpîni zburdălniciile calului său* (v: Alecsandri) etc.

Notă: A nu se confunda PVC trimembru cu un PVC bimembru „angrenat" cu un supin, format de la verbul de bază al PVC bimembru: *de tradus am să încerc să traduc; de plecat trebuie să plec...*

[81] Modelul cu modul conjunctiv e specific şi pentru alte limbi din Peninsula Balcanică: greaca, albaneza, bulgara ş.a.

- **PVC triplu modal – aspectual**: *În totului-tot, a fi trecut la mijloc vreo jumătate de ceas, cît a zăbovit mama acolo, mai vreo trei-patru, de cînd fugisem de acasă, şi ar trebui să înceapă a mi se pune soarele drept inimă, după cum se spune, căci era trecut de amiază*. (I. Creangă); *Vreau să încep a lucra...*

- **PVC triplu aspectual – modal**: *Dacă tu ştiai problema astei vieţi cu care lupt, // Ai vedea, că am cuvinte pana chiar să o fi rupt, // Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă // A turna în formă nouă limba veche şi-nşeleaptă?* (M. Eminescu); *încep să pot a descifra...*

Predicatul verbal compus polimembru

Este constituit din trei semiauxiliare şi un verb de bază: *Adică de n-ar fi fost ce era, el ar fi trebuit să se deprindă să ştie să priceapă o mie şi una de lucruri.*

Condiţiile pentru existenţa unor asemenea predicate sînt identice ca şi pentru PVC bimembru.

Aplicaţie:

Comentaţi citatele de mai jos. Ce argumente sau contraargumente aveţi?:

Gh. Constantinescu-Dobridor: „Sub influenţa gramaticilor străine (franceză, germană, engleză şi rusă), unii lingvişti români, au adoptat o a doua clasificare a predicatului, după structura expresiei sale: predicate simple şi predicate compuse...(„complexe”, dacă ţinem seama că noţiunea de „compus” nu se aplică părţilor de propoziţie, ci părţilor de vorbire, iar structurile în cauză corespund celor „complexe” din sintaxa propoziţiei: sînt structuri verbale cu sensuri lexicale suficiente, precedate de verbe auxiliare de *modalitate...*

Deoarece aceste verbe au un criteriu de delimitare semantic, şi nu gramatical (putînd fi considerate mai degrabă „auxiliare semantice” decît „auxiliare sau semiauxiliare morfologice de modalitate”); fiindcă ele sînt mai degrabă mijloace lexicale, şi nu gramaticale de exprimare a modalităţii în limba română; întrucît sensul îmbinărilor acestora nu est unitar, unic, fiecare element component participînd la ele în mod inegal (verbul de modalitate atît semantic – prin sensurile de „posibilitate”, de „necesitate”...- cît şi gramatical prin semnele predicativităţii) şi întrucît categoria „predicatului compus” („complex” mai bine zis) nu este precis conturată din punct de vedere gramatical, problema în sine fiind controversată, iar analiza lor devenind destul de complicată din punct de vedere didactic, cea mai indicată interpretare a acestor structuri negramaticalizate din limba română este cea tradiţională, de analizare separată a fiecărui element component... „ (p.151).

D. Irimia: „Predicatul vebal compus este constituit dintr-un verb semiauxiliar, expresie a perspectivei enunţării, şi un verb predicativ (sau o formă verbală absolută), expresie a semanticii enunţului: *Mihai trebuie să fi pierdut trenul, de n-a venit.”* (p. 380). Atît.

Predicatul nominal

1. Conceptul de predicat nominal
2. Verbele de relație
3. Clasificarea semantică a verbelor de relație
4. Elipsa elementelor constitutive ale PN sau elipsa PN
5. Exprimarea numelui predicativ
6. Clasificarea numelui predicativ
7. Topica elementelor componente ale unui PN
8. Predicatul verbal-nominal

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966.

Limba moldovenească literară contemporană, *Sintaxa*, Chişinău, Lumina, 1987.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

1. Conceptul de predicat nominal

Predicatul nominal[82] este partea principală a propoziției care atribuie subiectului gramatical o calitate, o însuşire sau neagă prezența acesteia la subiect şi răspunde la una din întrebările: cum este subiectul? Ce este subiectul? Al cui este subiectul? *Inimi mari, tinere încă, deşi voi sînteți bătrîni. // Noi sîntem iarăşi trecutul, fără inimi, trist şi rece*. (M. Eminescu); *Cum că eu sînt nemuritor // Iar tu eşti muritoare?* (M. Eminescu).

Numele predicativ este o poziție[83] care aparține clasei de compliniri obligatorii ale verbului, fiind cerută de trăsăturile matriciale ale acestuia. Se aseamănă sub multe aspecte de clasa complementelor direct şi indirect, de care, la nivel sintactic, se deosebeşte prin natura **ternară** a relației (NP implicînd atît verbul-centru de tip copulativ, cît şi subiectul).

Numele predicativ se apropie foarte mult de atribut: el se exprimă prin aceleaşi părți de vorbire ca şi atributul, cu excepția verbului la gerunziu (care poate fi atribut, dar nu şi nume predicativ), iar prin conținutul lui, arată, ca şi atributul, o caracteristică a obiectului indicat prin termenul cu care se află în relație, termen exprimat prin substantiv sau substitutul acestuia. Ca dovadă este faptul că, prin înlăturarea verbului copulativ, din numele predicativ **se poate obține un atribut.** Am putea spune că NP este un atribut al subiectului, cu următoarele particularități care îl deosebesc de atributul propriu-zis: este o parte principală (necesară) pentru înțelesul integral al propoziției: este legat de subiect printr-un verb copulativ / semicopulativ la mod personal[84].

---

[82] În gramatica românească, ideea de verb copulativ (în calitate de component al PN) nu a existat dintotdeauna, ci ea şi-a făcut loc în timp, specialiştii ale căror nume ar trebui reținute în această privință: Ion Eliad în *Gramatica românească*, Sibiu, 1828, pornind de la logicădeduce caracterul copulativ al verbului *a fi.*

[83] G.A.(2005, p. 263) propune o nouă soluție sintactică pentru NP, şi anume ca poziție sintactică distinctă (deci nu în cadrul predicatului), aparținînd clasei determinărilor obligatorii ale verbului -un complement de tip special. La nivel semantic, poziția NP se distinge de celelalte compliniri obligatorii ale verbului prin interpretarea semantic-predicativă şi prin cea de restrîngere a referinței – şi deci posibilitatea exprimării prin adjectiv. De altfel, NP este singurul complement al verbului realizat prin adjectiv.

[84] În gramatica limbii franceze numelui predicativ i se spune chiar *atribut al subiectului.* Posibilitatea de a obține din numele predicativ un atribut îți poate servi ca mijloc de control în analiza propozițiilor în care NP are o exprimare mai deosebită sau se află la distanță mai mare de subiect.

Notă: Din unele NP se obține o apoziție, care se izolează prin pauză în vorbire, iar în scris, prin virgulă ori prin linie de pauză sau care poate primi înaintea lui adverbul explicativ *adică*. Astfel de apoziții rezultă, de obicei, din construcțiile în care subiectul sau NP la c. N este exprimat printr-un substantiv propriu, pronume sau numeral cu valoare substantivală: *Vitalie este prietenul meu. / Vitalie, prietenul meu... El este Ion, colegul meu. / El, adică Ion, colegul meu...*

Predicatul Nominal este alcătuit din două componente: **un verb (semi)copulativ (la un mod personal) şi un nume predicativ.**

2. Verbele de relație

Copulativul este, matricial, purtătorul informației sintactice, căci el „atrage" / determină apariția unui NP, iar prin încorporarea morfemelor predicativității este purtătorul predicației enunțiative.

Verbul de relație (copulativ, de legătură) este prima componentă a predicatului nominal. El este un instrument gramatical care leagă numele predicativ de subiect. Calitatea de instrument gramatical a acestui verb este dată prin slăbirea prin abstractizare a conținutului său noțional şi lexical, prin gramaticalizarea sa, în comparație cu verbele care au suficiență noțională şi lexicală. Din acest punct de vedere, există diferite grade de abstractizare (şi gramaticalizare) a verbelor de relație, evidențiindu-se, în mod special, verbul *a fi,* cel mai abstract, cel mai gramaticalizat şi cel mai folosit dintre toate. Aşadar, verbele de relație se clasifică în verbe **copulative** şi **semicopulative**. *Verbelor copulative* lexico-gramaticale prin conținutul lor lexical fundamental, originar: **a *deveni, a fi,*** (D. Irimia îl include în această categorie şi pe ***a părea***) li se alătură alte verbe, s*emicopulative,* variante nepredicative ale unor verbe predicative, odată cu dezvoltarea unor sensuri lexicale derivate, insuficiente pentru realizarea componentei semantice de tip lexical a predicației: ***a ajunge, a se face, a ieşi*** (=a deveni), ***a rămîne, a însemna*** etc.

Notă: 1. Unii cercetători consideră că în realitate, verb copulativ propriu-zis este numai verbul *a deveni*, care niciodată nu poate fi predicativ. (G.A. 2005, p. 280). Meditați: *Motivele acțiunii devin clare. // Totul devine (="se transformă") pe lumea asta; În univers nimic nu e static, ci totul devine.*

2. A nu se confunda astfel verbele cînd au funcție de copulă cu acele care îndeplinesc singure funcția de PVS: *Mişcarea înseamnă sănătate // Ciobanul însemnează oile; La față arăta sănătos // Îi arată greşelile făcute; Mă găseam student la facultate // Acest metal se găseşte în Apuseni; Cuiburile au rămas goale // În vacanță voi rămîne la bunici; Zarea părea de smalț // Pare că ninge; În final, dungile ajung negre // Am ajuns la mal.*

Există situații cînd acelaşi verb se caracterizează prin cumul de funcții: raportat la regenți diferiți, el e simultan şi verb de legătură, şi verb predicativ: *Dacă nu ne vom hrăni cu Eminescu acesta; atunci **vom rămîne** în cultură mai departe **înfometați**.* (Noica).

Aplicație

Identificați valoarea verbelor în aceste enunțuri:

*Le-am dat învățături, ca **să** ne **fie** în slujbe, de folos şi devotați. / Să ție fiecare de-o moşie. /Fiindu-ne-n provincii şi-n Bucureşti argați* (T. Arghezi);

*Să-nvățăm să fim şi **să devenim**;*

Maria este şeful de ceată şi mîndră de succesele ei;

Dar Melina nu era nici slabă de înger, nici duioasă din fire şi nici stăpînită de mari elanuri de iertare creştinească (I. Vulpescu) etc.

3. Tot cu valoare de copulă, în cadrul unui PN, este folosită şi interjecția ***Iată*** (cu variantele populare *iacă, iaca* şi *iacătă*): *Obținerea cunoştințelor trainice – iată obiectivul studentului!*

Toate verbele compatibile cu poziția NP (verbele de relație) sînt intranzitive. Unele (*a fi, a deveni, a ajunge, a ieşi, a părea*) sînt totdeauna intranzitive, altele sînt transformate în intranzitive prin asocierea cu reflexivul (*a se face, a se alege*). ***A arăta***, tranzitiv, sinonim cu *a părea* nu mai are capacitatea de a avea un complement direct: cf. *Ion arată tînăr; Ea arată furioasă; Ea arată furioasă geamul spart.* În ultimul exemplu *a arăta*, compatibil cu poziția sintactică complement direct (*geamul*), are sensul „a indica o anumită direcție, a orienta privirea cuiva într-o anumită direcție". În primele exemple, *a arăta*, intranzitiv, are sensul „a avea aparența, a părea". Decurge din cele analizate că poziția NP este incompatibilă cu cea de CD; un verb care prezintă valența

combinatorie corespunzînd poziției sintactice „NP”, nu admite, în același enunț, realizarea poziției sintactice „CD” (aceste poziții nu sînt niciodată coocurente în același enunț).

În concluzie, menționăm că trei proprietăți disting verbele copulative de verbele care au capacitatea de a forma singure predicatul: impun o complinire atributivă, nu pot avea pasiv și nu adaugă prin ele însele mărci semantice, ci, eventual, nuanțe aspectuale, ceea ce înseamnă că se află întotdeauna într-o structură primară.

3. Clasificarea semantică a verbelor de relație

În funcție de sensul lor, verbele de relație se clasifică în cîteva grupe:

* Deveniendi (trecerea subiectului dintr-o stare în alta): *a deveni, a se face, a ajunge, a ieși, a crește* etc.: *Dac-ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai avea cine să ne tragă ciubotele* (I. Creangă).

* Constandi (subiectul își păstrează un timp îndelungat sau nelimitat o calitate sau o stare): *a rămîne, a sta, a se menține...*: *Cine apuca a se duce pe atunci într-o parte a lumii, adeseori dus rămînea pînă la moarte* (I. Creangă); *El... rămase încremenit de frumusețea priveliștei* (M: Eminescu); *Cînd arde soarel de mai, / Cînd vîntul iernii geme, / Mărețul brad pe-naltul plai / Stă verde-n orice vreme* (B. P. Hasdeu)

* Nominandi (subiectului i se atribuie o însușire, o caracteristică în calitate de denumire, nume, dar care nu întotdeauna constituie o trăsătură specifică lui): *a se numi, a-și zice, a-și spune* etc.: *Casă de oameni de treabă se cheamă asta?* (I. Creangă);

* Declarandi (subliniază că subiectul se declară ceva sau pe altul îl declară astfel)*: a se declara, a se proclama, a se pune, a se alege* etc.

* Considerandi (subiectul își atribuie sieși sau altuia diferite caracteristici sau calități proprii sau improprii): *a se considera, a se crede, a se socoti* etc.

* Senatiendi (subiectul se consideră posesor al unor calități): *a se simți, a se ști, a se vedea* etc.

* Hipotandi (arată că însușirile, calitățile atribuite subiectului sînt, într-o măsură oarecare, ipotetice, presupuse, nesigure, aproximative, deoarece nu întotdeauna corespund realității obiective, dar sînt rodul aprecierii subiective a vorbitorului în raport cu subiectul): *a se părea, a semăna* etc.: *Părea un tînăr Voievod, / Cu păr de aur moale, / Un vînăt giulgi se-ncheie nod / Pe umerele goale* (M. Eminescu)

* Exagerandi (subiectul își atribuie în mod exagerat niște calități, închipuindu-și că ele îi aparțin): *a se pretinde, a-și închipui* etc. *El se pretinde șef; Ea se închipuie atotștiutoare.*

* Simulandi (subiectul simulează o calitate, o caracteristică): *a se preface, a se face* etc.

* Similandi (arată că subiectul propoziției echivalează ca sens noțional conținutul predicatului): *Orice cuvînt înseamnă un destin.*

* Finali (arată cu ce scop este folosit subiectul, într-o situație concretă): *Odaia aceasta îmi servește drept dormitor.*

A face în operații matematice, de asemenea, este copulativ: *Doi și cu trei* (subiect) *fac cinci* (PN); *Cinci fără (minus) trei fac doi*.[85]

Notă: Stabilirea inventarului de verbe copulative este o operație anevoioasă și, pentru unele verbe, adoptată prin decizie. În afara nucleului sigur de verbe semicopulative, recunoscute ca atare de orice gramatică, limita dintre copulativele contextuale și verbele noncopulative (ultimele construite cu EPS) este o chestiune litigioasă. Criteriul de separare a verbelor contextual-semicopulative l-a constituit caracteristica verbului de a cere, pentru actualizarea unui sens diferit, complinirea obligatorie prin nume predicativ. Astfel în cazul verbelor *a trece* (copulativ), *a ieși* (copulativ), *a se da* (copulativ), pentru actualizarea sensurilor „a fi considerat”, „a deveni”, „a-și atribui o falsă calitate”, sensuri totalmente diferite de ale altor apariții ale formelor în discuție, prezența numelui predicativ este absolut obligatorie, vecinătatea NP avînd un rol semantico-

[85] Pentru verbul *fac* sînt posibile două interpretări: 1) e verb copulativ, echivalent cu *înseamnă* și 2) verb predicativ, echivalent cu *rezultă*, iar numeralul din dreapta lui are funcție de circumstanțial cantitativ în cazul acuzativ

În ce privește subiectul în *Cinci fără (minus) trei fac doi,* de asemenea, există două opinii: M. Avram: subiectul e reprezentat de întreaga sintagmă care indică operația aritmetică (*unu plus doi; cinci fără trei* etc.), iar C. Dimitriu e de părere că subiectul e doar numeralul cardinal ce apare în poziție inițială (*unu, cinci* ș.a.): Fără complementul din acuzativ, ar rezulta: *Cinci fac doi*. Propoziția e nelogică. Așadar, subiect e întreaga sintagmă. Predicatul chiar se acordă în plural.

sintactic distinctiv (*Ion trece învățat / El trece strada; El iese profesor / El iese din cameră; El se dă mare / El se dă pe mîna prietenilor*).

Aplicație:

1. Alcătuiți propoziții în care verbul *a rămîne* să aibă diverse valori din punct de vedere funcțional (verb personal, verb impersonal, semicopulativ în cadrul PN sau regent pentru o propoziție subordonată predicativă).

2. Alcătuiți enunțuri în care verbele *a fi, a părea, a însemna, a ajunge, a ieşi, a rămîne, a se face* ş.a să aibă diverse valori: de verb predicativ şi verb de relație.

4. Elipsa elementelor constitutive ale PN sau elipsa PN

Spre deosebire de alte limbi unde elementul copulativ (verbul *a fi*) poate lipsi constant (cf. limba rusă), în limba română copula este indispensabilă pentru realizarea unui predicat nominal. Totuşi verbele de relație pot lipsi din cadrul predicatului atunci cînd ele se subînțeleg uşor din context*: Feţişoara lui – / Spuma laptelui, Mustăcioara lui - / Spicul grîului etc.; Fală goală, traistă uşoară; Ochii ei – două nopți tulburi, gura ei – un haos căscat, dinții ei – şiruri de petre de mori* (Mama –Pădurilor) (M. Eminescu); *S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă! / Calea să-ți fie numai cu flori, / Şi casa – casă, şi masa – masă / Şi sînul – leagăn de pruncuşori!* (V. Alecsandri); *Religia – o frază de dînşii inventată* (M. Eminescu); *Vorba lungă, sărăcia omului*. (este sărăcia); *Care sînt averile unui voinic? ... Puterile lui!* (sînt puterile lui) (V. Alecsandri); *Zăpezile mi-au părut aproape calde, cerul – mai puțin plumburiu* (G. Meniuc); *Grele-s pulberea şi duhul, / Greu pe umeri chiar văzduhul*. (Lucian Blaga).

*Nota 1***:** Dacă numele predicative se raportează la subiecte diferite, auxiliarul predicativ fiind acelaşi la forme gramaticale diferite, avem atîtea predicate nominale cîte cupluri „subiect – nume predicativ": *El e o capacitate, iar tu – un nimic* [El este o capacitate, iar tu eşti un nimic]; *Ori tu eşti nevinovat şi ea, mincinoasă, ori amîndoi, nişte farsori* [Ori tu eşti nevinovat şi ea este mincinoasă, ori amîndoi sînteți nişte farsori]. Trebuie să menționăm că în lingvistica românească există specialişti care infirmă această afirmație (a se vedea C. Dimitriu, p. 1305)

Nota 2: Spre deosebire de auxiliarul predicativ, care nu se subînțelege pe lîngă fiecare component al numelui predicativ multiplu, numele predicativ pe lîngă două sau mai multe copulative coordonate se reclamă obligatoriu subînțeles pe lîngă fiecare verb copulativ în parte, avînd tot atîtea predicate nominale cîte verbe copulative: *Amicul tău a fost, este şi va rămîne toată viața un visător* [Amicul tău a fost un visător, este un visător şi va rămîne toată viața un visător]; *Eşti sau pari obosit?* [Eşti obosit sau pari obosit?]; *Erai de mult profesor sau ai devenit abia acum?* [Erai de mult profesor sau ai devenit profesor abia acum?]; *Verzi sînt dealurile tale, frumoase pădurile şu dumbrăvile spînzurate de coastele dealurilor, limpede şi senin ceriul tău* (A. Russo); *Pădurea-n primăvară-i o frescă luminoasă /… / O frescă luminoasă şi dulce-n primăvară / Un mare triptic vara şi toamna un panou, / În friză de zăpadă schimbată iarna iară, / Pădurea e de-a pururi acelaşi – alt tablou* (V. Voiculescu).

Nota 3: Cf. : *Ionel este ascultător şi încă de bunăvoie*. Cîte propoziții sînt? Avem NP multiplu? Prin definiție un nume predicativ nu poate fi coordonat decît cu alt nume predicativ (coordonare omogenă funcțional), nu şi cu altă parte de propoziție. Aparența coordonării ne-o dă prezența unei conjuncții coordonatoare, cel mai adesea adversative, dublată de neexprimarea a doua oară a PN, ca termen regent complementului: *Ionel este ascultător şi este ascultător încă de bunăvoie; El este ca pîinea caldă, dar numai pentru unii.* [El este ca pîinea caldă, dar e ca pîinea caldă numai pentru unii].

Aparent coordonate cu un NP pot fi aproape toate complementele, dar de fiecare dată considerăm predicatul subînțeles în propoziția a doua: *Totdeauna ai fost generos, dar [ai fost generos] mereu cu aceiaşi; A rămas repetent, dar numai o dată; Azi ați fost ascultători, însă numai de frică; Colegul tău e într-adevăr curajos, dar acasă la el; Copilul e bolnav şi încă de ieri.*

Aplicație:

G. G. Neamțu, Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p. 163-165, 210-213.

5. Exprimarea numelui predicativ

Numele predicativ poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbire:

substantiv: *Promisiunea este o datorie*. (N); *Hainele sînt pentru Maria*. (A.); *Rezultatele sînt contrar aşteptărilor*. (D.); *Rechizitele sînt ale colegului meu*. (G). *Decanatul este împotriva întîrzierilor*. (G); *A cunoaşte-nseamnă iarnă, a iubirii primăvară*. (L. Blaga); *Acela este tipograful care, / În primul tău poem din zăpăceală / Ți-a mutilat trei strofe lapidare."* (G. Topârceanu)**.**

Notă: Uneori, din rațiuni stilistice, numele predicativ e în nominativ-construcție tautologică. Cf. *Căderea este pentru Homer* ***căderea*** *unui mac de rod* (T. Vianu); *Un lucru mi se pare cert că lumea oamenilor simpli este o lume complicată, iar lumea oamenilor complicați e o* ***lume*** *simplă*. (N. Steindardt).

Notă: De regulă, substativul cu funcție de nume predicativ este articulat hotărît/ehotărît, determinarea maximă fiind obligatorie în cazul în care urmează un atribut. În mod excepțional, substantivele-NP sînt nedeterminate dacă sensul lor general este reliefat în context sau în cazul în care denumesc profesii: *De fapt, m-ar îngrozi să fiu* ***idee*** *şi să stau cîteva secunde în capul tău*. (A. Buzura); *A te naşte este* ***condamnare*** *la moarte*. (N. Stănescu).

- adjectiv: *Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape // Dimpreună cu al lunei disc, stăpînitor de ape*. (M. Eminescu);
- numerale (cardinale, ordinale, multiplicative, fracționare, adverbiale): *Haina este a celui dintîi.*
- pronume (personale, posesive, demonstrative, interogative, relative, nehotărîte, negative): *El nu mai era el* (M. Eminescu*); Cine eşti // De vii mut şi nevăzut ca-n poveşti?* (T. Arghezi); *Datoria este a <u>fiecăruia</u> dintre noi; Ce e amorul? E un lung / Prilej pentru durere, / Căci mii de lacrimi nu-i ajung / Şi tot mai multe cere (M. Eminescu).*
- Verbe (la infinitiv (cu prepoziție), la supin, la participiu): *Grija noastră era de a ajunge la timp; Lucrurile acestea sînt de aruncat; A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuința o expresie nepotrivită cu individualitatea lui* (T. Maiorescu); *Durerea este de neimaginat.*

Notă: Uneori este foarte greu de făcut distincția între un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un participiu şi un PVS exprimat printr-un verb la diateza pasivă. Această confuzie poate apărea, desigur, numai atunci cînd avem de a face cu un participiu al unui verb tranzitiv: *Cartea este deschisă*. *Merele sînt coapte*.

Adesea conținutul ne ajută să facem distincție între cele două tipuri de predicate. Astfel, în exemplul următor e clar că avem a face cu un PN, şi nu cu un verb la diateza pasivă: *Ferestrele erau căptuşite bine cu rogojini, încît nu se zărea rază de lumină.*

Pentru a nu confunda PVS exprimat printr-un verb la diateza pasivă cu PN a se reține:

- Adjectivul (provenit din particiu) cu funcția de NP îi atribuie subiectului o caracteristică (însuşire, calitate): *Coperta este ruptă* (=nu este în stare bună); *Caietele sînt rupte* (= nu sînt în stare bună); *Felinarele erau aprinse; Discuția a fost înfocată; Mîncarea e fiartă; Fața-i era rumenită; Toate biletele au fost vîndute; Povestirea era prea dezlînată; Drumul era desfundat* etc.
- Verbul la diateza pasivă exprimă o acțiune pe care o suferă subiectul: *Coperta a fost ruptă intenționat.* Dacă participiul e urmat de compliniri verbale (complemente circumstanțiale), valoarea lui verbală apare pe primul plan.

De cele mai multe ori, diateza pasivă a verbului poate fi recunoscută datorită prezenței în text a complementului de agent care indică cine este agentul acțiunii: *Coperta a fost ruptă de el.*

- adverbe: *Ei sînt altfel; Iar noi locului ne ținem, <u>cum</u> am fost <u>aşa</u> rămînem.* (M. Eminescu).

Notă: Adverbul, exprimînd o caracteristică a verbului, adică o notă a unei acțiuni sau stări sau o caracteristică a unei caracteristici are anumite particularități atunci cînd se combină cu un verb copulativ. Or, NP, prin definiție, exprimă o caracteristică a numelui subiect, nu a verbului, ca în cazul adverbului. De aceea, atunci cînd aceste adverbe funcționează drept nume predicative ele trec, prin conversiune, în clasa adjectivelor.

- interjecții: *Cu o asemenea şefă este vai de ei. În acest caz e halal de voi. Invitația este hodoronc-tronc; În cea vale de-oi sălta, / Vai ş-amar de viața ta* (V. Alecsandri).
- construcții (infinitivale, adjectivale, substantivale): *Condiția este de a fi bun. Ea pare a fi constantă; A ajuns a fi nepăsător; E rumen la față (lat în spete); E cu geamurile larg deschise.*
- frazeologisme: *Banu-i ochiul dracului.*
- Blocuri de cuvinte mai puțin osificate a căror unitate funcțională se stabileşte după sens: *Poezia poporală este întîia față a civilizației unui neam* (Al. Russo); *„Aprodul Purice" a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mişelesc* (V. Alecsandri)

Notă: Exprimarea NP fiind atît de variată, întrebările la care ar putea răspunde sînt numeroase. Nu este nevoie însă de o listă a întrebărilor şi de memorarea acestora, pentru că NP nu se identifică prin întrebări, ci prin **constatarea faptului că o anumită parte a propoziției arată o caracteristică a subiectului exprimată cu ajutorul unui verb copulativ**. În unele propoziții folosirea întrebărilor ar putea duce la confundarea NP cu diferite complemente.

Aplicație:

1. Identificați predicatele, stabiliți tipul acestora:

El a fost iertat de Maria şi invitat la petrecere a doua zi.
Maria este fidelă ideii de libertate şi ostilă lui.

2. G. G. Neamțu, Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p. 152-170, 210-213, 179-182, 183-192, 194-197.

3. Rescrie predicatele din enunțurile următoare specificând felul lor. :

Mircea a ajuns la Sinaia înaintea noastră.
Mirela ajunsese profesoară în oraşul ei natal.
El a rămas tot director şi după şedința de săptămâna trecută.
Mihai a rămas la bunici în timpul vacanței de vară.
Părea că va ninge.
Părea fericit de reuşita prietenilor săi.

4. Construieşte enunțuri în care numele predicativ să fie exprimat prin:
   a. substantiv în cazul G.
   b. pronume demonstrativ.
   c. verb la modul supin.

5.Construieşte enunțuri pentru a ilustra valorile verbului «a fi ».

6. Clasificarea numelui predicativ

NP se poate clasifica după două criterii:

a) după structura expresiei sale:

- **NP simplu** (alcătuit dintr-o singură parte de vorbire cu înțeles lexical suficient): *Ea este bibliotecară.*
- **NP complex** (alcătuit dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, precedată de un adverb de mod de întărire, de precizare, de aproximație, de exclusivitate): *Acoperişul este tot roşu; Florile sînt chiar albe; Dunga este numai verde; Uşa era doar crăpată; Gheața e cam subțire.*
- **NP dezvoltat** (alcătuit dintr-un substantiv precedat de un numeral cardinal, dintr-un substantiv şi un adjectiv posesiv, legate prin cratimă, sau dintr-o construcție nominală infinitivală; nume şi prenume): *Ochelarii sînt pentru maică-sa; Grija lui era de a fi atent cu clienții; Eu sînt Lilia; Ea este tuşa Ioana*.
- **NP multiplu** , alcătuit din mai mulți componenți, intrați în relație de coordonare copulativă sau adversativă: *Mîndră şi vitează erai în bătaie, o țară română*...(Al. Russo); (subordonate predicative multiple) *Dar ceea ce nu ştii poate e că el e nepotul şi moştenitorul lui podesta din acest oraş, că duelurile sînt oprite şi că poți ajunge la spînzurătoare.* (M. Eminescu); *Ziua era vânătă, urâtă şi geroasă. Şi tot vânăt şi urât era locul cu apele grele, sărate...* (Zaharia Stancu).

b) după conținutul expresiei sale:

- NP de calificare atribuie subiectului o însuşire propriu-zisă sau o anumită treaptă într-o ordonare de valori şi se exprimă prin subst., adj., numerale, pron.: *Am aflat ce sînt oamenii aceia; Faptele sînt asemenea lor; Astea nu sînt de ascuns.*

- NP de identificare exprimă o noțiune singulară, a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului. Este accentuat în propoziție şi se exprimă prin substantive comune sau proprii în N, prin pronume personale, interogative, demonstrative, relative în N, prin verbe la modul infinitiv cu prepoziție: *Mama este autoarea acestei surprize; Părerea mea despre el este aceasta; Acesta este o cincime*.

7. Topica elementelor componente ale unui PN

De obicei, NP stă după verbul copulativ[86], dar poate sta şi înaintea lui (cînd e accentuat, în propoziții exclamative, sau cînd este exprimat prin pronume interogative sau adverb interogativ *cum*): *Ticăloase sînt slugile boiereşti, dar mai ticăloşi sînt boierii*. (Z, Stancu); *Ce este aceasta? Cum este lucrarea ta?*

Tot înaintea verbului copulativ stă NP şi atunci cînd este exprimat prin pronume interogativ-relativ sau prin adverbul interogativ-relativ *cum: Spune-mi cine este şeful tău? Arată-ne cum este clădirea?* etc.

Între verbul copulativ şi NP se pot intercala diferite cuvinte, părți de propoziție sau chiar propoziții întregi*: Prea mult un înger mi-ai părut / Şi prea puțin femeie, / Ca fericirea ce-am avut / Să fi putut să steie* (M. Eminescu); *Apa era zilnic curată. Nu era însă deloc limpede. Problema nu este aşadar clară. Ei sînt, aşa spune articolul, exemple demne de urmat* etc.

Trebuie să facem distincție între subiectele şi NP exprimate prin substantive, numerale, pronume în N sau verbe la infinitiv. Topica, accentul, intonația şi acordul diferențiază cele două părți de propoziție: *Calitatea ei este curajul; Ion este al zecelea în listă; Acesta este al meu; A iubi înseamnă a trăi* etc. Cuvintele cu care încep propozițiile sînt subiecte (nu sînt intonate special şi nici accentuate), iar cuvintele cu care se încheie propozițiile sînt NP ale verbelor copulative ce le preced (ele sînt intonate special şi accentuate). Dacă inversăm însă ordinea celor două părți de propoziție, trebuie să intonăm în mod deosebit şi să accentuăm cuvintele care trec pe primul loc în propoziție, pentru ca ele să fie înțelese, ca NP, nu ca subiecte: *Curajul este calitatea ei; Al zecelea în listă este Ion; Al meu este acesta; A trăi înseamnă a iubi.*

Trebuie relevat faptul că identificarea subiectului şi a NP, în condițiile nemarcării accentului frastic, este o chestiune dificilă, uneori chiar imposibilă. Structura scindată, cu efect special de rematizare, face imposibilă distingerea subiectului de NP, oricare dintre acestea putînd ocupa, sub accent, poziția de NP. Cf. *Adu-ți aminte că **ce trece** e viața ta* (N. Iorga) – *ce trece* e NP / *Adu-ți aminte că ce trece e **viața ta** - ce trece* e P Sub., *iar viața ta* e NP.

În concluzie, menționăm că variația aşa de mare a poziției componentelor în structurile cu NP, cu efecte atît de diverse, de la cel semantic (de schimbare semantică a tipului de predicație), la cel stilistico-pragmatic (de emfază a construcției întregi sau de deplasare a interesului comunicativ de la un component pe altul) e posibilă numai şi numai pentru că sintaxa limbii române are mari libertăți de topică.

Nota 1: Uneori NP conține arhisema (numele generic) al subiectului: *om, fată, băiat, băieţaş, femeie* etc. Aceste cuvinte nu pot forma singure NP al PN, deoarece, împreună cu subiectul, dau naştere unei construcții pleonastice: *Maria este o femeie frumoasă*; *Ea este o fată deşteaptă, ageră.*

Nota 2: **Controverse:** *Mi-**e bine*** (a se vedea V. Guțu Romalo: PN, p. 139-140)

Cf. *Caloriferul e cald.* şi *E cald afară*. Predicatul în aceste două structuri numai pare a fi identic – predicat nominal. În primul enunț, într-adevăr este un PN, deoarece adjectivul cald

[86] Analizînd enunțul tautologic aparținînd lui Noica: *Îi reuşea lui Hegel să scrie o carte cum nu se mai putuse scrie: ... una în care întâmplările sunt idei, sau mai degrabă ideile sunt întîmplări*., D. Irimia ajunge la concluzia că „schimbarea poziției substantivelor *întîmplări* şi *idei* conduce la schimbarea, în fond, a funcției sintactice". Substantivul *întîmplările* este subiect mai întâi şi *ideile* nume predicativ, inversîndu-se în a doua parte a enunțului.

exprimă o caracteristică a numelui-subiect (*caloriferul*), cu care se acordă. Aşadar, pentru a putea exista nume predicativ trebuie să existe subiect, iar existenţa acestor două elemente justifică existenţa copulei dintre ele. În enunţul al doilea nu există nume-subiect şi ca urmare adverbul cald – neputînd exprima o caracteristică a ceva ce nu există (adică a subiectului) – nu poate fi admis ca nume predicativ. Respectiv, nu putem vorbi de copulă şi deci de predicat nominal. Ceea ce Gramatica Academică (şi alţi specialişti) consideră a fi predicat nominal (*e cald, e sigur, e posibil, e soare, e lună* etc.) reprezintă nişte îmbinări stabile verbale / perifraze verbale constituite dintr-un adverb (substantiv) şi un verb. (a se vedea C. Dimitriu, p. 1318-1319, 1323).

Nota 3: O problemă specială apare în vecinătatea verbului *a fi*, cînd acesta primeşte ca determianre obligatorie un grup prepoziţional sau adverbial, exprimînd o relaţie locativ-situaţională. Uneori aceste grupuri alunecă de la o interpretare spaţială concretă (circumstanţiale de loc ale verbului *a fi* predicativ) spre valori mai abstracte, făcînd dificilă stabilirea limitei dintre utilizarea copulativă şi cea existenţială a verbului *a fi*: *Îngerii sînt, ierarhic, deasupra oamenilor*. Situaţia se complică atunci cînd apar în coordonare grupuri propoziţionale / adverbiale interpretate diferit, unul ca NP, iar celălalt, ca circumstanţial: *Îngerul este şi lîngă noi* (CL), *şi împotriva noastră* (NP).

G.A. propune o soluţie alternativă a interpretării lui *a fi*, şi anume posibilitatea lărgirii interpretării copulative la toate construcţiile verbului *a fi* conţinînd determinativi locativi. O asemenea soluţie, în viziunea autorilor G.A., ar oferi avantaje semantice şi de interpretare sintactică:

- s-ar explica paralelismul cu unele adjective locative, deictice sau anaforice: *Punctul este înăuntru / afară* (este interior / exterior); *Casa este departe / aproape / alături* (îndepărtată / apropiată / alăturată);
- s-ar unifica modul de interpretare a predicaţiei de proveniență / origine şi a celei locativ-situaţionale, care actualmente are interpretare diferită: *Studentul este în Cluj.*(CL) *Studentul este din Cluj.* (NP)

8. Predicatul verbal-nominal

PVN este partea principală de propoziţie care atribuie subiectului o calitate nuanţată modal sau aspectual, punîndu-se accentul pe atitudinea faţă de calitate: *Măi tartorule, nu mînca haram şi spune drept, tu eşti Gerilă... Tu trebuie să fii, pentru că şi focul îngheaţă lîngă tine*. (I. Creangă); *Moftangiul (...) poate fi sărac sau bogat, prost ori deştept (...) el a fost, este şi va fi român adevărat...*(I. L. Caragiale); *Roadă e puţină, dar ciutureanul caută să fie mulţămit – o să aibă pîine în casă, iar dacă are pîine, ce griji se mai pot lega de el?* (I. Druţă); *Şi trebuiesc luptate războaiele aprinse./ Căci voi murind în sînge, ei pot să fie mari* (M. Eminescu); *Atunci o naţie se apropie de moarte, cînd începe să fie surdă la glasul libertăţii* (V. Alecsandri); *Nădăjduiesc să-ţi dovedesc că...nici o secundă n-am încetat de a fi ...al dumitale credincios rob* (C. Negruzzi).

Condiţiile de existenţă ale PVN sînt aproximativ aceleaşi cu ale PVC.

Notă: PVN poate fi confundat cu PVC bimembru cu verbul de bază la diateza pasivă: *Lucrarea trebuie să fie efectuată îngrijit şi la timp ; Romanul trebuie să fie citit atent; Tu vrei un om să te socoţi, / Cu ei să te asemeni?* (M. Eminescu); *Şi trebuiesc luptate războaiele aprinse, / Căci voi murind în sînge, ei pot să fie mari* (M. Eminescu); *Atunci o naţie se apropie de moarte, cînd începe a fi surdă la glasul libetăţii* (V. Alecsandri).

Propoziţia predicativă

Propoziţia predicativă este propoziţia care ţine locul părţii nominale a predicatului nominal sau verbal-nominal (la care se poate reduce prin contragere) din regentă: *Ion a devenit ce a visat; În mintea mea ea rămăsese cum fusese în copilărie; N-a ajuns ce-i fu hărăzit.*

Predicativa are deci în frază un rol identic cu acela pe care-l are componenta nominală a predicatului nominal, întrucît arată însuşirea sau caracteristica atribuită subiectului din propoziţia regentă, prin intermediul verbului copulativ din aceeaşi propoziţie. Altfel spus, predicativa este un echivalent semantic al părţii nominale, adică o perifrază a ei.

Notă: **Perifrază** = a spune acelaşi lucru cu alte cuvinte (relaţia invariantă-variantă).

A nu se confunda cu (**parafrază**) a parafraza = a adapta o maximă la o situaţie nouă: *Dumnezeu să te ferească de judecata măgărească / Dumnezeu să te ferească de omul care a citit o singură carte în viaţă*.

Predicativa ia naştere în rezultatul predicativizării numelui predicativ al predicatului nominal (verbal-nominal). Deci perifrazînd NP al PN putem obține o propoziție predicativă: *Adevărul este crud/Adevărul este că nu se aştepta la aceasta; Şeful nostru a ajuns om mare / Şeful nostru a ajuns ce nici nu gîndeşti.*

Propoziția predicativă nu se află cu ajutorul întrebărilor (întocmai ca NP), ea fiind recunoscută numai după conținut şi locul ocupat de ea imediat după verbul copulativ din regentă.

În calitate de verbe regente pentru PP sînt verbele copulative (*a fi, a deveni, a părea, a rămîne, a se face, a însemna, a ajunge, a ieşi* etc.): A*-l acuza pe Ştefan cel Mare înseamnă să condamnăm cu bună ştiință sentimentul dreptății şi spiritul de independență al popoarelor* (M. Neagoie); *Ea poate ieşi ce nici n-a visat; Dar mai cumplita lui vinovăție, / Ticăloşit de crima îndoielii, / E că a simțit în sînge o frăție / Şi-o solidaritate cu rebelii* (T. Arghezi); *Visul meu cel mai drag era să port în suflet o neţărmurită dragoste pentru oameni* (L. Blaga); *Pentru noi primăvara întruchipează ceea ce întruchipează vara pentru ei.*

Tot ca mijlocitor al unei PP în relația cu subiectul regentei este folosită şi interjecția iată: *Dicționarul de regionalisme – iată (= este) ceea ce ne lipseşte! (= Dicționarul de regionalisme – iată (este) lipsa noastră!*

Uneori verbul copulativ din propoziția regentă a PP se află la un mod impersonal. În acest caz, PP urmează imediat după verbul copulativ sau după un nume predicativ al acestuia, cu care este coordonată*: Şi-a pregătit totul, gîndul lui fiind să plece pînă la Craiova; Planul de a rămîne cum l-au montat a eşuat; Omul, fiind surd, dar cum nu mai întîlnise vreodată altul ca pricepere, îl privea nedumerit.*

Notă: Există situații în care subiectul propoziției regente a PP este reprezentat printr-o Psubiectivă. În această situație, regenta comună a lor este redusă numai la verbul copulativ, fapt care îi relevă insuficiența lexicală şi sintactică: *Ce este mai interesant este să uiți banii acasă*. (Faptul mai interesant este uitarea banilor acasă); *Ceea ce este neplăcut în această călătorie este că permanent sîntem înțepați de țînțari* (Neplăcerea în această călătorie este înțepăturile țînțarilor); *Dacă vine acolo înseamnă să nu fiți liniştiți*; *Să realizăm această lucrare – iată ceea ce ne propunem.*

În ceea ce priveşte raportul sintactic dintre propoziția predicativă şi regentă, el se deosebeşte tranşant de raportul dintre numele predicativ şi subiect (raport de inerență). Propoziția predicativă contractează cu verbul-predicat raportul sintactic de subordonare[87], demonstrată şi de jonctivele subordonatoare prin care este introdusă predicativa.

Elemente introductive ale PP pot fi:

a) ***că, să, dacă, de, ca să*** etc.: *Tot ce-n astă lume mai poate pricepe / E că de-ncetează lucrul, foamea-ncepe* (M. Eminescu);

b) în exprimarea elevată: ***fiindcă, pentru că, cu scopul ca*** etc.: *Dacă totuşi în aceste poezii au meritat şi vor merita să figureze în opera lui literară este fiindcă în fiecare din ele apare deodată din mijlocul imperfecțiunilor o frumusețe de limbă şi o înălțare de cuget care prevesteau .... ce avea să devie poetul* (T. Maiorescu);

c) pronumele şi adjectivele pronominale relative: ***cine, ce, care, cît*** etc.*: X nu este cine se crede; Viața este cît timp trăieşti.*

d) pronume şi adjective nehotărîte: ***orice, oricare, oricine*** etc.: Unii copii se fac orice doresc părinții lor;

e) adverbe pronominale relative ***unde, cînd, cum***, adverbe pronominale pe baza celor relative: ***oricum, orişicum*** etc.: *Lumea este după cum o vede fiecare*.

Cu anumite condiționări, se poate spune că subordonarea predicativei la regenta ei se realizează şi prin juxtapunere: *Nu floare vestejită din părul bălai, / Căci singura mea rugă****-i uitării să mă dai*** (M. Eminescu).

[87] Dacă vom considera inerente predicativele de tipul *Problema e că doarme*, atunci trebuie interpretată la fel şi completiva: *Se ştie că vine* etc.

Topica şi punctuația

PP stă după regentă, dar şi înaintea acesteia, ca o excepție: atunci cînd are ca element corelativ adverbul de mod de întărire *şi*: ***Cum e turcul** este şi pistolul; **Cum ți-e portul** este şi cinstea*.

Substitutul de propoziție predicativă

Problema e că ba (= „Problema e că nu găsim soluție”); *Întrebarea este dacă da*.

PREDICATUL ADVERBIAL

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.
C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.
D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.
R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne”*, Iaşi, 2005.

Predicatul adverbial constituie obiectul unei controverse în lingvistica românească actuală [În GA din a. 2004, paragraful unde este tratat acest subiect se numeşte: *Există un predicat adverbial?*, p. 249). Se au în vedere aici adverbele care aparțin clasei construcțiilor de atitudine propozițională, exprimînd atitudinea locutorului (certitudine / in certitudine; aproximare) în legătură cu o întreagă structură propozițională: ***Fireşte** că e nedrept* etc. Opiniile extreme din literatura de specialitate constau, pe de o parte, în admiterea predicatului adverbial, indiferent dacă adverbele avute în vedere sînt urmate de conjuncție (***că***) sau nu, iar, pe de altă parte, în negarea predicatului adverbial[88]. În afara acestor extreme, mai este şi o opinie de mijloc, constînd în admiterea funcției sintactice de predicat la adverbe, dar numai la cele de felul *poate, fireşte, pesemne* etc. – atunci cînd sînt urmate de *că* (*Poate că-l bănuiau*).

Pentru a ajunge la o soluție convenabilă în această privință, considerăm necesară precizarea că – la fel cu predicatul verbal – nici predicatul adverbial nu poate fi definit, pentru că în propoziția din care face parte nu există elemente necesare definirii predicatului, adică nu există nici subiect şi, ca urmare, nici raportul sintactic specific de inerență. Dacă la predicatul-tip verbul exprimă acțiunea ca proces şi are categoriile gramaticale de diateză, mod, timp, persoană, număr, la predicatul adverbial se exclude în mod firesc atît ipoteza că adverbul exprimă acțiunea, memaicontînd dacă aceasta este sau nu privită ca proces (se poate vorbi doar de echivalența semantică a adverbelor respective cu anumite verbe perifrastice: *poate*, *pesemne* = „este posibil”, fireşte = „este normal” etc.). Aşa stînd lucrurile, la admiterea predicatului adverbial un rol decisiv îl are conjuncția *că* care urmează după el, constituind *indicele lui de predicație*. Propoziția care urmează este una subiectivă. Atunci cînd adverbul e urmat de conjuncție, enunțul are următoarea structură de adîncime: *Poate că [aşa stau lucrurile, adică] problema nu e rezolvată definitiv*. Dacă însă adverbul modalizator nu e urmat de *că*, atunci se constituie în planul comentariilor / incidenței: *Poate, aşa stau lucrurile*.

Nu toate adverbele întrunesc condițiile predicativității, căci, prin conținutul pe care îl au, sînt incompatibile cu semnul predicativității. Pot deveni predicative unele adverbe (modalele): *desigur, fireşte, de bună seamă, cu siguranță, mai, chiar, aproape* etc. La aceste adverbe, predicativitatea nu este implicată, ci funcția lor rezultă semantic, din echivalența (semantică) cu verbe perifrastice cu care teoretic se pot înlocui în context fără schimbarea intenției comunicative a vorbitorului (*desigur, fireşte, cu adevărat, de bună seamă* = „e cert”. Gramatical - conjuncția subordonatoare *că*, ce urmează adverbelor date introduce o subiectivă, conținînd comunicarea propriu-zisă, iar predicatul adverbial doar „atrage” comentariul succint: *Şi **poate că** nici este loc / Pe-o lume de mizerii / Printr-un atît de sfînt noroc / Străbătător durerii*! (M. Eminescu); ***Mai că**-mi vine să zic şi eu ca boierul cela* (I. Creangă). Aşadar, indicele de predicație al acestor adverbe este xterior predicatului, în

[88] Argumentul acestora fiind: „Conjuncția *că* este facultativă, poate fi substituită cu zero, fără să prejudicieze semnificația enunțului, aşa încît enunțurile cu sau fără conjuncție pot fi considerate nu numai sinonime semantic, ci şi echivalente sintactic” (E. Teodorescu).

În structurile cu autonomie enunțiativă, „atitudinea modală” a locutorului este dublu exprimată: o dată prin morfemele predicativității, care, ca mărci modale, sînt încorporate în forma verbului-predicat, iar, suplimentar, prin modalizator, care, obligatoriu, lexicalizat, aduce informații de modalizare, privind ansamblul propoziției / frazei: ***Poate** că va ploua*. În structurile fără autonomie enunțiativă, „atitudinea modală” se exprimă o singură dată, cu ajutorul modalizatorului: *Studenta, **sigur** şocată, mi-a vorbit **realmente** deschis, fiindcă nu mai avea nimic de pierdut.*

opoziție cu predicatele tip realizate de verbe, la care indicele de predicație este interior, dat de caracterul personal al unei forme modale care se poate ataşa unui nume în nominativ.

Predicatul adverbial se justifică semantico-gramatical şi atunci cînd adverbul se află în interiorul comunicării propriu-zise dorite de vorbitor: *Ştia, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care şi ea* ***cu adevărat că*** *ştia a face multe şi mari minunăţii* (I. Creangă).

Mai trebuie menționat faptul că statutul *construcțiilor modalizatoare,* deşi omogen din punct de vedre funțional şi semantic, este extrem de eterogen din punct de vedere sintactic. Funcțional, toate aparțin clasei largi a ***modalizatorilor***, modalizînd fie o predicație **verbal-propozițională**: ***Fireşte*** *că este frumos* [caz discutat deja sub aspect sintactic], fie una **adjectivală**: *O imagine fireşte şocantă; Fată* ***într-adevăr*** *frumoasă; Soluție* ***literalmente*** *greşită*, fie una **adverbială**: *Mi-a vorbit* ***fireşte*** *deschis*, sau **prepozițională**: *Mă întorc* ***negreşit*** *după Paşte, dar nu înainte; Au mers îmbrăţişaţi* ***probabil*** *pînă la Universitate.*

În condițiile în care adverbele discutate nu apar ca modalizatori ai unei structuri sintactice cu predicat, ci ai unor adjective, adverbe, grupuri prepoziționale sau apar ca modalizatori propoziționali juxtapuşi, izolați sau neizolați: *Într-adevăr nimeni nu mă respectă* - toate îndeplinesc funcția de **circumstanțiale de modalitate.**

Notă: Menționăm că încadrarea predicatului adverbial în capitolul predicatul verbal nu este binevenită (adverbul e altă o parte de vorbire decît verbul), căci acest tip de predicat se caracterizează prin specificul său.

În contextele de felul celor de mai sus, informația semantică a adverbului aparține *modus*-ului, în timp ce informația semantică a subiectivei introduse prin că aparține *dictum*-ului, fapt explicabil prin anacolutul generalizat, constînd în neexprimarea unei subiective cu sens general de tipul „aşa stau lucrurile" din planul *modus*-ului şi urmată de o apozitivă, deci prin atragerea planului *modus*-ului în planul *dictum*-ului. În situațiile cînd nu e urmat de *că*, adverbul respectiv nu îndeplineşte funcția sintactică de predicat, căci, din punct de vedere semantic, trimite prin el însuşi la *modus*, iar din punct de vedere formal / gramatical absența conjuncției *că* indică absența unei propoziții secundare/subordonate, fapt ce impune o interpretare sintactică diferită[89].

Cf. *Zice unul: -Dragul meu, aşa cui făceam şi eu /* ***Poate*** *chiar mai iscusit / Însă, vezi, nu m-am gîndit* (T. Arghezi).

Adverbul *poate* neurmat de că îl vom considera substitut de propoziție/frază incident, dat fiind faptul că nu are, în acest context, decît condiția semantică a predicativității, fiind echivalent cu perifrazele verbale de tipul e posibil, nu şi condiția gramaticală a predicatului adverbial, adică nu e urmat de conjuncția subordonatoare *că*, prin care s-ar introduce o subiectivă.

Predicatul interjecțional

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.
C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.
D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.
R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne"*, Iaşi, 2005.

Predicatul analogic interjecțional (foarte rar întîlnit, se atestă mai ales în vorbirea populară şi familiară) **nu este nici el definibil,** întrucît în propozițiile monomembre în care apare nu există elemente pentru definirea predicatului (nici subiectul, nici raportul sintactic de inerență). Totuşi acest predicat poate fi acceptat doar prin asemănările cu predicatul verbal, asemănări prin excelență

[89] Cf. E. Tambă Dănilă, *Vechi şi nou în sintaxa limbii române*, p. 117-118.

de natură semantică. Predicatul analogic interjecțional se aseamănă cu cel verbal prin aceea că exprimă o idee verbală (acțiunea ca proces), dovada constituind-o posibilitatea de comutare a interjecției predicative: cf. *Iată o fată frumoasă*. - *Priveşte o fată frumoasă; Na un măr – Ține un măr*. Anume această similitudine justifică de ce predicatul interjecțional se comportă ca centru / nucleu al propoziției monomembre din care face parte: *Pupăza zbrr! pe-o dugheană*. (I. Creangă): *Bîzîiam la strană şi hîrşti! cîte un colac* (I. Creangă); *Se scoală împăratul necăjit foc şi şart! o palmă lui Prîslea de a răsunat tot palatul* (I. L. Caragiale). Valoarea stilistică a interjecțiilor predicative e de a reda acțiuni momentane de foarte scurtă durată, ccea ce nu poate reda verbul, în locul căruia e folosită interjecția. Caracteristic pentru interjecții predicative e faptul că ele sînt întotdeauna însoțite în scris de semnul exclamării, care redă grafic intonația cu care ele sînt rostite.

Aşadar, interjecția poate constitui, ca şi verbul, centrul semantic, sintactic şi pragmatic al unui enunț. Inaptă morfologic de a primi morfemele predicativității, interjecția îşi îndeplineşte rolul de predicat al enunțării în două tipuri de construcții, absența morfemelor de predicativitate fiind suplinită în alte două moduri:

a) Interjecțiile deictice prezentative (***Iată, uite***) şi cele imperative (***Hai (haidem, haideți)*** *la masă! Hai şi noi în concediu;* (în propoziții bimembre, echivalente cu „mergem"), ***Na-***ți *cartea!;* ***Poftim*** *cartea!*), care, în absența morfemelor predicativității, marchează predicativitatea prin intonație (apar în construcții intonate imperativ).

b) Interjecțiile onomatopeice, care numai accidental îndeplinescrolul de predicat, substituind un verb pe care îl sugerează şi preluînd toate caracteristicile verbului înlocuit (construcția integrală a acestuia, inclusiv posibilitatea de combinare cu un subiect), precum şi trăsătura predicativității: ***Scrîț, buf, trosc*** etc. (în propoziții bimembre): *Uşa scîrț (=scîrțîie), cînd este deschisă; Copilul pleosc! o palmă* etc. Asemenea interjecții nu apar în enunțuri imperative, ci asertive. Deşi preiau grila sintactică a verbului sugerat, nu acceptă însă şi construcția cu clitice: *Copilul *o pleosc! o palmă*.

Funcția sintactică de predicat poate fi îndeplinită şi de alte interjecții:

Zău: (în propoziții monomembre insuficiente): ***Zău*** *că aşa a spus*.

Predicatul „încorporat"

Predicatul „încorporat", adică imposibil de lexicalizat se obține prin alte mijloace decît cele de tip segmental, şi anume prin *intonație şi contextul situațional*, care servesc la recuperarea tipului de act de limbaj şi de atitudine propozițională De un asemenea tip de predicat putem vorbiîn cadrul enunțurilor nestructurate, atipice (substitute de propoziții / fraze), în care lipseşte un componentpredicativ lexicalizat:

- acte de limbaj expresive, realizate prin interjecții care sugerează stări psihice ale locutorului (dispreț, bucurie, satisfacție etc.) sau stări fizice ale acestuia: *Ah! Aoleu! Bravissimo! Ura! Of!* etc.
- acte de limbaj directive: *Bre! Hei! Mă!*
- Adverbe de confirmare, infirmare, validare a predicației, toate exprimînd acte declarative: *Nici vorbă! Da!*

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

1. Noțiuni generale
2. Reguli speciale de acord
3. Acordul după înțeles
4. Acordul prin atracție
5. Acordul la distanță

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.
C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.
D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000.
R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne”*, Iaşi, 2005, p. 65-151.

1. Noțiuni generale

Sintetizând, expresia raportului de determinare dintre subiectul şi predicatul constă în acordul dintre ele, concretizat în raportul de inerență. Faptul că predicatul se acordă cu subiectul arată că, dacă se pune problema distingerii unui determinant şi a unui determinat, subiectul poate fi considerat termenul determinat, iar predicatul determinantul lui. În GA se afirmă că relația de dependență se realizează ca relație de dependență bilaterală şi de dependență unilaterală. Relația de dependență bilaterală sau de interdependență reprezintă o formă specială de dependență între doi termeni care se presupun reciproc. Acest tip de relație se stabileşte între subiectul şi predicatul unei propoziții, formînd „nucleul predicațional”. Fiecare dintre termeni impune celuilalt anumite restricții referitoare la categoriile gramaticale, în sensul că predicatul impune subiectului nominativul, iar subiectul impune predicatului numărul şi persoana. În aceeaşi ordine de idei, relația de dependență unilaterală asociază doi termeni: regentul, adică termenul care nu poate fi omis şi în jurul căruia gravitează actul comunicării şi adjunctul, termenul care poate fi omis fără să se dezorganizeze comunicarea din punct de vedere semantic. La nivelul propoziției, relația de dependență se exprimă prin acord. Aceasta constă în repetarea, prin mijloace morfologice, a unei anumite informații gramaticale de la regent la adjunct[90].

[90] Raportul de inerență apare numai în limitele propoziției bimembre şi numai între funcțiile sintactice de subiect şi predicat pe care le generează. El are drept conținut raportual „importanța cea mai mare şi egală a părților de propoziție principale numite subiect şi predicat, gîndite o singură dată împreună, implicându-se una pe alta, indiferent dacă (pentru vorbitor şi, deci, pentru interlocutor) apare întâi subiectul şi apoi predicatul (*Omul cântă; Noi mergem*) sau invers, întâi predicatul şi apoi subiectul (*Cîntă omul; Mergem noi*)”.

Propoziția bimembră, fiind unitate sintactică de bază, nu poate fi concepută în afara nucleului predicațional; întrucât ea comunică o judecată logică în care există un subiect al judecății şi un predicat al judecății care sunt inerente unul cu altul (unul îl implică pe celălalt tot aşa cum celălalt îl implică pe primul), din punctul de vedere al conținutului raportual, subiectul şi predicatul sînt inerente, neputînd fi concepute unul fără celălalt. Rezultă că în cazul raportului de inerență „funcțiile sintactice de subiect şi predicat au importanță egală”. Acest tip de părere o întîlnim şi în concepția altor lingvişti care apreciază că „relația de interdependență are rol determinant în organizarea enunțurilor sintactice verbale şi verbal-nominale. În acest sens, verbul este singura categorie lexico-gramaticală capabilă să dezvolte sensuri temporale în mod abstract, prin intermediul categoriei gramaticale specifice. Funcția primordială a comunicării o reprezintă „predicația, funcție care implică plasarea în timp sau din perspectiva timpului actului lingvistic. Verbul este cel care dezvoltă sensuri în interiorul categoriei gramaticale de persoană, în raport de simultaneitate cu cea de număr”. Acest lucru face din verb singura clasă lexico-gramaticală în relație de imanență şi inerență cu un subiect. Relația este implicită din punctul de vedere al persoanei, diferența specifică reprezentînd-o desinența: cf. *văd, vezi, vede*. Aceasta devine explicită, concretizându-se lexical-sintactic prin atragerea unui nume în sfera actului predicațional de tipul *eu văd, tu vezi, el vede.* Prin predicație, se intersectează planul subiectiv cu cel obiectiv, al comunicării / comentariilor în desfăşurarea unei relații de interdependență, generându-se cele două funcții sintactice principale imanente nucleului predicațional: predicatul şi subiectul.

Vorbind despre acordul predicatului verbal cu subiectul, distingem reguli generale şi reguli speciale. Regula generală ne spune că predicatul verbal se acordă întotdeauna cu subiectul *în număr şi persoană*.

Predicatul nominal se acordă cu subiectul în funcție de natura morfologică a componentelor sale. Astfel:

a) Verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană şi număr (întocmai ca predicatul verbal): *Eu sînt student. Tu eşti student.*
b) Numele predicativ exprimat prin adjectiv calificativ variabil (unele numerale cardinale, numereale ordinale, multiplicative sau fracționare) se acordă frecvent cu subiectul în gen, număr şi caz (întocmai ca atributul adjectival cu substantivul determinat): *Pomul este roditor. Florile sînt parfumate. Efortul este îndoit. Ea a fost prima*.

NP exprimat prin substantive se acordă cu subiectul, de obicei, în număr şi caz (*Omul este o ființă cugetătoare; Plimbarea era un prilej favorabil*) sau numai în număr ori gen şi număr: *Țesătura este de in. Scaunul este de lemn.*

Există şi situații cînd acordul NP exprimat prin substantiv, pronume sau numeral nu se mai face: *Borcanele sînt de sticlă. Ea este ca şi celelalte.*

2. Reguli speciale de acord

Dacă PV este situat după subiecte multiple, el capătă întotdeauna forma persoanei a III-a plural:

Cf. *Şi cântecul şi plânsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta*. (I.L. Caragiale);
Au murit şi numărul din poartă / Şi clopotul şi lacătul şi cheia. (T. Arghezi);
Fata, băiatul, mama şi tata se înțeleg/ pot trăi împreună un timp;
Ion şi Gheorghe îngrijesc grădina; Andreea şi Victoria sînt oameni minunați.

Dacă în structura subiectului intră mai multe pronume personale, pronumele de persoana I le domină pe celelalte, iar pronumele de persoana a II-a se impune asupra pronumelui de persoana a III-a: Cf. *Dar şi eu şi ea nu suntem cazuri, suntem o realitate*.(C. Noica); *Tu şi ea l-ați ticăloşit.*

3. Acordul după înțeles

Acordul după înțeles este numit în literatura de specialitate şi „acord logic" sau „semantic", şi este întâlnit în majoritatea limbilor analitice: în latină, franceză, engleză, ori în rusă. Aspectul său cel mai frecvent se produce atunci când subiectul gramatical al propoziției este exprimat printr-un substantiv colectiv (*majoritate, mulțime, grămadă, grup, echipă*), urmat de un determinant la plural. Deşi subiectul are formă de singular, predicatul se pune la plural. Cf. *O mulțime de oameni au pierit în războiul din Vietnam; Majoritatea copiilor africani sunt nefericiți; Când ai mai multă treabă, atunci dă peste tine o sumedenie de rude; Paşii trec/ eu rămân.* Între subiect şi predicat se realizează exclusiv o potrivire logică sau semantică. În alte cazuri, cu toate că substantivul colectiv e urmat de un atribut substantival la plural, predicatul se pune la singular: *Grupul de turişti a părăsit localitatea; Stolul de lăcuste a nimicit întregul Egipt.*

Nu întotdeauna substantivul care funcționează ca element determinant pe lângă S gramatical impune ideea de pluralitate. Este cazul abaterilor de tipul:

Treptat, numărul verbelor neregulate de conJugarea a II-a şi a III-a se reduc.
Numărul bacteriilor rezistente la antibiotice cresc, oferind tablouri clinice complet modificate.
Numărul acceselor scad, bolnavul expectorează mai uşor.

Când subiectul este exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv, dar care nu are o determinare anume la plural (exprimată ori măcar subînțeleasă), folosirea predicatului la plural este, de asemenea, greşită: *De la facerea lumii, omenirea întreagă n-au mai pomenit aşa ceva.*

Lumea au comentat în fel şi chip. Lumea m-au acuzat de lipsă de simțire şi de umanitate față de Eminescu.(Veronica Micle)

Din punctul de vedere al normelor gramaticale româneşti este greşită şi o exprimare ca *Familia Popescu au sosit de la mare (ori au plecat în străinătate)* cu predicatul la pluaral în loc de singular. Cei care se exprimă în acest fel gândesc că *familia Popescu* înseamnă membrii familiei Popescu sau Popeştii, deci s-ar părea că acordul logic are şi aici o justificare. În realitate, substantivul *familie*, avînd formă de singular, ca de altfel şi determinantul care îi urmează, predicatul trebuie să se acorde în număr şi persoană cu subiectul *familie*, care exprimă, într-adevăr, o colectivitate, însă privită ca un tot unitar. Numai în engleza britanică forma de plural a verbului este corectă în astfel de cazuri. Cf. *My family are from California* (= "Familia mea sunt din California").

Acordurile logice sau după înțeles pot fi considerate, de multe ori greşite, dar şi de mai multe ori ele sînt tolerabile ori chiar recomandabile. Într-un context precum *Părul ei sunt valuri creţe / Spumă albă-i pieptul ei* - explicația licenței poetice coşbuciene ar putea fi următoarea: în primul vers (care formează o propoziție principală) subiectul este *părul* şi cu acesta ar fi trebuit să se acorde verbul copulativ *a fi*. Dacă acordul s-a făcut cu numele predicativ *(valuri)*, aceasta se datorează faptului că substantivul se află în imediata vecinătate a verbului copulativ.

Un alt caz de acord logic care s-a făcut ținîndu-se seama de sex sau de genul natural, ceea ce este indubitabil greşit şi echivalează cu un dezacord din punctul de vedere al genului gramatical îl reprezintă un context de felul: *La vernisaj au fost prezenți (în loc de prezente) personalități ale vieții ştiințifice şi culturale.*

Substantivele epicene cunosc, de asemenea, o situație particulară: dacă numele predicativ ori subiectul este exprimat prin substantive epicene, nu avem acord în gen:
Cocostârcul (= masculin) *este pasăre* (=feminin).

O situație asemănătoare se înregistrează în cazul substantivelor de gen comun, de tipul *Vasilescu, Ionescu*, care nu se acordă cu numele predicativ în gen. Cf. *Vasilescu este studentă.*
Ionescu este doctoriță.

Cînd subiectul este exprimat prin pronume nehotărît *fiecare*, neurmat de determinări la plural, predicatul verbal şi predicatul nominal al propoziției se pun la plural, numai dacă sînt urmate de un complement cu sens distribuțional sau de o propoziție coordonată cu prima, al cărei predicat este la plural şi se referă la acelaşi subiect: *Au venit fiecare cu cîte un băț; Au fost distinşi fiecare cu cîte o medalie de aur*.

Cînd subiectul este exprimat prin pronume negative *nici unul* şi *nici una* (cu sens de „toți", „toate") sau prin pronumele nehotărîte *unul* (="toți"), *una* (="toate"), *vreunul, vreuna, careva* etc., neurmate de determinări la plural, predicatul verbal şi PN se pun la pers. I sau la a II-a plural, deoarece vorbitorul se solidarizează sau solidarizează pe interlocutor cu colectivitatea: *Nici unul nu discutam (discutați). Unul nu mai rămînem.*

Contradicție între formă şi înțeles există în structurile enunțiative aparținînd stilului administrativ. În aceste enunțuri, începutul este întotdeauna standard – *subsemnatul, semnatarul, contractantul, expeditorul,* limba română actuală preferă acordul cu subiectul inclus (*subsemnatul*, respectiv celelalte substantive fiind considerate apoziții): Cf. *Subsemnatul, Popescu Adrian, declar următoarele...* -față de care acordul cu *subsemnatul* sau cu celelalte substantive la persoana a III-a singular sau plural reprezintă o construcție învechită: *Subsemnatul, XY, declară...*

4. Acordul prin atracție

Când un cuvânt nu se acordă cu termenul pe care îl lămureşte ori la care se referă, ci cu altul care se află mai aproape de el, ori se impune mai mult atenției vorbitorului, avem de a face cu acord prin atracție. Acest tip de acord este considerat de majoritatea lingviştilor o „greşeală de acord", care apare în vorbirea populară şi familiară. Vorbitorul înțelege acordarea diverselor elemente din componența predicatului nu cu partea de vorbire subiect, ci cu partea de vorbire mai apropiată de predicat. CF. *Mie-mi place dreptatea şi omenia*. (L. Rebreanu).

Uneori, predicatul verbal şi cel nominal al propoziției nu se mai acordă cu subiectul acesteia, ci cu alt cuvînt din propoziție, de care este mai aproape, de care este „atras" sau care se impune mai mult atenției vorbitorului:

a) Dacă subiectul este la alt număr decât numele predicativ, verbul copulativ ar trebui să se acorde în număr cu subiectul. Numai că acordul se face cu numele predicativ:
Trei sute de lei este o sumă mică.
Cinci sute de lei sunt o sumă potrivită.
Când verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decât de S, acordul prin atracție cu numele predicativ este mai ușor de justificat:
„Cocioaba... bărbatul, fata și boii... un țap și două capre slabe și râioase ce dormeau pururea în tindă era toată averea Irinucăi." (Ion Creangă)

b) Cînd subiectul multiplu al unei propoziții este alcătuit din mai mulți termeni la singular, în raport de coordonare copulativă, așezați după predicatul verbal sau nominal, atunci acest predicat se pune la singular, acordîndu-se prin atracție numai cu subiectul mai apropiat de el: *A fost (era) odată un împărat și o împărătească; De departe se auzea cîntecul cocoșilor și lătratul cîinilor; Acolo i-a întîmpinat veverița cea roșcată și mierla cea fluierătoare.*

c) Propozițiile cu subiectul exprimat prin substantivele cu sens colectiv – cum ar fi *detașament, roi, stol, turmă, herghelie, cireadă* etc. au predicatul la singular sau la plural, după cum substantivul cu funcția de subiect se află la singular sau la plural, acordul predicatului făcându-se deci mai mult din punct de vedere gramatical decît semantic. Apar însă în vorbire, și excepții de la această regulă, datorită unui acord dublu (prin atracție și după înțeles): cf.

Stolul a zburat. Stolurile au zburat.
Stolul de vrăbii a zburat. Stolurile de vrăbii au zburat.
Au venit o mulțime (o sumedenie, o grămadă) de copii.
Cu cît se vinde o grămadă de mere?/ S-au stricat o grămadă de mere.
O grămadă de oameni veniseră pe jos; O mulțime de copii alergau prin curte;
O seamă de puieți păreau nedezvoltați; Un sfert dintre ei nu erau prezenți.

Notă: Dintre construcțiile din limba vorbită, dubii suscită construcții precum *în ce privesc banii, în ceea ce privesc problemele,* în care verbul *a privi* nu trebuie folosit la plural, deoarece substantivele *banii* și *problemele* sunt complemente, nu subiecte. Corect este să se spună: *în ce privește banii, în ceea ce privește problemele* (cu verbul *a privi* la persoana a III-a singular). Greșite sunt și construcțiile: *ce-s cu astea?, Ce-s cu cărțile alea?,* în care *-s* se folosește în locul lui *sînt*. Greșeala rezidă în faptul că verbul *a fi* apare la persoana a III-a plural, în loc de singular.

Cîteva acorduri prin atracție pot fi considerate corecte și, deci, acceptabile în limba literară : *Era odată un moșneag și o babă*. (Ion Creangă).

Verbul copulativ se acordă în număr și în persoană cu numele predicativ imediat următor, nu cu subiectul care îl precedă, care se află la o distanță mai mică sau mai mare și care are formă de singular: *Averea lui sînt cărțile; Puterea în care trebuie să aveți încredere suntem noi; Omul acela sînt eu.* Subiectul *averea* este punctul de plecare în comunicare, fiind factorul caracterizat, pe când *cărțile* constituie elementul nou, care identifică sau caracterizează subiectul și care funcționează ca nume predicativ. Dacă acceptăm corectitudinea acestei interpretări, înseamnă că folosirea lui *sînt* în loc de *este* reprezintă un acord prin atracție, care poate fi tolerat, întrucât nimeni nu spune, probabil, **Averea lui e cărțile*. În schimb, foarte mulți vorbitori spun *Trei sute de lei este o sumă importantă* (în loc de „sunt o sumă importantă").

Incongruență există și în ceea ce privește „schimbarea categoriei morfologice" a unor cuvinte: Cf. *Bacovia este un creator autentic, a cărui marcă de originalitate este dificilă de surprins, nu înseamnă că lipsește*; *Tragedia-sună aceste rînduri nici ușoare de tradus, nici limpezi- este imitația unei acțiuni alese și întregi*.

Alte greșeli constau în neacordarea predicatului exprimat printr-un verb pasiv reflexiv cu subiectul. Cf. *Pentru o cameră, se va plăti o sută optzeci de dolari pe lună.*
Eram convins că nu mi se va spune decât lucrurile cele mai bune.

5. Acordul la distanță

Potrivit unor specialiști, în limba română s-ar întîlni și un al patrulea tip de acord, pe care această direcție de cercetare l-a numit acordul la distanță. Acesta există într-un context de tipul: o

formă flexionară a pronumelui personal de persoana I sau persoana a II-a singular plus unul din pronumele relative *care, ce, cîți, cel ce, ăl de* plus un verb predicat sau din structura predicatului la persoana I sau a II-a singular sau plural, adică la aceeaşi persoană cu a formei de pronume personal care precede pronumele relativ: *Eu, care cînt, mă bucur de viață; Voi, care cîntați, vă bucurați de viață*.

Această direcție este inecceptabilă pentru mulți, în schimb, alți autori apreciază că această structurare actuală trebuie admisă ca o normă a limbii române, întrucît anacolutul pe care îl conține este generalizat.

În concluzie, putem menționa că, dată fiind complexitaea normelor şi diversitatea problemelor pe care le ridică acordul predicatului cu subiectul în limba română, orice tip de investigație lingvistică este susceptibilă de exhaustivitate şi necesită o prezentare cât mai detaliată şi nuanțată a limbii. Or, „Nu noi suntem stăpânii limbii, limba este stăpâna noastră.” (Mihai Eminescu).

SUBIECTUL

1. Definiţii şi caracteristici
2. Mijloacele de exprimare a subiectului
3. Cazul subiectului
4. Tipuri de subiect
5. Momente dificile la identificarea subiectului
6. Topica subiectului

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române. Enunţul.* Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 313-370.

2. *Gramatica limbii române*. Vol. II, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1966, p. 87-95.

3. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1998, p. 116-132.

4. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Editura Institutul European, 2002, p. 1254-1276.

5. V. Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, p. 109-118.

6. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000, p. 385-394.

7. A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relaţii sintactice şi conectori,* Iaşi, 2001, p. 36-55.

7. R. Nagy, Sintaxa limbii române actuale, Institutul European, 2005, p. 150-165.

8. G. Pană Dindelegan, *Teorie şi analiză gramaticală*, Iaşi, Editura Coresi, 1994, p. 113-117.

9. M. Rădulescu, *Relaţia dintre subiect şi predicat* // LR, XXIX, 1980, nr. 1, p. 11-27.

10. V. Ilincan, *Expresii verbale semiimpersonale* // Analele Universităţii „Ştefan cel Mare”, tomul VII, Suceava, 2002, p. 43-46.

1. Definiţie şi caracteristici

Definiţia tradiţională a ***subiectului*** e că acesta este obiectul gîndirii noastre despre care afirmăm sau negăm ceva cu ajutorul predicatului. Altfel zis, subiectul arată cine înfăptuieşte o acţiune, cui i se atribuie o însuşire, despre cine sau ce se vorbeşte într-o propoziţie etc. E de menţionat faptul că valorile semantice ale predicatului, raportate la subiect sînt mult mai complexe decît cele prezentate în această definiţie devenită una tradiţională. Esenţa subiectului, ca parte principală de propoziţie rezidă în raportul semantic ce se stabileşte între cele două părţi principale de propoziţie. Aşadar, o defiţie exhaustivă ar fi:

***Subiectul** este partea principală a propoziţiei care arată cine face acţiunea denumită de verbul predicat sau cui i se atribuie o însuşire, o calitate, o caracteristică sau acţiune, stare cu nuanţe modale sau aspectuale.* Întrebări: *Cine? Ce? Despre cine (ce) se spune ceva în propoziţie?* De exemplu: *În faptă lumea-i visul sufletului nostru* (M. Eminescu); *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri / Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri* (M. Eminescu).

O asemenea definiţie, deşi dezvăluie esenţa fenomenului lingual în discuţie, nu este practică. Pentru a nu complica totuşi lucrurile, dar şi fără a denatura adevărul ştiinţific, am putea folosi pentru comoditate următoarea definiţie: *Subiectul este partea principală a propoziţiei care constituie obiectul gîndirii noastre şi stă întotdeauna în cazul Nominativ, despre el afirmîndu-se sau negîndu-se ceva cu ajutorul predicatului (cine? ce?).*

Subiectul reprezintă, în mod obişnuit, punctul de plecare în comunicare, în formularea unei propoziţii. De aceea, într-o topică neafectivă, obişnuită, îl găsim frecvent înaintea predicatului. Întrucît esenţa subiectului constă în relaţiile semantice cu predicatul, identificarea lui în propoziţie se va face găsind, mai întîi, predicatul (Identificăm predicatul, îl subliniem şi îi adresăm întrebarea pentru a afla subiectul).

Notă: Subliniem că, în special în practica şcolară, a devenit familiară întrebarea subiectului *despre cine se vorbeşte în propoziţie?*, care a devenit una universală la analiza oricăror propoziţii.

La o analiză superficială, întrebarea nu trezeşte suspiciuni şi pare una admisibilă. Într-adevăr însă, ea nu corespunde exigenţelor analizei sintactice, întrucît se ştie că orice întrebare este şi trebuie adresată unui cuvînt regent (care, de altfel, este rostit în componenţa întrebării). În situaţia pe care o discutăm, întrebarea nu are adresă, adică planează în aer. În aşa fel, analizînd propoziţia *Ciobanii păşunează vitele (Ion paşte vaca* etc.), şi recurgînd la întrebarea *despre cine se vorbeşte în propoziţie?,* pot fi considerate subiecte toate substantivele din această propoziţie. Asemenea gen de greşeală poate fi lesne evitată, dacă mai întîi se va identifica predicatul propoziţiei şi lui i se va adresa întrebarea: *cine păşunează?*

Situaţii similare se întîmplă şi atunci cînd este inversată topica dintre subiect şi un complement, bunăoară. Există tentaţia de a considera drept subiect al propoziţiei primul cuvînt: *Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă; Lemnul strîmb focul îl îndreaptă; Ceasul pierdut nu-l întoarce anul.*

Funcţia de subiect e cerută de verbul-centru, ceea ce înseamnă că verbul poartă matricial, ca particularitate virtuală de dicţionar, schema sintactică pe care acesta o poate actualiza – capacitatea de combinare cu nominalul-subiect. În limba română există şi verbe „inapte" sintactic de a se construi cu subiectul: *Plouă; Tună; Îmi pasă de tine; Mi- s-a urît de el; Îi arde de tine; I s-a căşunat pe cineva* ş.a[91]. Aşadar, „avînd în vedere că subiectul este o funcţie cerută de verb, de aici urmează şi dependenţa subiectului faţă de verb" (G.A., 2005, p. 314).

Concomitent cu concretizarea functiei de *predicat,* predicatia determină realizarea, implicită sau explicită, printr-un nume (pronume etc.) a funcţiei de *subiect* gramatical, principal complement semantic al verbelor personale si al verbelor impersonale relative. In desfasurarea comunicarii ca act de cunoaştere şi de transmitere a cunoasterii, numele (pronumele etc.) poate „preceda", în conştiinta vorbitorului, *predicatul,* poate fi, adică, punctul de plecare (elementul cunoscut) în interpretarea lingvistică a realităţii extralingvistice, dar el *devine* **subiect,** în organizarea unui enunţ sintactic, numai din momentul în care un verb şi-a asumat predicaţia, cel putin prin componenta ei semantic-gramaticală. In funcţie de planul lui semantic (lexical sau lexico-gramatical), verbul care realizeaza predicatia: a) o poate reţine în sfera sa ca predicat[92]; b) o poate desfăşura în exterior prin implicarea unui nume (pronume etc.)-subiect[93].

---

[91] Tiparul sintactic fără subiect este bine reprezentat în limba română, frecvenţa acestui tipar în registrul popular şi în cel colocvial fiind mult mai mare: Cf. *Mă doare în gît* (Mă doare gîtul); *Mă mănîncă pe spate* (Mă mănîncă spatele); *Mă apasă la inimă* (Mă apasă inima) etc.

[92] Reţin predicaţia în sfera predicatului: * verbele impersonale absolute: *a ploua, a tuna, a fulgera, a ninge* etc. Fiind autosuficiente, aceste verbe nu mai pot atrage în sfera lor semantica, *implinită la nivel lexical,* un nume (pronume etc.), care să devină subiect. Ele admit subiect dacă se produc mutaţii în sfera lor semantica; în enunţul *Hoţii veneau la apusul soarelui, se lăsau pe rîpi si înnoptau sub maluri.* (E. Barbu), verbul *a înnopta* dezvoltă sensul personal de „a ramine peste noapte" sau „a petrece noaptea" şi primeşte de aceea subiect gramatical: substantivul *hotii.* Verbul *a ploua* este întrebuinţat uneori cu subiect *intern,* redundant, realizat prin substantivul *ploaie: Plouă ploaie rece de toamnă.*; * expresiile impersonale absolute, alcatuite din verbul *a fi* (sau *a se face)* şi un substantiv în nominativ: *a-i fi foame (frig, dor, teama* etc.), *a (nu) fi nevoie, a fi pacat, a nu fi chip, a fi duminica (toamna, primavara, seara* etc.) sau din verbul *a fi* şi un adverb: *a fi tirziu (devreme* etc.); * locuţiunile verbale *a-i parea bine (rau); ** verbe dezvoltînd diferite sensuri în relaţie obligatorie cu un pronume personal (forma atonă) în dativ: *a (nu)-i arde* (de glumă etc.), *a i se acri, a i se urî* (de scoală) etc.; * verbul *a (nu)-i păsa.*

[93] Între verbele care desfăşoară predicaţia prin implicarea unui nume (pronume etc.) - subiect se disting două subcategorii: a) *verbe (locuţiuni verbale) personale*; verbe care, realizînd predicaţia, dezvoltă în realitate sintactică ceea ce avea existenţă virtuală, manifestată la nivel morfematic, în mod abstract, prin categoria gramaticală a persoanei. Subiectul acestor verbe funcţionînd ca predicate *reprezintă prelungirea în expresie sintactică a persoanei verbale.* Cf. ***Voi** credeaţi în scrisul vostru, **noi** nu credem in nimic!* (M. Eminescu); ***O pasare** albastră zvîcnise dintre ramuri / Şi **viaţa** căprioarei spre zările tîrzii / Zburase lin...* (N. Labis). De altfel, la persoanele I si a II-a, realizarea sintactico-lexicală a subiectului este facultativă si, de aceea, se încarca cel mai adesea cu valori stilistice; b) *verbe impersonale relative;* verbe care, realizînd predicaţia, atribuie calitate de subiect unui nume (pronume etc.) -„obiect". Subiectul acestor verbe-predicat este expresia sintactică a intrării unor nume (pronume etc.) în cîmpul lor semantico-sintactic. Cf. *Nu-mi trebuie **flamuri,** / Nu voi sicriu bogat.* (M. Eminescu); *Decit sa-mi toarca mitele-mprejur / Mi-ar fi placut,*

Cînd funcționează ca predicate verbele din prima categorie, *ele* au rolul activ in actualizare, particularizînd numele (pronumele etc.) devenit subiect, din perspectiva unei trăsături semantice dinamice, proprie conținutului lor lexical: *Copiii alearga/dorm/se joaca/studiaza* etc. Cînd functioneaza ca predicate verbele din categoria a doua, predomină rolul particularizator al numelui (pronumelui etc.). Cf. *Imi trebuie timp / curaj / haine / bani* etc. Această deosebire - relativă - se reflecta în (şi este întărită de) comportarea celor două subcategorii de verbe în organizarea enunțului sintactic. Verbele din prima subcategorie sînt verbe *personale (tripersonale,* majoritatea, sau *unipersonale).* În consecință, ele impun realizarii concrete a subiectului doar restricții care țin de exigențe ale unei compatibilități semantico-lexicale: *Fetita picteaza*. dar nu ***Privighetoarea*** *picteaza*., ***Ciinele*** *latra*., dar nu ***Mircea*** *latra.*

Verbele din subcategoria a doua sînt, de fapt, apersonale. Ele impun subiectului restrictii privind natura lexico-gramaticală a termenului prin care acesta se poate realiza în mod concret; ele nu pot atribui calitate de subiect unui pronume personal si numai unele dintre ele pot transforma în subiect un „obiect" - substantiv exprimind realitati umane. Cf. *Imi trebuie* ***un copil.*** dar nu *Se intlmpla* ***un copil.***

In desfăşurarea actului lingval, verbele pot trece uneori dintr-o subcategorie în alta: 1) verbele din prima clasă preiau comportamentul sintactic al verbelor din cea de a doua, cînd îşi pierd, prin diateză, caracterul personal: **El** *spune* multe. Se *spun* **multe. 2)** verbele din a doua clasă pot primi subiect „personal" cînd, prin concentrare sintactică şi mutații semantice, îşi pierd caracterul apersonal: *Merg, părinte, încotro văd cu ochii; şi fiindcă mi te-ai întimplat* ***sfinția ta*** *în cale, apoi merg şi eu la schit.* (C. Hogas).

Sub aspect comunicativ-pragmatic, subiectul este adesea purtătorul **informației tematice**, altfel zis al părții de informație cunoscute de către locutori. Nu întîmplător în poziția subiectului apar frecvent deictice pronominale, a căror informație este recuperată situațional, şi anafore pronominale, a căror informație este recuperată din contextul lingvistic, sursa referențială fiind de cele mai dese ori anterioară. **Subiectele anaforice** sînt cele care asigură transferul şi continuitatea de informație de la un enunț la altul, iar **subiectele deictice** sînt cele care asigură ancorarea în situația de enunțare: *Am aflat că n-ai fost ieri la universitate. Dar* ***asta*** (subiect anaforic) *nu mă împiedică să te sun acasă; Acesta este un student bun* (subiect deictic). Mai rar, este posibil să acceadă la poziția de subiect componentul reprezentînd informația nouă – Rema: - *Cine lipseşte astăzi la oră? /* ***- Ion*** *lipseşte*.

2. *Mijloacele de exprimare a subiectului*

Subiectul poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbire:

- substantive şi locuțiuni substantivale, alte unități lexico-gramaticale sau elemente lingvale (foneme, silabe etc.) întrebuințate substantival, sintagme substantivate prin articolul demonstrativ *cel, cea* sau prin articolul posesiv-genitival *a, al*: *Dar <u>legea</u> ni-i deşartă şi străină // Cînd <u>viața</u>-n noi cu greu se mai anină* (N. Labiş); *<u>Azi</u> n-are-nceput desluşit // Şi pare o zi de sfîrşit.* (T. Arghezi); *<u>Puternicii</u> beznei şi <u>răii</u> pădurii // S-au strîns pentru pradă ca furii*. (T. Arghezi); *<u>Glasuri</u> mă strigă cu nume străine // M-ați chemat pe mine? // Sînt eu <u>cel căutat</u>?* (T. Arghezi); *De-acum înainte <u>aduceri-aminte</u>* (=amintiri) *m-or troieni cu drag* (M. Eminescu); *Nu-l putea răpune <u>te miri cine</u>* (=orişicine) (I. Creangă); *„Pe" este un semn distinctiv al complementului; <u>Ofurile şi ahurile</u> mulțimii erau impresionante*.
- Pronume sau locuțiuni pronominale: *<u>Noi</u> cîrpim cerul cu stele, <u>noi</u> mînjim marea cu valuri, // Căci <u>al nostru</u>-i sur şi rece – marea noastră-i de îngheț*. (M. Eminescu); *Colo lîngă lampă, într-un mic iatac, / vezi o fată, <u>care</u> pune ață-n ac* (M. Eminescu); *<u>Unul</u> caută-n oglindă, de-şi*

---

fireste, un valtur. (T. Arghezi). Raportul general-particular se desfasoara în reciprocitate, dar predomină un sens al particularizării, în funcție de apartenența verbului la una din cele două subclase.

buclează al său păr, / Altul caută în lume şi în vreme adevăr (M. Eminescu); *Era la mijloc un ceva, peste care nu putea trece* (I. Druță).

- Numerale (cardinale, ordinale, colective): *Cei doi se înțeleseră fără multă vorbă*. (I. Barbu); *Miile şi sutele măritau slutele* (Folclor)
- Forme verbal-nominale: *E uşor a scrie versuri // Cînd nimic nu ai a spune* (M. Eminescu); *Cum fusese curtea era lesne de închipuit*. /M. Caragiale); *A te ocupa de îngeri devine încet-încet un mod de a revizita întreaga cultură a lumii* (A. Pleşu); *A-ți recunoaşte greşeala este un prim pas spre căință; E o mare greşeală a isprăvi anul cu iarna* (I. Iordan); *A fi înțeles pe omul care nu te-a înțeles dă totdeauna o mare superioritate.*

Notă: Infinitivul cu funcție de subiect se deosebeşte de un subiect obişnuit, deoarece el nu poate deveni nume de agent, nu poate atribui predicatului un caracter personal, adică nu poate impune predicatului anumite forme de număr şi persoană. Cînd infinitivul ține locul subiectului, el nu se materializează, nu capătă sens de obiect, ci, după cum menționează acad. S. Berejan, „rămîne ceea ce este întotdeauna: denumire a unei acțiuni, necomplicate prin categoriile verbale ale timpului, persoanei şi modului" (S. Berejan, *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc*, Chişinău, 1962).

De obicei, infinitivul în funcție de subiect apare în propozițiile în care predicatul are în calitate de prim element verbul *a însemna* sau *a fi* (PN)*: A trăi înseamnă a lupta; **A învăța de la literatura rusă*** (sub.) *înseamnă a învăța de la izvorul nesecat al vieții* (pred.) (I. C. Ciobanu); ***A propaga noul** înseamnă a-l aplica în producție; **A vorbi despre neajunsuri** înseamnă a pune umărul la greu; **A fi tînăr** înseamnă a privi mereu în viitor*. Menționăm că în asemenea exemple subiectul, cît şi numele predicativ nu se exprimă numai prin infinitiv, ci şi determinativele lui.

O altă trăsătură specifică a subiectului exprimat prin infinitiv constă în faptul că acesta e plasat exclusiv în fruntea propoziției cu PN. Dacă această cerință nu se respectă, infinitivul îşi pierde funcția de subiect. Astfel în *A fuma este dăunător* – infinitivul e subiect, pe cînd în *Este dăunător a fuma*, infinitivul intră, după cum afirmă S. Berejan, în componența predicatului impersonal „al unei propoziții monomembre". Aceeaşi situație este şi în limba franceză:

Écrire est difficile (infinitivul e subiect, iar în *Il est difficile à écrire* infinitivul nu mai are funcția de subiect.

Notă: În stilul poetic această cerință poate să nu fie respectată: *Iar în lumea cea comună a visa e un pericol* (M. Eminescu); *Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* (M. Eminescu).

Notă: În G. A. (2005, p. 324) se admite exprimarea subiectului prin gerunziu: *Se aude tunînd; Se simte venind; o adiere de vînt; Se vede apărînd curcubeul.* Exceptînd primul exemplu, în care al doilea verb este zerovalent, în celelalte, intervine frecvent reorganizarea construcțiilor, determinările gerunziului fiind atrase sintactic de regentul acestuia, ceea ce are ca efect, mai ales în construcțiile în care subiectul gerunziului este antepus (*Se aude un zgomot venind*), apariția unui nou tipar sintactic, conținînd un element predicativ suplimentar

3. Cazul subiectului

Cazul subiectului, în conformitate cu norma sintactică a manifestării raportului de inerență, este nominativul. **Cazul subiectului este *nominativul*.**[94] Există însă şi realizări ale subiectului ale căror caracteristici de formă se îndepărtează real sau aparent de la tiparele considerate canonice, cînd subiectul stă în cazul nominativ. Aceste situații sînt doar aparente excepții, în realitate ele fiind construcții în care substantivul (respectiv substitutul lui) este atributul unui substantiv subînțeles.

O excepție reală de la regula de construcție a subiectului apare în structuri cu propoziții relative interogative (fără antecedent), în care relativul pronominal sau adjectival ocupă poziția de subiect sau aparține unui grup nominal aşezat în poziția subiectului: e vorba de „împletirea" regentei cu subordonata (ancolut). Aşadar, abaterile de la norma cazului nominativ, produse prin anacolut generalizat pot deveni la un moment dat noi norme – sînt admisibile în funcție de subiect şi substantive (substitute) în alte cazuri decît nominativul: Cf.

* Cazul acuzativ.: *L-am văzut pe cine a venit ieri*.(„pe acela care a venit ieri").

[94] Cf. În limba rusă subiectul poate sta şi la alte cazuri: *Ih bilo piatero; Gribov v etom godu mnogo*.

* Cazul dativ: *Împrumut cărțile <u>cui</u> le îngrijește*. („aceluia care le îngrijește”);
* Cazul genitiv: *Să mergem fiecare pe la casa <u>cui</u> ne are*. („aceluia care ne are”).

Să analizăm cîteva situații:

a) În limba română populară și familiară există nişte structuri cu aspect de genitiv care, prin gramaticalizare, au căpătat valoare de nominativ, îndeplinind astfel funcția sintactică de subiect: *<u>Ai casei</u> nu au sosit încă* (=locatarii); *Şi-<u>ai lui</u> întîrziau* (= părinții, familia, neamurile); *<u>Ai voştri</u> ne-au primit cu bucurie*. Astfel, în aceste construcții, articolul *ai*, ține locul unui substantiv în nominativ, pe care îl determină genitivul. La acest tip de subiect s-a ajuns printr-un anacolut generalizat constînd în sărirea peste „elementul” din comunicare considerat de prisos (elidarea unui termen în nominativ), care în structura inițială („de adîncime”) a fost un substantiv în nominativ. Astfel, în structura actuală apare doar un atribut nominal în genitiv precedat de articol posesiv[95].

Excepții de la norma generală că subiectul este în cazul nominativ se consideră uneori şi exemplele: *Locul **căruia/celuia ce/cui** a plecat a fost luat de altul; Hai fiecare pe la casa **cui** ne are, că mai bine-i pare* (I. Creangă). Şi în aceste exemple explicația o constituie anacolutul constînd în sărirea peste o parte a „comunicării”, anacolut favorizat de capacitatea pronumelui relativ de a intra simultan în relație cu două „elemente”[96], unul aparținînd propoziției subordonate din care face parte şi el (pronume relativ), iar altul – propoziției care este regentă a subordonatei respective. Structura inițială („de adîncime”) este: *Locul omului care a plecat a fost luat de altul > Locul căruia a plecat a fost luat de altul*. Acest model inițial era mai greoi, dar mai precis, întrucît conținea – pentru o singură informație semantică – şi substantivul atribut în genitiv *omului*, subordonat regentului din stînga lui *locul*, şi pronumele relativ în nominativ subiect *care*, cu o valență obligatorie la stînga pentru substantivul înlocuit *omului* şi cu o valență obligatorie la dreapta pentru verbul-predicat *a plecat*. Existența a doi termeni pentru o singură informație semantică (*omului* şi *care*) a făcut ca unul din aceşti doi termeni să apară de „prisos” şi, ca urmare, să fie înlăturat / comutat cu zero; dat fiind faptul că pronumele relativ *care* era nu numai substitut al substantivului *omului*, care, „dispărînd”, a impus pronumelui relativ rămas forma lui de genitiv, astfel încît pronumele relativ respectiv şi-a modificat forma din nominativ în genitiv.

Cf. şi *Ion vorbeşte împotriva **căruia** nu este de față (= Ion vorbeşte împotriva omului care nu este de față*); *Vasile locuieşte în fața **celuia ce** este şef >* (= *Vasile locuieşte în fața vilei celuia ce este şef).*

O altă excepție este subiectul în dativ: *Îi dau această carte **căruia/celuia ce/cui*** etc. *o vrea*. Explicația e aceeaşi: anacolutul - *Îi dau această carte **copilului care*** etc. *o vrea; Aşa se întîmplă **oricui** trăieşte într-o lume de iluzii, în loc să meargă cu piioarele pe pămînt.*

Notă: A nu se confunda un asemenea subiect cu un complement indirect: *Îi ofer excursia **căruia / celui ce, cui** îi place să călătorească*. (Ne orientăm după caracterul verbului).

b) Structurile cu aspect de acuzativ de tipul *din oameni, dintre ei, din acelea, de-ai mei (Au mai plecat **din oameni**; Şi aici se găsesc **de-ai mei***) se considerau la început numai aparent subiecte, deoarece reprezintă în realitate nişte atribute cu sens partitiv ale pronumelui nehotărît eliptic *unii – unele (unii din oameni, unii de-ai mei)*: *Ah! Sînt printre voi (oameni) de-aceia care nu cred tabla legii* (M. Eminescu).

La momentul actual considerăm că au validitate argumentele în favoarea generalizării anacolutului care rezidă în omiterea din exprimare a substantivului în nominativ cu funcția de subiect regent al atributului în genitiv sau acuzativ din structura inițială şi recunoaşterea ex-atributelor drept subiecte.

[95]Semnul elidării regentului, cel care de fapt ar fi trebuit să îndeplinească funcția de subiect, îl reprezintă apariția articolului posesiv-genitival, care vine să substituie regentul elidat, articolul păstrînd în situațiile de omitere a regentului, parțial, valoarea originară. El are rolul gramatical prim, fiind purtătorul informației gramaticale: indică numărul, genul şi cazul substantivului/pronumelui.

[96]Datorită funcției deconector în frază, pronumele relativ răspunde recțiunii impuse de un termen din propoziția regentă, deşi intră în relație de interedependență cu preedicatul din subordonata pe care o introduce şi îndeplineşte funcția de subiect (A. Merlan, p. 44)

O perifrază adjectivală cu sens peiorativ e *de-alde*. Cf. ***De-alde ăia** nu inspiră nici o consideraţie,* unde *De-alde ăia* e subiect complex.

c) În structurile cu aspect de acuzativ, construite cu „prepoziaţia” *la (de)* cu valoare afectivă: *În stradă erau **la oameni**. Era **la lume**!, Ce **de lume** era acolo!* subiectul este substantivul *oameni*. El este aparent cu regim cazual de acuzativ, deoarece *la* şi-a pierdut statutul de prepoziţie cu acuzativul, încorporînd sensul adjectival de cantitate numerică, mare şi nedeterminată, „mulţi”, şi contractînd astfel funcţia de atribut adjectival (*la* = numeral nehotărît).

La (de) din aceste structuri nu este prepoziţie, pentru că prepoziţiile sînt vide semantic, iar la are sensul lexical de „foarte mult”. Apelînd la criteriul semantic pentru gruparea cuvintelor în părţi de vorbire, potrivit criteriului semantic, părţile de vorbire cu sens lexical cantitativ nehotărît se încadrază la adjective.

d) *Peste şase luni s-au întors **cu toţii** la Mireşti goi, bolnavi, morţi de foame, înghеţaţi de ger* (V. Alecsandri); *Şi s-au adunat <u>cu toatele</u> la priveghi şi unde nu s-au aşternut pe mîncate şi pe băute* (I. Creangă).

În construcţiile de tipul *cu toţii (Apoi începem cu toţii a mînca* (I. Creangă); *Şi ca mumii egiptene stau cu toţi-n scaun ţepeni* (M. Eminescu)), avem a face cu omiterea pronumelor personale la cazul nominativ (*ei cu toţii, noi cu toţii*, care pot lipsi pentru că desinenţele formelor verbale respective exprimă suficient persoana. Aceste pronume subînţelese sînt subiectele propriu-zise ale propoziţiilor, iar construcţiile prepoziţionale (*cu toţii* etc.) sînt complemente circumstanţiale (A. Merlan – EPS, p. 45).

Notă: Justeţea celor afirmate mai sus se confirmă şi de faptul că prepoziţia *cu* în structurile date nu îndeplineşte funcţia de instrument gramatical, adică de prepoziţie propriu-zisă şi, prin urmare, nu sînt indici ai cazului. Drept dovadă ne serveşte şi faptul că ea poate fi omisă, ceea ce nu se poate întîmpla cu o prepoziţie veritabilă. Cf. *Soluţia au găsit-o cu toţii; Soluţia au găsit-o toţi.* Confruntînd aceste două exemple, observăm că prepoziţia *cu* apare în prima propoziţie cu valoare stilistică de a reda ideea de mod al înfăptuirii acţiunii, adică nu-i nici unul care să nu fi găsit soluţie. În cel de-al doilea exemplu, avem de a face cu ideea de aproximaţie, adică *Majoritatea au găsit soluţia*. În asemenea cazuri obişnuim să spunem că *toţi au găsit soluţia*. Un alt moment important e şi faptul că predicatul acestor prepoziţii nu se acordă în număr şi persoană cu structura *cu toţii*. Cf: *Am plecat cu toţii* (Noi); *Plecaţi cu toţii* (Voi); *Să plece cu toţii* (Ei). Şi acesta e un argument că structura *cu toţii* nu e subiect în propoziţie, deoarece se ştie axioma că într-o propoziţie este subiect acel cuvînt care impune predicatului o anumită formă de număr şi persoană.

e) În exemplele *Au plecat douăzeci de colegi; Cît de mulţi absentează!; Destul de puţini măpot înţelege; O astfel de situaţie nu apare frecvent; Ne-au vizitat fel de fel de oameni; Au părăsit universitatea peste treizeci de studenţi* ş.a. prepoziţia ***de*** nu se grupează cu subiectul şi nu impune acestuia restricţii de caz. Subiectul (substantival sau pronominal, precedat de un numeral cardinal „complex”, de un adjectiv anaforic invariabil sau de o locuţiune adjectivală şi de structuri de gradare) îşi păstrează caracteristica sintactică a unui subiect prototipic, fiind în cazul nominativ.

În concluzie, menţionăm că oricîte situaţii deosebite s-ar putea aduna pentr ilustrarea tezei că subiectul poate fi exprimat şi prin alt caz decît nominativul, ele ar reprezenta o infimă minoritate faţă de situaţia generală. De aceea, credem că la predarea subiectului se poate menţine regula cunoscută şi recunoscută că subiectul se exprimă printr-un substantiv sau substitut al acestuia în cazul nominativ (numărul de greşeli comise la analiză sintactică credem că ar fi mai mic). Din practica analizei pe text, se poate afirma că puţinele situaţii care par că se depărtează de la această regulă pot fi explicate de la caz la caz.

4. Tipuri de subiect

<u>După prezenţa sau absenţa expresiei sale lexicale în propoziţie</u>, subiectul se clasifică în:

- **subiect exprimat** [97]– prezent în propoziție la modul concret care, la rîndul său, poate fi clasificat după:

b) structura formei şi a expresiei sale:

*** Subiect simplu**, constituit numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, însoțită sau nu de articol ori printr-o locuțiune: *Unii sînt absenți.; De la colț au apărut doi.*

Simplu este şi subiectul precedat de adverbe de genul *nu, şi nici* etc.: *Chiar şi Vasile este vulnerabil* [pe lîngă toți ceilalți, a făcut şi Vasile]*; Nu Ion este student; Nici Elena n-a venit; Numai Ecaterina a rezolvat problema* [există măcar o persoană care a rezolvat] etc. Ataşarea adverbelor modifică informația semantică a ansamblului propozițional, deşi sub aspect sintactic nu modifică organizarea propoziției. Acesta şi reprezintă motivul pentru care adverbul se grupează cu substantivul subiect.

*** Subiect compus (complex),** exprimat prin îmbinări nedezmembrabile de tot soiul (cu excepția locuțiunilor). Aceste subiecte sînt formate din îmbinări libere de cuvinte, care, eventual, sînt concepute ca un tot întreg semantic. Un asemenea subiect se stabileşte convențional, pe baza sensului elementelor constitutive. Vom trece în revistă cîteva tipuri de subiecte compuse.

- Substantive sau pronume precedate de prepoziția *de* plus *alde: Între aceştia din urmă erau de-alde bătrînul Alecu Forăscu* (=„oameni de teapa sau ca bătrînul boier Forăscu)*, poreclit Tololoi* (I. Creangă).

- Îmbinări din două sau mai multe substantive, denumind instituții, organizații obşteşti, asociații etc.: *Universitatea de Stat „Al. Russo" sărbătoreşte...;*

- Diverse îmbinări: *Douăzeci de studenți sînt restanțieri; Din doi unul dovedea, // Din doi unul jos cădea* (V. Alecsandri); *Fieştecare dintre noi se cumpănea în toate chipurile, pentru ca să nu se prăvale brişca* (V. Alecsandri); *Mii de fluturi mici albaştri, // Mii de roiuri de albine // Curg în rîuri sclipitoare* (M. Eminescu); *Nică al lui Constantin al Cozmei din Humuleşti se duce şi el cu talpele beşicate pe urma lui Oşlobanu* (I. Creangă); *Patru minus doi fac doi* etc.

- O parte de vorbire precedată de un adverb de mod de precizare, de întărire sau de exclusivitate): *Chiar el l-a întîlnit; Tot bumbacul e mai bun; Numai Mihai a rezolvat problema.*

- Îmbinări formate dintr-un substantiv sau pronume în nominativ plus un substantiv în acuzativ precedat de conjuncția *şi* plus prepoziția *cu* sau numai pepoziția *cu* (eventual, locuțiunea *împreună cu*). Acest subiect are misiunea de a arăta că la realizarea unei acțiuni (sau situații) iau parte, concomitent şi în măsură egală, două sau mai multe persoane: *Şi caii lunecau şi se duceau de-a rostogolul şi eu cu Dumitru mergeam zgribuliți şi plîngeam în pumni de frig* (I. Creangă); *Soarele acum asfințise şi luna împreună cu stelele se arătaseră pe cer* (V. Alecsandri); *Femeia lui Ipate şi cu baba cînd se trezesc din amețeală, nici tu drumeț, nici tu copil, nici tu nimica* (I. Creangă); *Şi Nic-al lui Costache, duşmanul meu, şi cu Toader al Catincăi, alt hojmălău, au trecut pe lîngă mine, vorbind cu mare ciudă* (I. Creangă).

Notă 1: Elementul al doilea al subiectului compus poate fi confundat cu un complement sociativ. Distincția o facem orientîndu-ne la numărul verbului-predicat: *Lăpuşneanu mergea alături cu vornicul Bogdan* (complement sociativ)*, amîndoi călări pe armăsari turceşti* (C. Negruzzi).

*Notă 2***:** Dacă substantivele se leagă între ele numai prin conjuncția coordonatoare *şi,* vom avea de a face cu subiecte omogene, şi nu compuse.

Ar fi greu să se stabilească măcar aproximativ toate tipurile eventuale de subiecte compuse, întrucît posibilitățile combinatorii ale cuvintelor în limba noastră sînt inepuizabile. La bază delimitării acestor subiecte este principiul logico-semantic: *Altul este al tău nume, / Alții ochii tăi acum, / Numai eu, rămas acelaşi, / Bat mereu acelaşi drum* (M. Eminescu); *Tustrei feciorii babei îmblau în cărăuşie* (I. Creangă). Partizanii unei analize sintactice „prea analitice", prea

[97] Verbele personale contractează, în mod necesar, o relație de interdependență cu un subiect, care vine să umple această valență sau acest „gol" semantic, subiectul fiind un „complement" necesar şi unic ce se înscrie în conigurația actanțailăa verbului, a numărului lui de valențe.

morfologizate ar dezmembra îmbinările de mai sus în subiecte şi atribute. Un asemenea exces de zel nu-i recomandabil, cînd e vorba de „a face sintaxă", căci principalele categorii sintactice echivalează cu cele semantice.

***Subiect multiplu (subiecte omogene),** alcătuit din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare: *Nisip, cenuşă şi lut // Sînt un trecut?* (T. Arghezi); *Inul şi cînepa au crescut mari.*

Notă: O situație specială o au conjuncțiile adversative, care, chiar şi în absența verbului, presupun coordonare între propoziții: *Astăzi soare, dar vînt; La examen a reuşit Ion, ci nu Vasile* etc.

Condițiile omogenității: Să determine unul şi acelaşi cuvînt; să răspundă la una şi aceeaşi întrebare, să îndeplinească una şi aceeaşi funcție sintactică; să fie legate între ele prin coordonare; să facă parte din aceeaşi noțiune - gen.

c) după numărul expresiilor sale:

* subiect **cu expresie unică** (exemplele de mai sus);

* subiect cu două expresii: **subiect pleonastic** (**subiect dublu exprimat** / **subiect reluat** sau **anticipat).** Există 4 tipuri de subiect pleonastic:

1) o expresie de bază, fundamentală, reprezentată printr-un substantiv sau un pronume demonstrativ, şi o expresie accesorie, reprezentată printr-un pronume personal de pers. a III-a, singular şi plural, care anticipează sau reia conținutul expresiei de bază, realizînd astfel o echivalență de ordin valoric: *Vine el tata diseară!: Te căptuşeşte ea Mărioara acuş!* (I. Creangă); *Virtutea pentru dînşii ea nu există* (M. Eminescu); *Ştie el tata; A veni el iară vremea noastră, s-a ridica el iară neamul nevoii* (B. Istru); *Dacă inteligența mea medita încă la moticul pentru care Dostoevski alesese frumusețea pentru a mîntui lumea, şi nu adevărul, îmi dau seama că inima mea, **şi ea**, alesese.*

Pronumele ajunge adesea să piardă legătura cu subiectul pe care-l reprezintă, nemaifiind în mod necesar acordat în gen şi număr cu acesta, încît în vorbirea populară: *A veni **el** mama şi-ai s-o pățeşti; Ei las, bre, că mi-a veni **el** apa la moară.*

2) Tot o reluare a subiectului este în realitate pronumele aşezat după predicat din construcții cu verbul la persoana I sau a II-a: *Vii tu pe la mine şi-ai să vezi! Văd eu uşa; Venim şi noi; Ajung şi eu acolo* etc. Aici subiectul, deşi inclus în forma verbului, e reluat prin pronumele *tu*, iar verbul e pronunțat cu o intonație specială. Construcția are valoare afectivă, exprimînd amenințarea.

Valoarea afectivă pregnantă a unor asemenea construcții vine, pe de o parte, de la dublarea subiectului, iar, pe de altă parte, de la topica vădit încălcată. Deşi predicatul este scos în fruntea propoziției, accentul cade nu pe el, ci pe subiectul redat prin pronume: *Ochilă se ia şi el după Harap-Alb* (I. Creangă); *Harap-Alb vede el bine unde merge treaba* ... (I. Creangă). E un tipar emfatic, cu efect de insistență.

** Profesorul de română despre care m-ai auzit adesea pomenind, acela e omul care uneşte talentul cu moralitatea.*

** Că este foarte impertinent, faptul (aceasta) nu este o noutate pentru mine* (reluarea propoziției subiective).

Reluarea afectivă a subiectului reprezintă diverse tipuri în ce priveşte conținutul semantic. Astfel, reluarea afectivă poate să exprime:

* amenințarea: *Vine el tata şi-ți arată;*

* convingerea: *Ştiu eu ce trebuie să fac;*

* speranța: *Va veni el vremea noastră;*

* concesia: *Se ostenesc ei, dar nu prind nimic.*

Procedeul este de proveniență populară şi familiară, este caracteristic limbii vorbite şi are, de cele mai multe ori, o valoare afectivă. C. Dimitriu explică apariția unui asemenea subiect prin dorința vorbitorului de a sublinia subiectul. Necesitatea sublinierii subiectului este motivată mai ales atunci cînd între subiect şi pronume apar diverse intercalări. „Distanța" dintre subiect şi

predicat dă impresia vorbitorului că interlocutorul „a uitat" subiectul se de aceea îl reaminteşte. Alteori accentuarea în context a verbului care principial este predicat face ca pronumele-subiect să rămînă în umbră, astfel încît vorbitorul simte nevoia să-l precizeze printr-un substantiv (p. 1269).

În faţa subiectului reluat apare uneori adverbul de mod de întărire *ş*[98]*i*: *Ion, nemaiprimind răspuns, a plecat şi el acasă; **Părinţii** fetei îşi puneau **şi ei** această întrebare.*

Reluarea subiectului se poate face şi printr-un pronume demonstrativ: *Omul care munceşte organizat şi eficient acela se descurcă în viaţă*.

Notă: Uneori subiectul poate fi repetat în aceeaşi propoziţie când este la o distanţă prea mare faţă de verb şi legătura dintre acestea se poate pierde: ***Tata**, care suferise atâta în timpul războiului şi apoi din cauza pierderii fratelui meu mai mare, **tata** îşi pierduse memoria.* Această construcţie este rezervată limbajului familiar.

O altă situaţie în care subiectul apare repetat, nejustificată nici de distanţa faţă de verb, nici de insistenţa afectivă, se întâlneşte numai în vorbirea populară, aparţine deci unui limbaj neîngrijit şi este nerecomandată: **Cum cine? Ana, care stă la colţul străzii, aia **care** are **ea** doi băieţi gemeni.*

Notă: Unii specialişti consideră că subiectul dublat este de fapt o apoziţie (Drăgan).

d) după natura expresiei sale:

*** subiect intern** exprimat printr-un substantiv care face parte din acceeaşi sferă semantică cu verbul-predicat sau care dispune de un radical asemănător cu al acestuia (e specific vorbirii populare şi folosit în operele unor scriitori): *Cerul tună; Unde sapă sapa locul, / Sare din pământ norocul* (T. Arghezi);

*** subiect extern**, exprimat prin substantive care nu fac parte din aceeaşi sferă semantică cu verbul-predicat şi dispun de un radical diferit de al acestuia: *A venit toamna.; Nucile cad.*

- **subiect neexprimat,** caracterizat prin absenţa expresiei sale în propoziţie[99]. El este fie dedus din context, fie amintit mai înainte:

  *** subiect inclus** ce se conţine în forma morfologică de număr, persoană a verbului-predicat. Suprapunerea sferei protagoniştilor comunicării cu cea a protagoniştilor enunţului lingvistic face de prisos – în condiţiile flexiunii bogate, distinctive a verbului limbii române – trecerea persoanei gramaticale, marcată desinenţial, într-o expresie sintactică[100]: *Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ţi-am spus să te-astîmperi?* (I. L. Caragiale).

Subiectul inclus apare adesea în dialog: partenerii, aflîndu-se faţă în faţă nu simt necesitatea de a se indica reciproc (cu excepţia cazului cînd vorbitorii intenţionează să scoată în relief persoana în cauză. Şi pentru persoanele I şi a II-a, dată fiind omonimia unora dintre formele verbale, sarcina dezambiguizării se transferă de la contextul verbal la cel situaţional şi contextual.

---

[98] *Aplicaţie*: Studenţii amintesc 5 funcţii ale lui *şi*: conjuncţie copulativă, adversativă, conclusivă, pronume reflexiv, adverb.

[99] Pentru justificarea neexprimării subiectului prin părţi de vorbire, reamintim că în funcţia sintactică de subiect se poate identifica persoana care se impune predicatului. Deci forma flexionară de persoană de la verbul-predicat trimite la persoana gramaticală a subiectului. Altfel spus, cînd vorbitorul nu doreşte să insiste asupra subiectului – numele – subiect, existent, poate fi lăsat neexprimat, întrucît persoana reală a acestuia poate rezulta din mărcile pentru persoană.

În această ordine de idei, menţionăm că limba română aparţine tipului de limbi pro-drop, adică limbi care admit neexprimarea subiectului, fie că acesta este recuperabil contextual (din contextul lingvistic sau situaţional), fie că rămîne parţial recuperat sau chiar nerecuperat (în cazul subiectului nedeterminat).

[100] Subiect inclus înseamnă transferarea integrală a informaţiei procurate de primul actant asupra verbului, prin fenomenul de acord. De menţionat că omisiunea e prezentă şi în cazul formelor verbale omonime (*am citit, tai, sui, contribui, atribui* etc.), sarcina dezambiguizării transferîndu-se de la contextul imediat al verbului la cel situaţional sau larg textual.

Notă: Subiectul inclus gramatical primeşte expresie pronominală cînd vorbitorul îl încarcă cu o anumită valoare stilistică, cu rol activ în dezvoltarea semnificaţiei poetice în enunţuri artistice, cînd vrem să punem în relief subiectul, pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză sau pentru a exprima anumite nuanţe afective: *Străin la vorbă şi la port / Luceşti fără de viaţă, / Căci eu sînt vie, tu eşti mort/ Şi ochiul tău mă-ngheaţă* (M. Eminescu); *Te-oi duce eu, Sînziană, eu, care venisem să ucid zmeul; Eu străjuiesc aici, voi la ferestre; Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreau... şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi* (C. Negruzzi); *Dar cum ai vrea să mă cobor? / Au nu-nţelegi tu oare / Cum că eu sînt nemuritor, / Şi tu eşti muritoare* (M. Eminescu); *Noi nu ne înţelegem: voi vreţi a noastră limbă / S-o înnoiţi, surpîndu-i temeiurile vechi!* (A. Mateevici).

Cind verbul este la imperativ, subiectul ramine totdeauna *inclus: Incearca acum, daca zici ca nu ti-e frica, relua cea dintii. Ghiceste. Care-i tiganca?* (M. Eliade). Identitatea sa concret-lexicală poate fi transferată unui vocativ, pronominal, de persoana a II-a, sau substantival, care rămîne în afara unei funcţii sintactice propriu-zise. Cf. *Tu, iartă-mă, fecioaăa, tu, caprioara mea!* (N. Labis)

*** subiect subînţeles** (deductibil) este subiectul neexprimat corespunzător unui predicat de persoanele a III-a şi a VI-a, subiect a cărui recuperare semantică este integrală şi se obţine în exclusivitate anaforic, prin trimitere la o sursă referenţială exprimată anterior[101], adică e cunoscut din propoziţiile anterioare şi reprezentat prin pronumele personal de persoana a III-a, singular şi plural: *Dumneata nu-l cunoşti pe Simeon; Totdeauna a fost niţel scrîntit* (G. Călinescu*); Stă CASTELUL singuratic, oglindindu-se în lacuri, / Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri; / Se înalţă în tăcere dintre rariştea de brazi, / Dînd atîta întuneric rotitorului talaz.* (M. Eminescu). Principiul economiei limbii şi exigenţe ale organizării stilistice a enunţului lingvistic determină limitarea la o singură exprimare lexical-sintactică a unei aceleiaşi realităţi extralingvistice. În consecinţă, dacă identitatea lui concret-lexicală este cunoscută dintr-un enunţ imediat anterior sau dintr-o parte a enunţului în desfăşurare sintagmatică, unde a putut ocupa diferite poziţii sintactice, subiectul nu mai primeşte expresie sintactică.

Notă: Dacă subiectul se realizează explicit şi în relaţie cu alt predicat din acelaşi enunţ, fiind redundant, primeşte relief stilistic, iar, în textele literare, se impune ca semn marcat în dezvoltarea semnificaţiei artistice: *<u>Toţi</u> nu mai sînt / <u>Toţi</u> au plecat, de cînd ai plecat, / <u>Toţi</u> s-au culcat* (T. Arghezi).

În ce priveşte cuvîntul subînţeles ca subiect, deosebim două situaţii:

1. Acesta are aceeaşi funcţie (subiect) şi în propoziţia (precedentă sau succedentă) în care apare ca exprimat: *După ce şi-au făcut lecţiile, copiii mei se uită la televizor.*

2. Cuvîntul subînţeles ca subiect are altă funcţie sintactică în propoziţia în care apare: *Cînd l-am văzut prima dată pe campion, nu m-a impresionat în mod deosebit; Lui Ionel îi place înotul şi de aceea merge zilnic la bazin; Cărţile lui Mihai sînt curate, pentru că are grijă de ele.*

După sensul gramatical pe care-l exprimă:

*** subiect determinat**, cînd trimite precis la obiectul gramatical denumit (fiinţă, lucru, fenomen); sfera lui semantică se înscrie în limitele informaţionale date, precis determinate sau determinabile în contextul extralingvistic al enunţului;

*** subiect nedeterminat**, cînd nu trimite precis la obiectul gramatical denumit sau la persoana reprezentată, avînd un caracter general; cînd nu este cunoscut ca autor sigur al acţiunii verbului-predicat sau ca destinatar al atribuirii unei calităţi: *Nu ştii de unde sare iepurele; Să fim serioşi!* Acesta, la rîndul său, poate fi:

*** <u>subiect general</u>** – identitatea lui semantică este deschisă; poate primi datele concrete ale oricărui subiect extralingvistic, variabil odată cu schimbarea protagoniştilor procesului de comunicare lingvistică: *Ce e rău şi ce e bine // Tu te-ntreabă şi socoate*. (M. Eminescu). *Bine faci,*

[101] În raport cu subiectul inclus, a cărui identificare referenţială este deictică, în cazul subiectului subînţeles, identificarea este anaforică.

bine găseşti; Ai carte, ai parte; *Când **eşti** tânăr, **crezi** că bătrâneţea şi moartea sunt pentru alţii.N-**ai** carte, n-**ai** parte.Nu **ştim** niciodată când **ne** vine rândul să murim.* (Prezent mai ales în proverbe, el poate fi denumit aici **subiect gnomic**). Subiectul nedeterminat se poate concretiza în substantive al căror conţinut este general, identitatea lui semantică e deschisă şi ar putea fi atribuită întregii serii de referenţi corespunzători clasei numite. Cf. *Cînd n-are omul noroc n-are ...*

*** subiect neidentificat** – identitatea semantico-sintactică a subiectului rămîne necunoscută sau este lăsată necunoscută, întrucît nu prezintă interes pentru protagoniştii actului verbal: *Bate la uşă; Scrie la ziare; Au scos unt pe la două*. Aşadar, uneori vorbitorul nu este interesat de cine face acţiunea. Ea poate fi făcută de oricine şi în acest caz, subiectul său nu este exprimat deloc: *Spunea astăzi la radio că va ploua toată săptămâna; Vezi că bate la uşă*.

Subiectul nederminat este un tip de subiect care se şi aseamănă, dar şi se deosebeşte de toate celelalte tipuri de subiect existente în română. De obicei, subiectul nedeterminat nu se exprimă prin părţi de vorbire (la fel ca cel inclus sau subînţeles) şi rezultă din mărcile pentru persoană şi număr de la verbul-predicat (cf. *Nu ştii* (*tu* – subiect nedeterminat) *de unde sare iepurele* şi *Tu, băiete, afirmi, dar nu ştii* (*tu* – subiect inclus) *că viaţa e frumoasă*). Deosebirea constă în faptul că subiectul inclus sau subînţeles trimit la persoane reale (locutor, interlocutor etc.), iar subiectul nedeterminat trimite la persoane generale, adică la oricine se află în situaţia avută în vedere de predicat. Foarte rar, subiectul nederminat se exprimă prin părţi de vorbire, mai exact, prin cîteva substantive care pot avea „valoare generală" (*tînăr, om, mamă* etc.) sau printr-un pronume: *O fi viaţa chin răbdat / Dar una ştiu: ea ni s-a dat / Ca s-o trăim* (G. Coşbuc) – *noi* = orice vorbitor.

Această „nedeterminare" a subiectului obţinută prin neexprimarea subiectului personal a avut ca efect crearea unor verbe de sine stătătoare caracterizate prin absenţa poziţiei subiect, diversificîndu-se sintactico-semantic două unităţi verbale. Cf. *Îmi zice Ion; Îmi spune Ion; Mă cheamă Ion*, unde verbele *zice, spune, cheamă* actualizează sensul „a se numi", diferit de al sensului verbului corespunzător cu poziţia subiectrului „acoperită".

- **subiect suspendat** (nominativ suspendat). Mai ales în comunicarea orală, datorită intervenţiei unor factori extralingvistici (starea afectivă a subiectului vorbitor etc.) sau lingvistici (dislocarea sintactică), relaţia dintre un subiect iniţial (sau un termen gîndit astfel sub aspect sintactic) şi verbul-predicat se întrerupe, generînd un *anacolut.* Verbul-predicat se constituie singur (dacă e un verb impersonal) sau cu un alt nume (pronume), devenit subiect, într-un nucleu predicaţional, iar ceea ce a fost într-un prim moment subiect rămîne în afara nucleului predicaţional, rămîne un subiect suspendat în *nominativus pendens*: ***El** iar, privind de săptămîni, / Îi cade dragă fata* (M. Eminescu); ***Ea**, cînd a aflat vestea, i s-a făcut rău ...; **Eu**, dacă mă gîndesc, îmi place piesa.*

***Fetele** împăratului întîmplîndu-se de faţă cînd a lovit spînul pe Harap-Alb li s-a făcut milă de dînsul* (I. Creangă); ***Muierea** limbută, gura ei făcută ca toaca să turuiască* (I. Zane).

*Eu sînt medic şef şi **cine** nu se supune indicaţiilor mele în douăzeci şi patru de ore îi fac ieşirea* (P. Săculdeanu); *Cine-au scornit urîtul // Nu-l înghiţă pămîntul!; Cine-au îndrăgit străinii, /Mînca-i-ar inima cîinii!* (M. Eminescu)[102].

În exemplele de mai sus, discontinuitatea de tip anacolutic constă în modificaări în plan sintactic, cauzate de părăsirea proiectului „iniţial" de discurs. Pronumele (*el, ea, eu*) în nominativ, care ar trebui să îndeplinească – potrivit normei literare – funcţia de subiect al unui predicat (următor) rămîne suspendat, iar verbul-predicat, care apare în context are un alt nume – subiect.

- **Subiect gramatical** e partea principală de propoziţie care *denumeşte obiectul gîndirii noastre* despre care afirmăm sau negăm ceva cu ajutorul predicatului şi *stă în cazul nominativ.*

[102]Omisiunea subiectului, intenţionată sau neintenţionată, creînd sau necreînd ambiguitate, cu efecte stilistico-pragmatice evidente sau mai puţin evidente, cu intenţia de a pune în prim planul interesului comunicativ subiectul sau, dimpotrivă, de a-l marginaliza, este posibilă numai şi numai pentru că sistemul sintactic al limbii române o permite.

- **Subiect logic** este partea principală de propoziție care numește agentul acțiunii denumite de verbul-predicat şi poate sta şi în cazurile oblice. Dacă subiectul logic e obiectul gîndirii noastre şi stă în c. N., el coincide cu subiectul gramatical.

Neconcordanța dintre subiectul gramatical şi cel logic:

c) Cînd verbul-predicat e la diateza pasivă: *Toate exemplarele au fost capturate de vînători* (compl. de agent).

b) Unii lingviști consideră că subiectul logic îşi face apariția şi în propoziții impersonale care arată diferite stări fiziologice sau psihologice ale cuiva, cum ar fi: *Mi-i foame; Mi-i sete; Mi-i somn* etc. În aceste propoziții nu există subiect gramatical, există numai subiectul logic redat prin pronumele personal în Dativ: *mi-; ți-; i-* etc.: *Nu mi-i foame, nu mi-i sete, / Ci mi-i dor de codrul verde* (Folclor).

Notă: Alți specialişti (a vedea Gh. Constantinescu-Dobridor) înclină a vedea în propozițiile de acest fel două subiecte: unul logic, realizat de pronumele în Dativ şi altul – gramatical, exprimat prin substantive ce se conțin în aceste construcții: *foame, sete* etc. Raționamentul e următorul: *Mi-e foame = Foamea există la mine.* Cu alte cuvinte, analiza sintactică se realizează astfel: *Despre ce e vorba în propoziție? – Despre foame; - Ce afirmăm despre foame? – Că ea există, este; - Şi la cine există? – La mine* (*tine* etc.).

Aşadar, *Mi-e sete; Mi se face dor; Îmi place pictura; Îmi convine de minune*. (subiecte gramaticale: *sete, dor, pictura...*, iar subiectele logice –complemente indirecte în dativ);

** Îmi merge prost; Îmi stă bine; Îmi şade bine*, în care nu există subiecte gramaticale exprimate, doar cel mult nişte subiecte gramaticale subînțelese, foarte diferite, pierdute prin gramaticalizarea construcțiilor şi nemaiamintite în analiza gramaticală (*viața, serviciul, căsnicia* etc.; *pălăria, costumul , haina*) şi subiectele logice, reduse la expresia unui complement indirect în dativ, pron. pers. *îmi*.

** E rău de voi; Este plăcut pentru mine* în care, de asemenea, nu există subiecte gramaticale exprimate (fostele subiecte subînțelese s-au pierdut prin gramaticalizarea construcțiilor şi nu le mai invocăm, chiar la modul abstract), ci numai subiecte logice care corespund formal expresiei unor complemente indirecte în acuzativ: *de voi, pentru mine*.

În viziunea noastră, o asemenea interpretare nu este una edificatoare şi concludentă. În *mi-e foame*, după cum a demonstrat şi I. Iordan, nu este vorba de existența foamei, ci de faptul că cineva este înfometat. Prin urmare aici se vorbeşte despre starea fiziologică a cuiva, şi nu despre existența, ca atare, a foamei. Enunțurile în cauză le considerăm ca fiind impersonale.

5. Momente dificile la identificarea subiectului. Ambiguități şi structuri opace

1. Din motivul că, pe de o parte, în practica lingvistică nu este respectată topica fixă a subiectului de a sta înaitea predicatului şi în fruntea propoziției, iar, pe de altă parte, desinențele cazului nominativ la substantive (cu funcția sintactică de subiect) sînt identice cu cele ale cazului acuzativ (cu funcție de CD), pot să apară unele dificultăți la determinarea justă a subiectului, cînd în propoziție sînt de față două substantive: *Dar ispita o biruia voința; Părinții îşi iubesc copiii.* În asemenea situații trebuie, practic, pornit de la ideea că subiectul este întru cîtva independent în propoziție şi arată de la cine porneşte gîndirea care se îndreaptă spre predicat. CD însă, subordonîndu-se verbului-predicat din propoziție, arată asupra cui se răsfrînge acțiunea pornită de la predicat.

La fel şi în exemplele: *Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă; Gura lumii pămîntul o astupă; Lemnul strîmb focul îl îndreaptă; Ceasul pierdut nici anul nu-l întoarce* etc.

La prima vedere s-ar părea că subiectele gramaticale sînt *osul gol, gura lumii, lemnul strîmb, ceasul pierdut,* căci de la ele a pornit gîndul autorului. Şi într-adevăr, dacă am admite că avem de a face cu nişte construcții pasive ca: *Osul gol nu este mîncat nici de cîini*, îmbinarea *osul gol* ar funcționa drept subiect, iar substantivul *de cîini* – complement de agent sau subiect logic. Anume aşa pare să fi fost raționamentul autorului. Dat fiind faptul că în limba vorbită populară s-a tins şi se tinde mereu spre substituirea construcțiilor pasive cu cele active, proverbele în cauză s-au cristalizat cu forme active, dar cu sens pasiv. În felul acesta, adevăratele subiecte (*osul gol* etc.) au devenit CD

reluate de pronumele atone, iar fostele subiecte logice (*cîinii* etc.) s-au transformat în subiecte gramaticale.

2. În funcție de subiect adesea se atestă şi pronumele relative, printre care şi invariabilul *ce*, care poate apărea şi cu alte funcții sintactice decît subiect: *Moțoc întrebuința creditul, ce (CD) avea la domn, spre împilarea gloatei* (C. Negruzzi); *Canalia liberală a nimicit ideile ce (CD) mi le făurisem despre lume* (M. Eminescu).

3. Subiectul există numai în prototipul de propoziție (propoziția clasică), adică o propoziție bimembră. Existența subiectului în aceste propoziții are legătură cu valențele obligatorii ale verbelor-predicat. Sînt însă o serie de verbe care nu posedă această valență:

*** Verbe impersonale**: *fulguieşte, lapoviţează, se împrimăvărează* etc.

*** Verbe perifrastice** (nu prea numeroase), care, în principiu, nu acceptă subiect în propoziție, întrucît subiectul, care este consumator al valenței obligatorii unice pentru subiect de la verbul-predicat respectiv, face parte din perifraza verbală în atenție. La origine, aceste verbe au aparținut unor propoziții bimembre (cu subiect şi predicat exprimat), dar actualmente – potrivit intenției comunicative a vorbitorului – fostul subiect şi fostul predicat au ajuns să constituie o perifrază verbală cu funcție sintactică numai de predicat, prin care se comunică o stare din natură, o „datare", o stare fiziologică, o stare privitoare la psihicul uman etc. (neavînd importanță dacă în propoziția respectivă există sau nu şi părți de propoziție secundare): ***e cald, e soare, e crăciunul, e ianuarie, se face frig, se lasă ger, (mi-) e foame, (ți) s-a urcat părul în vîrful capului*** etc. O situație particulară din acest punct de vedere au fostele propoziții bimembre (de felul ***nu-i voie, e păcat*** etc.) care astăzi au devenit propoziții monomembre, datorită faptului că fostul subiect şi fostul predicat constituie acum – din punctul de vedere al intenției comunicative a vorbiturului – perifraze verbale-predicat, întrucît verbul *a fi*[103] *(nu-i, e* etc.) din aceste perifraze verbale are o singură valență obligatorie pentru subiect, care este consumată în interiorul perifrazelor de fostul subiect, ce acum este component al perifrazelor verbale respective. Ar fi normal ca aceste perifraze să nu accepte subiect. Cu toate acestea, indiferent de explicație, perifrazele *verbale de felul nu-i voie, e păcat* etc. pot primi un subiect „general" *(asta, lucrul acesta* etc.) în propoziție sau o propoziție subiectivă (*Nu-i voie să cînți*). Prin analogie cu perifrazele verbale-predicat prin asemănarea cu foste predicate nominale de felul *nu-i bine, e sigur, ar fi normal* etc. pot avea subiect „general" în propoziție (*asta nu-i bine/e sigur, ar fi normal* etc.).

În favoarea interpetării componentului postverbal din cadrul acestor construcții ca nume predicativ, pot fi invocate următoarele argumente:

- apariția unor adverbe, greu de explicat în varianta interpretării componentului postverbal ca subiect: *Mi-e rău / bine/ greu / urît* etc.
- paralelismul cu unele adjective de stare fizică sau psihică: *Îmi este lene / frică / groază* etc.
- prezența opoziției static / dinamic (*Mi-e frică / ruşine / silă: Mi se face silă / frică / ruşine; E întuneric / Se face întuneric* etc.).
- posibilitatea gradării acestor substantive numai în această poziție (*Mi-e foarte frig; E foarte întuneric* etc.).

Verbe cu comportament dual: uneori (frecvent) aceste verbe-predicat se folosesc fără subiect : *plouă, vremuieşte* etc., alteori (foarte rar) propozițiile în care aceste verbe funcționează ca predicate au subiect intern: *ploaia plouă, vremea vremuieşte* etc.).

6. Topica subiectului

În privința topicii, se asertează că locul subiectului, este, în principiu, înaintea predicatului (mai aproape sau mai la distanță), dar aceasta nu este obligatoriu: *Şi ultimele **frunze** îngălbenite*

[103] În aceste perifraze, actualmente verbul *a fi* este auxiliar.

*căzură odată cu venirea ploilor de toamnă = Odată cu venirea ploilor, căzuseră şi ultimele **frunze** îngălbenite.* Ordinea depinde de prezența sau absența factorului subiectiv în vorbire, adică de ceea ce vrem să reliefăm în propoziție. În principiu, elementul care apare primul este mai reliefat. Există însă şi situații în care, în limba curentă, ordinea obişnuită este predicat + subiect: *A venit **vara**. S-au copt **fructele**. Îmi place **muzica** clasică. Luni se deschide **expoziția** de icoane pe sticlă. Mă doare **capul** de azi dimineață. Nu mă interesează **colaborarea** cu tine. Îmi displac **conflictele** de orice fel. S-au ciocnit două **trenuri** de marfă.* Este posibilă însă şi antepunerea subiectului, fără ca sensul propozițiilor să se schimbe, diferența este doar de cuvintele pe care vrem să le punem în evidență. Poziția postverbală a subiectului poate duce însă la confuzia acestuia cu complementul direct.

Aşadar, într-o limbă ca româna, caracterizată printr-o mare libertate de topică, subiectul nu face excepție, acceptînd atît antepunerea, cît şi postpunerea față de verb, variație din care se pot obține numeroase efecte stilistice şi pragmatice. Cu toată această libertate, există anumite preferințe de topică, precum şi unele restricții, determiante fie de tipul sintactico-semantic de predicație, fie de tipul de enunț sau de locul propoziției în enunț, fie de apariția subiectului în subrdonare cu anumite particularități de construcție. Unele preferințe pot fi încălcate cu o anumită intenție pragmastilistică.

Postpoziție: - *Îmi place ciocolata; Îmi convine situația* ş.a.
- *Cine sînt eu?; Cînd pleacă ultimul tren?*

Antepoziție: *Ce s-a întîmplat?*

Aplicație

Tinerețea ne înşală poate ea pe noi, dar noi nu putem înşela nicicînd tinerețea. (I. Agârbiceanu);

Un țînțar, nervos şi foarte / Slab de constituție, / în zadar vrea să ia parte / Şi el la discuție (G. Topîrceanu);

Atuncți cînd ți se pare că începe să cînte liniştea ea însăşi (D. Anghel);

Căci toată-a mea viață îți fu ea închinată / Căci alt decît iubirea-ți ea nu avu mai sfînt, / Căci tu eşti încă astăzi dorința-mi neschimbată / Şi visu-mi cel din urmă aicea pe pămînt. (Gr. Alexandrescu);

*Leul văzînd că lupta nu se mai isprăveşte / Trimise la maimuțe, vestita vrăjitoare / Ce **spun** că ştie multe; şi că propocea / Întîmplările toate, după ce trecea*. (Gr. Alexandrescu) – s. nedeterminat

Propoziția subiectivă

1. Definiția propoziției subiective
2. Raportul sintactic dintre propoziția subiectivă şi regentă
3. Tipuri de propoziții subiective
   3.1. Subiective care au în calitate de regent un verb personal
      3.1.1. Elementele de relație
   3.2. Subiective care au în calitate de regent un verb sau o construcție impersonală
      3.2.1. Elementele regente ale subiectivei
      3.2.2. Elementele de relație
4. Anticiparea sau reluarea subiectivei
5. Topica
6. Punctuația
7. Contragerea

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Academiei, 1966.
2. C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*. Sintaxa, Iaşi, Editura Junimea, 1982.
3. E. Theodorescu, *Propoziția subiectivă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972.
4. E. Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative şi ale regentelor acestora* // LL, 1967, nr. 15.
5. M. Rădulescu, *Relația sintactică dintre subiect şi predicat* // LR, 1980, nr. 1.
6. L. Hoarță Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, Iaşi, Editura Cermi, 1999.
7. M. Avram, *Gramatica pentru toți, Bucureşti*, Editura Academiei, 1986.
8. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura VOX, 1996.
9. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 2000.
10. M. Emilia Goian, *Limba română*. *Probleme de sintaxă*, Bucureşti, Editura Recif, 1995.
11. S. Puşcariu, *Limba română, vol. I, Privire generală*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.
12. A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chişinău, Editura Lumina, 1969.
13. N. Matcaş, *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Controverse şi reconsiderări, Chişinău, Editura Lumina, 1978.
14. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.
15. *Sinteze de limba română* (coord. Th. Hristea), Bucureşti, Editura Albatros, 1984.
16. *Dicționar general de ştiințe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1997.

1. Definiția subiectivei

Propoziția care îndeplineşte funcția de subiect al altei propoziții şi răspunde la una din întrebările *cine? ce?* se numeşte ***propoziție subiectivă***[104].

Se pare ***cum că alte valuri***
Cobor mereu pe-acelaşi vad,
Se pare ***cum că-i altă toamnă,***
Ci-n veci aceleaşi frunze cad (M. Eminescu);

E o floare de pe mare, ***cine-i cată-n față*** *moare* (M. Eminescu);

Cine îmbrățişează multe *puține adună;* ***Cine crede*** *că lumea a fost aşa de cînd e dînsa, se înşeală.* (Gh. Ghibănescu).

2. Raportul sintactic dintre propoziția subiectivă şi regentă

O problemă care a suscitat discuții este aceea dacă propoziția subiectivă poate fi încadrată sau nu în categoria subordonatelor, ceea ce implică recunoaşterea existenței corespondenței dintre o

[104]Profesorul va releva faptul că în literatura de specialitate pot fi întîlnite şi alte definiții. Bunăoară, în *Dicționar general de ştiințe ale limbii* atestăm următoarea definiție: „Tip de propoziție subordonată, necircumstanțială apărînd în poziția sintactică a subiectului, deci constituind unul din termenii posibili ai clasei de substituție a subiectului" (p. 485).

parte principală de propoziție – subiectul – şi o propoziție subordonată, deci secundară în planul frazei – propoziția subiectivă.

În literatura de specialitate, cînd se vorbeşte despre limitele corespondenței dintre părțile de propoziție şi propozițiile corespunzătoare, este amintit, ca o primă deosebire, faptul că în timp ce subiectul, ca parte de propoziție, este **parte principală**, propoziția subiectivă nu este propoziție principală, ci **propoziție secundară**, **subordonată**[105].

Pentru unii cercetători, propoziția subiectivă este subordonată, deoarece, în primul rînd, în cadrul frazei, are o importanță mai mică decît regenta ei şi, ca urmare, poate fi comutată – principial - cu zero[106], iar, în al doilea rînd, subiectivele, în calitate de propoziții secundare, conțin un element de relație subordonator în frază. Alți cercetători relevă că înscrierea subiectivei printre subordonate este justificată nu numai prin elementele introductive, ci şi din punct de vedere structural, deoarece predicatul domină subiectul[107].

Ultimul timp, în literatura de specialitate şi-a făcut loc şi opinia potrivit căreia raportul sintactic de inerență transpare şi în limitele frazei, între propoziția subiectivă / predicativă şi regentele acestora. Astfel, propozițiile subiective, ca şi cele predicative, „n-ar trebui să fie încadrate la subordonate, ci ar trebui să constituie o categorie aparte, care să fie numite propoziții inerente". Această idee se poate fundamenta şi după gradul de coeziune dintre subordonată şi regentă, pe locul întîi situîndu-se „predicativele şi subiectivele, care au caracter de inerență datorită insuficienței de conținut a regentelor". Aprecierea că raportul de inerență se întâlneşte nu numai în propoziție, ci şi în frază este tot mai des întâlnită, condiție sine qua non între propoziția subiectivă şi regenta ei: „în ciuda aspectelor care o deosebesc de subordonată, propoziția subiectivă se aseamănă cu subordonatele din punct de vedere formal: este introdusă printr-un conectiv subordonator". Cercetătorii care opinează că între subiect şi predicat există un raport de interdependență încadrează subiectivele în sfera propozițiilor nonomisibile şi deci cu o importanță egală în cadrul frazei cu a subiectului în cadrul propoziției[108]. Aşadar, subiectivele nu adaugă, pur şi simplu, diferite informații de natură semantică şi gramaticală, ci aduc compliniri indispensabile, din punct de vedere gramatical, propozițiilor regente, ale căror subiecte sînt.

Considerăm că propozițiile subiective nu sînt propoziții subordonate[109], ci trebuie considerate propoziții „inerente", pentru că aceste propoziții nu pot fi omise din enunț, fără ca acesta să sufere din punctul de vedere al informației semantice şi gramaticale transmise. „Subiectiva, întocmai ca şi corespondetul ei din plan propozițional, subiectul, aduce compliniri indispensabile din punct de vedere semantic şi gramatical propoziției regente" [L. Hoarță Lăzărescu, ***Probleme de sintaxă a limbii române***, Iaşi, Editura Cermi, 1999, p. 58-59]. Altfel zis, subiectul este o parte principală[110] de propoziție, iar propoziția subiectivă - o propoziție inerentă.

---

[105] A se vedea, în acest sens: *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Academiei, 1966, p.255.

[106] A se vedea C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*. *Sintaxa*, Iaşi, Editura Junimea, 1982, p. 123.

[107] A se vedea E. Theodorescu, *Propoziția subiectivă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972, p. 112.

[108] E. Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative şi ale regentelor acestora* // LL, 1967, nr. 15, p. 167-177*;* M. Rădulescu, *Relația sintactică dintre subiect şi predicat* // LR, 1980, nr. 1, p.11-26.

[109] Deşi subiectiva are mărcile unei propoziții secundare, fiind introdusă prin elemente subordonatoare – *conjuncții subordonatoare, pronume şi adjective pronominale, adverbe relative* etc.

[110] (În legătură cu termenii „părți principale de propoziție" şi „părți secundare de propoziție", profesorul va veni cu unele precizări.) Tradițional, majoritatea părților de propoziție au fost grupate *ierarhic* în două categorii:

a) părți de propoziție „**principale" –** subiectul şi predicatul **-,** care constituie minimul necesar pentru existența propoziției, reprezintă esența ei, constituie nucleul în jurul căruia se grupează „părțile secundare" ale unei propoziții dezvoltate;

b) părți de propoziție „**secundare"**, care nu sînt elemente indispensabile în alcătuirea unei propoziții şi constituie completări ale nucleului propoziției, se grupează în jurul celor „principale" şi le complinesc înțelesul, subordonîndu-se acestora.

Distincția părților de propoziție în „principale" şi „secundare" este o distincție exclusiv gramaticală şi nu vizează importanța acestora în cadrul comunicării. Din acest al doilea punct de vedere, fiecare dintre „părțile secundare" poate avea o însemnătate mai mare decît oricare „parte de propoziție principală" (depinde de intenția vorbitorului de a evidenția prin accent şi intonație o anumită „parte secundară" de propoziție): *<u>Pe tine</u> te iubesc.; <u>Acolo</u> vreau să plec.;*

3. Tipuri de subordonate subiective

În funcție de natura predicatului din regentă, distingem două tipuri de subordonate subiective:

3.1. Subiective care au în calitate de regent un verb personal

Primul tip de subiectivă corespunde subiectului-ființă, autor al acțiunii verbului-predicat din propoziția regentă exprimat printr-un verb personal. Cu alte cuvinte, subiectiva indică ființa sau lucrul care efectuează o acțiune, suferă un proces sau poartă (are) o însuşire sau o caracteristică exprimată de predicatul verbal sau nominal din propoziția regentă. Ea răspunde la întrebarea *cine*? (mai rar *ce?*). De exemplu:

Cine îşi închipuie Spania numai cu mantile, castagnete, Carmene, lupte cu tauri şi serenade *se înşală profund* (M. Ralea); ***Cine se măsoară cu alții de dimineață pînă seara****, nu e om mare şi nici nu va putea să fie* (N. Iorga); *Nu e elocvent* ***cine e totdeauna elocvent*** (N. Iorga); ***Ce-i căciulă*** *nu-i tulpan* (Iuliu Zanne); ***Ce e nou*** *e şi frumos;* ***Cine dă din mîini*** *nu se îneacă*.

Elementul esențial în aceste propoziți subiective este pronumele prin care sînt introduse (întrucît ele țin locul persoanei care face acțiunea sau care are caracteristica exprimată de predicatul regentei).

Verificarea funcției de subiect a acestor propoziții se poate face prin înlocuirea lor cu un subiect exprimat printr-un substantiv sau prin pronumele demonstrativ *acela* (*aceea*). Altfel zis, se recurge la funcția sintactică a corelativului. Dacă elementul corelativ lipseşte, el este restabilit din context, iar apoi se stabileşte funcția lui sintactică cu ajutorul întrebărilor. Dacă acest cuvînt este subiect (la schimbarea numărului lui, se va schimba şi numărul verbului-predicat), atunci şi propoziția este subiectivă. Or cuvintele echivalente semantic sînt echivalente şi funcțional.

De exemplu:

Cine ştie carte (=”acela”) *are patru ochi* (Aceia **au** patru ochi);

Ce-a fost verde (=”aceea”) *s-a uscat* (Acelea s-**au** uscat);

Nu-i frumos ***cine se ține*** (=”acela”), / *Ci-i frumos* ***cui îi stă bine*** (=”acela”). (Aceia nu **sînt frumoşi**);

Cine se scoală de dimineață (=”acela”) *departe ajunge* (Aceia departe **ajung**);

Oricine îl vede (=”acela”) *rămîne uimit* (Aceia rămîn uimiți);

Cui i-am spus (=”acela”) *rămîne de aceeaşi părere* (Aceia rămîn de aceeaşi părere);

Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară aşa de mare şi bogată ca aceea (=”acela”) *are voie, din partea mea, să se ducă...* (I. Creangă) (Aceia **au** voie).

Notă: Vizavi de conținutul exprimat de subiective, putem releva şi sensul accesoriu pe care acestea îl pot avea uneori. Este vorba de o cumulare funcțională, ca urmare a experienței extralingvale a purtătorilor de limbă, chiar a unor „tradiții” de actualizare logico-semantică a anumitor sensuri. Astfel, subiectivele introduse prin *cine* (mai rar prin *ce, care*) pot indica, pe lîngă „obiectul” care efectuează acțiunea exprimată de predicatul verbal din regentă şi condiția necesară pentru îndeplinirea acestei acțiuni, timpul sau cauza ei:

Cine n-are frumoasă *pupă şi mucoasă* (=Dacă cineva n-are frumoasă, pupă şi mucoasă) (Iuliu Zanne);

Cine nu deschide ochii *deschide punga* (=Dacă nu deschizi ochii, deschizi punga);

Cine dă cu capul de pragul de sus *vede pe cel de jos*;

Cine are putere *taie şi spînzură;*

Cine are viață *scapă*;

Care va miezu *să spargă nuca*;

Ce intră în pămînt *curînd se uită* (I. Zanne);

Frumoasă a fost vacanța noastră. Aşadar, din punct de vedere informativ, toate părțile de propoziție sînt la fel de importante, deoarece fiecare transmite o anumită informație (în orice propoziție distingem două tipuri de informație: veche sau cunoscută deja şi nouă, necunoscută). Reieşind din acest postulat, uşor putem demonstra că părțile secundare se încadrează, de obicei, în categoria cuvintelor care aduc informație nouă şi deci sînt mai importante decît aşa-zisele „părți principale”.

***Cine s-a fript cu ciorbă** suflă şi în iaurt.*

3. 1. 1 Elementele de relaţie

Subiectivele al căror regent este un verb personal sînt exclusiv pronominale. În asemenea cazuri, pronumele sau adjectivul pronominal nu este un simplu element conectiv, ci are (în calitatea sa de pronume) o funcţie sintactică în propoziţia pe care o introduce.

Propoziţiile subiective pot fi introduse prin:

- pronume sau adjective pronominale relative (simple sau compuse): *care, ce, cine, cîţi, cîte, cel ce, cel care, ceea ce, cele ce*[111] etc. De exemplu:

Cine (subiect) ***nu înţelege lupta aceasta de trei ori sfîntă** trebuie să se coboare la locul potrivit cu gradul lui de înţelegere* (L. Rebreanu);

***Cine împarte** parte-şi face; **Cine se pripeşte** se pîrleşte; **Cine se bucură la avere** ia fără plăcere; **Ce intră-n gură** nu e păcat; **Ce-i în inima treazului** stă în gura beatului; De-ar fi lăsat Dumnezeu // **Ce iubeşti** să fie-al tău;*

***Cîte zbor** nu se mănîncă; **Cel ce seamănă puţin**, puţin şi adună;*

***Cel ce în astă lume a dus numai durere** // Nimic n-are dincolo, căci morţi sînt cei muriţi* (M. Eminescu); *Şi apoi **ceea ce face Vasile Baciu** e strigător la cer* (L. Rebreanu); ***Ceea ce-nconjoară mulţimea** i-o romantică copilă* (M. Eminescu).

Pronumele relative completează clasa jonctivelor, şi anume a cuvintelor conjunctive - unităţi lexicale semnificative, care îşi păstrează sensul lor lexical, proriu părţilor de vorbire de la care provin. Datorită acestui fapt, cuvintele conjunctive îndeplinesc funcţii sintactice în propoziţie, adică sînt părţi de propoziţie. Pentru a stabili funcţia sintactică a cuvîntului conjunctiv, trebuie să stabilim cuvîntul din propoziţia regentă, al cărui loc îl ţine cuvîntul conjunctiv în propoziţia subiectivă şi să înlocuim cuvîntul conjunctiv cu această unitate lexicală. De pildă, ***Cine*** (=omul) ***împarte parte-şi face,*** deci cuvîntul conjunctiv *cine* este subiect (Cine împarte?).

Nu trebuie să confundăm subiectiva introdusă prin pronumele relativ *care, cine* şi intonată descendent cu subordonata atributivă introdusă prin acelaşi pronume relativ şi intonată ascendent:

Cf. *Este un adevărat viteaz **care luptă pieptiş cu viaţa*** (propoziţie subiectivă) cu *Este (el) un viteaz adevărat, **care luptă cu viaţa*** (propoziţie subordonată atributivă).

* pronume sau adjective pronominale nehotărîte:

***Oricine va privi pe oameni ca oameni** nu poate fi decît bun* (N. Iorga); ***Oricare se da-n lături** i se-nchina plecat* (C. Negruzzi); ***Oricîţi călători trec pe aici** se opresc şi pe la izvorul acesta.*

ective care au în calitate de regent un verb sau o construcţie impersonală

Al doilea tip de propoziţie subiectivă ţine locul subiectului pe lîngă o regentă cu predicat exprimat printr-un verb sau construcţie impersonală. Altfel zis, subiectiva corespunde subiectului-lucru, nonautor al acţiunii verbului-predicat din propoziţia regentă, despre care se spune ceva cu ajutorul acestuia şi răspunde la întrebarea *ce*? (arată un fapt oarecare).

De exemplu:

Se poate** **ca bolta de sus să se spargă,

Să cadă nimicul cu noaptea lui largă (M. Eminescu).

3.2.1. Elementele regente ale subiectivei

Predicatul regentei unei astfel de subiective (care exprimă un fapt) poate fi verbal sau nominal, dar, indiferent de tipul lui, predicatul este întotdeauna impersonal[112]. El poate fi exprimat prin:

---

[111] Pronumele de tipul *cel ce, ceea ce, cele ce* etc. le vom considera pronume relative gramaticalizate (grupuri unitare), asociindu-ne opiniei M. Avram, [7, 144], Gh. Constantinescu-Dobridor [8, 128], D. Irimia [9, 143] ş.a. (cu toate că există păreri conform cărora aceste pronume reprezintă grupuri analizabile (a se vedea, bunăoară, M. Emilia Goian [10, 84]).

[112] Caracteristica exprimării impersonale constă tocmai în lipsa unui subiect de la care să plece ideea verbală, acel „iniţium" (despre care au vorbit gramaticii latini), exprimat prin pronume sau nume în nominativ, care stau în directă legătură cu verbul. În timp ce propoziţiile al căror predicat este un verb impersonal din categoria celor ce denumesc fenomene cosmice sînt într-adevăr, nişte propoziţii „fără gol" [11, 153-154], „avalente", (propoziţii autosemnatice, suficiente), propoziţiile ce regentează subiective sînt sinsemantice, insuficiente, au nevoie de o

- verbe impersonale însoțite de *se*: *se pare, se cade, se întîmplă, se poate, se vede, se spune, se crede, se bănuieşte, se observă, se cunoaşte, se presupune, se vorbeşte, se obişnuieşte* etc.
  *Se cuvine **să-i recunoaştem meritele**.*
  *Se crede **că aici s-a dat lupta**.*
  *Se spune **că tinerețea e timpul** în care admirăm şi ne umilim* (M. Ralea);
  *Se zice **că acest curios monument a fost înălțat mai întîi*** (A. I. Odobescu);
  *Nu se cuvine ... **să comparăm după diferențele de astăzi popoarele de atunci ale Europei*** (M. Sadoveanu).

Unii specialişti, cum ar fi, bunăoară, A. Ciobanu, consideră că propozițiile care sînt regentate de unele dintre verbe impersonale însoțite de *se* sînt completive directe. În opinia lor, unele dintre aceste verbe (bunăoară, *se zice, se vorbeşte, se crede, se observă* etc.), deşi par a fi impersonale, totuşi permit intuirea în propoziție a unui anumit subiect, iar verbul implică o accepție tranzitivă. Bunăoară, în exemplul *Se zice că mîine va ploua* „aspectul logic este *Oamenii zic că mîine va ploua*". Cu alte cuvinte, „un agent există în propoziția principală, deşi nu e sesizat destul de concret"[113]. Aceşti cercetători susțin că, în asemenea cazuri, avem senzația prezenței subiectului „lumea", „oamenii" etc. (ca şi în cazul unor construcții sinonime semantic din limba franceză sau germană: *on dit = homme dit; man sagt = Mann sagt*).

Considerăm interpretarea construcțiilor de tipul *lumea zice (ştie) că...* şi *se zice (se ştie că)* în acelaşi fel - deci regentînd completive directe – ca inadmisibilă pe motiv că, folosite cu *se*, formele de persoana a III-a ale verbelor *a zice, a spune, a crede, a observa* etc. încetează de a mai fi tranzitive şi, deoarece în astfel de construcții ele refuză prezența unui subiect „personal"[114], dar admit, în schimb, un complement de agent (autorul real al acțiunii) – *Se zice de către lume* (*oameni, cineva* etc.)[115] - este clar că aceste construcții impersonale ca formă au şi sens pasiv[116].

Procedeul de a identifica propoziția subiectivă numai cu ajutorul întrebării *ce?* (adresate predicatului) este, adesea, ineficient, pentru că la aceeaşi întrebare răspunde şi completiva directă. Cf. *El spune **că a sosit primăvara*** (propoziție subordonată completivă directă); *Se spune **că a sosit primăvara*** (propoziție subiectivă). Aceeaşi propoziție este, în primul caz, o completivă directă, iar în cel de-al doilea – subiectivă (lucru de care ne dăm seama numai după ce, în prealabil, stabilim că regenta *se spune* nu are, în limitele ei, un subiect exprimat sau neexprimat şi verbul *se spune* este intranzitiv şi deci nu poate regenta o propoziție subordonată completivă directă).

- verbe impersonale de tipul: *reiese, înseamnă, urmează* etc.
  *Înseamnă **că totul este lipsit de importanță; Reiese că ai dreptate.***
- unele verbe personale folosite sintactic ca impersonale: *a merita, a face, a ajunge, a strica, a merge* etc.

*Niciodată nu strică **cineva să facă o încercare*** (P. Ispirescu); *Nu merge **să nu respecți opinia publică;** De aici urmează **că toate scîndurile balcoanelor sînt încrestate cu nume din toată lumea*** (C. Hogaş); *Face **să te sacrifici pentru asta;***

---

complinire care să acopere golul existent în jurul lor şi, întrucît sînt intranzitive, ele nu pot avea decît un singur gol (suplinit de subiectivă).

[113] A se vedea A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chişinău, Lumina, 1969, p. 74.

[114] Introducerea acestuia se poate face numai prin „sacrificarea", adică modificarea expresiei. În acest caz însă se va analiza o altă construcție: *Lumea (cineva) zice (crede, spune, observă* etc.) *că...* Altfel zis, fiind sinonime din punct de vedere semantic, enunțurile *Lumea zice că...* şi *Se zice că...* nu sînt echivalente sintactic.

[115] În situațiile cînd complementul de agent nu apare în planul expresiei, el este implicat de forma verbală ca în cazul oricărui verb aflat la diateza pasivă.

[116] Pronumele *se* are, în asemenea cazuri, funcția desinenței *itur* din corespondentul latin *dicitur*, sensul construcțiilor *se spune, se zice, se admite, se presupune, se cunoaşte* ş.a. fiind sinonim cu *este zis (spus, admis, presupus, cunoscut, înțeles* etc.). Situația din limba română nu se prezintă deci la fel ca în limba franceză sau germană, ci tocmai ca în latină: cînd cu ajutorul verbelor *dicere, creere* etc., ideea *on dit que..., on croit que..., on sait que...* etc., construcția logică este că infinitivul însoțit de acuzativul său subiect devine subiectul verbului principal şi că acesta trebuie să fie pus la persoana a III-a, singular (*Dicitur Gallos in Italiam transisse* „Se zice că Galii ar fi venit (trecut) în Italia."). În română, acțiunea din secvență este prezentată de vorbitor ca un *fapt* ştiut, cunoscut etc. (aşadar, în cadrul acestui raport, secvența, despre care se afirmă sau se neagă ceva prin predicatul regent, îndeplineşte funcția de subiect, şi nu a unui complement).

Merită ***să dai un ban pentru aceasta****.*

- adverb sau locuțiune adverbială predicativă, cu funcție de predicat adverbial: *poate, pesemne, disigur, fireşte, bineînțeles, negreşit, adevărat, bine, destul, evident, incontestabil, probabil, posibil, sigur, destul* etc.

Negreşit ***că ai spus adevărul;*** *Cu siguranță* ***că se va ține de cuvînt;***
Bine ***că am aflat*** *ce colegi am. Aproape* ***să nu te recunosc;***
Pesemne ***că ți s-au sucit şi ți s-au răsucit mințile*** (Z. Stancu);
Desigur ***că au apărut multe manuscrise de pe urma rețetei*** (T. Arghezi).

Notă: A nu se confunda situațiile cînd adverbele constituie predicate ale propoziției care regentează o subiectivă cu situația cînd adverbul este un simplu cuvînt incident (cu ajutorul căruia se exprimă atitudinea vorbitorului față de cele comunicate), lipsit de funcție sintactică[117]: *Negreşit, ai spus adevărul. Cu siguranță, se va ține de cuvînt.*

- expresii (verbale) impersonale (predicate nominale alcătuite din verbul copulativ *a fi* + numele predicativ exprimat prin adverbe, locuțiuni adverbiale, substantive cu valoare adverbiale: *e bine, e rău, e uşor, e greu, e de mirare, e noroc, e păcat* etc.:

E bine ***să perseverezi;*** *E rău* ***că nu mai ai încredere în oameni;*** *Era de aşteptat* ***ca toți fricoşii să te lovească;*** *E fără importanță* ***ce-mi spui;*** *E drept* ***că pînă acum n-a avut noroc în dragoste****, dar cine nu pierde nădejdea trebuie să izbîndească* (L. Rebreanu).

- unele verbe (sau locuțiuni verbale) însoțite de construcții în dativ (mai rar în acuzativ): *a-i plăcea, a-i fi teamă, a-i fi sete, a-i fi în grijă, a-l durea, a-i veni la socoteală, a i se sui la cap, a-i veni în (la) cap, a-i face plăcere, a-i trece prin gînd, a-i da* cuiva *mîna, a-i fi dat, a-i fi scris* etc[118]:

Îmi place ***să te văd în cuvenitul cadru*** (L. Blaga); *Mi-i teamă* ***să mai cred;***
Ne durea ***c-a fost scris aşa*** (G. Coşbuc); *M-ar durea* ***să te ştiu plecat****;*
Saşei îi venea foarte greu ***să-i zică*** (B. Şt. Delavrancea); *I s-a suit la cap* ***că-i poet*** *etc.*

Notă: În asemenea cazuri, subiectivele pot fi confundate cu subordonatele completive directe: *Ah! Cui i-ar fi trecut prin gînd*
Şi-ar fi crezut vreodată,
Că mulți lipsi-vor în curînd
Din mîndra noastră ceată (V. Alecsandri).

Propoziția *Că mulți lipsi-vor în curînd / Din mîndra noastră ceată* are două propoziții regente. Ea e subiectivă în raport cu predicatul propoziției *Cui i-ar fi trecut prin gînd* (= „Cui i-ar fi trecut prin gînd **aceasta”**), întrucît predicatul regentei este o locuțiune cu o construcție în dativ (*a-i trece prin gînd*) şi este subordonată completivă directă în raport cu predicatul propoziției *Şi-ar fi crezut vreodată* (= „Cineva ar fi crezut vreodată aceasta”), întrucît predicatul regentei (*a crede)* este un verb tranzitiv[119].

---

[117]Exprimînd certitudinea sau incertitudinea subiectului vorbitor cu privire la cele comunicate, adverbele care exprimă modalitatea (fără verbul *a fi*) sînt termeni *determinanți*, şi nu *determinați*, aşa cum sînt întotdeauna predicatele regente, deoarece *nu ele sînt completate*, ci ele completează cu indici modali întregul enunț. De altfel, adverbul, prin definiție, nu poate să țină sub dependența sa un alt cuvînt. Ca să poată deveni determinat, adverbul trebuie să fie predicativizat.

[118] Referirea la un protagonist, în cazul acestor verbe şi locuțiuni verbale, se face ca şi la verbul personal, dar această persoană nu apare în propoziție ca subiect, ci este exprimată prin dativul sau acuzativul pronumelui personal. Prezența cazului oblic atestă persoana, dar, spre deosebire de verbele personale, în asemenea situații nu se realizează concordanța dintre persoana care desemnează vorbitorul, respectiv interlocutorul, nonconlocutorul, persoană simbolizată prin pronumele *eu, tu, el (ea), noi, voi, ei (ele)* şi desinența verbală. Cf. *Eu iubesc, tu iubeşti, el iubeşte* etc. cu *îmi (îşi, îi, ne, vă şe) place* sau *eu sufăr, tu suferi, el suferă* etc. cu *mă (te, îl, ne, vă, le) doare* etc. Din punct de vedere semantic, dativul, respectiv acuzativul, pronumelui personal se apropie în astfel de construcții de subiect (în analizele gramaticale se vorbeşte în astfel de situații, de *subiectul logic).* Nici termenul de *subiect logic* nu e tocmai potrivit, deoarece subiectul logic este subiectul raționamentului (cu această semnificație s-a încetățenit în literatura de specialitate). Întrucît aceste pronume nu sînt înzestrate cu o caracteristică formală de caz a subiectului – nominativul – ele sînt impersonale prin formă, nu însă şi prin conținut.

[119] A se vedea N. Mătcaş, *Probleme dificile de analiză gramaticală, Controverse şi reconsiderări*, Chişinău, Editura Lumina, 1978, p. 92-93.

3.1.1 Elementele de relație

Al doilea tip de subiective pot fi introduse prin:

* conjuncții subordonatoare (simple sau compuse): *că, să* (foarte frecvente), *ca, dacă, de* (= „că", „să", „dacă"):

*Se vede **că scrisorile de la Cluj ajung a treia zi după înmormîntare*** (Cezar Petrescu); *Fireşte **că n-am să-l pot refuza încă o dată;** Fără doar şi poate **că timpul va şterge această amintire;** E fără însemnătate **dacă repetă lovitura;** Mi-ar conveni **ca să stau aici**; S-a întîmplat **de-au rămas locuri nesolicitate**; Se cuvine **să aşteptăm;** Se află repede **dacă ai spus adevărul;***

*E bine **de vă găseşte acasă.***

În limba română populară şi uneori chiar în limba literară (ca un reflex al limbii române vechi sau al limbii române populare) se foloseşte locuțiunea conjuncțională subordonatoare *cum că: Se vorbea în sat **cum că fapta ar fi săvîrşit-o Codruța.***

- adverbe sau locuțiuni adverbiale relative: *unde, cînd, cum, cît, încotro, de cîte ori* etc.:

*Mi-a trecut prin gînd **unde am putea pleca în vacanță;** Era rău **oricum ar fi procedat;** **Cum va fi făcînd** nu se ştie; Îi este indiferent **de cîte ori repetă lovitura**.*

Notă: A nu se confunda subordonatele circumstanțiale (de loc, de timp şi de mod), introduse prin adverbele relative *unde, cînd, cum* şi cerute de anumite expresii verbale impersonale (care nu-şi mai satisfac valența impersonală), cu propozițiile subiective, introduse prin aceleaşi mijloace şi cerute de expresii verbale impersonale (cf. exemplele de mai jos în care subordonatele, privite din perspectiva structurii de adîncime, sînt subordonate circumstanțiale: *E bine **cînd se odihneşte**. E nemaipomenit **unde lucrează**. E rău **cum lucrează)**.*

- pronume şi adjective pronominale:

*E fără însemnătate **cine face asemenea fapte**.*

Nota 1. Pronumele relative şi nehotărîte care introduc subiectivele pot sta în diferite cazuri, avînd funcții sintactice corespunzătoare acestora: *Se observă **pe cine*** (complement direct) *îl aşteaptă; E sigur **cu cine*** (complement sociativ) *a plecat; Se cunoaşte **al cui*** (atribut) *este scrisul; Se ştie **cui*** (complement indirect) *îi sînt adresate aceste cuvinte frumoase; Se presupune **a cui*** (nume predicativ) *este această carte*.

Nota 2. Cînd propozițiile subiective depind de verbe cu sens de informare, ele sînt introduse, de obicei, prin pronume, adjective sau adverbe cu valoare dublă (interogativ-relativă) şi prin conjuncția subordonatoare *dacă*. Subiectivele au, în asemenea cazuri, valoare de interogative indirecte: *Se presupune **cine a făcut aceasta;** Se cunoaşte **cine a scris**; Interesează **dacă vor pleca**; Se va vedea **cine are dreptate**; E de mirare **cum poate munci atît de mult**.*

4. Anticiparea sau reluarea subiectivei

O problemă importantă, care poate duce la concluzii eronate, este aceea a posibilității reluării subordonatei subiective printr-un subiect în cadrul regentei.

*Cine fuge, **acela**-i hoțul*;

***Acela** te urăşte mai tare, pe care l-ai ajutat; Învinge **acela** care luptă; Care dintre cai a veni la jăratic să mănînce, **acela** are să te ducă la împărăție* (I. Creangă); *Cîți au venit, **toți** au vrut să participe la concurs*[120] etc.

Trebuie să menționăm că în ceea ce priveşte această problemă, opiniile lingviştilor nu coincid. Gh. Constantinescu-Dobridor, de exemplu, consideră aceste propoziții drept subordonate **atributive** (a se vedea Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998, p. 366).

---

[120] Cînd în regentă apare un verb de declarație sau de interogație care participă la transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă, în acest caz pronumele demonstrativ capătă o valoare neutră, substituind întreaga subordonată: *Dacă va fi premiată, **asta** nu se ştia*.

Notă: Acest cercetător admite însă posibilitatea reluării sau anticipării propoziției subiectivei prin formele accentuate ale pronumelui personal, intonate specific (procedeu cu valoare afectivă, fenomen propriu limbii române vorbite): Cf. *Nu prinde **el** nici unul cine aleargă după doi iepuri* Sau *Cine aleargă după doi iepuri nu prinde **el** nici unul* [ibidem, 368].

Th. Hristea însă consideră astfel de propoziții drept **subiective**, relevînd fenomenul ***reluării subiectului*** (care este exprimat prin subordonata subiectivă)[121]. Şi M. E. Goian este de aceeaşi părere, menționînd că avem de a face [...] cu un fenomen de reluare, la nivelul propoziției regente, a unei funcții sintactice exprimate printr-o propoziție[122].

O altă părere, cu care ne solidarizăm, aparține E. Teodorescu. Cercetătoarea interpretează asemenea propoziții drept **subiective apozitive**, întrucît ele „concretizează în frază conținutul corelativului, iar de predicatul regent se leagă indirect, prin intermediul termenului echivalent" [E. Theodorescu, *Propoziția subiectivă*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972, p. 107][123]. Raportul care se stabileşte între subiectivă şi termenul corelativ nu este „un raport de determinare de tip atributiv, ci un raport de echivalență între două unități dintre care cea care dezvoltă, concretizează etc. conținutul unității la care se referă este apozitiva" [ibidem, 108].

Fenomenul reluării trebuie considerat ca atare, în strînsă legătură cu corelativele (facultative) ale propoziției subiective. Corelatorii îndeplinesc în frază diverse roluri: **structural** (procedeu de construcție facultativ la propozițiile subiective, dar necesar la alte tipuri de subordonate), **semantic** (mijloc de dezambiguizare a mesajului), **stilistic** (preocedeu de reliefare) şi **metodologic** (indice în definirea unor construcții sintactice).

5. Topica

Locul subiectivei nu este fix, ci depinde de natura elementului regent şi de existența corelativului. Putem înregistra următoarele situații:

- subiectiva precede regenta:
  * în construcțiile fixe prin uz (fraze cu caracter aforistic):
  ***Ce e val** ca valul trece.*
  ***Cine nu munceşte** nu greşeşte.*
  *dacă subiectiva este reluată prin corelativ:
  ***Că nu recunoşti**, asta mă nelinişteşte.*
- subiectiva urmează regenta:
  *după adverbele predicative: *Desigur **că aşa vom proceda**.*
  *după expresiile impersonale: *Ar fi fost cuminte **să mediteze.***
  *după verbele impersonale: *Reiese **că am greşit în oameni**.*

Modificarea topicii capătă o funcție expresivă, mai ales prin sublinierea, accentuarea subiectivei: ***Ceea ce bănuiți** e foarte adevărat.*

Notă: O atenție specială reclamă analiza sintactică a frazelor care conțin ceea ce am putea numi *subiective în lanț*. Iată cîteva exemple de fraze care încep cu o propoziție principală, urmată de două sau mai multe subiective într-o succesiune continuă[124]: *Este de la sine înțeles că **ne-ar plăcea să ascultăm o muzică frumoasă**. Se vede **că era necesar să se întîmple şi cu el ceea ce s-a petrecut cu toți ceilalți**. Probabil **că ar trebui să li se spună mult mai limpede că nu este îngăduit să procedeze într-un mod atît de arbitrar.***

Aşadar, o regentă poate avea două sau mai multe propoziții subiective coordonate: *Îmi plăcea **s-o provoc şi s-o necăjesc cu galanteriile mele*** (V. Voiculescu); *Urîte, urîte!.../ Cu tine nu-mi place // Mai mult **să trăiesc, // Să mă chinuiesc // Şi să-mi amăresc // Inimioara mea*** (B. P. Hasdeu);

---

[121] Sinteze de limba română *(coord. Th. Hristea), Bucureşti, Editura Albatros, 1984, p. 304.*

[122] M. Emilia Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, Bucureşti, Editura Recif, 1995, p. 85.

[123] Nu vom fi de acord cu interpretarea termenului corelativ, în asemenea fraze, drept apoziție a propoziției subiective, întrucît credem că nu corelativul, dar anume propoziția subordonată îndeplineşte funcția fundamentală a apoziției: concretizarea, denumirea, explicarea.

[124] În asemenea cazuri, numai examinarea atentă şi de fiecare dată a predicatului regent (impersonal) ne ajută să identificăm subiectivele.

*Să rămînă **cine vrea şi cine poate;***

*Ce bine e **să trăieşti şi să mori sătulă*** (Em. Gîrleanu).

O propoziție subiectivă poate avea două sau mai multe regente:

***Cine are pămîntul** să-l muncească ori să renunțe la el* (L. Rebreanu);

***Cine are bani** bea şi mănîncă* (I. Creangă);

***Cine-i vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul** nu putea să o privească şi să nu o îndrăgească* (Al. Odobescu);

***Cine nu lucrează** cu lipsa vărează şi cu ea iernează*.

Cînd propoziția regentă este coordonată cu o altă propoziție sau este subordonată, propoziția subiectivă se poate intercala între conjuncția coordonatoare ori conjuncția ce introduce regenta şi propoziția regentă:

S-au spus multe, dar [ceea ce era mai important] a fost trecut cu vederea.

Şi ce dovadă vrei de adevărul zicătoarei că [cine se adună] se aseamănă? (Al. Brătescu-Voineşti).

6. Punctuația

De obicei, propoziția subiectivă, ca şi subiectul în propoziție, indiferent de topică, nu se desparte prin virgulă de regenta ei: ***Cine s-a fript o dată cu borş** suflă şi în iaurt.*

Propoziția subiectivă aşezată înaintea regentei se desparte totdeauna prin virgulă, dacă este reluată în regentă printr-un pronume demonstrativ: *Cine nu respectă pe alții, **acela** nu merită să fie respectat.*

Notă: Folosirea virgulei sau a liniei de pauză este admisă numai ca mijloc de dezambiguizare a unor fraze în care lipsa punctuației permite segmentări diferite (atunci cînd apar în regentă şi alte părți de propoziție secundare antepuse).

Cf. ***Ce ți-e scris,** în frunte ți-e pus.*

***Cine nu lucrează**, în lipsă iernează*.

Virgula se mai poate întrebuința şi pentru a evita interpretări diferite ale termenilor raportului de subordonare: *Cine vrea, să plece*.

7. Contragerea

Subiectivă se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic din planul propoziției – subiectul: *Cine se scoală de dimineață departe ajunge* (= **Harnicul** departe ajunge); *Nu-i place dacă întîrzie* (= Nu-i place **întîrzierea**); *Femeilor le-a plăcut să-şi împodobească iile* (= Femeilor le-a plăcut **împodobirea** iilor); *E uşor să rezolvi probleme* (= E uşoară **rezolvarea** problemelor).

Notă: Subiectivele dependente de un adverb predicativ nu pot fi contrase.

Nota bene!

Spre a decide că o propoziție este subiectivă, trebuie să se țină cont de următoarele:

1. Subordonatele necircumstanțiale depind de valența sintactică a regentului şi de aceea trebuie să se identifice termenul regent al subiectivei şi să se verifice dacă acesta face parte din categoria regenților subiectivei.
2. Să se identifice elementul de relație (conectivul subordonator) şi să se constate dacă acesta poate introduce o subiectivă.
3. Să se controleze dacă nu cumva regenta propoziției identificate ca subiectivă are un subiect exprimat (printr-o parte de vorbire precum: substantiv, pronume, numeral substantivat, verb la infinitiv, gerunziu sau supin).
4. Dacă s-a constatat că în regentă nu există un subiect exprimat, să se verifice dacă nu ne aflăm în situația unei regente care are subiect inclus sau subînțeles.
5. Să se contragă subiectiva într-o parte de propoziție – subiect (Dacă acest cuvînt este subiect, la schimbarea numărului lui se va schimba şi numărul verbului-predicat. Cf. *Îi trece prin gînd **aceasta** şi Îi trec prin gînd **acestea***).

ATRIBUTUL

1. Definiție, întrebări
2. Clasificarea atributelor
3. Atributul circumstanțial
4. Izolarea atributului

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 592-618.

Gramatica limbii române, vol. II, Ediția a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Academiei, 1966, p. 120-137.

D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice (în opoziție cu limbile germanice şi slave) şi alte studii lingvistice*, Cluj, Clusium, 1998.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998, p. 165-189.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Institutul European, 2002, p. 1341-1360.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 469-483.

G. Ivănescu, *Curs de Sintaxa Limbii Române Moderne*, Iaşi, Junimea, 2004.

N. Mătcaş, *Atribute acordate?* // Probleme dificile de analiză gramaticală. Controverse şi recomandări, Chişinău, 1978, p. 64-70.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 197-227.

Gh. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod?* // Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale, Craiova, 1982, p. 49-53.

1. Definiție, întrebări

Partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al lui se numeşte atribut: *Neguri **albe, strălucite** / Naşte luna **argintie*** (M. Eminescu); *Ceva **ciudat, ca un destin** / Mă-mpinge să mă-ntîrzii prin / Căzuta frunză **din alei*** (T. Arghezi); *Cu săgeata-i **otrăvită** / A sosit ca să mă certe / Fiul **cerului albastru** / Ş-**al iluziei deşerte*** (M. Eminescu); *Cînd sufletele **toate** de tot vor fi tăcut / Va mai rămîne, poate, un clopot **viu** la poartă* (T. Arghezi); *Cu **cel dintîi** fir de păr alb se duce tinerețea, chiar dacă soarta ni-l ninge-n plete la douăzeci de ani* (M. Codreanu).

Tradițional, atributele se află cu următoarele întrebări: ***care***? (din alei); ***ce fel de?*** (albe etc.); ***al (a, ai, ale) cui?*** (cerului, al iluziei); ***cît (cîtă, cîți, cîte)?*** (toate); ***al cîtelea?, a cîta?*** (cel dintîi).

Atributul particularizează (restrînge) sfera semantică a regentului (fie din perspectiva unor trăsături interne distinctive pentru obiectul către care trimite regentul, permanente sau numai momentane, obiective sau subiective). Spre deosebire de complement, care **este cerut** *de regent* (verb mai ales) pentru a împlini un cîmp semantico-sintactic, atributul realizează o îngustare a cîmpului semantic al regentului prin intermediul şi în spațiul căruia se introduc sau numai se relevă noi componente semantice, cu rol particularizator.

Notă: Cu privire la principiul tipologic determinat/determinant, părerile lingviştilor s-au bifurcat. Există tendința de a clasifica limile în funcție de ordinea determinat/determinant şi teza contrară conform căreia ordinea determinat/determinant nu este pertinentă, deci nu reprezintă un parametru tipologic. Prima tendință prezentă în lucrări străine şi româneşti se bazează pe stabilirea paralelismului dintre logic şi lingvistic (specific gramaticilor clasice), precum că există o ordine naturală a gîndurilor care se reflectă în ordinea cuvintelor. Astfel, L. Tesnière identifică limbi „*moderat centrifuge*" /limbile romanice) şi „*moderat centripete*" (limbile germanice şi slave). Interpretări similare descoperim şi în lingvistica românească: G. Ivănescu asertează că topica reprezintă un principiu clasificator al limbilor prin cele două realizări – *regresivă* şi *progresivă*. Limbile romanice au o topică progresivă determinat/determinant care nu favorizează formarea

compuselor şi a derivatelor cu prefixe. Limbile germanice şi slave însă posedă o topică regresivă: determinant / determinat (caracteristică şi limbii latine, şi limbii greaca veche). Pornind de la două „universalii lingvistice absolute" - ordinea elementelor din planul expresiei şi existența unor elemente determinate şi a altor elemente determinante, D. Copceag admite că între ordinea ideilor şi a cuvintelor există nu numai un paralelism, ci o totală identitate, căci cuvintele sînt ele înseşi idei, asociate cu secvențe sonore" [D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice (în opoziție cu limbile germanice şi slave) şi alte studii lingvistice*, Cluj, Clusium, 1998, p.79]. Această premisă îndreptățeşte clasificarea limbilor studiate în două categorii: limbile care coboară de la generală la particular, de la abstract la concret, de la concept la calitate, de la gen la speță – limbile romanice – şi limbile care se ridică de la particular la general, de la concret la abstract, de la speță la gen – limbile gemanice şi slave. Primul tip reuneşte limbile deductive, care divid şi în care predomină o viziune substanțializată, al doilea – limbile inductive, care clasifică, avînd o viziune calitativă.

Cealaltă ipoteză, a irelevanței ordinii determinat/determinant în clasificarea limbilor a fost emisă de F. De Saussure, care asertează că „un procedeu lingvistic nu este determinat, în mod necesar, de cauze psihice" şi că ordinea determinat/determinant se poate datora unui hazard morfologic şi fonetic. E. Coşeriu pledează în favoarea ideii că poziția determinat/determinant variază în funcție de limbile istorice, singura proprietate generală estre existența determinanților şi dependența lor față de determinați (proprietate universală incompatibilă cu clasa parametrilor tipologici). [cf. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale,* Institutul European, 2005, p. 161-162].

Notă: În afara dezvoltării relației şi realizării funcției de atribut, termenul regent nu-şi pierde identitatea semantică. Substantivul *cartea*, de exemplu, din enunțul: *El vede o carte.* nu prezintă deosebiri fundamentale de natură semantică în raport cu el însuşi din enunțul: *El vede o carte frumoasă*. Verbul *vede,* în schimb, din enunțul: *El nu vede*, întrebuințat fără complement direct, prezintă o însemnată mutație semantică, exprimă o trăsătură dinamică a subiectului: *El este nevăzător*.

2. Clasificarea atributelor

După natura morfologică a expresiei sale:

Atribut adjectival (adjectiv variabil sau invariabil, adjective pronominale, locuțiuni adjectivale): *Ion este un băiat* ***de ispravă;*** *Preferă culoarea* ***roz****. Mircea* ***însuşi*** *mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare* (M. Eminescu); *Este o formulare* ***fără înțeles*** *(neinteligibilă).*

Notă: Uneori atributul adjectival este însoțit de articolul adjectival: *Sania-mi* ***cea*** *mică, murgul meu* ***cel*** *dalb / Lăsau umbre albe pe omătul alb* (V. Alecsandri).

* Gerunziu adjectivat: *Şi s-a întors spre soldații* ***grăbind*** *alături de el* (Camilar); *Eram biruitor, însă într-o stare jalnică, cu straiele* ***şiroind*** *şi lipite de trup* (M. Sadoveanu); *Pe-un pat alb ca un lințoliu / Zace lebăda* ***murindă;*** *Nici o țipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsite în ploaie, cu viței* ***mugind*** *sub şoproane sparte* (Cezar Petrescu).

* Participiu cu sens pasiv: *Pomii* ***plantați*** *de voi au dat roade*.

Atribut substantival:

* în cazul Nominativ (falsă apoziție): *Profesorul* ***Balanici*** *este decanul facultății.* (*Profesorul* ***care se numeşte Balanici*** – PSA);

* în cazul Acuzativ (construit de obicei cu o prepoziție): *Zburător* ***cu negre plete****, umbră* ***fără de noroc*** (M. Eminescu); *Taina liniştei înalte să ne fure / Prin cotire luminişuri* ***de pădure*** (G. Topîrceanu); *Plopii şi rîsurile / Spun că vine-un vînt* ***de iarnă*** (G. Topîrceanu).

Atributul substantival în Acuzativ fără prepoziție e utilizat rar, numai în limba română modernă şi în structuri care nu au întotdeauna aspectul cel mai firesc – se subordonează unor substantive de origine verbală: *Cititul* ***ore*** *în şir i-a afectat vederea; Cercetarea* ***ani*** *de-a rîndul a gramaticii l-a deformat; Absența trei* ***săptămîni*** *l-a scos din circuit* etc.

* în cazul genitiv: *Şi-a ars acolo codrul toată vara şi toată toamna, pînă-n luna* ***lui răpciune*** (M. Sadoveanu); *Nimic nu-i mai de rîs ca plînsul / În ochii* ***unui luptător*** (G.

Coşbuc); S-*arată-n deal, cu faţa purpurie, / A* ***nopţilor*** *fermecătoare Doamnă* (D. Zamfirescu).

Notă: În limba română el se mai construieşte şi cu prepoziţiile *a, la* şi *de la* (ultimele două fiind caracteristice limbii populare): *Puterea a doi oameni întrece puterea unui singur om; Părerea a numeroşi savanţi trebuie luată în seamă; A rupt nasturele de la rochie; A lăsat uşa la casă descuiată.*

Notă: În limba română vorbită, populară şi familiară, sensul specific genitivului se redă prin intermediul construcţiilor prepoziţionale. Cf. *A lăsat uşa la casă deschisă; A rupt coperta de la carte.*

* în cazul dativ (**adnominal**) (cu sau fără prepoziţie). Cînd determină substantive nearticulate, se construieşte fără prepoziţie şi este specific limbii române vechi: *Şi bogat în sărăcia-i ca un astru el apune, / Preot* ***deşteptării*** *noastre, semnelor* ***vremii*** *profet* (M. Eminescu); *Acest prunc fi-va poate, cîndva, domn* ***ţării*** (M. Sadoveanu); *Du-mă prin lunci, unde soarele / Bînd dimineaţa izvoarele / Merge nuntaş, iar tu ginere /* ***Florilor*** *tinere* (Zamfirescu); *Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă / Şi somnul, vameş* ***vieţii****, nu vrea să-mi ieie vamă* (M. Eminescu); *Copiii mei sînt nepoţi surorii mele; Nu mă lăsa să sper / Că liber-mare-mîndru prin condamnarea ta / N-oi coborî în iaduri de demoni salutat, / Ca unul ce menitu-i de a le fi stăpîn - / Stăpîn* ***geniilor*** *pierii.* (M. Eminescu).

Cînd atributul substantival în Dativ determină substantive articulate, el se construieşte cu prepoziţie, se izolează între virgule şi este specific limbii române literare contemporane: *Soluţionarea rapidă a problemei date,* ***graţie intervenţiei lui****, i-a mulţumit pe toţi; Executarea întocmai a programului,* ***conform ordinului****, aduce beneficii.*

Un tip de structură cu atribut în Dativ se întîlneşte prin excelenţă în limba română modernă în contexte conţinînd: un determinat (substantiv comun articulat hotărît provenit dintr-un „infinitiv lung") + o intercalare – atribut în Dativ: *Acordarea unui spaţiu exagerat problemei divorţului; Înapoierea bogăţiilor ţării poporului* etc.

Atribut numeral: *A fost un geamăt* ***întreit*** */ Din totul inimii pornit* (G. Coşbuc); *Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul* ***cel de-al doilea*** *cu mine* (I. Creangă); *Copierea* ***de zece ori*** *a aceluiaşi text e utilă uneori;Conflictul cu al doilea surprinde pe mulţi (Ac.); X este nepoată* ***celor doi*** *(D).*

Notă 1: Interpretarea atributelor exprimate prin numerale ca atribute „adjectivale" (chiar dacă uneori există un acord al unora dintre ele cu substantivele determinate), ca atribute „substantivale" sau ca atribute „adverbiale" este cu totul greşită, deoarece numeralele respective nu-şi pierd sensurile lor fundamentale de numerale, nu trec, prin schimbarea valorii lor gramaticale, în clasa adjectivelor, a substantivelor sau a adverbelor.

Notă 2: Numeralele cardinale compuse de tipul *douăzeci* etc. (*A cumpărat douăzeci de cărţi*) ridică probleme de interpretare sintactică. Pentru unii lingvişti, prezenţa prepoziţiei *de* între numeral şi substantiv ar fi un indiciu că aceste numerale se comportă formal ca nişte determinate ale substantivelor, ca nişte elemente regente ale acestora, cu funcţie de complemente sau de subiecte, după care ar urma nişte substantive atribute, legate de ele prin prepoziţia *de*. Pentru alţi linvişti însă ele se comportă ca nişte determinante ale substantivelor complemente sau subiecte pe care le preced, ca atribute ale acestora. De fapt, logic şi semantic, trăsătura fundamentală a numeralului (ca şi aceea a adjectivului) este cea de „determinant", şi nu cea de „determinat"; cea de subordonat, şi nu de regent. *Substantivul are deci prioritate, ascendenţă în raport cu numeralul, subordonîndu-şi-l.*

Atribut pronominal (pron. sau locuţiune pronominală):

* în dativ (**dativul posesiv**). Se exprimă cu ajutorul formelor neaccentuate de dativ ale pronumelui personal şi reflexiv. El stă mai ales pe lîngă substantive sau adjective articulate hotărît (rar pe lîngă substantive nearticulate) şi e prezent mai ales în limbajul poetic. Sensul fundamental al structurii pronominale este de posesie: *Toamna cu-a ei albă frunte / Şi cu galbenii-****i*** *conduri / A lăsat argint pemunte / Şi rugină pe păduri* (G. Topîrceanu); *Dar cînd inima-****ţi*** *frămîntă / Doruri vii şi patimi multe* (M. Eminescu); *Iar*

*Manea turba, / Mîndra-**şi** săruta* (Mănăstirea Argeş); *Cînd ajung cu ea alături / Răsuflarea-**mi** mi se curmă* (M. Eminescu); *Frumuseţile-**ne** tineri, bătrînii lor distrug* (M. Eminescu); *Şi-n gură-**ţi** s-adunase şi sînge şi pămînt* (G. Coşbuc); *În van mai caut lumea-**mi** în obositul creier* (M. Eminescu).

Notă: Uneori, atributul realizat prin **dativul posesiv** al pronumelul personal sau reflexiv se distinge de complementul indirect pe baza articulării unui substantiv din enunț, care îşi manifestă astfel în planul expresiei poziția sa de regent al pronumelui: Atributul pronominal în D. poate fi exprimat şi prin formele accentuate ale pronumelui personal (sau prin alte pronume), dar precedate de o prepoziție corespunzătoare (ca şi cel substantival): *Obținerea permisiunii de plecare, **grație purtării** lui, l-a bucurat nespus; Procurarea presei, **datorită insistenței** sale, l-a obligat şi mai mult.*

* în genitiv: Poate fi exprimat prin pronume personale, posesive, demonstrative, interogative, relative, nehotărîte şi negative: *Rar trezesc în **a lor** cale / Cîte-o piatră sub copită* (G. Topîrceanu). *I-a dat brațul în văzul **tuturor*** (M. Sadoveanu); *Nici nu prea pricepea ce vrea să zică a fi un copil **al cuiva*** (Zamfirescu); *Părerea **cui** s-o iau în calcul? Faptele **unora** te lasă perplex.*

* în acuzativ: *Încrederea **în sine** duce la succes; Frica **de tine** m-a făcut să te ocolesc; Şi-n fiecare **din voi** / Ştii să strecori chei mici şi moi* (T. Arghezi); *Au iscusință ca meşterii de iazuri şi ca lemnarii **de la noi*** (M. Sadoveanu).

Notă: La problemele puse de atributul pronominal în acuzativ cu prepoziție trebuie notată şi aceea a structurilor *Cartea din fața mea este interesantă*. Lăsînd la o parte faptul că în acest tip de structură *mea* (la fel cu care se comportă *ta, sa, noastră* etc.) precedat de o locuțiune prepozițională de felul *din fața, din spatele, contra, asupra, înaintea* etc. este convenabil să fie considerat pronume în cazul Genitiv[125]. Totuşi pronumele sînt în acuzativ. Explicația acestei „abateri" o găsim în valoarea de adjectiv a pronumelui în faza lui inițială, acordîndu-se cu regentul său *fața* nu numai în gen şi număr, ci şi în caz (nominativ). După ce îmbinarea *în fața* (şi toate cele similare ei) a fost simțită ca o perifrază prepozițională, pronumele şi-a schimbat funcția sintactică (nu mai reprezintă un atribut adjectival pe lîngă substantivul *fața*, ci cu loc. prep. *în fața* îndeplineşte funcția cerută de regent *cartea din fața mea; pleacă din fața mea* etc.), dar şi-a păstrat forma cazuală de Acuzativ. Cf şi forma pronumelui (la genitiv ar fi *mele, tale* etc.)

Atributul verbal:

* Infinitiv (construit, de obicei, cu prepoziția *de*): *Oricît s-ar fi silit Felix să nu participe la convorbire, fața lui exprima jena **de a nu pricepe** despre ce vorbea anume Pascalopol* (G. Călinescu); *Deoarece, cînd mă aflu singur, prea ai meşteşugul **de a mi te vîrî** nepoftită în suflet* (Hogaş).

Notă: Atributul infinitival este echivalentul unui atribut substantival în genitiv şi exprimă aceleaşi raporturi (jena nepriceperii) sau a unui conjunctiv, care formează o propoziție atributivă.

* Supin (cu prepozițiile *de, pentru*): *Că de-i mic şi ghemuit, / Are fața **de-ngrozit*** (V. Alecsandri); *Lucrul **de furat** nu ține de cald. Manie de savant şi basme **de necrezut**, cugeta el, ascultînd distrat pe tovarăşul său* (M. Sadoveanu).

* Locuțiune verbală: *Gîndul **de a scoate în evidență** cuvintele-cheie a ajutat-o.*

Atributul adverbial (adverbe, locuțiuni adverbiale): *Tovarăşii mei au trecut pe malul **dimpotrivă**; O să răspundeți. O să plătiți. / Pentru morții **de azi** / Pentru rana **de-acum** şi rana **de ieri*** (Banuş); *El vedea că nu e de nasul lui o **aşa** bucățică* (P. Ispirescu). *Părăsirea **hoțeşte** a adunării i-a supărat. Expunerea **pe îndelete** a faptelor i-a convins.*

Notă: Trebuie arătat că unele adverbe de mod de tipul *aievea, alene* şi *anevoie*, atunci cînd determină substantive, devin adjective invariabile cu funcție de atribute adjectivale: *Nu putea fi decît o întîmplare aievea; Mersul lui alene trăda siguranță; Mi-am ales în viață un drum anevoie.*

În cazul adverbului *repede* se ajunge la o confuzie a atributului adverbial cu cel adjectival, deoarece atunci cînd acesta determină substantive, ar putea fi interpretat tot atît de bine şi ca atribut

[125] Or prepozițiile date sînt cu regim cazual de genitiv.

adjectival (mai ales că poate fi trecut la plural): *Zborul **repede** al avionului i-a dezorientat; Zborurile **repezi** ...*

Atributul interjecțional este o specie săracă (nici nu e menționat în G.A), întîlnită în limba populară, în limba vorbită şi, accidental, în limba literaturii artistice: *Are o căruță **zdronca-zdronca**!; **Halal** prieten!*

După forma lor atributele se clasifică în:

*** Simplu** (parte de vorbire cu sens lexical suficient, însoțită sau nu de prepoziție)

*** Complex** (o parte de vorbire cu sens lexical suficient, precedată de un adverb de mod, de precizare, de întărire, de exclusivitate sau de aproximație: *Plecarea lui **chiar acum** ar simplifica mult lucrurile. Am fost expuse nişte bijuterii **exclusiv false**. A tras un cîmp **cam strîmb**.*

*** Multiplu** (două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare: *Era duminică şi lumea, cîtă fusese şi cîtă nu fusese la biserică, năvălise în crîşmă* (C. Hogaş); *Dascălul, subțire şi palid, dădea alături răspunsul pe alt glas* (E. Barbu).

*** Dezvoltat**: *Hărnicia **bunică-sii** era recunoscută; Drumul **de zeci de kilometri** l-a plictisit. Vestea **de acum cîteva zile** l-a dărîmat. Programul **de azi încolo** este cel afişat. Plecarea **de mîine în două zile** ridică serioase probleme*.

Notă: În limbile romanice există o categorie de atribute adjectivale indispensabile în configurarea unor sintagme introduse prin prepoziția ***de*** (cf. l. portugheză *Casa de dimensão média*, l. franceză *Un homme de taille moyenne*). Şi româna conține asemenea construcții, calchiate ca structură, în care adjectivul atribut este cerut de insuficiența semantică a substantivului regent şi de insuficiența gramaticală a acestuia, pe care o probează imposibilitatea aplicării testuli comutării cu zero (cf. *Om de talie mijlocie; M-a impresionat fata cu ochi albaştri*).

Sub aspectul semantic, atributele se clasifică în:

*** calificativ** (realizează o caracteristică dominantă, obiectivă sau subiectivă, a realității extralingvistice către care trimite termenul regent): *Un coşmar **fără limite** ar fi un coşmar **zadarnic*** (O. Paler);

*** de identificare** (atribuie „obiectului" interpretat lingvistic prin regent o anumită identitate, în desfăşurarea raportului general-particular, care face posibilă recunoaşterea lui de către amîndoi protagoniştii actului lingvistic): *Deasupra casei **tale** ies / Şi azi aceleaşi stele* (M. Eminescu); *Am chei pe toate uşile-ncuiată* (T. Arghezi); *Cerul se dăruieşte apelor **de jos*** (L. Blaga)

*** de clasificare** (detaşează dintr-o clasă de „obiecte" (spre care trimite regentul, prin conținutul său lexical) o anumită subclasă, aceasta, individualizată printr-o anumită trăsătură distinctivă (descrisă de termenul atribut): *Complemente **indirecte** care determină verbe **unipersonale** sau forme **unipersonale** ale unor verbe **personale** au rol de subiect logic*.

*** de complinire** (împlineşte cîmpul semantico-sintactic deschis de regent, ca expresie a unei limite exterioare a acțiunii (stării exprimate, substantival, prin planul semantic al regentului): *De mine au nevoie pînă la apariția **altuia** cu un dosar mai bun; Vederea **acelei clădiri** care tipărea cărți parcă m-a apropiat vertiginos de un scop pe care îl aveam în minte.* (M. Preda).

*** descriptiv** (introduce în enunț componente semanticecare descriu în sine obiectul spre care trimite regentul, fără a-l individualiza în interiorul raportului obiect-clasă de obiecte. Din acest punct de vedere, „obiectul" spre care trimite termenul regent este deja individualizat, prin alte atribute, mai ales prin cel de identificare, prin ASH sau prin însăşi natura lexico-gramaticală a regentului (subst. propriu sau pronume): *Untarul, **alb**, s-a ridicat fără să spună un cuvînt; Rudele, **cu capetele descoperite**, ascultau glasul preotului* (E. Barbu).

După caracterul legăturii gramaticale dintre atribut şi cuvîntul determinat:

*** Acordate** (se uniformizează din punct de vedere morfologic cu cuvîntul determinat, adică capătă acelaşi număr, gen şu caz) – adjectivele, locuțiunile adjectivale (*lat în spete, bun la suflet, rumen la față, bun la inimă* etc.), adjectivele deverbale (postverbale: participiile, gerunziile; unele numerale (cardinale, ordinale, colective, nehotărîte), pronume (posesive, de accentuare, demonstrative, nehotărîte), construcții participiale. Acordul poate fi complet sau incomplet.

Notă: În cadrul atributelor acordate sînt incluse şi atributele pronominale în Dativ posesiv. Deoarece atributul exprimat prin pronume posesiv e acordat, dar pronumele personal îi ține locul, el e considerat acordat (e vorba de acordul semantic).

*** Neacordate** (nu-şi uniformizează genul, numărul şi cazul după cuvîntul determinat) – substantivale, adverbiale, verbale (infinitiv, supin), interjecționale, îmbinări de cuvinte (*Băiatul, cu capul în umeri, părea că nu mai suflă*).

3. Atributul circumstanțial

Atributul circumstanțial exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinant care este în acelaşi timp legată şi de ideea exprimată de predicat; el exprimă, deci, odată cu caracterizarea obiectului, şi o idee circumstanțială referitoare la predicat" [GA, p. 138]. Întocmai ca elementul predicativ suplimentar, el are deci o dublă referire: la substantivul subiect şi la verbul predicat: *Malca, **îmbărbătată de moş Nichifor**, se suie în căruță şi se culcă* (I. Creangă).

Fiind o determinare facultativă, atît a numelui (pronumelui), cît şi a verbului, termenul-atribut poate lipsi, fără consecințe asupra autonomiei semantice sau structurale a enunțului: *Malca se suie în căruță...* Enunțul sintactic îşi păstrează autonomia şi în absența regentului nominal, dar funcția termenului determinant se poate schimba; înscriindu-se într-o relație de dependență simplă, unilaterală, termenul realizează funcția de circumstanțial: *Îmbărbătată de moş Nichifor, se suie...* Întrucît regentul verbal funcționează ca predicat, absența sa ca atare, ca predicat, sau ca regent al atributului circumstanțial, face imposibilă structurarea enunțului: *Malca îmbărbătată*.

Sub aspect semantic, atributul circumstanțial poate avea următoarele nuanțe circumstanțiale:

* Cauzală: *Mirat de răspuns, omul a făcut ochii mari. Prevăzătoare, mama făcu toate cumpărăturile din timp*.

* Temporală: *Tînăr, omul avuse mulți prieteni. Bătrîn, el rămase aproape singur*.

* De condiție: *Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, săvîrşită în stare de legitimă apărare* (CP); *Numai atent la fiecare oră, el poate avea succese la învățătură; Sănătos, omul se poate apuca de orice lucru*.

* De concesie: *Doctrinele pozitive, fie religioase, filozofice, de drept, ori de stat, nu sînt decît tot atîtea pledoarii ingeniaose ale minții* (M. Eminescu); *Frumos ca fizic, el avea multe defecte; Supărat pe el, se dusese totuşi la concert.*

* De finalitate: *Aici întîlniră un bătrîn pe care îl rugară să-i îndrepteze la vreun han, unde să mîie noaptea*. (PSA)

Un rol important în apariția acestor nuanțe semantice circumstanțiale îl au intonația, pauza, unele adverbe (de exclusivitate - ***numai*** - pentru valoarea condițională, ***totuşi*** – la valoarea concesivă) etc.

4. Izolarea atributului

1. Se izolează un atribut circumstanțial adjectival, cînd e plasat înaintea cuvîntului regent, păstrîndu-şi forma gramaticală pe care o avea cînd stătea în locul lui obişnuit: *Deşteaptă, fata a replicat prompt. (Deşteapta fată a reacționat prompt).*

Situație: *Studentul perseverent are rezultate bune.*

Perseverent, studentul are rezultate bune.

Perseverentul student are rezultate bune.

2. Se izolează un atribut exprimat prin două adjective legate prin conjuncția *şi* atunci cînd determină subiectul propoziției. Izolarea e obligatorie dacă subiectul e la forma hotărîtă. Dacă subiectul e la forma nehotărîtă, izolarea nu e obligatorie. Cf. *Un elev harnic şi deştept munceşte mult*. Ea se va realiza numai atuncicînd atributul primeşte accent logic: *Soarele, rotund şi palid, se prevede printre nori; Noi eram încîntați de soarele rotund şi palid.*

Se va izola asemenea atribut, dacă primeşte accent logic.

3. Se izolează orice atribut, indiferent de structura lui, dacă determină un nume propriu sau un pronume personal: *Ioana, emoționată, nu mai putea să asculte; Ea, emoționată, nu mai putea asculta; El, cu pixul în mînă, lucra fără încetare; Noi, albi ca varul, n-am scos nici un cuvînt.*

4. Se izolează un atribut neacordat dezvoltat, cînd este distanțat de cuvîntul regent: *Casa vecinei, cu uşile larg deschise, aştepta oaspeții.*

5. Se izolează un atribut neacordat dezvoltat, cînd nu e distanțat de cuvîntul regent, dacă primeşte accent logic: *Copacul, cu ramurile doldora de roadă, îşi aştepta culegătorii.*

6. Se izolează un atribut adjectival, cînd urmează după un atribut neacordat: *Țăranul purta o pălărie de paie, veche; Ciorapi de dame, lungi ...*

7. Se izolează atributele legate prin conjuncții adversative: *Buturuga mică, dar periculoasă...*

APOZIȚIA

1. Definiție. Controverse
2. Mărcile apoziției
3. Mijloacele de exprimare a apoziției
4. Calasificarea apozițiilor
5. Topica şi punctuația
6. Propoziția apozitivă

Bibliografie

L. Hoarță Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1999.

V. Hodiş, *Apoziția şi propoziția apozitivă*, Bucureşti, Editurantifică, 1990.

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 619-631.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editurantifică, p. 261-268.

I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Albatros, 1982.

I. Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Institutul European, 2002, p. 1493-1506.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2001, p. 249-264.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, p. 43-45.

A. Mitran, *Despre apoziție şi raportul apozitiv* // LR, XII, nr. 4, 1963, p. 36-45.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 197-227.

Ecaterina Teodorescu, *Raportul apozitiv şi cel predicativ*, AUI, 1974.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei româneşti „clasice moderne"*, Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 2005, p. 123-151.

1. Definiție. Controverse

Apoziția a generat, de-a lungul anilor, în literatura de specialitate o serie de controverse. Fenomen lingvistic complex, ea a cunoscut mai multe abordări, după cum relația dintre termenul de bază şi termenul apozat a fost interpretată ca fiind de natură sintactică, semantică sau pragmatică. Funcția sintactică de apoziție constituie (în lingvistica românească actuală şi nu numai) obiectul unor discuții prelungite, la care după desprinderea apoziției de atribut au participat mulți specialişti români. Urmărind discuțiile privitoare la funcția sintactică de apoziție, observăm că nu există unitate de vederi mai ales în legătură cu „conținutul" apoziției, cu antecedentul ei şi cu raportul sintactic dintre apoziție şi antecedent.

Ne propunem o scurtă analiză a perspectivelor din care a fost tratată această construcție, relevînd necesitatea unei noi abordări a apoziției:

* În ce priveşte **pespectiva sintactică**, În majoritatea abordărilor tradiționale, apoziția a fost considerată o unitate sintactică şi, potrivit celor două raporturi sintactice dintr-un enunț, a fost apropiată de subordonare, respectiv de coordonare.

A. Subordonarea.

Între cei doi termeni ai sintagmei apozitive se consideră că există o relație de dependență unilaterală; termenul în apoziție intră în relație cu enunțul nu numai prin intermediul bazei, de care depinde. Apoziția este, aşadar, atribut substantival în cazul Nominativ, indiferent de cazul termenului determinat sau acordat în caz cu acesta. (GLR, II, 1966, p. 128)[126].

[126]G.A. situează apoziția între variantele de realizare a atributului, substantival, mai ales: „Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat cu acesta" (p. 128), dar şi pronominal: „Apoziția pronominală are de obicei valoare de precizare" (p. 135). În ceea ce priveşte regentul apoziției, autorii GA recunosc că: „Pot fi determinate printr-o construcție similară cu aceea a apoziției şi părți de vorbire ca verbul, adverbul şi chiar propoziții întregi" (p. 130). Această situație însă nu-i determină pe autorii GA să dea o altă

B. Coordonarea.

Identitatea sintactică a termenilor, distribuția identică, posibilitatea intervertirii lor sau posibilitatea inserării unei conjuncții coordonatoare sunt argumente care apropie construcțiile apozitive de cele coordonate. (I. Coteanu – subordonatele explicative)

* În ce privește **perspectiva semantică**, admițînd natura non-sintactică a raportului dintre termenii unei sintagme apozitive, susținătorii perspectivei semantice teoretizează independența constituenților. Aceştia apar într-un raport negramatical, non-sintactic, argumentat printre altele, la nivelul expresiei, de poziția parantetică în care apare apoziția. Apoziția nu este actant, nu este funcție (subordonată), ci duplicatul termenului prim şi a funcției acestuia.

*** Nondependența (apoziția în ipostaza de comentariu al unui referent fixat)**

Termenii relației apozitive desemnează acelaşi referent realizând o echivalență referențial-sintactică. (Valeria Guțu Romalo).

P. Diaconescu defineste apoziția ca un tip de reluare: fiind o reluare a bazei, apoziția nu intră în raporturi sintactice propriu-zise de subordonare sau coordonare cu aceasta - Adordonarea (apoziția ca tip de expansiune semantică)[127].

În ce privește perspectiva pragmatică, perspectiva interpretativă revine din ce în ce mai frecvent, în cîmpul cercetărilor privind apoziția. Apoziția este considerată un tip de relație contextuală, care implică planul extralingvistic, termenii sintagmei întîlnindu-se prin comunitatea referentului (Irimia 2000, p. 510). În cercetările recente, apoziția începe, aşadar, să fie considerată ca un fapt eminamente discursiv. Pentru a-i determina rolul, este imposibil de conceput exclusivitatea perspectivei frastice; utilizarea ei variază considerabil de la un tip de discurs la altul, în funcție de locutor. Astfel, apoziția deține, incontestabil, şi o funcție pragmatică, derivată din apartenența sa la unele dintre strategiile de „negociere" a semnificației, între emițător şi receptor: deoarece actul de comunicare produs are ca finalitate eficiența şi reuşita, semnificația enunțului la polul receptării trebuie să fie cvaziechivalentă cu acea intenționată. Dacă emițătorul consideră că un segment de comunicare nu transmite suficientă informație semantică, atunci acesta propune o reevaluare a lui şi deci o nouă perspectivă asupra realului, materializată la nivelul sintactic prin apoziție. Aceasta din urmă poate facilita revenirea asupra comunicării inițiale, nuanțarea sau explicarea acesteia, comentariul metalingvistic etc.

Aşadar, relația apozitivă este un tip special de relație, de echivalență discursivă, care se constituie între două secvențe lingvistice coreferențiale – baza (pe prima poziție) şi apoziția (pe cea de-a doua). Cf. *Numai tu le poți porunci să adoarmă, / **Numai tu, Fratele meu întru negăsire, / Tu, Întru căutare mire, / Tu, / Cel ce-ți astupi cu aripa urechile*** (A. Blandiana); *Voi munților mîndri, moşnegi cununați / Cu stelele bolții albastre, / În leagănul vostru de codri şi stînci / Dorm toate poveştile noastre*. (O. Goga). Deşi au caracteristici comune, relația apozitivă se delimitează de relațiile sintactice de subordonare şi de coordonare. Între termenii construcției apozitive nu se dezvoltă ierarhia sintactică, specifică raportului de subordonare.

Apoziția **depinde obligatoriu de un antecedent – nefiind posibilă o apoziție fără antecedent**[128]. Dependența apoziției de antecedent (indiferent de topica lor) este întotdeauna de

---

interpretare structurilor cu apoziție, ci doar să formuleze ipoteze, care lasă confuză esența sintactică (semantico-sintactică) a apoziției". Aceste construcții de tip apozițional pe lîngă un verb, un adverb sau o propoziție (...) sînt categorii intermediare între complement şi atribut sau propoziții aparte, neclarificate încă suficient" (p. 131).

[127] Orice enunț presupune un proces de ordonare a cuvintelor realizat prin două relații: adordonarea (unitățile se distribuie în structuri lineare) şi subordonarea (unitățile se integrează în structuri ierarhice) - I Diaconescu (1986, p. 127-205).

Termenul de *adordonare* îşi găseşte un corespondent în conceptul de non-dependență, teoretizat de Guțu-Romalo (1973, p. 41-45) şi reunește coordonarea şi apozițonarea. Deşi forme ale aceloraşi legături asintagmatice, afuncționale, aceste două relații sunt foarte diferite: apozițonarea reunește unități identice, din punct de vedere referențial, în timp ce coordonarea reunește unități diferite. În funcție de conținutul său şi de mijloacele de expresie, apozițonarea poate fi realizată prin apoziție, reluare sau repetiție.

[128]Rezultă deci că apoziția şi antecedentul ei nu au importanță egală în cadrul comunicării: numai existența apoziției este condiționată de existența antecedentului, nu şi viceversa: existența unui antecedent nu impune prezența unei apoziții. Importanța antecedentului e, aşadar, mai mare. Există însă şi situații cînd nu e necesară materializarea

natură semantică, fiind motivată prin vorbitor, care are impresia / certitudinea că interlocutorul sau nu cunoaşte unul / mai multe „elemente" ale codului, sau poate decoda neconvenabil (din cauza omonimiilor) unul sau mai multe elemente ale codului. Ca urmare, vorbitorul „traduce", pentru interlocutor, „elementul" / „elementele" susceptibile de a nu fi decodate (deloc sau neconvenabil) de interlocutor, ceea ce înseamnă că din punctul de vedere al vorbitorului antecedentul şi apoziţia nu-şi pot schimba „locul" (şi nici nu permit comutarea cu zero). Cf.: o comunicare ambiguă ca *Broasca nu mai merge* se dezambiguizează printr-o apoziţie: *Broasca, **adică instrumentul de încuiat uşa,** nu mai merge. Prolepsa, adică anticiparea, există în mai multe limbi; Are un hobby, adică face ceva de plăcere* etc.

Dacă excludem îmbinările de cuvinte de genul *Moşul Ion, Rîul Nistru* etc. (acestea sînt „false apoziţii; în esenţă, sînt atribute substantivale în Nominativ şi pot fi extinse la o propoziţie subordonată atributivă: *Moşul care se numeşte Ion*), situate fără îndreptăţire alături de structuri ca *Tatăl său, **medicul satului**, a salvat multe vieţi*. deosebirile între apoziţie şi clasa atributului în care este înscrisă sînt fundamentale şi determină întrebări privind însăşi identitatea ei sintactică: **Este apoziţia într-adevăr o funcţie sintactică – o variantă de atribut, generată prin dezvoltarea unei relaţii de dependenţă sau reprezintă o altă categorie sintactică?**

Apoziţia este distinctă de toate funcţiile, inclusiv de atibut. Deosebirea faţă de atribut rezidă în faptul că **apoziţia nu exprimă o caracteristică a antecedentului, ci un „alt nume" al antecedentului**.

Apoziţia este deosebită de funcţiile sintactice (adică atribut, subiect etc.), întrucît nu poate fi imaginată fără un antecedent, pe care vorbitorul îl „traduce" pentru interlocutor printr-o apoziţie. Motivaţia apoziţiei este, aşadar, dată de faptul că vorbitorul, care codifică lingvistic mesajul, are impresia / certitudinea că interlocutorul nu poate decodifica mesajul lingval – în totalitate / parţial – sau pentru că nu cunoaşte unele elemente ale codului, sau pentru că unele elemente ale codului permit decodificări variate: vorbitorul poate apoziţiona orice element cu informaţie semantică a codului lingvistic utilizat.

Aşadar, ***apoziţia este partea secundară de propoziţie care are ca antecedent un substantiv, un pronume, un numeral întrebuinţat pronominal, un adjectiv, un adverb sau o interjecţie şi indică, în chip de „traducere" prin sinonime sau prin „descriere" (pentru interlocutor) un alt nume pentru entitatea / realitatea la care a trimis deja antecedentul*** [după C. Dimitriu, p. 1518].

Caracterul suprimabil, mobil sau relativa independenţă sintactică a termenilor în cadrul enunţului sînt trăsături care apropie structurile apozitive de categoria construcţiilor incidente sau detaşate, turnuri de frază cu trăsături semantice şi sintactice particulare.

O altă definiţie o propune D. Irimia: ***Apoziţia este partea de propoziţie izolată care reia, lămureşte, explicitează şi precizează conţinutul termenului la care se referă sau care califică, clasează obiectul denumit de acest termen, indiferent de clasa lexico-gramaticală şi de cazul acesteia, şi cu care logic este pe acelaşi plan*** (p.).

Altfel zis, raportul apozitiv este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multe perspective semantice din care este interpretată, la un moment dat, o aceeaşi realitate extralingvistică. Între termenii raportului apozitiv se instituie o relaţie de echivalenţă gramaticală, relaţie care anulează dezvoltarea unei ierarhizări sintactice. **Apoziţia este o a doua expresie a aceluiaşi conţinut posedat de un termen oarecare**. Din acest punct de vedere, seamănă (fără a se identifica!) cu părţile de propoziţie reluate (subiectul, complementul, predicatul [129]etc.).

Termenul la care se referă apoziţia şi al cărui conţinut îl precizează poate fi:

* Substantiv: *Ion, vecinul de la parter, este un băiat bun*.

* Adjectiv: *E un copil liniştit, adică paşnic*.

* Numeral: *Primul, un tînăr înalt, m-a impresionat.*

---

bazei (un subiect inclus poate fi traductibil printr-o apoziţie. Cf. *Pornim mai înainte şi trecem / Prin faţa peşterii tale, / Oameni cu torţe aprinse*. (M. Sorescu)

[129] R. Nagy asertează că apoziţia îndeplineşte diverse funcţii sintactice: de subiect, predicat, complement etc. (cf. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, p. 230).

* Pronume[130]: *Ea, o doamnă bine, nu-mi imaginam să procedeze astfel.*

* Verb: *Părul îngrijit, adică pieptănat zilnic, îşi păstrează calităţile. Casa făcută, adică construită de tata, este una veche deja.*

* Adverb: *Aici, în acest oraş, mi-am petrecut cei mai frumoşi ani ai vieţii.*

După cum am menţionat, conceptul de apoziţie e strîns legat de pragmatică. Apoziţia este un act de limbaj, o strategie discursivă cu o anumită intenţie de comunicare, care impune selecţia la nivel lexico-semantic. Locutorul prezintă două conţinuturi diferite ca fiind coreferenţiale, astfel încît alocutorul, într-un context extralingvistic bine determinat, să perceapă sintagma ca apozitivă. Din perspectiva pragmaticii, apoziţia este o întrerupere a mesajului sub forma unui element suplimentar, prin care locutorul dublează prima denumire, considerată pea vagă sau generală pentru a fi înţeleasă corespunzător de către interlocutor.

Apoziţia **nu răspunde la întrebări** asemenea subiectului, predicatului, complementului etc.: ea poate fi delimitată pe baza contextului specific, întocmai ca numele predicativ sau ca elementul predicativ suplimentar. Izolarea prin virgulă şi asemănarea de conţinut cu termenul de referinţă explicat reprezintă deci indici de identificare a apoziţiei[131].

2. Mărcile apoziţiei

Apoziţia poate fi semnalată într-un enunţ printr-o serie de mărci (sau „elementele formale") lexico-semantice, prozodice şi grafice: ***apozemele*** *(selectate în funcţie de semnificaţiile modale ale apoziţiei în raport cu baza),* ***pauza***, ***intonaţia***, ***virgula/linia de pauză.*** *La nivel prozodic, apoziţia e o structură ce presupune un flux verbal continuu, intonaţie joasă sau identică cu a bazei, accent independent, nesintagmatic:* Amintirile- refugiul ei spiritual – erau intacte; *Tot satul: oameni, copii, câini se strânsese*. (Caragiale); *Toată suflarea omenească – de la copii până la bătrâni – a fost prezentă*.

Adverbele-semnal („**adverbele explicative**" – D. Irimia; „**apozeme adverbiale**" – P. Diaconescu) ***adică***, ***anume, altfel spus, cu alte cuvinte, alias, recte*** etc. nu sînt mărci pentru funcţia sintactică de apoziţie, întrucît se află în planul comentariior, care diferă de planul „comunicării" propriu-zise, dar atrag atenţia interlocutorului / constituie o probă pentru interpret că în context există funcţia sintactică de apoziţie.

Putem releva următoarele tipuri de apozeme:

* *argumentative:* ***bunăoară, ca de exemplu, precum***;

Păsările răpitoare, bunăoară uliul, vulturul, au văzul foarte dezvoltat.

* *metalingvistice:* ***cu alte cuvinte, altfel spus, mai bine zis, mai exact, pe româneşte***;

Neparticiparea ta, mai bine zis absenţa nemotivată, l-a supărat.

* *de specificare:* ***de obicei, de regulă, în general, în particular, în realitate, de fapt, în speţă, în fond, mai ales, mai cu seamă, mai exact, mai precis, îndeosebi, în special***;

Elevii, mai ales cei mici, au fost entuziasmaţi.

* *explicative :* ***respectiv, anume, adică, sau***;

Acidul acetic sau oţetul intra în compusul chimic.

---

[130] Apoziţia pronominală se manifestă cu o frecvenţă redusă în uzul actual, fapt explicabil prin aceea că un pronume, în calitate de substitut al substantivului, nu are un conţinut semantic autonom, informaţia sa semantică fiind diminuată în comparaţie cu informaţia bazei.

[131] Privitor la opiniile existente în literatura de specialitate în ce priveşte „legătura" dintre apoziţie şi antecednt există două direcţii: I. apreciază că apoziţia şi antecedentul sînt **sinonime lexicale**; II. apreciază că apoziţia şi antecedentul sînt **sinonime sintactice**: Ambele aceste opinii sînt neconvenabile: **I** – ar însemna că în contextul *Bunicul, Manole Creţu, la noi în Viişoara văzuse lumina lumii aceştia*: *bunicul* şi *Manole Creţu* sînt sinonime lexicale, ele de fapt trimit la noţiuni diferite, deşi ambele trimit la aceeaşi entitate, sau referent (apoziţia şi antecedentul vizează o singură „realitate"/referent. Despre sinonimie lexicală se poate vorbi doar în anume cazuri particulare: *Am cumpărat nişte paradaise, adică roşii.* II. Nici a doua ipoteză nu e convenabilă. Prin sinonimie sintactică se înţelege faptul că la o singură funcţie sintactică apar uneori două sau mai multe mărci diferite: *Soldatul este nevinovat,* ***pentru că*** *n-a cunoscut situaţia; Soldatul este nevinovat,* ***întrucît*** *n-a cunoscut situaţia; Soldatul este nevinovat,* ***deoarece*** *n-a cunoscut situaţia* etc. Apoziţia şi antecedentul său au funcţii sintactice diferite şi deci nu satisfac condiţia sinonimiei sintactice.

Sau îşi pierde calitatea de conjuncție coordonatoare disjunctivă şi devine adverb într-o structură apozitivă, marcând identitatea semantică dintre apoziție şi bază.

** modalizatoare**: poate, probabil, cu siguranță, în mod sigur, desigur, probabil***;

Un coleg, probabil un student mai bun, l-a depăşit.

Vorbitorul transpune baza care aparține unui alt registru stilistic, în propriul său registru, printr-un verb de tip "dicendi" - *a zice, a spune: aş zice, cum se zice, s-ar putea spune*:

Sentimentul de disponibilitate şi chinuitoare hotărâre, s-ar putea spune de nedeterminare, rămase acelaşi. (Ivasiuc)

Fuga de la fața locului, s-ar fi cuvenit să zic laşitatea, nu este de iertat.

A redactat o lucrare slabă, o capodoperă că să zic aşa.

3. Mijloacele de exprimare a apoziției

Apoziția poate fi exprimată sau reprezentată prin aceleaşi părți de vorbire, al căror conținut îl reia şi-l precizează:

* Substantive la orice caz: *Ion, contabilul, este fratele Mariei. (N); Pe Ion, grădinarul, l-am vizitat ieri.* (acuzativ); *I-am expediat o invitație lui Mihnea, matematicianului (matematicianul).*(dativ/acuzativ). *Ideea profesorului, domnului Teodorescu (dl Teodorscu), a stîrnit discuții în contradictoriu*. (genitiv/acuzativ); *Locuiesc în casa unei rude, a unui unchi îndepărtat* (genitiv); *Ei, mamei, îi datora totul; Copile, năzdrăvanule, unde te-ai ascuns?* (vocativ) etc.

* Adjective calificative: *Vecinii, sărmanii, au suferit mult din cauza lui. A venit abătut, adică foarte supărat.*

* Numerale cardinale, ordinale, colective: *Ion şi Maria, ambii, îşi rezolvă toate problemele în comun. Studentul, al doilea, a răspuns excelent.*

* Pronume personale, demonstrative sau nehotărîte: *Colegii mei, aceştia, m-au susținut . o prietenă, alta, mia- propus să vin în ospeție.*

* Verbe la infinitiv, gerunziu sau supin: *Citind toate operele, adică muncind mult, poți avea rezultate foarte bune. Cartea citită, adică studiată din scoarță în scoarță, nu o va uita nicicînd.*

* Adverbe de loc, de timp, de mod: *Aici, la Bălți, îmi fac studiile.*

Apoziția şi baza pot aparține unor clase morfologice diferite: *Ceilalți comercianți, al doilea şi al treilea, se mulțumiră să încuviințeze* ş.a.

Notă: Apoziția nu trebuie confundată cu atributul substantival în Nominativ, de care se deosebeşte prin:

* Apoziția întotdeauna se izolează de termenul reluat, explicat şi precizat;

* Apoziția se caracterizează printr-o intonație specifică, printr-o pauză marcată cu ajutorul virgulei (a două puncte, a liniei de pauză sau paranteze);

* Legătura sa cu termenul reluat este slabă.

Aşadar, apoziția se aseamănă prin expresie, conținut, referire şi topică, cu subiectul, cu atributul, cu numele predicativ, cu complementul şi cu elementul predicativ suplimentar. Ea poate înlocui fără a modifica sensul comunicării.

4. Clasificarea apozițiilor

După natura morfologică a expresiei sale:

* Apoziție substantivală
* Apoziție adjectivală
* Apoziție numerală
* Apoziție pronominală
* Apoziție verbală
* Apoziție adverbială

După structură:

* simplă (o parte de vorbire cu sens autonom însoțită uneori de prepoziții)

*complexă: /// + adverbe: *Unul dintre studenți, anume Ion, este vinovat de toate. Acolo, tocmai la Cheile Bicazului, am călătorit vara. Deşteptul, chiar prietenul meu, m-a trădat.*

* multiplă: *Dorina, colega şi prietena mea, m-a ajutat întotdeauna*.

* dezvoltată: *Ioana, fiica colegei mele, este o fetiță foarte ingenioasă. Vasile, fratele tatei, a fost întotdeauna corect cu tine*.

După asemănarea prin expresie, conținut, referire:

* de tip subiectiv
* de tip atributiv
* de tip predicatv
* de tip completiv etc.

C. Dimitriu relevă: apoziții atributive, circumstanțiale (şi explicative sînt propozițiile apozitive), p. 1505.

După gradul de individualizare a obiectului denumit:

* de identificare (defineşte, individualizează obiectul denumit): *Dorin, fotbalistul, a jucat spectaculos.*

* de calificare (califică, clasează): *E un copil fără părinți, al nimănui.*

Notă: Relația de apoziție implică uneori trei sau mai mulți termeni – **apoziții înlănțuite** (D. Irimia), **apoziții de diverse grade** (C. Dimitriu – apoziții de gradul al II-lea: apoziții la apoziții): *Iar duh dă-i tu, Zamolxe, sămînță de lumină* (M. Eminescu); *N-am telefonat nimănui, nici lui Venea, care nu dădea pe-acolo cu săptămînile, nici patronului, lui Şeicaru* (M. Preda).

5. Topica şi punctuația

În gramatica de tip clasic se menționa că apoziția stă numai după termenul la care se referă, pe care îl reia şi-l precizează. În gramatica modernă se vorbeşte despre apoziții antepuse şi postpuse:

* **apoziții la dreapta**: Cf. *L-a revăzut pe Alex, (pe)(eu cred ca nu se pune aici ‚pe') prietenul meu.*

* **apoziții la stânga (frontale):** au doar subiectul ca argument şi rol sintactic şi discursiv special: de deschidere frastică. Cf. *Prieten de nădejde, Radu m-a ajutat.*

Apoziția se desparte întotdeauna prin virgulă - mai rar, linie de pauză sau două puncte - de termenul la care se referă.

6. PROPOZIȚIA APOZITIVĂ

Funcția sintactică de apoziție constituie obiectul unor prelungite controverse în literatura de specialitate românească. Una dintre teoriile referitoare la funcția sintactică în discuție este aceea că apoziția este o funcție sintactică generată de raportul de subordonare, şi anume, „o specie de atribut substantival" (V. Şerban, Gh. Bulgăr), iar în planul frazei, o „propoziție atributivă" (GA). Potrivit acestei teorii, raportul de subordonare este generator al funcției sintactice de apoziție, respectiv al propoziției apozitive, deoarece la „raportul apozitiv" se întîlnesc atît forma, dar mai ales conținutul raportului de subordonare, afirmație susținută prin faptul că „apoziția şi propoziția apozitivă depind de un element al comunicării anterioare (C. Dimitriu). Cei care susțin această teorie consideră că, în funcție de natecedentul apoziției, respectiv de calitatea sa morfologică – de tip nominal sau de tip verbal – apoziția poate fi de tip *atributiv* sau de tip *completiv* (respectiv circumstanțial). Există şi opinia că funcția sintactică numită apoziție este generată de un raport sintactic diferit de cele cunoscute tradițional (coordonare şi subordonare), numit raport apozitiv. Din această perspectivă, raportul apozitiv are anumite trăsături definitorii, ce îl diferențiază de alte raporturi sintactice, şi anume: a) între termenii raportului se stabileşte un raport de conexiune orizontală; b) termenul cu funcție de apozie se găseşte în relație mediată cu supra/subordonații termenului apozat; c) testul omisiunii fiecărui termen în parte nu afectează comunicarea (L. P. Bercea, *Contribuții la cunoaşterea raportului apozitiv,* LR, 1972, nr. 5. p. 454). S-a insistat asupra faptului că termenii raportului apozitiv desemnează acelaşi referent (vorbindu-se de un raport de coreferență în cadrul

raportului apozitiv, sau s-a considerat că termenii implicați în raportul apozitiv sînt echivalenți sintactic, acest raport numindu-se „de tip aparte” (Ecaterina Teodorescu, *Raportul apozitiv şi cel predicativ*, AUI, 1974, p. 5) sau „relație de echivalență”.

O altă opinie privind problema în discuție este aceea care consideră că raportul apozitiv este o variantă a raportului de coordonare. Astfel, apozarea poate fi considerată drept o „variantă a invariantei relaționale coordonative”, adică apozarea este „coordonarea termenilor coreferenți”(V. Hodiş). Ca argument care să susțină această teorie, sînt invocate adverbele *adică*, *anume*, care, din acest punct de vedere, sînt conjuncții care leagă propoziții coordonate. Această coordonare se constituie în a cincea variantă a raportului de coordonare, respectiv, este o coordonare de tip „explicativ” (I. Rizescu).

O ultimă teorie referitoare la funcția sintactică de apoziție, şi, respectiv, la „raportul apozitiv” se dezvoltă din cea anterioară. Raportul de coordonare, cît şi cel apozitiv sînt variante ale raportului de „adordonare” (I. Diaconescu) şi deci, după părerea cercetătorilor care susțin această teorie, ele nu sînt generatoare de funcții sintactice şi deci apoziția nu este o funcție sintactică, descrierea şi clasificarea ei supunîndu-se nu criteriilor semantice, legătura dintre termenii raportului fiind exclusiv semantică, şi nu sintactică. (A se vedea L. Hoarță Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1999).

Propoziția apozitivă este propoziția izolată care reia, lămureşte, explicitează şi precizează conținutul termenului, al grupului de termeni sau conținutul unei propoziții întregi, la care se referă şi cu care logic şi semantic se află pe acelaşi plan. Altfel zis, propoziția apozitivă exprimă o identitate de înțeles cu termenul de referință explicat, reprezentînd, în ultimă instanță, a doua expresie a celuiaşi conținut, posedat de termenului de referință. Ea are o funcție asemănătoare cu aceea a apoziției. Izolarea propoziției apozitive de elementele ei de referință (părți de vorbire care pot avea toate celelalte funcții sintactice cunoscute în propziție) îi este caracteristică şi se poate face cu ajutorul intonației, al pauzei marcate prin virgulă sau prin două puncte (frecvent), prin linie de pauză, prin paranteze şi chiar prin punct. Propoziția apozitivă este tot atît de bine reprezentată sub aspect cantitativ ca şi apoziția.

Propoziția apozitivă nu se află cu ajutorul întrebărilor, valoarea ei fiind dedusă din referirea pe care o face, din conținutul ei logico-semantic, din topica, pauza şi punctuația acesteia, nu pe baza unei relații sintactice stricte.

Întrucît relația apozitivă nu este una de subordonare şi nici de coordonare, nu putem vorbi deci de elemente regente şi determinate. Termenul de referință poate fi exprimat prin diverse părți de vorbire: *Să nu uitați un* ***lucru****: că timpul nu se mai întoarce; Am veni cu automobilul* ***lui Alexandru****, a cui ne-a aşteptat atunci; Să pui cartea neapărat pe* ***masă****: unde se afla şi înainte; S-a afirmat ca un* ***specialit*** *bun: cum de fapt şi era* (substantiv). *Mi-a dus nişte trandafiri* ***roşii****: seamănă cu nişte mici torțe aprinse; Masa este* ***bună****, ceea ce corespunde doinței mele* (adj.); *Le păstre pentru cei* ***doi****: pentru cei ce au dovedit măiestrie; Munceşte îndoit: cît munceşti tu şi toată gupa* (num.); *Adevărul este* ***acesta****: este cel mai bun din grupă; De-a vreme te văd* ***altul****: eşti permanent preocupat* (pron.); *Te descurci numai* ***citind****: prin ceea ce acumulezi; Acestea sînt bune* ***de mîncat****: să le înghiți pe nerăsuflate* (verb); *Au veni toți aici: unde s-au simțit bine; Venea pe la noi* ***din cînd în cînd****: ori de cîte ori îşi amintea* (adverb/locuțiune adverbială).

Menționăm că propoziția apozitivă poate înlocui în frază termenul de referință, fără ca fraza să suporte vreo modificare sub aspect logico-semantic: *Îi venise o* ***idee****: să se ducă la discotecă - Îi venise să se ducă la discotecă; Gîndul lui era* ***unul*** *(NP): să nu dea înapoi – Gîndul lui era să nu dea înapoi; L-am văzut mereu* ***supărat****: ca şi cum i s-ar fi înecat corăbiile – L-am văzut mereu ca şi cum i s-ar fi înecat corăbiile.*

Propoziția apozitivă poate apărea, față de elementele sale de referință, pe care le explicitează, în două ipostaze: a) juxtapuse (mai rar): *În cazul acesta aş avea şi eu o obiecție: suma este exagerat de mare*; şi b) legate cu elemente jonctive (frecvent): *Vine sigur Alexandru: cel ce are şanse mai mari.*

Propoziția apozitivă stă numai după propoziția de referință sau care include elemente de refrință . În mod excepțional, o găsim şi înaintea ei, izolată de aceasta: *M-a primit ieri/ şi,/* ***ceea ce nu-i în obişnuința lui,/*** *mi-a vorbit urît.*

Propoziția apozitivă se desparte obligatoriu de propoziția la care se referă sau care include elementele de referință prin virgulă, două puncte (frecvent), linie de pauză (rar), paranteze.

Notă: În literatura de specialitate, opinia cea mai răspîndită este aceea că există propoziții circumstanțiale de loc, de timp, de mod etc. „cu corelativ în regentă”: *Merge acolo unde vrea; Vorbeşte atunci cînd are ceva de spus; Aşa se comportă, cum îi este felul* etc. Întrucît însă comunicările din propozițiile considerate circumstanțiale trimit (în formă de propoziție) la aceeaşi realitate ca şi adverbele-parte de propoziții regente, putem presupune că este convenabil ca propozițiile în atenție să fie trecute în rîndul propozițiilor apozitive circumstanțiale (a se vedea C. Dimitriu, p. 1502).

COMPLEMENTUL. COMPLEMENTUL DIRECT

1. Definiția complementului
2. Clasificarea complementelor după conținut (circumstanțiale şi necircumstanțiale)
3. Complementul direct
   3.1. Definiție, caracteristici
   3.2. Regenții complementului direct
   3.3. Mărcile complementului direct
   3.4. Exprimarea complementului direct
   3.5. Reluarea şi anticiparea complementului direct
   3.6. Topica complementului direct
4. Propoziția subordonată completivă directă
   4.1. Definiție, caracteristici
   4.2. Elemente regente
   4.3. Conective
   4.4. Topica şi punctuația
   4.5. Reluarea şi anticiparea
5. Complementul secundar
   5.1.Verbele dublu tranzitive

Bibliografie

1. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Institutul European, 2002, p. 1377-1384.
2. V. Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, p. 154-172.
3. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000, p. 408-415.
4. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 239-267.
5. G. Pană-Dindelegan, *Complementele necircumstanțiale (direct, indirect şi de agent) şi propozițiile corespunzătoare //* LLR, nr. 3, 2003, p. 3-6.
6. F. Asan, *Reluarea complementului în limba română* // SG, vol. III, 1961, p. 93-105.
7. V. Ciobanu, *„Dublarea" complementului direct şi a celui indirect (în sincronie şi diacronie)* // RLŞL, nr. 6, 1998, p. 62-67.
8. D. D. Draşoveanu, *Tranzitiv / intranzitiv şi direct/indirect – două antinomii contextuale* // CL, nr. 1992, p. 53-63.
9. N. Iacob, *Exprimarea complementului direct în limba română. Privire diacronică* // RLŞL, nr. 4, 1995.

1. Definiția complementului

Complementul este partea de propoziție care determină verbe, adjective, adverbe sau locuțiuni adverbiale şi interjecții predicative /rar un numeral): *Am străbătut şi codrii şi țara-n sus şi-n jos. / Călare-n şa, de-a fuga pe vînt, ca Făt-Frumos* (T. Arghezi); *Şi şart! part!* ***o pereche*** *de palme fierbinți peste urechile degerate* (I. L. Caragiale); *Na-**ți aripa** asta* (I. Creangă).

Dacă subiectul, predicatul şi atributul reprezintă fiecare cîte o funcție sintactică, complementul este o clasă de funcții sintactice secundare. Toate complementele care constituie o realitate sintactică conțin o informație semantică în strînsă legătură cu informația semantică a regentului lor de tip verbal, astfel încît regentul (cu toate că are importanță mai mare decît complementul) este lipsit de stabilitate, în sensul că nu poate realiza comunicarea dorită de vorbitor decît dacă există (exprimat/neexprimat) şi complementul (la nivelul propoziției sau al frazei). Făcînd abstracție de întrebuințarea absolută a unor regenți de tip verbal, un verb ca ***a vedea*** poate avea sensul de „a cerceta cu privirea", „a cunoaşte prin văz" etc. numai dacă în subordinea lui există un complement direct ca *lumea* (*omul vede lumea* etc.), un verb ca ***a ara*** poate însemna „a răsturna brazde cu plugul" numai dacă este determinat de un complement intern ca *ogorul* (*țăranul ară*

ogorul etc.), un verb ca *a fi văruit* poate trimite la acțiunea „a da cu var" numai dacă de el depinde un complement de agent ca *un zugrav* (*peretele este văruit de zugrav* etc.), un verb ca *a se baza* poate apărea într-o structură reperată numai determinat de un complement indirect ca *pe părinți*, în contextul *copilul se bazează pe părinți* etc. Cu alte cuvinte, regenții de tip verbal ai clasei complementului sînt insuficienți completiv, adică au valențe obligatorii pentru complementul direct, pentru complementul indirect, de agent, intern.(complementul direct şi complementul indirect se încorporează în matricea lexico-semantică. Altfel zis, complementul direct şi complementul indirect sînt funcții atribuite verbului-centru ca disponibilitate matricială a acestuia). Distingerea clasei complementului de clasa circumstanțialului este convențională, în sensul că se bazează pe cazul general: complementele nu sînt comutabile cu zero, în timp ce circumstanțialele sînt comutabile cu zero: Cf. *Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul şcolii, / Confundăm pe bietul dascăl* [complementul direct necomutabil cu zero] *cu un crai **mîncat** de molii* (M. Eminescu). – *În prezent* [circumstanțialul de timp, comutabil cu zero] *cugetătorul nu-şi opreşte a sa minte* (M. Eminescu).

Complementul este foarte bine reprezentat în limba română, atît ca frecvență, cît şi ca mijloace specifice de construcție.

2. Clasificarea complementelor după conținut

Complementul se clasifică după **conținut:**

- complemente **circumstanțiale** şi
- **necircumstanțiale,** adică care nu exprimă circumstanțe, împrejurări, ci fac referire la acțiuni, însuşiri, caracteristici. Acestea sînt strîns legate de termenii determinați şi au un conținut mai abstract decît al celor circumstanțiale şi mai greu de definit: direct, indirect, de agent.

3. Complementul direct

3. 1. Definiție, caracteristici

Complementul direct arată obiectul asupra căruia se exercită nemijlocit, direct acțiunea unui verb tranzitiv, a unei locuțiuni verbale tranzitive sau conținutul verbal tranzitiv al unei interjecții predicative şi răspunde la întrebările ***pe cine?*** (pentru cel exprimat prin substantive sau pronume ce se referă mai ales la persoane şi ființe) şi ***ce?*** (pentru cel exprimat prin substantive sau pronume ce se referă mai ales la lucruri, prin unele numerale, prin verbe şi prin interjecții): *Mai mult, tu nu vei mai vedea / **Nimic, nici cer, nici flori***[132] (T. Arghezi).

În **plan comunicativ-pragmatic**, complementul direct face parte din complinirile obligatorii ale verbului prototipic şi aparține părții rematice a enunțului, aducînd o informație nouă. Din punct de vedere semantic, complementului direct i se atribuie anumite roluri tematice: de tip agentiv, iar rolul prototipic fiind pacientul (*Deschide **uşa.** Citesc **o carte.** Aranjează **cărțile***) sau rolul tematic de beneficiar (*Maria ajută **pe cineva / pe copil)***, de experimentator (***Mă** ustură ochii*), de țintă (*El **ne** ajunge din urmă*), de locativ (*Copiii colindă **satele***) etc.

3. 2. Regenții complementului direct

Complementul direct poate regentat de un verb tranzitiv[133] la diateza activă. Verbele ce intră în relație cu un complement direct sînt insuficiente semantico-gramatical, cu una sau două valențe libere în dreapta verbului. Verbele date sînt de două categorii:

a) verbe care cer compliniri: *a declara, a vrea, a spune, a zări, a anunța, a permite, a obține, a ridica, a repeta* ş.a. Cf. *Cînd n-ai de-acum să mai priveşti / **Pe cel frumos** cum însuți eşti* (M.

[132] Ultimele două sînt complemente directe apozitive.

[133] Amintesc studenților despre grade diferite de tranzitivitate a verbului: v. monotranzitive (construite cu un singur CD); verbe bitranzitive (construite simultan cu două CD) şi verbe tranzitive utilizate absolut (cu valența de tranzitivitate liberă, adică CD e nelexicalizat, dar posibil de a fi introdus).

Test pentru verificarea tranzitivității verbului

Pentru a verifica dacă un verb este sau nu tranzitiv, recurgem la un test: 1) dacă verbul, cu sensul, cu funcția, la diateza şi în structura dată are sau poate avea ca determinant pe *(î)l* atunci este tranzitiv: *îl vede – văzîndu-l; îl doare - durîndu-l* etc. 2) dacă acest verb poate fi pus la diateza pasivă cu *a fi* la persoanele I şi II: *văd – sînt văzut; exist – *sînt existat* (intranzituv).

Eminescu); *Iară luna argintie, ca un palid dulce soare / **Vrăji** aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare* (M. Eminescu).

b) verbe care pot funcționa cu și fără compliniri: *a vorbi, a mînca, a bea, a vedea, a auzi, a cînta, a coase, a găti, a picta* etc. Cf. *Am auzit **vorbindu-se** afară; Joace unul şi pe patru, / Totuşi tu ghici-vei **chipu-i**.* (M. Eminescu).

Notă: În limbajul poetic, unde s e produc o serie de deviații sintactice, complementul direct poate determina și verbe care, în limbajul standard, nu solicită și nici nu admit o asemenea complinire, ele fiind considerate intranzitive – fenomen numit „tranzitivare forțată" a verbelor prin încălcarea restricțiilor de natură semantică și sintactică (în scopul situării „eului liric" în centrul unui univers dominat de legi proprii. Cf. *Te implor, hai să tăcem natura* (N. Stănescu); *De mult viu mă mult murisem* (N. Stănescu); *Şuier luna şi o răsar şi o prefac într-o dragoste mare* (N. Stănescu).

Fenomenul vatriației sintactice

Uneori construcția tranzitivă este în variație liberă cu cea intranzitivă.

Cf. *MI-l amintesc pe Ion* (tranzitiv) / *Îmi amintesc de Ion*. (intranzitiv); *A spera ceva* (complement direct) */ a spera la ceva* (complement indirect)*; a vorbi rău pe cineva / a vorbi rău de cineva; a băga seamă ceva / a băga seamă la ceva; a-şi aduce aminte pe cineva / ceva / a-şi aduce aminte de cineva* etc.

În calitate de regent al complementului direct mai poate apărea o interjecție (cu valoare predicativă): *Poftim (ține!) **cartea**! Am auzit **vorbindu-se** afară. Ai auzit **trosc**!; Iată **lacul**. Luna plină / Poleindu-l îl străbate* (M. Eminescu); *Măi Păsărilă, Iacătă**-o**, ia! Colo, în dosul pământului* (I. Creangă).

3. 3. Mărcile complementului direct

Majoritatea specialiștilor relevă următoarele mijloace de marcare a identității funcției sintactice de complement direct:

- recțiunea cazuală asociază cu flexiunea (complementul direct contractează cu regenții săi – verbali sau interjecționali – raport de subordonare);
- dublarea clitică;
- joncțiunea cu prepoziția-morfem *pe*[134], care antrenează recțiunea și flexiunea.

Folosirea prepoziției ***pe*** este o marcare sintactică de tip analitic, adesea coocurentă cu o altă marcă sintactică, dublarea clitică, cumulînd funcția de marcă sintactică a poziției de complement direct și de marcă semantică de individualizare.

Din punctul de vedere al utilizării prepoziției *pe* la acuzatuvul-complement direct, trebuie să menționăm diferența dintre limba română veche (unde complementul direct - nume de persoană putea să apară și fără *pe*) și cea modernă (unde *pe* este obligatorie (*Îl văd pe Vasile, Mă cunoşti pe mine* etc.).

1) Precizăm totuși că așa-zisul „gen personal" (= clasa cuvintelor ce trimit la persoane) nu este nici astăzi riguros individualizat, acuzativele-complemente directe ale substantivelor comune ce trimit la persoane, în mod special cele ce indică grade de rudenie: *tată, frate, mamă* etc., putînd fi precedate de prepoziția *pe* (*Îl văd pe fratele meu* etc.), dar și neprecedate de această prepoziție-morfem (*Îmi văd fratele meu* etc.). 2) În cazuri particulare, *pe* poate preceda complementul direct exprimat prin acuzativul unor substantive care nu trimit la persoane: cînd un substantiv se repetă în aceeași propoziție, o dată avînd funcția de subiect și a doua oară – complement direct (*Lupul pe lup nu-l mănîncă*); 3) Cînd în aceeași propoziție se află substantive – „perechi", principial antonime (*sătul - flămînd, tînăr - bătrîn* etc.): *Sătulul nu-l crede pe flămînd*. Numeroase interferențe între folosirea neprepozițională și folosirea prepozițională cu *pe* probează că deosebirile semantice, alături de celelalte distincții menționate, deși deosebit de importante, nu sînt suficiente pentru o delimitare riguroasă între construcțiile cu *pe* și cele fără *pe*. De altfel, suprapunerea lor este posibilă, uneori chiar frecventă. Cf. *Admiră părinții copiii / Îi admiră părinții pe copii*; *Caută altul / Îl caută pe altul*.

[134] A se comenta: *Cartea e pe masă*. (*Pe* – prepoziție veritabilă) // *Îl iubesc pe Ion*. (*Pe*-prepoziție-morfem).

Reguli de utilizare a lui *pe* în cazul complementului direct

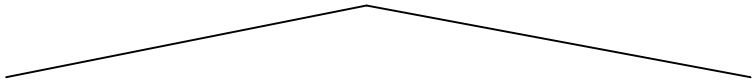

Substantive inanimate

Prietenul mănîncă (ce?) – bomboane
Colegul admiră (ce?) – florile
Eu văd (ce?) – un munte
El vede (ce?) - nişte copaci

Substantive animate (gen personal)

A. **Persoane necunoscute**
(gradul minim de individualizare)
Caut un prieten.
Văd un profesor.
Aştept pe un student.
Întreb pe colege.

B. * **Persoane cunoscute**
(gradul maxim de individualizare)
O aştept pe mama.
Îl caut pe prietenul meu.
Îl văd pe profesorul acesta.
Le întreb pe colegele voastre.

* **Nume proprii**
În contrazic pe Radu.
O stimez pe Lilia.

- Topica este modalitatea prin care se marchează identitatea funcțională a complementului direct realizat prin pronume nepersonal sau substantiv, cînd opoziția nominativ/acuzativ se neutralizează: complementul direct urmează verbul-predicat, în timp ce subiectul îl precede. Cf. *Părinții iubesc copiii. / Copiii iubesc părinții.*

Notă: Dacă modificarea topicii duce la schimbarea funcției sintactice, determinarea prin ***articol***, asociată cu ***topica*** şi cu ***intonația*** contribuie la distingerea complementului direct de subiect. Cf. *Apele trec.* (subiect) *// Ape trec*. (complement direct)

3. 4. Expimarea complementului direct

Poziția sintactică de complement direct este susceptibilă de diferite realizări:

a) substantiv în acuzativ cu sau fără *pe*:

Ți-am spus uneori: ia sfatul vestalelor, dacă / Flacăra vrei s-o-ntreții. / Ți-am zis alte dăți: vezi tu jăraticul, truda în vatră? (L. Blaga)

b) pronume: *Pe acesta îl aştept o viață; Îi iubesc şi-i apreciez* ***pe amîndoi.***

c) numerale: *Am luat numai trei*.

d) verbe la moduri nepredicative: *Văzuse dispărînd coloana.*

e) interjecții: *Am strigat ura!* (interj.) *pînă cînd într-un nor de praf s-a pierdut departe trăsura domnească cu ale suitei* (I. L. Caragiale).

Notă 1: Complementul direct mai poate fi exprimat prin substantive nearticulate, la plural, precedate de ex-prepoziția *la*, care are o valoare afectivă şi chiar un sens de cantitate numerică, mare şi nedeterminată („atîția”, „atîtea”, „mulți” etc.): *Am descoperit la defecte; Am făcut la cumpărături.*

Notă 2: Sînt complemente directe şi cele exprimate prin substantive comune, precedate de numerale şi aşezate după anumite verbe tranzitive, deşi dau impresia unor complemente circumstanțiale de mod de măsură (datorită faptului că ne impresionează în primul rînd mărimea sau cantitatea exprimată de numeralele care ocupă primul loc în construcție): *Am douăzeci de cărți noi; Ți-am cumpărat 30 de lucruri; Am văzut trei țări.* Prepoziția *de* care apare nu se grupează cu substantivul şi nu impune acestuia restricție de caz.

După verbe ca *a costa, a cîntări, a valora, a alerga, a sări, a înota* etc., asemenea construcţii se apropie mai mult de un complement circumstanţial de mod, părăsind sfera complementului direct (mărimea şi cantitatea exprimată prin numerale domină construcţia: *Cumpărătura cîntăreşte 10 kg; Sportivii aleargă zilnic 3 km; Cartea valorează 200 de lei.*

Nota 3: Construcţiile cu valoare partitivă de tipul *ca acestea, de acestea, din acestea* sînt numai aparent complemente directe, deoarece ele determină de fapt, ca atribute, nişte substantive sau pronume eliptice, deduse din context, care sînt adevăratele complemente directe: *Am văzut şi eu de-aceştia*. Totuşi vom observa că asemenea structuri au pornit pe drumul gramaticalizării, preluînd treptat funcţia substantivelor şi a pronumelor eliptice.

Nota 4: Complementul direct se mai poate exprima uneori şi prin **construcţii infinitivale nominale***: Are ce vinde* (marfă); *N-are sărmanul unde dormi* (Locuinţă); *N-are cînd rezolva problema* (timp); *N-are cum veni* (mijloc de transport); *N-are pe cine vedea; Nu are cui spune; Nu are cînd pleca* etc. În GA (2005, p. 384) asemenea construcţii sînt considerate **construcţii cu propoziţii relative**. Există şi o altă modalitate de interpretare a acestor construcţii ce aparţine cercetătorului P. Butuc, care consideră că este vorba aici de un tip special de predicat şi anume **predicatul angrenat** (a se vedea P. Butuc, Predicatul angrenat în limba română, Ch, 2004).

Nota 5: O structură deosebită în poziţie de complement direct este realizată prin forme de tip adverbial, devenite, contextual, denumiri de limbi, după verbe ca *a învăţa, a înţelege, a şti: Învaţă englezeşte; Învaţă franţuzeşte* etc.

3. 5. Reluarea şi anticiparea complementului direct [135]

În limba română complementul direct poate fi exprimat de două ori (dintre care una este o formă atonă a pronumelui personal sau reflexiv). Dacă complementul direct precedă verbul-predicat, în acest caz e **reluat** prin forma neaccentuată a pronumelui: *Şi trăsnetele cerului le cheamă / Asupra celor ce-asupresc poporul* (Şt. O. Iosif); *Şi brazdele negre le-neci / În aur de soare* (Neculiţă); *Cîntecul, lumina, taina, unda, -ntinsurile-albastre / Noi **le** ţinem, noi **le** strîngem, cei căzniţi, urîţi şi goi* (T. Arghezi); *Pe mine **mă** puteţi crede pe cuvînt şi fără greşeală* (L. Rebreanu).

Dacă complementul direct urmează după verbul-predicat, atunci el poate fi **anticipat** de pronume: *Ascultă-mă pe mine, domnule, păstrăvul nu e de mîncat de viu* (C. Petrescu). *Eu te sfătuiesc să n-**o** iei pe asta* (I. Creangă).

Complementul direct este anticipat prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal sau reflexiv, atunci cînd este aşezat după verb şi cînd este exprimat prin:

* pronume (personal, demonstrativ, posesiv sau reflexiv): *Îl ajută pe el (pe al meu, pe acesta).*

* nume de persoană, substantiv comun, articulat cu articol hotărît enclitic şi precedat de prepoziţia *pe*: *Am susţinut-o pe sora*. (cf. *Am susţinut sora*).

* substantiv propriu, nume de persoană, precedat de prepoziţia *pe*: *L-a iubit pe Ion*

Notă: Nu trebuie să confundăm complementul direct, exprimat prin substantiv, care răspunde la întrebarea *ce?* cu subiectul exprimat prin substantiv cu aceeaşi formă, răspunzînd la aceeaşi întrebare. În asemenea cazuri, apelăm la prepoziţia *pe*, semn distinctiv al acuzativului-complement direct: *Elevii aşteaptă profesorul.* (*Elevii îl aşteaptă pe profesor / Profesorul îi aşteaptă pe elevi).* Cf. *Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă* (Folclor); *Traiul lumii, dragă tată, / Cine vor, aceia lese-l* (M. Eminescu).

În concluzie, putem formula cîteva reguli pentru dublarea clitică a complementului direct.

a. **Reluarea obligatorie**

Dublarea clitică este obligatorie cînd cea de-a doua realizarea a complementului direct este reprezentată prin:

[135]Fenomenul dublării în limba română, considerat de unii specialişti balcanism a fost motivat nu prin influenţa reciprocă, ci ca reflex al tendinţei comune în evoluţia limbilor balcanice (macedoneană, albaneză, neogreacă şi bulgară) spre analitism, tendinţă proprie însă şi tuturor limbilor romanice. Cu referinţă la limbile romanice, originea fenomenului dublării (cu particularizări în spaniolă, italiană, franceză şi română) este situată fie în latina vulgară, fie în procesul de formare a limbilor romanice.

- substantiv comun articulat definit sau determinat de un adjectiv demonstrativ aşezat înaintea verbului regent: *Lecţia au învăţat-o perfect.*

- substantiv propriu precedînd verbul regent: *Odesa am cunoscut-o de curînd.* etc.

- un substantiv, comun sau propriu, sau un pronume, precedat de *pe* şi plasat înaintea regentului: *Pe Ion îl iubesc; Pe altul l-am aşteptat.*

- un pronume personal sau de politeţe precedat de *pe*, indiferent de topică: *M-au aşteptat pe mine.*

b. **Reluarea exclusă**

Dublarea clitică nu se admite cînd a doua realizare este exprimată prin:

* substantiv comun sau propriu (fără prepoziţie), plasat după regent: *Aştept tată̆l.*

* substantiv comun nearticulat, plasat înaintea verbului: *Ape trec. Produse cumpără*

* pronumele negative *nimeni, nimic,* pronumele relative *cine, ce,* pronumele nehotărîte *ceva, cineva*: *Pe nimeni nu iubeşte*.

c. Reluarea facultativă

Dublarea clitică e facultativă cînd a doua realizare a complementului direct este reprezentată prin:

- substantiv determinat nehotărît (fără prepoziţia *pe*), plasat înaintea regentului:

O dificultate (o) constituie lipsa cursului elaborat.

- substantiv sau pronume precedat de *pe* şi plasat după verbul regent:

Îi iubeşte pe părinţi. // Iubeşte părinţii

Plasat după verbul regent, complementul direct poate fi anticipat cînd cel ce formulează propoziţia vrea să atragă atenţia, să precizeze sau să insiste asupra lui.

Anticiparea complementului direct se realizează, de asemenea, în trei ipostaze:

a. Anticipare obligatorie:

* dacă plasat în urma regentului, complementul direct este exprimat prin forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal, prin pronume posesive sau demonstrative: *Am ajuns-o pe aceasta*.

b. Anticipare facultativă

* dacă este exprimat prin substantiv (propriu sau comun) nume de persoană, cu sau fără articol, dar cu prepoziţia *pe: Îi iubesc pe oameni.*

* dacă este exprimat prin pronume nehotărît: ***Îl iubeşte pe altul.***

c. **Anticipare exclusă**

* dacă complementul direct, plasat după verb, este exprimat prin substantiv articulat (enclitic sau proclitic) şi nearticulat, fără a fi însoţit prepoziţia *pe:*

Astăzi n-o să mai cert ***nici o fiinţă, nici pietrele, nici oamenii...*** (L. Blaga)

3. 6. Topica complementului direct

Complementul direct poate fi aşezat atît după verbul-predicat, precum şi înaintea lui (într-o topică afectivă), fără a se despărţi prin virgulă de acestea. Complementele directe exprimate prin pronume interogative sau relative stau întotdeauna înaintea elementelor regente amintite. Cf. *Pe cine aştepţi? Ce planifici?*

Aplicaţie

G. G. Neamţu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincţii,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 171-179.

4. Complementul secundar

Complementul secundar funcționează în grupul verbal ca termen subordonat față de centrul grupului într-o structură ternară din care face parte şi un complementul direct subordonat aceluiaşi centru verbal. Aşadar, poziția de complement secundar este determinată de tranzitivitatea dublă a verbului–centru (verbul este obligatoriu trivalent). Prezența complementului secundar implică prezența complementului direct, nu şi invers: *El te-a învățat a vorbi cu atîta dîrzenie ?* (C. Negruzzi); *Profesorul îi învață pe elevi declinările; L-a examinat toată materia; Se silea din răsputeri să-l învețe pe Briceag un cîntec nou; Îl roagă nu ştiu ce* etc.

Notă: Verbele **dublu tranzitive** (**verbe cu complement duplex** – N. Matcaş, p. 81) - *a asculta, a învăța, a sfătui, a întreba, a verifica, a dăscăli, a chestiona, a examina, a anunța, a informa, a ruga, a iscodi, a convinge, a traversa* etc.- pot avea simultan, în aceeaşi propoziție, două complemente, diferite după conținut: un complement direct al ființei (pe cine?) şi un complementul secundar al lucrului (ce?): *L-a învățat multe lucruri interesante; M-a sfătuit lucruri utile.* Aceste două complemente nu sînt omogene: nu răspund la aceeaşi întrebare şi nu sînt legate prin coordonare.

Notă: Mai poate primi în limba română două complemente verbul *a trece*, mai ales cu sensul de „a traversa" (mult mai rar): *L-am trecut strada*. Verbul dezvoltă, de fapt, în asemenea enunțuri o mutație în planul său semantic, devine verb cauzativ: *L-am făcut (ajutat) să treacă strada*. (cf. *Timpul trece*). Mai mult, există situații cînd acest verb acceptă două complemente directe realizate prin nume nonpersoană. Cf. *A trecut mărfurile Dunărea*.

Deşi complementul secundar presupune, obligatoriu, coocurența complementului direct, cele două poziții sintactice subordonate aceluiaşi centru verbal sînt însă diferite sub raport referențial, ceea ce explică şi trăsăturile semantice diferite ale părților de vorbie prin care se exprimă: [- Animat] pentru complementul secundar, şi [+ Animat] pentru complementul direct coocurent. Dar şi un complement direct se poate caracteriza prin trăsătura [- Animat]: *A învățat lucruri* (complement direct) *interesante la facultate.* Această caracteristică şi explică interpretarea în gramatica tradițională a complementului secundar ca al doilea complement direct, cel inanimat. Totuşi aceste două complemente au o serie de particularități distinctive:

- complementul secundar nu acceptă realizarea cu ***pe***.
- complementul secundar nu admite substituirea printr-o formă clitică a pronumelui personal, nici dublarea prin clitic: ***El m-a anunțat-o***.
- complementul secundar nu poate fi coordonat cu un compelemnt direct: **Profesorul îi învață pe elevi şi declinările.* Construcția cu *şi* este posibilă numai în cazul folosirii lui *şi* ca semiadverb de precizare.
- complementul secundar e incompatibul cu complementul indirect. Cf. *El îmi anunță ora* (complement direct) *plecării* / *El mă anunță ora* (complement secundar) *plecării.*

Informația pe care o aduce complementul secundar este de natură rematică – aduce o informație nouă. Complementul secundar poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbire:

- substantiv; pronume: *Ce ne anunță? Îl învață una, alta; Ne roagă te miri ce (nu ştiu ce); infinitiv: L-am convins a spune adevărul; M-am învățat şi eu a scrie* etc. (Nu apar în această poziție nici gerunziul, nici supinul.

Poziția sintactică de complement secundar poate fi ocupată şi de o propoziție: *O va anunța ce să facă; Ne va învăța cînd să ne apropiem* etc.

Topica şi punctuația

Topica firească a complementului secundar este postpoziția față de verbul regent. În enunțuri marcate stilistic, poziția lui e tematizată prin inversarea topicii, adică prin plasarea complementului secundar pe primul loc: *Nimic nu mă mai întreabă; Asta ne-a sfătuit* etc. Complementul secundar, ca şi propoziția corespunzătoare nu se izolează de regent prin niciun semn de punctuație.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ DIRECTĂ

1. Definiție, caracteristici
2. Elemente regente
3. Topica şi punctuația
4. Anticiparea şi reluarea

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 383-391.

A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chişinău, Lumina, 1969.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998, p. 392-399.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002, p. 1384-1387.

N. Mătcaş, *Delimitarea unor tipuri de subordonate în cadrul frazei* // Probleme dificile de analiză gramaticală, Chişinău, Editura Lumina, 1978, p. 91-114.

O. Medvețchi, *Sinonimele subordonatelor complementare directe* // Probleme actuale de predare a limbii moldoveneşti, Chişinău, 1971, p. 21-30.

1. Definiție. Caracteristici

Subordonata completivă directă este subordonata care îndeplineşte funcția sintactică de complement direct pe lîngă un verb tranzitiv, o locuțiune verbală tranzitivă sau o interjecție predicativă cu sens asemănător cu al unui verb tranzitiv din propoziția sa regentă: - *Blanca, află că din leagăn / Domnul este al tău mire* (M. Eminescu); *Acum iată că din codru şi Călin mirele iese* (M. Eminescu); *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată* (M. Eminescu); *Şi cînd se va întoarce pămîntul în pămînt, / Au cine o să ştie de unde-s, cine sînt?* (M. Eminescu).

Propoziția subordonată completivă directă răspunde la aceleaşi întrebări la care răspunde complementul direct, adresate verbelor, locuțiunilor verbale şi interjecțiilor predicative determinate din propoziția regentă: ***pe cine?*** şi ***ce?***

Propoziția subordonată completivă directă arată obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea unui verb tranzitiv din propoziția regentă, fie rezultatul unei asemenea acțiuni. Subordonata completivă directă îndeplineşte deci în frază o funcție identică cu aceea a unei părți secundare de propoziție (complementul direct), la care se poate reduce prin contragere: *Ți-am adus caietele – Ți-am adus ce mi-ai cerut*. Corespondența dintre propoziția subordonată completivă directă şi complementul direct este aproape totală şi ea se reflectă nu numai în conținut (ideea de obiect direct) şi în denumirile lor asemănătoare, ci şi în folosirea aceloraşi întrebări, a aceloraşi elemente determinate, a aceluiaşi procedeu de anticipare şi reluare, a aceleiaşi topici şi punctuații, în absența elementelor corelative. La fel, ea se reflectă şi în faptul că această subordonată este tot atît de bine reprezentată cantitativ, în planul frazei, ca şi complementul direct în planul propoziției.

2. Elemente regente

- <u>un verb activ tranzitv</u> (la diateza activă): - *Rege, nimeni nu cunoaşte / Ce-i în sufletul femeii* (G. Coşbuc); *Vedea ca-n ziua cea de-ntîi / Cum izvorau lumine* (M. Eminescu);
- <u>un verb activ dublu tranzitiv</u> (inclusiv la diateza pasivă): ***I-a anunțat că nu mai vine****; Ion este ascultat de profesor ce-a învățat pînă acum; Îi voi învăța* ***pe cine vrea / ce ştiu şi eu.***
- <u>un verb reflexiv tranzitiv</u> : *Şi-a zis că mai are de lucru; Îşi cumpărase ce-i plăcuse.*

Notă: A nu se confunda PSCD cu Propoziția subiectivă (A. Ciobanu): Unii specialişti consideră că subordonatele care sînt regentate de unele dintre verbe impersonale însoțite de *se* sînt completive directe. În opinia lor, unele dintre aceste verbe (bunăoară, *se zice, se vorbeşte, se crede, se observă* etc.), deşi par a fi impersonale, totuşi permit înțelegerea în propoziție a unui anumit subiect, iar verbul implică o accepție tranzitivă. Bunăoară, în exemplul *Se zice că mîine va ploua*. „aspectul logic este *Oamenii zic că mîine va ploua*." Cu alte cuvinte, „un agent există în propoziția

principală, deşi nu e sesizat destul de concret". [A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chişinău, Lumina, 1969, p. 74]. Aceşti cercetători susțin că, în asemenea cazuri, avem senzația prezenței subiectului „lumea", „oamenii" etc. ca şi în cazul unor construcții sinonime semantic din limba franceză: *on dit = homme dit, sau în germană man sagt = Mann sagt* . De exemplu: *Se crede că a ajuns cu bine.* (= „Oamenii cred că a ajuns cu bine."). Considerăm interpretarea construcțiilor de tipul *lumea zice (ştie) că...* şi *se zice (se ştie că)* în acelaşi fel - deci regentînd completive directe – ca inadmisibilă pe motiv că folosite cu pronumele *se*, formele de persoana a III-a a verbelor *a zice, a spune, a crede, a observa* etc. încetează de a mai fi tranzitive şi deoarece în astfel de construcții ele refuză prezența unui subiect „personal"[*], dar admit, în schimb, un complement de agent (autorul real al acțiunii) – *Se zice de către lume* (*oameni, cineva* etc.) - este clar că aceste construcții impersonale ca formă au şi sens pasiv.

- o locuțiune verbală (cu sens tranzitiv): *Am băgat de seamă că nimeni nu mai era pe stradă; Şi atunci găsi cu cale să se mai rețină.*
- interjecție predicativă: *Uite ce face ea; Poftim ce-ai uitat la mine.*

3. Conective

- Conjuncții subordonare ***ca, să, dacă, de , ca să, ca ... să*** etc.: *Savanții cercetează dacă atmosfera pămîntului se încălzeşte; Aş cere ca binele pe care ți l-a făcut să i-l întorci; Zicea supărat precum că duşmanul n-a mai dat de mult pe la ei.*
- Locuțiuni conjuncționale subordonatoare: ***cum că*** (veche şi populară), ***precum că***: *Au aflat de la iscoadele trimise cum că duşmanul tăbărîse la Dunăre; Zicea upărat precum că n-au mai dat nici astăzi pe la dînsul.*
- Pronumele sau adjectivele pronominale relative: ***care, ce cît cîtă, cîți, cîte, cine*** etc.: *Presupun pe care îl va invita la nuntă; Iată cîți îmi doresc aceasta; Apreciez pe cel ce dovedeşte cumpătare.*

Notă: A nu se confunda propoziția subordonată completivă directă şi subordonata atributivă atunci cînd ambele sînt introduse prin aceleaşi pronume relative. Cînd subordonata nu are elemente corelative, este completivă directă, iar cînd are este atributivă: *L-am ales pe care mi-ai propus* (Propoziția subordonată completivă directă); *Pe acela mi l-am ales pe care mi l-ai propus tu* (propoziția subordonată atributivă);

- Pronumele şi adjectivele pronominale nehotărîte: ***oricare, orice, oricît, oricine*** etc.: *Să blesteme pe-oricine de mine-o avea milă* (M. Eminescu); *Mănînci oricîte mere vrei*.

Notă: A nu se confunda propoziția subordonată completivă directă, introdusă prin pronumele şi adjectivele nehotărîte cu funcție de relație, cu subordonatele circumstanțiale concesive, introduse prin aceleaşi mijloace. Adeseori limita dintre ele este minimă şi numai topica, prezența sau absența prepozițiilor, punctuația şi intonația uşurează interpretarea corectă: *Plăteşte el orice-o fi (orice cheltuieli faci); Îl ghicesc pe oricine-ar fi* (Propoziția subordonată completivă directă). Dacă între subordonate şi regente facem însă pauză, marcată cu virgulă sau dacă inversăm locurile propozițiilor în frază, tot cu pauză marcată, subordonatele devin concesive: *Plăteşte el, orice-o fi. Orice-o fi, plăteşte el; Plăteşte el, orice cheltuieli faci; Îl ghicesc oricine-ar fi; Oricine-ar fi, îl ghicesc*.

Valoarea concesivelor este şi mai pregnantă, dacă adăugăm regentelor adverbul corelativ *totuşi.*

- Adverbe relative: ***unde, cînd, cum, cît, încotro*** etc.: *Află încotro s-au dus; Am văzut cît rezistă firul; Țin minte cînd ați plecat.*

Notă: Cînd propoziția subordonată completivă directă depinde de verbe tranzitive, cu sens de informare, ca *a întreba, a cerceta, a studia, a analiza, a afla, a şti, a cunoaşte* etc., ea este introdusă, de obicei, prin pronume, adjective sau adverbe cu valoare dublă (interogativ-relativă) şi au, în acelaşi timp, valoarea unor propoziții interogative indirecte: *A întrebat cine a pregătit tema pentru acasă (ce mai fac copiii; unde au plecat, cît costă* etc.).

[*] Introducerea acestuia se poate face numai cu sacrificarea, adică modificarea expresiei. În acest caz însă se va analiza o altă construcție: *Lumea (cineva) zice (crede, spune, observă etc.) că...* Altfel zis, fiind sinonime din punct de vedere semantic, enunțurile *Lumea zice că...* şi *Se zice că...* nu sînt echivalente sintactic.

4. Topica şi punctuaţia

Propoziţia subordonată completivă directă stă, în mod obişnuit (într-o topică neafectivă), după propoziţia regentă. Ea poate sta însă şi înaintea propoziţiei regente (într-o topică afectivă): *Că nu mai putea spune nimic, am văzut de îndată; Cum au lucrat la ore, am văzut zilnic.*

Propoziţia subordonată completivă directă, aşezată după regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta. Cea aşezată înaintea regentei se desparte prin virgulă de aceasta.

5. Anticiparea şi reluarea

Propoziţia subordonată completivă directă introduse prin pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărîte referitoare la persoane şi însoţite de prepoziţia ***pe*** pot fi dublate (reluate sau anticipate) printr-un pronume personal neaccentuat, în Acuzativ, aşezat în regentă. Reluarea este mai răspîndită decît anticiparea, fiind obligatorie: *Pe oricine întîlneşti să-**l** saluţi; Pe cine mi-a telefonat ieri, **l**-am întîlnit.*

Anticiparea nu e niciodată obligatorie, ci doar facultativă în unele situaţii: ***L**-aş identifica pe oricare l-aş întîlni,* iar în alte situaţii este imposibilă: *Servea frumos pe oricine intra în magazin.*

Dublarea propoziţia subordonată completivă directă nu trebuie confundată cu folosirea ei alături de un complement direct diferit ca referent sau cu folosirea a două propoziţii subordonate completive directe – necoordonate – pe lîngă acelaşi verb regent: *M-a învăţat ce am vrut; M-a anunţat că vine; Am rugat acest lucru pe cîţi am întîlnit; Sfătuiesc pe oricine deprinde cuvinte noi să consulte dicţionare.*

COMPLEMENTUL INTERN

1. Definiție, caracteristici. Distincția complementului intern de complementul
2. Regenții complementului intern direct

Bibliografie

1. V. Ciobanu, *Complementul intern – funcție sintactică de sine stătătoare?* // RLŞL, 1996, nr. 6, p. 43-47.

2. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Institutul European, 2002.

3. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale,* Institutul European, 2005.

1. Definiție, caracteristici.
Distincția complementului intern de complementul direct

Partea de propoziție care determină verbe tranzitive şi e actualizată sub aspect morfologic prin substantive comune în acuzativ fără prepoziția *pe*, care au acelaşi radical sau sînt înrudite semantic cu verbul regent, specificînd esența semantică a acestuia. Cf. *Şi fără somn **un vis** visam / Eu şi cătunele maghiare* (Ady Endre); *Vreau să nu vreau nimic de-al lumii, deci îmi vreau **vrerea proprie*** (C. Noica) etc.

Funcția sintactică de *complement intern* constituie de puțin timp obiectul atenției deosebite a specialiştilor, existînd lucrări de gramatică recente, unde complementul intern nu constituie o funcție de sine stătătoare. De obicei, el este circumscris complementului direct (care e clasificat în intern şi extern), deşi există şi păreri contrare. Bunăoară, C. Dimitriu relevă chiar cîteva deosebiri dintre complementul direct şi complementul intern:

1) complementul direct se poate realiza atît în propoziție, cît şi în frază – Propoziție subordonată completivă directă, iar complementul intern se realizează numai în propoziții, neexistînd propoziții completive interne. Cf. *Şi-a trăit traiul, şi-a mîncat mălaiul. – Şi-a trăit **ceea ce a avut de trăit**, şi-a mîncat **ceea ce a avut de mîncat*** - Propoziție subordonată completivă directă, şi nu completive interne);

2) complementul intern se exprimă numai prin substantive comune şi numai prin cele cu radical comun cu al verbului-predicat;

3) complementul intern este exprimat numai prin substantive în acuzativ fără prepoziții. [Cf. C. Dimitriu, p.1388). Lipsa prepoziției ***pe*** la complementul intern se explică prin aceea că actualizarea unui complement intern este incompatibilă cu substantive proprii sau comune nume de persoane. De asemenea, complementul intern nu permite dublarea clitică.

La fel, mai putem releva şi faptul că complementul direct şi cel intern, deşi determină verbe tranzitive, totuşi, din punct de vedere semantic, complementul intern este facultativ, deoarece informația lui semantică este superfluă, integrîndu-se în sfera semantică a verbului.

În această ordine de idei, am putea adăuga doar că, indiferent cum este interpretat – ca fenomen independent sau ca o subcategorie a complementului direct, complementul intern reprezintă, la ora actuală, o realitate ce nu poate fi ignorată.

Considerat un caz de recurență (din punct de vedere lexical), complementul intern se utilizează cu preponderență în limba veche, unde frecvența mare a fenomenului are drept cauză precaritatea limbii. În limba actuală, frecvența complementului intern este extrem de redusă, valorificată, cu preponderență, în stilul beletristic: Cf. *Vin să-şi trăiască mai departe în noi viața trăită* (L. Blaga); *Stați şi să vă uitați cu toții şi nu ştiți ce vă aşteaptă, uite-i cum rîd, or să plîngă lacrimi amare* (N. Steinhardt).

2. Regenții complementului intern

Complementele interne sînt exprimate prin substantive comune, nume de lucruri, care au aceeaşi rădăcină ca şi verbul tranzitiv sau care fac parte din aceeaşi sferă semantică cu acesta (construcții învechite de factură populară): *Cîntă-ți **cîntecul;** Dansează-ți **dansul**; Scrie-ți **scrisoarea**; Joacă **un joc**; Merge **un drum**; Şi-a trăit **traiul**; A visat **un vis** frumos*. Prin analogie cu

complementul intern al verbelor tranzitive în limba română au apărut complemente interne ce determină verbe intranzitive (construcții rare, cu tentă arhaică): *Îşi trăieşte **traiul**; Îşi doarme somnul; Aţi luptat **luptă** grea; Şi tînjesc şi mă topesc / Şi **viața**-mi vieţuiesc* (Neculuța); *Ttrăieşte-ți, doamnă, **viața** ta!* (G. Coşbuc); *Dormii **somnul** omului fericit* (C. Hogaş). Complementul intern *luptă* al regentului *a lupta* este superfluu (ca şi *a ordona un ordin, a plănui un plan* etc.), însă, datorită modelului eminescian, în limba literară modernă se exprimă uneori voit. O situație deosebită au verbele de felul *a avea, a dărui, a dormi, a juca, a merge, a povesti, a respira* etc., la care complementul intern este deductibil din verbul regent: avere pentru *a avea, somn – a dormi, joc – a juca poveste – a povesti, aer – a respira* etc., cu toate acestea însă la verbele regente de acest fel se exprimă complementul intern, cu mențiunea că substantivul - complementul intern respectiv are o determinare atributivă individualizatoare şi justificatoare: *Are o avere mare / moştebită; Dăruieşte un dar frumos / util etc.; Doarme un somn bun / odihnitor* etc.

Frecvența redusă a complementului intern se explică prin numărul mic de substantive principial comune în care se poate concretiza complementul intern numai la nivel de propoziție (nu şi la nivel de frază).

COMPLEMENTUL INDIRECT

1. Definiție şi caracterisitici
2. Regenții complementului indirect
3. Exprimările complementului indirect
4. Delimitarea complementului indirect de alt tipuri de complemente
5. Anticiparea sau reluarea complementului indirect
6. Topica şi punctuația
7. Propoziția subordonată completivă indirectă
    1. Definiție, caracteristici
    2. Elemente regente
    3. Conectori
    4. Anticiparea sau reluarea
    5. Topica şi punctuația
    6. Contragerea

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române*. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 397-415.

2. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, p. 173-181.

3. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998, p. 195-201.

4. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*. *Sintaxa*, Iaşi, Institutul European, 2002, p. 1397-1406.

5. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 2000, p. 415-420.

6. V. Ciobanu, *Dublarea complementului direct sau a celui indirect (în sincronie şi diacronie) //* RLŞL, 1998, nr. 6, p. 62-67.

7. M. Rădulescu, *Note despre complementul indirect în genitiv şi regentul său //* LR, 1992, nr. 1-2, p. 95-99.

8. A. Dîrul, *Delimitarea complementului indirect de cel circumstanțial* // LLM, nr. 2, 1959.

1. *Definiție şi caracterisitici*

O altă funcție sintactică din cadrul determinării completive, considerată ca plasîndu-se pe locul al doilea din perspectiva relevanței determinative.

Complementul indirect arată obiectul spre care se îndreaptă o acțiune sau căruia i se atribuie o acțiune, o însuşire, o caracteristică, determină un verb (sau o locuțiune, un adverb, sau o interjecție predicativă) şi răspunde la una din întrebările: *Cui? Contra (împotriva) cui? Asupra cui?*[136] etc.: ***Tuturora le** doresc tot binele din lume; Dar pînă atunci **na-ți** o palmă* (I. Creangă); *Bravo **mie**; Vai **mie**!* ş.a.

Complementul indirect se actualizează în grupul verbal, interjecțional, adjectival sau adverbial. În majoritatea situațiilor, complementul indirect este un constituent **obligatoriu** al grupului verbal şi, în consecință, nesuprimabil: *Mi-e foame; Îți este dor de tata* ş.a. (Enunțuri de genul **E foame; *E dor de tata* sînt agramaticale). Complementul indirect poate fi însă şi un constituent **facultativ** al grupului, în vecinătatea unor regenți care nu-l implică matricial: *Ea îmi zîmbeşte; Îți este simpatic Gheorghe* ş.a.

Din punct de vedere comunicativ-pragmatic, complementul indirect este un component rematic al enunțului, aducînd informații noi legate de Destinatarul (***Îți** adresez scuze*) sau de beneficiarul acțiunii verbului (*El **vă** datorează stimă şi respect*), sursa (*El **îi** cere **lui Ion** bani*) ş.a.

[136] Într-o definiție „prin negare”, am putea spune că complementul indirect este determinantul unui regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție etc.), nici circumstanțial (de loc, de timp, de mod etc.).

În legătură cu informația semantică a complementului indirect, în raport cu informația semantică a regentului său, considerăm utilă reactualizarea distincției – nerigidă (una şi aceeaşi lucrare, indiferent de momentul apariției ei, are şi elemente „mai vechi”, şi elemente „mai noi”) – dintre gramatica „mai veche”, în care complementul indirect (cuprinzînd tot ce nu se încadra în „celelalte” complemente sau circumstanțiale) apărea ca o funcție sintactică eterogenă (un fel de mozaic) sub aspectul informației, şi gramatica „mai nouă”, în care se încearcă o limitare a complementului indirect, prin „extragerea” din cadrul lui pe de o parte a complementului de agent, complementului prepozițional, iar pe de altă parte, a circumstanțialului instrumental, de relație şi a altor circumstanțiale.

2. Regenții complementului indirect

Un complement indirect poate determina, în principiu,

- **regente verbale** insuficiente completiv: Spiritului european dr. Al. G. Îi reproşează ataşamentul ferice, animalic, pentru viață (N. Steinhardt).

*Notă***:** Uneori complementul indirect în Dativ (cui?) poate determina un verb eliptic, subînțeles din context: *Salutări tuturor!; Cinste fruntaşilor în muncă!; Succes studenților! Patriei – dragostea noastră eternă! Murindului [i-a dat] speranța, turbării (i-a dat] răzbunare, / Profetului [i-a dat blestemul, credinței [i l-a dat pe] Dumnezeu, / La sinucid [i-a dat] o umbră …* (M. Eminescu) etc.

- Complementul indirect poate fi regentat şi de un **adjectiv**. Majoritatea unor asemenea adjective sînt neologice: *accesibil, adecvat, aferent, analog, anterior, fatal, favorabil, indispensabil, inerent, loial, necesar, propriu, util* etc. Au însă regim de dativ şi unele adjective mai vechi: *binevoitor, dator, drag, familiar, firesc, potrivnic* etc.: *Fata recapitula poate clipa bună a unei copilării mie necunoscute* (S. Golopența); *Un concurs de poezie deschis elevilor din toată țara a fost organizat la Bălți* etc.
- **Adverbe:** *Am procedat adecvat situației; Vorbeşte adecvat împrejurărilor.*
- **Interjecții:** *Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sînteți! Nici noaptea să nu mă pot hodini de incotele voastre* (I. Creangă); *Vai mie, vai ție, / Păianjeni mulți au umplut apa vie* (L. Blaga);

3. Exprimările complementului indirect

La nivelul propoziției, complementul indirect se exprimă:

- fie numai prin substantiv: *Şi atunci el jap! o palmă lunganului.*
- fie numai prin clitic pronominal în dativ: *Dar pînă atunci na-ți o palmă* (I. Creangă);
- pronume în dativ fără prepoziție: *Vai mie, nenorocitul lăsat pradă!* (M. Sorescu);ț
- numeral: *Spune celor doi să de grăbească*.

Notă: În limba română populară (vorbită, familiară) apare complementul indirect în acuzativ cu prepoziția *la*, al cărui conținut corespunde unui Dativ (Dativul analitic = tendința analitică a limbii române): *Am spus la toți oamenii; Trebuie să dau mîncare la păsări.* Prepoziția dată ajută la declinarea numeralelor: *Numai la doi din cei trei candidați li s-a dat notă pozitivă*.

În limba română veche şi regional se foloseşte complement indirect în cazul acuzativ cu prepoziția ***către***, tot cu înțeles de dativ: *A grăit către dînsul (dînsului); A zis către aceştia (acestora); David cel prea mare în făptuire zice către Domnul (Domnului)* ş.a.

Notă: Nu trebuie să confundăm complementul indirect cu dativul etic (fără funcție sintactică) - *Pe l-apus de soare ca să mi-l omoare* (Miorița) - sau cu dativul posesiv (atribut acordat, pronominal, complement posesiv): *În van mai caut lumea-mi în obositul creier* (M. Eminescu); *Să-mi fie somnul lin şi codrul aproape* (M. Eminescu).

4. Delimitarea complementului indirect de alt tipuri de complemente

Enunțurile de tipul: *De eşti om bun, **aproape de chilioara** mea, iară de eşti om rău, **departe de locurile** aceste* (I. Creangă); *Acționează **conform legii** statului Moldova; Am muncit **împreună cu el** ani de zile* , unii cercetători le interpretează drept complement indirect ce determină un adverb (*aproape de, departe de, conform, împreună cu*). Dacă la început asemenea expresii erau cu

adevărat nişte complemente indirecte ale unor adverbe, atunci cu timpul structurile (*aproape de, departe de, conform, împreună cu*) s-au transformat, prin gramaticalizare, în nişte locuţiuni prepoziţionale ce preced complemente circumstanţiale de loc, respectiv, de mod, sociativ. Cf. *Lucrează concomitent cu colegii săi; Şi-a închipuit că aci are să găsească o atmosferă favorabilă unei acţiuni în cercurile aristocratice* (G. Călinescu).

5. Anticiparea sau reluarea complementului indirect

Ca şi complementul direct, complementul indirect poate fi reluat sau anticipat, adică se poate exprima prin nume nonclitice dublate prin clitice coreferenţiale, tot în cazul dativ: *Numai **imbecililor le** e indiferent ce opinie au* (Camil Petrescu); ***Altora le** cîntă-n crîng privighetoarea; **I**-am scris **mamei** o scrisoare; Pînă şi cea mai corectă pedeapsă **i** se pare injustă **celui** asupra căruia este aplicată* (A. Pleşu) ş.a.

Cînd un complement indirect este exprimat prin pronume personale neaccentuate plasate înaintea verbului, atunci are loc fenomenul de reluare, iar cînd este exprimat în urma verbului, are loc anticiparea. Vom menţiona regulile de dublare clitică a complementului indirect:

*** Reluarea obligatorie** se realizează:

- dacă complementul indirect este exprimat prin substantive în cazul dativ: ***Copilei îi** plăcea să-l vadă în preajma ei* (M. Sadoveanu);
- dacă complementul indirect este exprimat prin pronume personale, demonstrative sau relativ interogative (cu excepţia lui *cine*): ***Mie**, uneia, **îmi** este indiferent ce veţi face.*

*** Reluarea facultativă** se realizează:

- dacă complementul indirect este exprimat prin dativul pronumelor nehotărîte, negative şi al relativ-interogativului *cine: Grija noastră n-aib-o nime / **Cui** ce-i pasă că-mi eşti drag?* (M. Eminescu).

Anticiparea complementului indirect este reversul reluării, avînd adesea caracter popular şi fiind o precizare stilistică provenită din vorbirea curentă. La fel ca şi reluarea, ea are două aspecte:

*** Anticiparea obligatorie** se realizează:

dacă este exprimat prin formele accentuate de dativ ale pronumelui personal sau prin pronume demonstrativ, plasate în postpoziţia verbului: ***Le**-a spus **celorlalţi** să se grăbească*.

*** Anticiparea facultativă** se realizează:

- dacă este exprimat prin substantive, nume de persoană (proprii sau comune): *Dar aceasta nu i putea spune lui Ion.*
- dacă este exprimat prin pronume nehotărît sau negativ: *Nu i-am promis nimănui că voi putea soluţiona toate problemele.*

6. Topica şi punctuaţia

Complementul indirect poate fi plasat după regent (topica firească, în enunţuri nonemfatice) sau înaintea lui (topică afectivă), fără a se despărţi pin virgulă de regent. Dacă e plasat în poziţie tematică (topicalizat) şi între el şi regent se intercalează un alt component al enunţului, complementul indirect se desparte prin virgulă de segmentul intercalat: *Mariei, nu lui Ion, i-am oferit acest loc.*

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

1. Definiţie, caracteristici

Propoziţia subordonată completivă indirectă este subordonata care îndeplineşte funcţia sintactică de complement indirect pe lîngă un verb (o locuţiune verbală, un adjectiv, un adverb sau o intejecţie predicativă) din propoziţia regentă, arătînd obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acţiunea unui verb sau căruia i se atribuie o acţiune (prin intermediul unui verb), o însuşire (prin intermediul unor adjective) sau o caracteristică (prin intermediul unui adverb): *Sisif nu întrevede ceva care le scapă **celor ce-l privesc**, ci depăşeşte lucid absenţa nădejdii* (Sanda Golopenţia).

Corespondența dintre propoziția subordonată completivă indirectă şi complementul indirect este aproape totală şi ea se reflectă nu numai în conținut (ideea de obiect indirect) şi în denumirile lor asemănătoare, ci şi în folosirea aceloraşi întrebări, a aceloraşi elemente determinate, a aceluiaşi procedeu de anticipare şi reluare, a aceleiaşi topici şi punctuații, în absența elementelor corelative. De asemenea, ea se reflectă şi în faptul că această subordonată este tot atît de bine reprezentată cantitativ, în planul frazei, ca şi complementul indirect în planul propoziției.

Întrebări. Propoziția subordonată completivă indirectă se află cu aceleaşi întrebări ca şi complementul indirect: *Cui? Contra (împotriva) cui? Asupra cui?* ş.a. Cf. *Răspund cui mă întreabă* (cui răspund?);

2. Elemente regente

Propoziția subordonată completivă indirectă are ca elemente regente:

- Un verb activ (tranzitiv sau intranzitiv): *I-a dat cui i-a cerut.*
- Un verb copulativ + un nume predicativ*: Cui îi place analiza sintactică a frazei îi pare un deliciu.*
- Un adjectiv: *Este o comisie favorabilă celor ce s-au pregătit; Nu era un om în stare* (locuțiune adjectivală) *să se supere.*
- O interjecție: *Vai celui ce strigă în urechea surdului; Şi pe neaşteptate, pleosc una cui spunea aceasta.*

Notă: A nu se confunda subordonatele completive indirecte cerute de verbe de adresare şi introduse prin *către cine* („cui") şi *spre cine* („cui"), cu subordonatele circumstanțiale de loc, cerute de verbele de mişcare şi introduse prin aceleaşi mijloace, dar lipsite de sensul amintit (cf. *M-am adresat către cine intrase* şi *Se îndreaptă către cine-i vorbise în felul acesta; A pornit furios spre cine îl striga.*

3. Conectori

Elemente de relație care introduc o propoziție subordonată completivă indirectă în frază pot fi pronume şi adjective nehotărîte cu funcție de relație (de obicei în cazul dativ sau în acuzativ, folosite singure sau cu prepoziții): ***oricare, oricine, orice, oricîți, oricîte***. Cf. *Am răspuns la oricare întrebare mi s-a pus; Expediază-le oricui are nevoie de ele* ş.a.

4. Anticiparea şi reluarea

Propoziția subordonată completivă indirectă, ca şi complementul indirect, poate fi anticipată sau reluată (mai frecvent) prin formele neaccentuate de dativ, persoana a III-a singular, ale pronumelui personal (procedeu cu valoare afectivă la origine, de proveniență populară şi familiară, gramaticalizat cu timpul): *Nu-i dă cui nu-i trebuie – Cui nu-i trebuie nu-i dă; Îi face observație celui ce nu ascultă - Celui ce nu ascultă, îi face observație.*

5. Topica şi punctuația

Propoziția subordonată completivă indirectă stă, în mod obişnuit (într-o topică neafectivă), după propoziția regentă. Ea poate sta însă şi înaintea propoziției regente (într-o topică afectivă): *Să-ți tot ajut, m-am săturat; Cui i-au trebuit, i-am dat întotdeauna; Cum se va fi descurcat fără ea, mă mir şi-n ziua de azi.*

Propoziția subordonată completivă indirectă, aşezată după regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta. Cea aşezată înaintea regentei se desparte prin virgulă de aceasta.

6. Contragerea

Îi răspund cui întreabă > Îi răspund lui Ion; Se interesează dacă soseşte mîine > Se interesează de sosirea de mîine.

Aplicație

G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p. 270-277; 265-269.

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

1. Definiție, caracterisitici
2. Regenții complementului prepozițional
3. Exprimările
4. Delimitarea complementului prepozițional de alte părți secundare de propoziție
5. Topica şi punctuația
6. Propoziția subordonată completivă prepozițională

Bibliografie

1. Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 416-431.

1. Definiție, caracterisitici

Complementul prepozițional este un component actanțial al grupului verbal, având o semantică bogată şi fiind exprimat printr-un nume însoțit de o prepoziție (şi se află la cazul cerut de această prepoziție. Întrebările la care răspunde complementul prepozițional sînt: *de cine? de la ce? după cine? după ce? pentru cine? pentru ce? peste cine? peste ce? cu cîți? cu cîte? despre cîți? cu al cîtelea? la cîți? pentru cîți?* etc.: *Şi Gherlaş, în fața unui public atît de <u>avid</u> **de spectacol** îşi începea scamatoriile* (Sahia); *Simple surîsuri, sau priviri lungi explicau **pentru noi** situația; Din partea mea, <u>vai</u> **de mine**, toată voia* (L. Rebreanu); *El tace – pentru că-**i** <u>e frică</u> **de cuvinte*** (L. Blaga); *Aşadar, cînd <u>plin</u> **de visuri**, urmăreşti vre o femeie* (M. Eminescu); *Manifestați **față de cei doi*** (num.) *tot respectul; Vedeam reviste <u>pline</u> **de informații** noi* ș.a.

În tradiția gramaticii româneşti, complementul prepozițional şi complementul în dativ au fost considerate o singură parte de propoziție - complement indirect. Desigur, între aceste tipuri de complemente există o serie de similitudini (aparțin aceloraşi grupuri – verbal, adjectival, adverbial; au roluri semantice comune ş.a.)[137], dar există şi o serie de deosebiri importante:

- centrul de grup impune acestor complemente regim sintactic diferit: cazual – dativul pentru complementul indirect, dar prepozițional pentru complementul prepozițional;

- complementul indirect poate fi realizat numai / şi prin clitic pronominal, realizare exclusă în cazul complementul prepozițional, de unde şi imposibilitatea dublei sale exprimări sau a substituirii sale prin clitic (** El mă colaborează cu mine).*

Diferențele relevate, dublate de „principiul unicității" (un verb atribuie o singură dată o anumită poziție sintactică în enunț. Or există o serie de enunțuri în care complementul indirect şi complementul prepozițional sînt coocurente, fără a fi coordonate[138]: *Lui nu-i pasă de nimic; Le-am vorbit despre noi* etc.), constituie argumente în vederea considerării celor două tipuri de complemente drept poziții sintactice diferite.

Notă: În unele lucrări de specialitate sînt menționate încă două posibile realizări ale complementului prepozițional: ***Din roşu*** (adj.) *s-a făcut galben; Nu se mai satură **citindu**-l,* unde avem, de fapt, element predicativ suplimentar., dat fiind faptul că acestea se subordonează la doi regenți.

Notă: Complementul prepozițional este uneori sinonim cu un complement direct. Cf. *Ne amintim adesea de copilărie. / Ne amintim adesea copilăria; Îi place de mine. / Mă place.*

2. Regenții complementului prepozițional

Complementele prepoziționale pot fi regentate de:

[137] Anume din aceste motive complementul indirect şi cel prepozițional se pot substitui reciproc. Cf. *Maria seamană mamei. / Maria seamănă cu mama.Procedează aidoma ție. / Procedează aidoma cu tine.*

[138]Coordonarea celor două complemente e imposibilă tocmai pentru că reprezintă funcții sintactice diferite: ** Nu-i pasă nici lui, nici de nimic.*

* verbe la toate modurile şi timpurile personale. Cf. *Noi subscriem la părerea ta; Tu nu deosebeşti binele de rău. Lasă-te de glume!*

* locuțiuni adverbiale. Cf. *Mi-am dat seama prea tîrziu de greşeală; Îşi vei mai aduce aminte de mine.*

* adjectiv. Cf. *M-am decis să nu mai fiu cochetă cu tine*;

* derivate postverbale. Cf. *Marile texte revelate sînt accidente dătătoare de personalitate.*

* interjecție. Cf. *Mulțumesc pentru masă.; Halal de noi!*

3. Exprimările

Complementul prepozițional poate fi exprimat prin diverse părți de vorbire (însoțite, de obicei, de prepoziții):

- Substantiv: *El se caracterizează prin ambiție.*
- Pronume: *Oare ce s-o fi ales de ei? Ion se gîndeşte la toți; Nimeni nu se uită la nimeni.*
- Verbe la moduri impersonale: *Am auzit vorbindu-se.; Se teme a spune adevărul.; M-am apucat de gătit; Strugurii sînt numai buni de cules; S-a lecuit de spus minciuni*
- Numeral: *M-am apucat de ambii.*

4. Delimitarea complementului prepoziţional de alte părţi secundare de propoziție

Posibilitatea construirii complementului prepoziţional cu numeroase prepoziții, ca şi faptul că prin el sînt complinite multe părți de vorbire (verbe, adjective, adverbe, interjecții), duce de multe ori la dubiu în ce priveşte delimitarea complementului indirect de alte tipuri de complemente:

Complementul prepoziţional / Complementul direct

*Contez **pe Ion**; Mizez **pe fratele** meu; Mă bizui **pe el**.* (CP) // ***Îl** cunosc **pe Ion**; **Mă** pasionează lectura* (CD).

Complementul direct construit cu ***pe*** poate fi dublu exprimat (nume şi clitic), substituit prin clitic sau exprimat numai prin clitic de pronume personal sau reflexiv, iar complementul prepoziţional nu poate fi dublu exprimat (nume şi clitic), nu poate fi substituit prin clitic şi nici nu poate fi exprimat numai prin clitic de pronume personal sau reflexiv. Cf. **Îl contez pe Ion; *Îl mizez pe fratele meu* ş.a.

Complementul prepoziţional / Complementul indirect

*S-a gîndit **la doi** dintre ei; Noi n-am apelat **la nimeni*** (CP) // *Li s-a adresat **la doi** dintre ei; N-am spus (= nu le-am spus) **la nimeni (nimănui)** adevărul* (CI).

Complementul indirect poate fi dublat prin clitic pronominal în dativ sau poate fi substituit prin nume în dativ (*Li s-a adresat ambilor/copiilor*), iar complementul prepoziţional nu. Cf. ***Li s-a gîndit la doi/copiilor.***

Complementul prepoziţional / Complementul de agent:

Şi-a amintit de ei; Cîntecul i-a amintit de privighetoare; Hainele ei erau (PN) *pline de pete* (CP); / *Lucrarea e făcută de ei; Asemenea tril e realizat de privighetoare* (CA)

Complementul de agent deoarece este agentul acțiunii verbelor la diataza pasivă.

Pentru a delimita complementul prepoziţional de un circumstanțial trebuie luat în considerație caracterul neomisibil al complementului prepoziţional şi caracterul omisibil al circumstanțialului, care, de cele mai multe ori, e un component facultativ al grupului verbal. Aşadar, grupul prepoziţional are funcție de complementul prepoziţional în enunțuri în care este nesuprimabil, dar este circumstanțialul dacă e suprimabil. Cf.

Complementul prepoziţional / Circumstanțialul de loc (prep. *la, în*):

*S-a atentat **la siguranța** statului (* S-a atentat); Noi am participat **la discuții** (*Noi am participat); Marea mă predispune **la visare** (*Marea mă predispune); Mă gîndesc incontinuu **la el;** A lovit **în el*** (CP) // *Mergem în ospeție **la el;** S-a dus **la el**.* (*S-a dus*.)(CL).

Complementul prepoziţional / Circumstanţialul de timp

Noutatea rezidă în metodă (**Noutatea rezidă*); *El excelează în domeniul său* (**El excelează*) // *Ne-am cunoscut în vacanţă (Ne-am cunoscut)* (CT).

Complementul prepoziţional / Circumstanţialul de cauză (*de, pentru*):

*Soluţia aleasă depinde de părerea ta (*Soluţia aleasă depinde); Mă bucur de succesul tău; Am cumpărat aceste lucruri pentru tine* (CP); *Plîng de fericire; Suferă pentu tine; Sare de bucurie* (C de cauză).

Complementul prepoziţional / Circumstanţialul de scop (*de, pentru*):

Vorbim de nenorociri şi calamităţi; Munceşte pentru copii (CP); *Ne pregătim de examene // Le păastrăm pentru copii*; *Am plecat la cumpărături*. (C de scop)

Complementul prepoziţional / Circumstanţialul instrumental (*cu*)

*El jonglează cu argumentele (*El jonglează); Comportamentul vostru rimează cu prostia (*Comportamentul vostru rimează); A umplut saltelele cu lînă; A încărcat automobilul cu cutii* (CP) // *A cusut saltele cu aţă; A reparat maşina cu cheia* (CI)

Complementul prepoziţional / Circumstanţialul sociativ

Se înţelege de minune cu soţul (CP); *Cu moşul nu-i chip să discuţi obiectiv* (CS): CP se bazează pe ideea de reciprocitate, nu de însoţire în aceeaşi direcţie.

Notă: Pentru rarele cazuri în care circumstanţialul e un component obligatoriu al grupului verbal, se poate apela la testul substituţiei cu un adverb, test la care răspund numai circumstanţialele, dar nu şi complementul prepoziţional: *Ion pleacă **la Paris** (Ion pleacă **acolo**)* // *Ion se gîndeşte **la Maria** (*Ion se gîndeşte acolo); Neînţelegerea datează **de mulţi ani** (Neînţelegerea datează **de atunci**) // Aceasta depinde **de tine** (*Aceasta depinde de atunci); El se comportă **cu tact** (El se comportă **aşa**) // Părerea ta coincide **cu a mea** (*Părerea mea coincide aşa).* Un alt test concludent este cel ce ţine de trăsăturile semantice diferite [+Animat] / [-Animat] ale numelui – complement: în primul caz [+Animat] avem de a face cu un CP, iar în al doilea caz [-Animat] – cu un CL: *Oprobriul public s-a abătut asupra lui Ion / lui* (CP) // *Furtuna s-a abătut asupra satului / într-acolo* (CL).

Informaţia adusă de complementul prepoziţional este de natură rematică. Numai în construcţii mai ample, cînd e exprimat prin pronume anaforic, CP poate fi purtător al unei informaţii tematice: *Îl cunosc bine pe Ion şi contez **pe el.***

Notă: În vecinătatea anumitor verbe (a căror semantică implică două argumente în poziţia complement prepoziţional), nu avem a face cu două complemente coordonate, ci cu un CP complex: *Personajele s-au împărţit **în îngeri şi demoni**; Amîndouă pendulează **între rigorism** fad **şi ipocrizie** infatuată* (A.Pleşu). Tot un CP complex e şi cel din structuri comparative: *Hermogene apelează mai degrabă la o instituţie decît la o demonstraţie* (M. Zamfir). Caracterul de structură unitară a tuturor acestor construcţii (în comparaţie cu cele realizate prin coordonare, alcătuite din două elemente) se probează prin nonomisibilitatea celui de-al doilea component: sînt nereperate enunţuri ca **Personajele s-au împărţit în îngeri; *Amîndouă pendulează între rigorism; *Hermogene apelează mai degrabă la o instituţie.*

4. Topica şi punctuaţia

În enunţuri nonemfatice, complementul prepoziţional nu se izolează prin niciun semn de punctuaţie de regentul său. Se pot despărţi prin virgulă numai cele topicalizate (cu topică inversă): ***La tine**, nu mă mai gîndesc de mult.* Cele reluate se izolează în mod obligatoriu: ***De copilărie**, de asta îşi aduce aminte el aminte.*

Relativ frecvent CP e în variaţie liberă cu un CI: *El nu rezistă la presiuni (El nu rezistă presiunilor); este dator faţă de mine (Îmi este dator).*

5. PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ PREPOZIŢIONALĂ

La nivelul frazei, complementului prepoziţional îi corespunde propoziţia subordonată completivă preopoziţională. Cf. *Ca să vad-un chip se uită / Cum aleargă apa-n cercuri (M. Eminescu); Pentru cine o cunoaşte, / Toate-s vechi şi nouă toate* (M. Eminescu). S-*a lovit de ce-i*

stătea în cale (de ce s-a lovit?); *Manifestă înțelegere față de toți cei care pătimesc* (față de cine manifestă înțelegere?); *Locurile sînt rezervate pentru cei care vor întîrzia* (pentru cine sînt rezervate?); *Omul se cunoaşte după ceea ce face* (după ce se cunoaşte?).

Regenți

- Un verb reflexiv: *Vă miraţi cum de minciuna astăzi nu vi se va mai trece?* (M. Eminescu); *Se temea că i-o fi moartea din reumatism; M-a bucura să vină vara.*
- Un verb la diateza pasivă: *Sînt încredințat că nu vine; Au fost ajutați să facă analiza sintactică a frazei.*
- O locuțiune verbală sau o expresie verbală: *Îmi aduc aminte ce zarvă a fost; N-are habar de ce facem noi la lecții; Mi-e dor să-l mai văd.*
- Un adverb (de loc): *Era departe de ce se făcea aici; S-a aşezat aproape de cel ce i-a adus vestea. Notă*: Cînd acestor adverbe li se dă o valoare predicativă (cu ajutorul intonației predicative), PSCI e mai bine evidențiată: *Dacă eşti om bun, **aproape** de cel ce-ți vorbeşte, dacă însă eşti om rău, **departe** de cel ce ți se adresează*.

Jonctive

a) <u>conjuncții subordonatoare</u> (nespecifice): ***că, să, dacă, de*** (= „dacă") etc. : *S-a informat dacă acolo sînt condiții de cazare; I-a împins nevoia de-u terminat reparația înt-o lună*.

Notă: Subordonatele introduse prin conjuncția subordonatoare ***că***, după verbe care exprimă stări sufleteşti, emoții, ca *a se mira, a se minuna* sau teama: *a se teme, a se înfricoşa, a se înspăimînta, a se îngrozi, a se speria, a se zăpăci, a se tulbura, a se nelinişti, a se intimida* etc. <u>sînt la granița dintre completivele indirecte şi completivele circumstanțiale de cauză (frecvent fiind considerate cauzale)</u>: *Se miră că nu ştie asta; Se nelinişti că a întîrziat prea mult; S-ar mira să-l vadă şef; S-ar minuna să-i găsească acolo.* Dacă aceleaşi subordonate, după unele dintre aceleaşi verbe amintite mai sus, sînt introduse prin conjuncția ***să***, ele sînt clar PSCI: *Mă tem să merg acolo; Se nelinişteşte să nu piardă examenul*.

După verbe sau locuțiuni verbale care exprimă o mulțumire – ca *a se bucura, a-i părea bine* sau un regret – *a se căi, a-i părea rău* etc., subordonatele introduse prin conjuncția ***că*** sînt nişte completive cu nuanță cauzală: *Mă bucur că ai venit; Ne pare bine că are rezultate; S-a căit că nu i-a spus.* Cînd verbul regent e la imperfect, subordonatele au mai multe nuanțe (cauzală, temporală, condițională - cumul): *Ea se bucura că-i lăudăm rezultatele* sau condițională: *S-ar căi să nu-i arate; I-ar părea rău să nu-l vadă*.

Notă: Verbele reflexive dinamice, intranzitive: *a se gîndi, a se chibzui, a se îndoi* cer în propoziție complemente indirecte, nu directe, de aceea şi subordonatele acestor verbe sînt PSCI, nu PSCD: *Mă gîndesc că este la timp; Se îndoieşte că va veni*.

b) <u>locuțiuni conjuncționale subordonatoare</u> (nespecifice): ***ca nu cumva să, nu care cumva să*** etc.: *Nu mă îndoiesc deloc cum că au luat-o pe alt drum*.

Notă: Subordonata introdusă prin locuțiunea conjuncțională ***pentru că*** este, chiar după verbele sau locuțiunile verbale care exprimă o mulțumire: *a se bucura, a se înveseli, a se distra, a se amuza, a jubila* sau un regret: *a regreta, a se căi, a avea remuşcări, a avea păreri de rău* etc. o <u>completivă circumstanțială de cauză</u>: *Se bucură pentru că vine primăvara; Regretă pentru că s-a comportat în aşa fel; Are păreri de rău, pentru că nu l-a cunoscut.*

c) <u>pronume şi adjective relative</u> (de obicei în c. D. sau în Ac., folosite singure sau cu prepoziții): ***care, cine, ce, cîți, cîte*** etc.: *Mă mir cine ți-a mai băgat asta în cap; Îi dau cui vine la mine; Nu s-a gîndit de care să cumpere; Ne străduim pentru cei ce ne urmează; A luat din ceea ce mai rămăsese.*

Notă: A nu se confunda subordonata prepozițională, cerută de verbul *a avea* sau de adjective, introduse prin pronumele relativ cu prepoziții *de la cine* şi *la cine*, cu subordonatele circumstanțiale de loc, cerute de verbele de mişcare şi introduse prin aceleaşi mijloace (cf. *Le am pe toate de la cine mi le-a dat; Ele sînt vizibile la cine suferă de această boală* cu *Veneau de la cine îi chemase; Se duc la cine îi primeşte.*

e) adverbe relative (folosite singure sau cu prepoziții): ***unde, cum, încotro, cît***: *Nu-mi dau seama unde mă aflu; Nu-mi aduc aminte cînd s-a întîmplat; Se miră cum a reparat singur casetofonul; Nu are idee încotro se duce.*

Notă: Cînd propoziția subordonată completivă preopozițională depinde de verbe de informare, ca ***a se interesa, a se informa*** sau de verbe şi locuțiuni verbale de îndoială, ca ***a se îndoi, a se gîndi, a se mira, a ezita, a şovăi, a sta în cumpăna, a sta la îndoială***, ea este introdusă prin pronume, adjective sau adverbe cu valoare dublă (interogativ-relativă) şi are, în acelaşi timp, valoarea unei propoziții interogative indirecte (frecvent): *Se informează care apartament i-a fost repartizat; Stă în cumpănă să meargă sau să nu meargă*.

COMPLEMENTUL DE AGENT

1. Definiție, caracteristici
2. Regenții complementului de agent.
3. Mărcile de identificare a compelementului de agent
4. Complementul de agent şi alte funcții sintactice
5. Propoziția subordonată completivă de agent
   5.1. Regenții subordonatei completive de agent
   5.2. Jonctive
   5.3. Topica şi punctuația. Contragerea

BIBLIOGRAFIE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 432-439.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa,* Iaşi, Editura Institutul European, 2002, p. 1393-1395.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998, p. 201-203.

D. Irimia, *Gramatica limbii române,* Iaşi, Polirom, 2000, p. 424-426.

M. Avram, *Cu privire la definirea complementului de agent şi a complementului sociativ* // LR, 1968, nr. 5, p. 468-471.

I. Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română* // LR, VIII, 1959, nr. 2, p. 3-18.

G. Gruiță, *Subordonata completivă de agent (variante nepronominale*) // CL, nr. 1-2, 1991, p. 57-59.

A. Şerbănescu, *Principiul corespondenței: constrîngeri în operațiile de contragere şi dezvoltare* // LR, nr. 1-2, 1992, p. 73.

1. Definiție, caracteristici

Complementul de agent arată autorul acțiunii unui verb pasiv sau reflexiv cu înțeles pasiv, adică arată de cine este făcută acțiunea unui verb şi răspunde la una din întrebările: ***De cine? De către cine?***, iar uneori şi de întrebarea ***de ce?***: *Religia – o frază* ***de dînşii*** *inventată* (M. Eminescu); *Căci ora aceea aşa de plăcută…îi era tulburată* ***de viermele unei griji*** (M. Sadoveanu); *Tinerii au fost binecuvîntați* ***de ambii****; Jaluzelele au fost izbite* ***de rafale*** *de vînt; Domnule Iancule, cronica dată* ***de d. Caracudi*** *am oprit s-o culeagă* (I. L. Caragiale); *Colonii de lumi pierdute / Sînt atrase în viață* ***de un dor*** *nemărginit* (M. Eminescu); *Ideea nu mai poate fi contestată* ***de nimeni;*** *Statutul fundației este* <u>*revizuibil*</u> ***numai de membrii*** (Complementul de agent + semiadverb de precizare) *ei fondatori.*

Complementul de agent se construieşte cu prepoziția *de* sau cu prepoziția compusă *de către.*

Pentru a-l deosebi de complementul indirect, construit cu prepoziție, şi de cel circumstanțial instrumental, transformăm construcția pasivă în construcție activă, în care complementul de agent devine subiect: *Dînşii au inventat fraza*.

Cînd diateza pasivă a verbului regent se exprimă prin pronume reflexiv, complementul de agent rămîne, în general, nerealizat, interesul comunicării fiind concentrat asupra acțiunii verbale şi a subiectului gramatical: *De cîte ori era chemat la interogatoriu i se atrăgea atenția să scrie mai citeț* (M. Eliade).

2. Regenții complementului de agent

***** Regentul tipic al complementului de agent în limba literară modernă este **verbul la diateza pasivă cu *a fi,*** la care formă a diatezei pasive complementul de agent este şi marcă principală pentru pasiv: cf. *Peretele este văruit de zugrav* – Predicatul *este văruit* e la diateza pasivă, din cauză că există autorul acțiunii concretizat în complement de agent *de zugrav*. În caz

contrar ar putea constitui un predicat nominal activ (datorită faptului că nu există un autor pentru adjectivul de proveniență participială *văruit*, care are sensul de „curat”. Pentru a distinge predicatul la diateza pasivă de un predicat nominal trebuie luat în calcul faptul subiectiv (niciodată riguros exact) constînd în intenția comunicativă a vorbitorului: cînd vorbitorul dorește să reliefeze acțiunea cu sens pasiv, atunci complementul de agent există, fie exprimat sau neexprimat (în ultima situație, introducerea complementului de agent nu schimbă, ci clarifică intenția comunicativă a vorbitorului): *Cartea aceasta nu a fost citită* poate impune complementul de agent *de nimeni*, indiferent dacă acest complement de agent este sau nu exprimat; cînd însă vorbitorul vrea să pună în lumină **calitatea**, care reprezintă **rezultatul acțiunii**, atunci complementul de agent nu există (şi deci nu se pune problema exprimării lui): *Cartea aceasta nu a fost citită* poate însemna „Cartea aceasta este proastă / de calitate inferioară”, situație în care complementul de agent nu poate fi introdus în context decît dacă se schimbă intenția comunicativă a vorbitorului.

***** Şi forma cu ***se*** a diatezei pasive (**pasivul reflexiv**) guvernează principial complementul de agent – care există şi aici întotdeauna: deosebirea dintre cele două forme ale diatezei pasive din acest punct de vedere rezultînd din habitudinea exprimării/neexprimării acestuia: dacă la forma cu *a fi* a diatezei pasive se obişnuieşte, pentru dezomonimizarea predicatului verbal pasiv de predicatul nominal activ, să se exprime complementul de agent (*Cartea e citită de iubitorii cuvîntului scris; Pîinea e mîncată de orice ființă apropiată omului* etc.), la forma cu *se* a diatezei pasive nu se obişnuieşte să se exprime complementul de agent (Cf. *Cartea se citeşte; Pîinea se mănîncă* etc.), doar unii vorbitori – din exces de corectitudine sau pentru evitarea unor posibile confuzii – exprimă Complementul de agent.

***** **Adjectivele** determinabile de complementul de agent sînt, de cele mai multe ori, născute pe terenul limbii române, prin excelență din participiile verb-adjectiv: *scris* (*Romanul scris de autor e bun*), *auzită* (*Vestea auzită de noi nu a fost adevărată*), *căutate* (*Din spectacolele căutate de tineri sînt cele antrenante*) etc.; într-un număr mai mic sînt determinabile de omplementul de agent adjectivele formate cu ***–bil*** pe terenul limbii române sau al altor limbi, de unde româna le-a preluat. Cf. *O carte comparabilă de oricine; O teorie atacabilă de cunoscători; Un slogan utilizabil de adepți* etc.

***** Cît privește **adverbele** (provenite pe terenul limbii române din verbe la supin) care pot fi determinate de complementul de agent, acestea apar în contexte: *Fapte greu de imaginat de neofiți; Calcule imposibil de făcut de către oamenii obişnuiți* etc.

Aşadar, un complement de agent reprezintă un tip de determinare completivă care (exprimat sau nu) saturează insuficiența completivă a regentului materializat în verbe la diateza pasivă sau în adjective sau adverbe provenite din verbe la participiu, supin sau derivate cu sufixul *–bil*.

3. Mărcile de identificare a compelementului de agent

Complementul de agent îşi marchează identitatea sa specifică prin:

* prepozițiile *de* sau *de către*.

În ce privește prepoziția ***de***, ca marcă formală a complementului de agent, ea e folosită în contextul oricărui nominal şi în toate stilurile limbii. Conectorul specific al acestei poziții sintactice, prepoziția ***de către***, se foloseşte actualmente rar, cu precădere în stilul ştiințific sau în cel elevat / solemn, şi numai în vecinătatea unor substantive (sau substitute ale lor), avînd trăsătura semantică inerentă [+Uman]: *Dacă vom fi descoperiți pe scară, în joc apăsător de către vecini*. Conform normelor limbii literare, nu se recomandă formulări de tipul **Ştirea a fost difuzată de către posturile de radio*.

***** regentul este verb la diateza pasivă, adjectiv sau adverb provenit de la un verb (pasivul participial sau pronominal): *Teologii pricepuți nu pun mare preț pe argumentul invocabil de colegii lor mai puțin pricepuți* (N. Steinhardt).

4. Complementul de agent şi alte funcții sintactice

- Uneori complementul de agent poate fi confundat cu cel prepozițional, datorită sensului echivoc pe care-l are construcția prin folosirea prepoziției *de*: *S-au spus de ei multe* (**despre**

ei? sau **de către ei?**). Anulăm echivocul cu ajutorul prepoziţiilor compuse *despre ei* sau *de către ei*.

- Alteori, cînd subiectul propoziţiei nu este autorul-persoană al acţiunii exprimate de verbul la diateza pasivă sau de participiul cu sens pasiv, apropierea de conţinut între complementul de agent şi complementul instrumental este atît de mare, încît ele se diferenţiază doar formal, prin prepoziţiile specifice cu care se construiesc. În acest caz sferele lor se suprapun, exprimînd amîndouă acelaşi lucru. Cf: *Acţiunea este exprimată **de un verb tranzitiv**; Am la mine cartea obţinută de Dobrescu* (Complement de agent).

Acţiunea este exprimată printr-un verb tranzitiv; Am la mine cartea obţinută prin Dobrescu (complement instrumental).

- Complementul de agent este susceptibil uneori de a fi confundat şi cu alte poziţii sintactice:

*Ion **a fost detaşat*** (sens pasiv) *de şeful său* (Complementul de agent-adjunct facultativ) // *Ion e detaşat* (=„face abstracţie") *de cele lumeşti*. (Complement prepoziţional – adjunct obligatoriu). În enunţuri de tipul *Ion e / a rămas mirat / uimit / încîntat / satisfăcut de evoluţia evenimentelor,* care nu sînt corespondentele pasive ale enunţurilor *Evoluţia evenimentelor îl miră / uimeşte / încîntă / satisface / impresionează pe Ion*, numele precedat de prepoziţia de este CP, şi nu complementul de agent, regentul său fiind un PN.

Fereastra a fost trîntită de vînt (complement de agent) // *Fereastra s-a trîntit de vînt* (verb intranzitiv ergativ *a se trînti*, de aceea avem de a face cu un circumstanţial de cauză, iar grupul prepoziţional la care participă poate fi substituit cu locuţiunea adverbială *de aceea / din cauza). Alimentele sînt alterate(/ foarte alterate) de căldură*, care nu reprezintă corespondentul pasiv al enunţului *Căldura alterează alimentele* (PN + circumstanţial cauzal). În enunţul *Paltonul este murdărit / stropit de noroi,* avem complementul instrumental, şi nu complementul de agent, dat fiind că participiul regent nu are sens pasiv, iar conectorul prepoziţional este substituibil prin *cu: Paltonul este murdărit / stropit cu noroi.*

Propoziţia subordonată completivă de agent

Propoziţia subordonată completivă de agent este subordonata care îndeplineşte funcţia sintactică de complement de agent pe lîngă un verb sau o locuţiune verbală (sau un verb la participiu cu sens pasiv din prop. regentă), arătînd agentul, autorul real al unei acţiuni exprimate de verbul sau loc. v. la diateza pasivă din prop. regentă şi răspunde la întrebările: **de către cine? De cine?** (foarte rar **de ce?**): *Prietenul meu este solicitat de cine are nevoie de el; Cartea se citeşte de către cine are plăcerea lecturii; Am ascultat o melodie interpretată de cine a compus-o; A luat o decizie inatacabilă de către care era nemulţumiţi; Vestea adusă de cine a fost acolo s-a dovedit a fi adevărată; Copilul este ajutat de cine i-a dat viaţă.*

1. Regenţii subordonatei completive de agent

Subordonata completivă de agent are în calitate de regenţi structuri verbale:

- verb (la diateza pasivă): *Lucrarea este citită de către oricine e interesat.*
- o locuţiune verbală (la diateza pasivă): *Ordinele sînt aduse la cunoştinţă de cei care sînt abilitaţi.*
- un verb reflexiv (cu sens pasiv): *Lucrările de licenţă se scriu / de cei care absolvesc facultatea*.
- un verb la participiu (cu valoare adjectivală): *Lucrările de licenţă scrise / de cei care absolvesc facultatea se păstrează la catedră*.
- un verb la supin: *Argumentele respective sînt uşor de contestat de către cei care ştiu carte.*
- adjective derivate cu sufixul *–bil: Creditele **rambursabile** / de cine a împrumutat bani / sînt de proporţii.*

2. Jonctive

a) pronume relative (precedate de prepoziţiile *de* sau *de către*): ***cine, cel ce, cei ce, ceea ce*** etc.: *În momente dificile eşti ajutat de cine îţi este mai apropiat; Avionul a fost urmărit îndeaproape de ceea ce părea o farfurie zburătoare.*

b) prin pronume nehotărîte cu funcţie de relaţie (precedate de prepoz. ***de, de către***): ***oricine, oricare***: *Sălile sînt vizitate de către oricine iubeşte arta; Frica este cunoscută de oricare a cunoscut plăcerea vieţii.*

3. Topica şi punctuaţia

PSCA stă, în mod obişnuit, după propoziţia regentă. În mod excepţional, şi înaintea propoziţiei regente (într-o topică afectivă): *De cine-or fi avînd nevoie de ele or fi folosite astea; De cei ce îngrijesc străzile sînt măturate frunzele* (un rol deosebit îl au aici intonaţia şi accentul).

PSCA şi CA nu se desparte prin virgulă de regent, indiferent de locul pe care-l ocupă faţă de aceasta.

Contragerea

Sălile sînt vizitate de către oricine iubeşte arta > Sălile sînt vizitate de către iubitorii de artă.
Frica este cunoscută de oricare a cunoscut plăcerea vieţii > Frica este cunoscută de oricare.

COMPLEMENTUL POSESIV

1. Definiție, caracterisitici. Controverse
2. Caracteristici sintactice şi semantice
3. Caracteristici comunicativ-pragmatice
4. Topica şi punctuația
5. Confuzii

BIBLIOGRAFIE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 441- 449.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1998.

1. Definiție, caracterisitici. Controverse

Complementul posesiv este un component al grupului care se actualizează într-o structură ternară şi exprimă posesorul printr-un clitic de pronume reflexiv sau personal cu trăsătura semantică [+Animat], stabilind prin intermediul verbului regent o relație semantică de posesie cu un nume din structură, care exprimă, la rîndul lui, obiectul posedat: *Şi-nlănțuindu-**mi** gîtul cu brațe de zăpadă / **Îmi** întindeai o gură deschisă pentru sfadă* (M. Eminescu).

În tradiția gramaticii româneşti, complementul posesiv (numit „dativ posesiv"), a fost considerat o formă a complementului indirect, şi nu o poziție sintactică aparte. Vizavi de acest subiect, specialiştii de sintaxă au şi o altă opinie. Cf. Pronumele *mi* funcționează ca atribut pentru substantivul – regent *gîtul*, articulat cu articol substantival hotărît, iar pronumele *îmi* este complement indirect pentru verbul regent *întindeai*, determinat, în acelaşi timp, de complementul direct *o gură*. Funcționarea indirectă, ca marcă distinctivă, a articulării hotărîte a substantivului este asigurată de conținutul semantic al termenilor implicați direct în relația de dependență: verbul şi substantivul (Gh. Constantinescu-Dobridor).

În exemplul *Deci lasă-**ți** deprinsul de-a geme* (Zamfirescu) pronumele neaccentuat *–ți* este legat de verb şi uşor poate fi interpretat ca un complement indirect. Dar analiza arată că în această situație nu poate fi vorba de un complement indirect, ci de un atribut pronominal în dativ. Nu se poate interpreta: *cui lasă deprinsul de-a geme? – ție (ți),* căci acest deprins este tocmai a persoanei a II-a; deci *deprinsul tău.*

Cf. şi *M-a cîntărit de astă dată îndelung, parcă ar fi încercat să-**mi** hotîrască prețul* (I. Gheție); *Nu e nimic rău în a-**ți** spune deschis părerea; Iată-**ne** fratele; **Îi** ştii de frică; **Îi** pîndeam sosirea; **Îi** plîngem de milă; Pisica **îşi** ascunde ghearele; Aş vrea să-l cunosc pe tatăl acestui copil şi să-**i** strîng mîna* ş.a.*Blîndu-i sunet se împarte / Peste văi împrăştiet* (M. Eminescu); *Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost / De-mi țin la el urechea şi rîd de cîte-ascult / Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult* (M. Eminescu).

Specificul complementului posesiv constă în faptul că el devine component al grupului verbal prin amalgamarea acestuia cu un grup nominal, din care îşi păstrează rolul semantic de posesor, neatribuit de verb. Mai mult decît atît, conform „principiului unicității", un verb atribuie o singură dată o poziție sintactică în enunț: există însă enunțuri în care numele + complement indirect şi pronumele în „dativul posesiv" sînt coocurente, fără a fi coordonate (Cf. ***Îți** dai numărul de telefon oricui ți-l cere; **V**-am trimis volumul de versuri unui editor dispus să-l publice; **Şi**-a consacrat viața educării copiilor* etc.).

2. Caracteristici sintactice şi semantice

Poziția sintactică denumită complement indirect e atribuită de verbul-centru al grupului, fiind conținută în matricea sa sintactico-semantică şi, de aceea, complementul indirect participă la subcategorizarea verbului. Poziția sintactică denumită complementul posesiv nu e atribuită de verb, ci rezultă din amalgamarea grupului verbal cu un grup nominal. Ca urmare a amalgamării se produce o reorganizare sintactică: adjectivul posesiv devenit clitic pronominal de dativ (Cf. *Şi-*

*nlănțuind gîtul **meu** cu brațe de zăpadă > Şi-nlănțuindu-**mi** gîtul cu brațe de zăpadă)*. Aşadar, verbul se recategorizează, dobîndind o valență de dativ pe care, matricial, n-o avea.

În contextul unor verbe care se construiesc şi cu un complement indirect, cliticul de pronume personal poate fi ambiguu, comportînd două citiri: *Ți-am expediat coletul* (= 1. Am expediat coletul tău; 2. Ție ți-am expediat coletul); *Na-ți caietul!*. Există şi posibilitatea ca pronumele clitic să cumuleze două funcții: complement posesiv şi (dublarea unui) complement indirect: *Nu-i e permis nici să-**i** vîre pe gît unui client vechi ceva compromițător* (G. Schwartz).

Trebuie menționat şi faptul că în unele dintre aceste structuri, complementul posesiv e în variație liberă cu un atribut posesiv: Cf. *I-a murit nevasta sa / A murit nevasta sa; Mi-a sărit în gît / A sărit în gîtul meu*. În altele complementul posesiv reprezintă singura modalitate de exprimare a posesiei inalienabile în limba română: *Îmi țiuie urechile; Îşi acoperă genunchii (* Țiuie urechile mele; * Acoperă genunchii săi*).

3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

În ce priveşte aspectul comunicativ-pragmatic, menționăm că complementul posesiv e forma predominantă prin care se exprimă ideea de posesie în limba română. Folosirea adjectivului posesiv sau a pronumelui personal în genitiv pare să fie în declin, preferat fiind complementul posesiv. Adesea chiar complementul posesiv figurează în enunț în poziție tematică: ***Mi-a amorțit mîna; Îşi** ştie lungul nasului* ş.a.

La nivel de frază, complementul posesiv poate fi dezvoltat într-o propoziție relativă fără antecedent, dublată prin clitic în regentă: ***Cui îți spuneami**-au plecat toate rudele în străinătate; Îi vin mereu rudele în vizită **cui ştii tu**.*

Complementul posesiv e obligatoriu dublu exprimat (prin pronume anaforic şi prin clitic de pronume personal, ambele în dativ) în subordonate atributive cu antecedent: *E liniştitit, cuminte, atent față de mama, **căreia îi** mîngîie părul* (I. Gheție).

4. Topica şi punctuația

Cu privire la topica şi punctuația complementului posesiv, relevăm că are topică fixă, şi anume precedă întotdeauna verbul determinat. În enunțurile fără caracter emfatic, numele implicat în relația de posesie stă după verbul regent. În enunțurile emfatice, poate fi deplasat înaintea verbului regent şi înaintea complementului posesiv: ***Limba** nu **ne**-o mai vorbim fără greş şi năsocitpr. Meseria nu **ne**-o mai practicăm* etc.

5. Confuzii

A nu se confunda complementul posesiv cu atributul în dativul posesiv exprimat prin clitic („dativ adnominal”): *Se gîndeşte la frumusețea-**i** trecută; Mă obsedează trista-**i** privire*., cliticul nu poate fi deplasat în grupul verbal (nu recategorizează verbul şi, în consecință, nu îi poate fi subordonat).

COMPLEMENTUL COMPARATIV

1. Definiție, caracteristici
2. Clasificarea complementelor comparative
3. Regenții
4. Exprimările
5. PROPOZIȚIA COMPARATIVĂ
6. Topica şi punctuația
7. Confuzii

Bibloiografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 450-461.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Institutul European, 2002.

1. Definiție, caracteristici

Complementul comparativ este partea secundară de propoziție care în general (adică în afara unor realizări) determină un regent de gradul I (un adjectiv, un adverb) şi un regent de gradul II (un substantiv, un pronume, un numeral întrebuințat pronominal), exprimînd o comparație ce priveşte „elementele" determinate: *Şi mă-mbrac în părul galben, **ca un strai** uşor, țesut, / Şi zărind rotundu-mi umăr mai că-mi vine să-l sărut* (M. Eminescu); *Iar de sus pîn-în podele un păianjăn prins de vrajă / A țesut subțire pînza străvezie **ca o mreajă*** (M. Eminescu); *[Calul] ... mai zboară încă o dată pînă la lună şi iar se lasă în jos mai iute **decît fulgerul*** (I. Creangă).

Dacă regentul e un adjectiv sau adverb, complementul comparativ apare ca al doilea termen al unei comparații [pînza străvezie ca o mreajă; calul se lasă mai iute decît fulgerul].

Din punct de vedere sintactic, complementul comparativ se deosebeşte de toate celelalte complemente (pentru care e specifică poziția în grupul verbal) prin faptul că e un adjunct al adjectivului sau al adverbului.

Notă: Absența mărcilor de comparație poate crea unele ambiguități în stabilirea regentului: cînd adjectivul este atribut, e posibilă interpretarea construcției comparative ca depinzînd fie direct de substantivul centru, fie de adjectiv: [o zi frumoasă] [ca un dar] / [o zi] [frumoasă ca un dar]. La fel poate fi considerat regent fie verbul centru al unui grup verbal, fie adverbul cu funcție de circumstanțial de mod: [curge repede] [ca un şuvoi] / [curge] [repede ca un şuvoi].

2. Clasificarea complementelor comparative

Din punct de vedere semantic, complementul comparativ indică termenul care constituie reperul comparației. Subtipurile complementului comparativ sînt:

A) complementul comparativ de inegalitate: *Înțeleptul soune că nebunia lumii este mai înțeleaptă **decît el*** (C. Noica)

B) complementul comparativ de egalitate: *Sunt melancolic **ca un cotoi năpîrlit*** (A. Pleşu); *A avut ocazia să-şi vadă dosarul, ținut la zi, gros **cît o Biblie**; Iubeşte-ți aproapele **ca pe tine însuți*** etc.

Notă: Un subtip al complementului comparativ de egalitate este comparativul proporțional, care are obligatoriu ca element corelativ (*pe cît ... **pe atît***), urmat de prepoziția *de*: *Conduce pe cît de repede, **pe atît de periculos**; Încununã culturile cu un nimb pe cît de fatal, **pe atît de periculos*** (E. Cioran) – şi comparativul ireal (ipotetic), care se realizează doar propozițional.

C) complementul comparativ partitiv, care complineşte un adlectiv sau adverb la gradul superlativ relativ şi se realizează prin grup prepozițional format din prepozițiile ***din*** sau ***dintre*** şi grupul nominal: *Eu sîn băiatul cel mai cuminte din lume* (C. Petrescu); *Abisalul Caragiale [...], cel mai eficient dintre marii români demascatori ai Prostiei* (Al. Paleologu).

3. Regenții

Complementul comparativ poate determina:

* un verb: *Duc ca la noi sacoşe de plastic în mîini;*

* un adjectiv: *Au un aer tern, la fel ca străzile pe cae umblă;*

* adverb: *Ziua respectivă e mai aproape astăzi decît ieri*;

* interjecție: *Hai ca şi atunci la pescuit.*

Notă: Dacă complementul comparativ determină adjective sau adverbe la anumite grade de comparație, atunci el devine o complinire obligatorie a verbului respectiv. Cf. *Azi ai mîncat mai puțin bine decît ieri.*

4. Exprimările

Complementul comparativ poate fi exprimat prin:

* substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ, impus de o prepoziție sau locuțiune prepozițională sau de un adverb utilizat prepozițional (dintre, între, față de, decît, ca): Cu nebunii te porți altfel decît cu oamenii normali;

* substantive sau substitute ale acestora în cazul dativ, precedate de prepozițiile asemenea, aidoma, întocmai: *Noi ne comportăm asemenea lor*;

* verbe la supin: *În orice om există mai multe lucruri de prețuit decît de disprețuit;*

* adverbe de timp, de loc, de mod: *Au venit mai veseli decît ieri.*

* construcție infinitivală: *Îşi dorea să fie profesor mai mult decît a ajunge preşedinte al țării.*

5. PROPOZIȚIA COMPARATIVĂ

La nivelul frazei complementului comparativ îi corespunde propoziția comparativă. Cf. *Cînd unul trece, altul vine / În astă lume a-l urma, / **Precum** cînd soarele apune / **El şi răsare undeva*** (M. Eminescu); *Ştie mai bine să deseneze **decît să cînte**; Acum cu ciorapii noroioşi şi boturile atîrnînd, e mai rău **decît dacă aş fi desculț*** (C. Petrescu); *Sînt mai numeroase **decît le credeam***; *Întîlnirea cu Noica, pe cît de benefică mi-a fost în plan cultural, **pe atît de nefastă mi-a fost în planul vibrației de ființă*** (prop. comp. proporțională); *Era trist **de parcă i se înecară corăbiile*** (prop. comparativă ireală (ipotetică) etc.

6. Topica şi punctuația

Complementul comparativ e, în mod normal, plasat în imediata vecinătate a adjectivului sau a adverbului regent. În stilul livresc, e posibilă inversarea complementului comparativ: *Un copac decît turnul mai înalt; Parcul ca o jucărie de mic* (structuri cu inversiune, marcate prin reorganizare sintactică). În general, o caracteristică a complementului comparativ este imposibilitatea de a-l separa prin pauză (în rostire) sau prin virgulă care ar nota pauza) în scris), căci manifestă o solidaritate sintactică extremă în grupul adjectival sau adverbial. Excepție face comparativul proporțional, care necesită izolare.

7. Confuzii

În ce priveşte confuzia complementului comparativ cu alte părți de propoziție, menționăm că comparativul de egalitate fără mărci explicite de comparație apare în situații ambigue, în care interferează cu atributul (în grupul nominal) sau cu un circumstanțail de mod (în grupul verbal). Decisivă în asemenea cazuri este interpretarea semantică: Cratere [**negre** ca smoală] (complement comparativ, subordonat adjectivului); *Cratere negre negre* [ca nişte roți de locomotivă] (atribut, subordonat numelui); *Aleargă repede* [ca gîndul] (complement comparativ, subordonat adverbului); Aleargă [ca tine] (Complement circumstanțial de mod, subordonat grupului verbal).

CIRCUMSTANȚIALUL

1. Noțiuni generale.
2. Circumstanțialul de timp
3. Circumstanțialul de loc
4. Circumstanțialul de mod
5. Circumstanțialul de cauză
6. Circumstanțialul de scop
7. Circumstanțialul condițional
8. Circumstanțialul consecutiv
9. Circumstanțialul instrumental
10. Circumstanțialul de referință
11. Circumstanțialul de măsură

Circumstanțialele cu dependență dublă

1. Circumstanțialul concesiv
2. Circumstanțialul sociativ
3. Circumstanțialul de opoziție
4. Circumstanțialul cumulativ
5. Circumstanțialul de excepție

Bibliofgrafie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Chişinău, Editura Iulian, 2004.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Institutul European, 2002.

D. Irimia, *Gramatica limbii române,* Iaşi, Polirom, 2000.

I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice şi conectori,* Iaşi, 2001.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

G. Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române,* P. I, Bucureşti, 1976.

V. Botnarciuc, *Circumstanțialul de timp şi propoziția temporală, Circumstanțialul de loc şi propoziția spațială* // V. Botnarciuc, *Părți de propoziție în gramatica limbii române, Analize, cercetări, reconsiderări*, Chişinău, 2002, p. 45-132.

1. Noțiuni generale

Complementele circumstanțiale sînt complementele care exprimă circumstanțe, împrejurări. Ele sînt mai slab legate de termenii determinați decît cele necircumstanțiale, au un conținut mai concret decît al acestora şi sînt mai uşor de definit. Circumstanțialele intră în relație sintactică şi semantică cu centrul verbal, dar nu cerute de semantica şi sintaxa matricială a acestuia, fiind, din punct de vedere semantic, omisibili. Cu referință la numărul şi tipologia circumstanțialelor, se consideră că tradiția gramaticală nu va putea avea niciodată o listă coerentă şi exhaustivă a tipurilor semantice de circumstanțiale, de aceea unii autori străini, în vederea rafinării clasificărilor, sugerează renunțarea la criteriul semantic, optînd pentru un termen generic – circumstanțial.

D. Irimia grupează toate complementele în compelemente şi circumstanțiale (p. 427). Funcția de compelement este cerută (impusă) de regent, ca o complinire absolut necesară. Verbele tranzitive cer complement direct (*Citesc... – o carte*), sau complement indirect (*Transmit un mesaj*

cui? – colegilor). Verbele la diateza pasivă cer complemente de agent etc. Funcția de circumstanțial este, cel mai adesea, o complinire facultativă a verbului (mai rar a adjectivului, adverbului, interjecției). Numai unele verbe cer cu necesitate un circumstanțial, prin care să se descrie o coordonată spațială sau temporală etc. Bunăoară enunțul * *Universitatea se află; * El procedează*... fără circumstanțialul *în centrul oraşului* ar fi incomplet atît sub aspect structural, cît şi sub aspect semantic (circumstanțiale matriciale).

Aşadar, circumstanțialele conțin o informație semantică (directă, dacă se exprimă prin cuvinte noționale:indirectă – substitute) care este **facultativă** pe lîngă regentul de tip verbal (verb, adjectiv, adverb etc.), regenul verbal respectiv putînd realiza o comunicare stabilă şi fără determinarea circumstanțailă: *Vino (aici); A cumpărat o cafea consumabilă (seara); Ceasul nou merge (aproape bine); Hai (acum) la plimbare* etc. Facem totuşi precizarea că informația semantică a circumstanțialelor este doar principial facultativă, întrucît există circumstanțiale a căror informație semantică este indispensabilă anumitor elemente regente (regentele nu pot realiza o comunicare stabilă decît dacă au în subordine un circumstanțial „specific" (a se vedea valențele obligatorii şi facultative ale verbelor). Astfel, ca şi în alte limbi, în cea română există verbe insuficiente semantic, cu valența obligatorie completabilă prin determinarea circumstanțială. De aici, putem releva o clasificare a circumstanțialelor:

- circumstanțiale tipice (facultative);
- circumstanțiale atipice (obligatorii).

Din punctul de vedere al numărului de elemente față de care se subordonează, circumstanțialele se clasifică în felul următor:

- circumstanțiale propriu-zise, care determină un regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) şi indică o circumstanță în general facultativă (uneori obligatorie) – circumstanțialele de loc, opozițional, de timp, de mod, de măsură, de cauză, de scop, de mijloc, de relație, condițional, consecutiv,
- circumstanțiale cu dependență dublă (şi de un nume)- circumstanțialele sociativ, opozițional, cumulativ, de excepție;

Trebuie de menționat că această dependență dublă a circumstanțialelor date nu e la fel cu cea a atributului circumstnațial sau EPS, unde regentul nominal impune, de regulă, unele restricții de ordin gramatical. În cazul circumstanțialului, subordonarea față de nume e non-echipolentă, prioritar în dinamica determinării fiind verbul.

În afara caracterului facultativ şi obligatoriu, omogenitatea redusă a clasei circumstanțialelor rezultă şi din numărul şi tipul regenților.

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

Circumstanțialul de timp se concretizează într-o parte de propoziție sau într-o propoziție şi determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătînd timpul în care se petrece acțiunea verbului, adică momentul (1), durata (2) sau frecvența (3) acțiunii: Cf. 1. ***Cîteodată...prea arare.../ A tîrziu cînd arde lampa, /Inima din loc îmi sare, / Cînd aud că sună cleampa...*** (M. Eminescu); 2. *Mai zăcem **un ceas, două**, cîteodată zăcem **o zi, două, o săptămînă*** (Z. Stancu); 3. *Însă părintele, **mai în toată ziua** da pe la şcoală şi vedea ce se petrece* (I. Creangă).

Sub aspect semantic, circumstanțialele de timp pot fi grupate în circumstanțialele de timp:

* de simultanietate (*azi, acum*): *O convenție e totul; ce-i **azi** drept **mîine** minciună* (M. Eminescu);

* posterioritate (mîine, poimîine):

* anterioritate (ieri, alaltăieri): *Şi pare c-a fost **ieri, ieri** pare că-şi încîlcea degetele în barba lor albă şi aculta la graiul lor înțelept şi şoptitor* (M. Eminescu)

Elementele regente

Elemente regente pentru circumstanțialul temporal sînt:

- Verbe: *De cîte ori, iubit-o, de noi mi-aduc aminte, / Oceanul cel de gheață mi-apare înainte* (M. Eminescu);
- Adjective: *Decepția trăită de-a lungul celor doi ani a epuizat-o complet.*

- Interjecții predicative: *Hai acum la plimbare*.
- Adverbe: *Marina nu văzuse niciodată pînă a le cunoaşte, nici după aceea, nişte chipuri atît de înguste.*

Exprimările

Circumstanțialul temporal poate fi exprimat prin:

- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *Polina a venit în sat **acum un an** (*M. Sadoveanu);
- Substantive, pronume interogative sau relative în genitiv sau în acuzativ cu prepoziții (locuțiuni prepoziționale) ***în timpul, în vremea, înaintea, după, peste, odată cu, înainte de***: *Evenimentul s-a produs în timpul orei.*
- Verbe la moduri impersonale: *Plecînd, Titu dădu mîna pe rînd cu toți* (L. Rebreanu); *A înteprins toate măsurile înainte de a afla vestea*.

Confuzii

A nu se confunda: circumstanțialele de timp cu circumstanțialele de loc, ambele construite cu prepoziția *pe*: *Pe drum s-a întîlnit cu prietenul* (CT); *Pe drum erau presărate tot felul de obiecte* (CL); sau cu CScop (*la*): *I-am spus acestea la culesul poamei* (CT); *S-au dus toți la culesul poamei* (CL); *Au plecat acolo la culesul poamei* (CScop).

Circumstanțialul de timp exprimă uneori nuanțe <u>de loc</u>: *Mai ții minte ce-am hotărît la şedință?* (cînd? unde?); *Pînă ce de la o vreme încep a-i slăbi puterile şi, cuprins de amețeală, pe loc cade jos şi adoarme mort* (pe loc=îndată). (I. Creangă) sau <u>de mod</u>: *Hatmanul vrea să ajungă fără întîrziere la Brațlau, cinstite şoptuze* (M. Sadoveanu) (*fără întîrziere* = imediat).

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE TIMP

Subordonata temporală reprezintă expansiunea părții de propoziție circumstanțialul de timp, arătînd multiplele ipostaze ale timpului. Cf. *Şi cînd vîntul o-nfăşoară c-o stridentă simfonie, / Sau un freamăt cînd o face să reverse armonie, / Sau cînd cumpenele strigă sau se vaită de jale, / Ea opreşte pe oricine şi îl farmecă în cale*. (T. Arghezi).

Regenți

Regenții unei subordonate temporale pot fi, de asemenea:

- Verbe: *Cît ai zice peşte, copilul flămînzeşte*.
- Adjective*: Citeşte cu mult drag poeziile scrise pe cînd era student.*
- Adverbe: *Se comportă ca întotdeauna cînd are nevoie de ceva.*
- Interjecții: *Hai cînd va răsări soarele.*

Conective

Circumstanțiala de timp poate fi introdusă în frază prin:

- adverbele relative *cînd, cît, cum, unde* ş.a. Cf. *Pe cînd cu zgomot cad / Izvoarele-ntruna / Alunece luna prin vîrfuri lungi de brad* (M. Eminescu).
- Adeverbele nehotărîte oricînd sau locuțiuni adverbiale relative *de cîte ori, ori de cîte ori.* Cf. *Valea Saulei răsună neîncetat în a mea minte, / Ori de cîte ori de dînsa printre trai mi-aduc aminte* (T. Arghezi).
- conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale *pînă, pînă să, imediat ce, după ce, în vreme ce, pe cînd, cîtă vreme, de cît timp, înainte să, de cum* ş.a. Cf. *Pînă a ajunge aici, am călătorit în multe țări.*
- pronume şi adjective pronominale relative sau nehotărîte. Cf. *Poți conta pe mine la orice oră ajungi.*

În unele fraze, raportul temporal se inversează: avem o propoziție falsă temporală introdusă prin *cînd* sau prin *că* şi regenta ei, care este temporala autentică. Propoziția temporală ce conține adverbul *cînd* numai formal este o subordonată, de fapt fiind regentă este numită o temporală inversă. Cf. *Încercam să încordez lumina / Cînd arcul ei destins deodată / Mă azvîrli în sus*. (N. Stănescu). (a se vedea M. Avram, Gramatica, p. 438, A. Merlan, Sintaxa, p. 124).

Notă: Există situații cînd predicatul temporalei poate lipsi, funcția de circumstanțial de timp fiind identificată prin conector:

Cf. *Şi cînd era prin dreptul posului, numai iaca îi iesă şi lui ursul înainte, mormăind înfricoşat* (I. Creangă).

Ne cunoaştem de cînd lumea şi pămîntul.

Îl ştiu de copil.

De mică îmi place acest joc.

Cumularea mai multor nuanțe semantice circumstanțiale

- temporală şi apozitivă: *Dar azi, cînd dorul mă usucă, / Sînt osăndit numai să plîng* (T. Arghezi);
- temporală şi circumstanțială cantitativă: *De multe ori m-ai certat pentru nimicuri*;
- temporală şi circumstanțială de cauză: *După boală, se simte slăbit;*
- temporală şi circumstanțială condițională: *Odată ce ai intrat în joc, joacă!*
- temporală şi circumstanțială concesivă: *Citind scrisoarea, a plîns pînă ce nu mai vedea literele*.

Topica şi punctuația

Circumstanțialul de timp are o poziție liberă în enunț. Există preferința de a plasa temporalele de posterioritate după regent, iar pe cele de anterioritate înaintea regentului. Indiferent de poziția lui față de regent, dacă între circumstanțial şi regent se instituie o pauză, grafic ea va fi redată prin virgulă. Cf. *A venit, cînd nu l-am aşteptat*. Dacă circumstanțialul face parte din structura tematică a regentului, între ele nu este nicio pauză, deci nu se pune în scris nici virgula. Cf. *A venit cînd nu l-am aşteptat.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

Circumstanțialul de loc arată locul unde se petrece acțiunea unui verb, conceput ca spațiu determinat, ca punct de plecare în spațiu etc. şi răspunde la una din întrebările *unde? de unde? încotro? pe unde? pînă unde?: Şi eu trec **de-a lung de maluri** / Parc-ascult şi parc-aştept / Ea **din trestii** să răsară / Şi să-mi cadă lin **pe piept*** (M. Eminescu). Acest circumstanțial care caracter facultativ, în general, ceea ce permite suprimarea lui, fără afectarea corectitudinii sintactice a enunțului. Există situații însă cînd circumstanțialul de loc reprezintă o completare ce conține un spor de informație, care uneori e absolut necesară pentru comprehensiunea mesajului. Cf. *El locuieşte ... **la Bălți***. E vorba de cazurile cînd regenții verbali au o configurație tematică ce include locativul: *a locui, a amplasa, a plasa, a se refugia* ş.a.

Elementele regente

Elemente regente pentru circumstanțialul de loc sînt:

- Verbe: ***Într-un lac** alb de lumină, / A ieşit o lună plină./ Ce mai caută şi luna / Tot **în lacuri** totdeauna ?* (T. Arghezi);
- Adjective: *Cîmpia întinsă pînă departe mă fascina.*
- Interjecții predicative: *Hai acasă!*
- Adverbe: *Merg călare pînă acasă*.

Exprimările

Circumstanțialul de loc poate fi exprimat prin:

- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *Iubirea noastră a murit **aici*** (adverb) / *Tu frunză cazi, tu creangă te ridici* (*T.* Arghezi);

Substantive, pronume: *Eu cred că veşnicia s-a născut **la sat*** (L. Blaga); *Ne-am oprit dincolo de aceea*; *De la Nistru pîn'la Tisa / Tot românul plîsu-mi-s-a* (M. Eminescu); *Văzu pe Otilia **în trăsura** cu doi cai albi* (G. Călinescu);

- Numerale: *M-am aşezat lîngă primul*;
- Verbe la moduri impersonale: *S-au dus la cules*;

Conectori

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale: ***către, de la, lîngă, dispre, pe după, pînă la, de departe, pînă peste, printre, asupra, deasupra, în jurul, de-a lungul, în dreptul, dincoace, în faţa*** etc.

Notă: Cînd prepoziţiile (locuţiunile prepoziţionale), precum *în faţa, în spatele, spre* etc. însoţesc substantive proprii - nume de persoană, substantive comune, trimiţînd către fiinţe umane individualizate, pronume personale, posesive sau alte pronume, înlocuind substantive din categoria celor de mai sus, termenii sintactici nu mai realizează funcţia de circumstanţial, ci pe aceea de complement indirect: *Braţele ei albe şi goale se întinseră **spre dînsul*** (M. Eminescu) [D. Irimia, p. 430].

Cîteva verbe de tipul *a sta, a se aşterne, a rămîne* etc. impun, în structuri ca şi fixe (unele cvazilocuţionale), substantivului-circumstanţial spaţial cazul dativ: *Agripina se opri **locului*** (G. Galaction); *Stele-n cer / Deasupra mărilor / Ard **depărtărilor** / Pînă pier* (M. Eminescu); *Iat-o! ... Sus pe deal, la strungă, / Aşternînd **pămîntului** / Haina ei cu trenă lungă / De culoarea vîntului* (G. Topîrceanu) etc. Ca circumstanţiale de loc, aceste dative sînt echivalente cu prepoziţionalele: *pe loc, în depărtări, la sau pe pămînt, pe drum* etc. Asemenea contexte sînt „căutate”.

În unele situaţii nu ne asociem opiniei lui I. Iordan, D. Irimia etc. conform căreia în *a se aşterne drumului, a se ţine locului* ş.a. am avea de a face cu „dativul locativ” cu funcţia sintactică de circumstanţial de loc. În aceste contexte avem de fapt nişte locuţiuni verbale.

*Alei! Murgul meu voinic, / Aşterne-te **drumului** / Ca şi iarba cîmpului*

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

Propoziţia circumstanţială de loc corespunde circumstanţialului respectiv din propoziţie, determinînd întreaga sferă a regentului verbal şi arătînd locul desfăşurării acţiunii lui, în sens larg. Cf. *Unde va cădea săgeata, acolo să ne luptăm* (P. Ispirescu).

Topica şi punctuaţia

Caracterizînd prototipic procesul, circumstanţilele sînt plasate după verb. Circumstanţialul de loc se caracterizează printr-o topică libderă, predominantă în principiu fiind topica după regent. Antepunerea are rol emfatic.

Dacă circumstanţialul de loc face parte din structura tematică a verbului el nu se separă prin pauză de regent, indiferent de poziţia lui faţă de regent. Separarea pri pauză, redată grafic prin virgulă a circumstanţialului de loc e determinată de dorinţa evidenţierii în enunţ. Cf. *De departe, am auzit un strigăt.*

Confuzii

Nu trebuie să confundăm circumstanţialul de loc în genitiv, construit cu prepozţia *asupra*, cu cel indirect în genitiv.: ***Asupra capurilor** noastre nu mai străluceа soarele* (CL); *Auzind asemenea vorbe, s-au năpustit **asupra mea*** (CI).

Nu trebuie să confundăm circumstanţiala de loc cu cea temporală. Cf. *După ce trec munţii, satele sînt mai bogate.* (Subordonata, din punct de vedere semantic, exprimă numai în subsidiar o circumstanţă spaţială, fiind în fond o temporală).

Nu trebuie să confundăm circumstanţiala de loc cu cea concesivă. Cf. *Oriunde te duci, noi te găsim.* Dezambiguizarea se paote realiza prin intermediul inserării unui corelativ: - pentru nuanţa concesivă corespunde ***totuşi***, iar pentru cea locală – ***acolo***.

Circumstanţialul de loc poate cumula şi ideea de timp: *Oi clăti plosca bine şi-oi umple-o cu apă proaspătă, ca să avem **la drum**, căci mai încolo nu prea sînt fîntîni* (I. Creangă); *A pălmuit-o **la un chef;*** sau una de mod: *Văzu **de departe***.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

Circumstanțialul de mod arată modul în care se desfăşoară acțiunea, cum este o calitate sau o situație: *Doamne, coniță, frumoasă mai sînteți! Făcu Ileana **în extaz**, aducîndu-i halatul şi văzînd-o goală-goluță* (L. Rebreanu).

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de mod pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Cine calcă **fără somn, fără zgomot, fără pas** / Ca un suflet de pripas* (T. Arghezi).
- Verbe la forme nominale: *L-am văzut lucrînd **cu atenție**; Am observat o linie trasă **strîmb**.*
- Un adjectiv: *M-a primit într-o casă nu prea grozavă pentru un învățător singur **cuc**.* (M. Preda).
  Apariția circumstanțialului de mod în grupul adjecival e rară şi restrînsă la forme elaborate ale stilului cult. Cf. *formulări **indirect** absurde, om **gratuit** antipatic.*
- Un adverb: *E **realmente** imposibil să soluționezi această problemă.*
- O interjecție: *Hai mai repede.*
- O propoziție în care sînt integrate: ***Pe nesimțite**, începeam să mă satur de el.*

Exprimări

Un circumstanțial de mod poate fi exprimat:

- adverb: *Cum poți supraviețui decent în societatea dată?*
- Grup nominal însoțit de prepoziție: *Melania era îmbrăcată în doliu, conform circumstanțelor.*
- Verbe la infinitiv cu prepoziție: *Aleargă fără a obosi.*
- Verbe la supin: *Vorbea la telefon din mers.*
- Verbe la gerunzii: *Mergea şchiopătînd.*
- Sintagme: *Am muncit o viață umăr la umăr.*

Clasificări

Sub aspect semantic, circumstanțialul de mod se grupează în:

* Circumstanțialul de mod <u>de calitate</u> (cum? În ce mod? În ce fel?): *Se uită **cu mîndrie**.* Cf. *Sînt zece la număr / Şi, **umăr de umăr**, / Se duc, cîte doi, în coşciuge* (T. Arghezi);

* Circumstanțialul de mod <u>de conformitate</u> (corespondențial) (Cum? În ce mod?) (de obicei, e însoțit de prepozițiile *după*, *conform*): *L-am primit **după obicei**; Am promovat orele **conform planului**.*

* Circumstanțialul de mod <u>de reciprocitate</u>[139], exprimat prin sintagme pronominale (*unul altuia, unii altora; unul celuilalt, unii altora, unii pe (cu, față de, lîngă, pe la, către, înaintea, împotriva, în dreptul) alții, noi între noi, voi în de voi* etc.) : *Fugeau **unul înaintea altuia**; Păstrează secretele **unul față de altul**; Se iubesc între ei. Îmi pare că cineva îmi scutură / zilele mele frumoase, / ce n-au semănat niciodată **una cu alta*** (A. E. Baconsky).

* Circumstanțialul de mod <u>de progresie (progresiv)</u> (Cum? În ce măsură?): *Ne face vizite **din ce în ce mai des;** Lucrurile merg **din bine în mai bine**; Pe măsura răcirii timpului, boala se agrava **tot mai mult**; Îmbătrîneşte **pe zi ce trece**; Vine **tot mai rar** pe la noi. **Din ce în ce** cîntarea în valuri ea tot creşte / Se pare că furtuna ridică al ei glas* (M. Eminescu).

Notă: Unii cercetători includ în categoria circumstanțialului de mod şi circumstanțialul de mod <u>comparativ</u> (Ca cine? Cît cine? Decît cine?): Cf. *Îndată a adormit **ca un mort*** (L. Rebreanu); *Zgomotul creştea ca marea tulburată şi înaltă / Urlete de bătălie se-alungau după-olaltă*.(M. Eminescu); *Două zile trec **ca o părere*** (M. Sadoveanu); *Căci te-a cuprins **asemenea / Lianelor** din apă* (M. Eminescu); *Aleargă mai repede **decît toți.*** În demersul nostru, am analizat complementul comparativ ca un tip aparte de complement.

[139] Circumstanțialul de progresie şi cel de reciprocitate D. Irimia le consideră tipuri aparte de complement.

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul de mod cu:

* circumstanțialul de loc: *Vorbeşte **mai departe*** (CM); *Mergem **mai departe*** (CL).

* circumstanțialul concesiv. Cf. *Am căzut fără să mă lovesc.* (CM) [=Am căzut şi nu m-am lovit]. // *Am căzut fără să vreau.* (CC) [*Am căzut şi u am vrut. // = Am căzut, deşi n-am vrut].

Interferențe semantice dintre diverse tipuri de circumstanțiale

- circumstanțialul de mod / circumstanțialul de timp: *Intenționează s-o folosească **în continuare** drept poliță pentru manuale; Trăieşte de azi pe mîine.*
- circumstanțialul de mod / circumstanțialul de loc: *La toate priveşte **de sus***.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ MODALĂ

Propoziția circumstanțială ce corespunde circumstanțialului din propoziție, determinînd întreaga sferă a regentului verbal şi arătînd modalitatea, în sens larg în care este privită acțiunea sau caracteristica din regentă. Cf. *Face precum vrea.*

Conectori

- Adverbul relativ ***cum*** şi cel nehotărît ***oricum***: *Decide cum îi place*.
- Conjuncții sau locuțiuni conjuncționale ***să, precum, fără să, fără ca să***: *A plecat fără ca să mă privească.*
- Pronume relative precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale: *Am procedat în conformitate cu ceea ce prevede codul penal.*

Topica şi punctuația

Caracterizînd prototipic procesul, circumstanțilele sînt plasate după verb. Inversarea e posibilă doar cu un puternic efect de marcare afectivă şi stilistică (mai ales în propoziții exclamative): Ce repede merge!

Circumstanțialul de mod nu e izolat prin pauză de verbul centru. Pauza şi virgula sînt chiar excluse în realizările minimale (verb + circumstanțialul de mod simplu). Cînd caracterizează însă global procesul, plasîndu-se în poziție tematică, circumstanțialul de mod este, de obicei, separat prin pauză, marcată grafic prin virgulă.

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ

Circumstanțialul de cauză reprezintă o funcție secundară facultativă, ce se poate concretiza într-o parte de propoziție sau într-o propoziție şi arată cauza unei acțiuni, stări sau însuşiri şi răspunde la una din întrebările: din ce cauză? din ce pricină? Cf. *În scame / Şi rumegătură să vi se destrame / Gîtlejul **de sete*** (T. Arghezi); *Rămase liniştit, dar umbrit **de mîhnire*** (M. Sadoveanu); *Aş vrea să plîng **de fericit*** (G. Coşbuc); *Eram aşa de obosit / şi suferam. / Eu cred că suferam **de prea mult suflet*** (L. Blaga); *Am obosit enorm **de atîta drum;** A pățit-o pentru un fleac; A mărturisit sub amenințare.*

Circumstanțialul de cauză este un component periferic al grupului verbal, prin urmare suprimabil fără a influența corectitudinea gramaticală a enunțului. El e slab reprezentat în limba română.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de cauză pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: ***De** a vîrstei ei **căldură** fragii sînului de soc* (M. Eminescu).
- Un adjectiv: *E nervos, fiindcă nu a terminat lucrarea*.
- Un adverb: *Lucrurile merg prost, din cauza lui*.
- O interjecție: *Şi pleosc! O palmă, din cauza nervilor.*

Exprimări

Un circumstanțial de cauză poate fi exprimat prin:

- substantive, numerale, pronume în genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale ***din cauza, din pricina, de răul, de dragul***: *Din cauza vremii nu ne-am putut odihni bine*.

substantive, numerale, pronume în dativ, precedate de prepoziția ***datorită*** cu sens cauzal: *Datorită neatenției tale, am suferit eşec; Nu a cîştigat datorită duşmanilor.*

Notă: În limba română literară actuală este nerecomandabil a utiliza prepoziția *datorită* cu sens cauzal.

- substantive, numerale, pronume în acuzativ, precedate de prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale ***de, din, dintru, pentru, din cauză că, din lipsă de,*** precum şi ***dat fiind faptul că, avînd în vedere, luînd în considerație, ținînd seama de, ținînd cont de*** ş.a.: *Ținînd cont de argumentele tale, am să-mi programez ziua; În sfîrşit, cît s-a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe a mamei a rămas* (I. Creangă).

Notă: O menționea specială necesită locuțiunile prepoziționale ***dat*** („adjectiv" variabil după gen şi număr, la fel cu tot din prepoziția *cu tot*) ***fiind, avînd în vedere, luînd în considerație/considerare, ținînd seama/cont de***, care sînt recent formate şi utilizate de vorbitorii cu anumit grad de cultură – pot preceda substantive sau pronume neutrale, îndeplinind funcția sintactică de circumstanțial de cauză: *Date fiind jignirile, el a plecat; Avînd în vedere / luînd în considerare comportarea şefului, Ion şi-a schimbat locul de muncă*.

- Verbe la gerunziu şi construcții gerunziale: *<u>Considerînd femeia ca o simplă marfă şi doar atît</u>, văzuse în Ileana una de preț şi se puse pe treabă, <u>împrejurările fiind de partea lui</u>.* (M. Caragiale).
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *<u>De ce</u> nu-mi vii, <u>de ce</u> nu-mi vii?* (M. Eminescu); *Sacrificiul meu a meritat, <u>de aceea</u> nu-l consider sacrificiu. Am întîrzia şi <u>de asta</u>, probabil, profesorul era supărat.*

Notă: În construcțiile de tipul *<u>De încet</u> ce vorbeşte, nici n-o aud* sau *<u>De tare</u> ce-mi place, nu mai văd cum e într-adevăr*., avem de a face cu adverbe circumstanțiale de cauză, regente pentru subordonate relative.

- Adjective: *Bucuros de întîrzierea prietenului, a plecat acasă;* ***Înspăimîntat****, el singur nu ştia de ce, făcu un pas înapoi* (I. Slavici) ş.a.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ DE CAUZĂ

Circumstanțiala de cauză corespunde circumstanțialului respectiv, avînd aceiaşi regenți şi aceeaşi valoare semantică. Cf. *În sinea lui, se socotea nedemn de-a mai călca-n biserică, de vreme ce pusese o credință lumească înaintea celei în Dumnezeu*. (I. Vulpescu).

Conective

Circumstanțiala de cauză poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: *că, căci, cum, deoarece, fiindcă, întrucît, dacă*. Cf. S-*a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele îi ajungeau la pămînt*. (L. Rebreanu)
- locuțiunile conjuncționale: *din cauză că, din pricina că, din moment ce, de bine ce, pentru că, luînd în considerație faptul, ținînd sema de faptul* ş.a.. Cf. *Logica lui e fără fisură, de vreme ce conduce ideea că o lege poate fi abrogată, atunci cînd condițiile care au cerut-o au dispărut.*
- pronume relative precedate de prepozițiile de, din, din cauza: *M-am supărat din cauza întîrzierii voastre.*

Topica şi punctuația

Circumstanțialul de cauză are topică liberă, „mobilitatea", fiind, de altfel, o trăsătură comună tuturor circumstanțialelor. Antepunerea emfatică circumstanțialului de cauză e determinată de factori de natură pragmatică (intențiile vorbitorului). Cf. *De ruşine şi necaz plînge*.

Indiferent de poziționarea circumstanțialului de cauză în enunț, el de obicei nu se izolează prin pauză. Realizarea prin gerunziu impune izolarea de regent: *Întîrziind, era foarte trist.*

Atunci cînd e exprimat prin propoziție, cauzala se va izola dacă va apărea corelativul. Cf. *Atunci la ce bun sînt slujitorii şi monarhii, dacă nu cunosc măcar atîta lucru?* (M. Sadoveanu).

În general, cauzala se desparte sau nu prin pauză, iar grafic prin virgulă în funcție de importanța acordată de vorbitor. Cf. *Nu a răspuns la telefon, pentru că nu e acasă*. // *Nu a răspuns la telefon pentru că nu e acasă, nu pentru că ar fi supărată.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

Circumstanțialul de scop arată scopul unei acțiuni şi răspunde la una din întrebările: în ce scop? cu ce scop? Cf. *A venit **pentru învățătură**; Rotariul voia acum să taie uşorii, **spre a ascoate carul*** (I. Creangă). Funcția de circumstanțial de scop reprezintă o determinare facultativă.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de scop pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Învățăm pentru ridicarea nivelui de cunoştințe; Am plecat după materiale;*
- verbe la moduri impersonale: *Glumind ca să destindă puțin atmosfera, Ion a făcut şi mai rău.*
- Un adjectiv: *Fiind intransigent pentru a-i intimida pe ceilalți a suferit eşec.*
- Un adverb: *S-a comportat urît pentru a crea o impresie proastă; Munceşte mult ca să poată plăti datoriile.*
- O interjecție: *Hai la cumpărături.*

Exprimări

Un circumstanțial de scop poate fi exprimat prin:

- Substantive sau substitute în acuzativ, precedate de prepozițiile ***pentru, după, la*** ş.a.: *Am venit la piață după cumpărături; Am mers **după ciuperci**; Se pregătesc **pentru examene**. **La ce** să măsuri anii ce zboară ce zboară peste morți* (M. Eminescu).
- Substantive sau substitute în genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale ***în (cu) scopul, în vederea, în favoarea, în beneficiul***: *Am învățat în scopul obținerii unei diplome.*
- Verbe la infinitiv, la supin, gerunziu: *Am venit spre a ne informa; Ne-a trimis la cules; Umbla prin tîrg cerşind.*
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *<u>De aceea</u> am plecat, ca să nu mă găsească nimeni; <u>De ce</u> îmi vii?* [cu ce scop] // Cf. *De ce vii?* [=din ce cauză] e circumstanțial de cauză. ş.a.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ DE SCOP

Propoziția care corespunde, în principiu, circumstanțialului final, avînd aceiaşi termeni regenți şi indicînd finalitatea acțiunii, stării sau caracteristicii determinate. Cf. *Mulți durară, după vrmuri, peste Dunăre vreun pod, / De-au trecut cu spaima lumii şi mulțime de norod: / Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă / Au venit şi-n țara noastră de-au cerut pămînt şi apă* (M. Eminescu).

Conective

Circumstanțiala de scop poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: *să, ca să, de, pentru ca să* ş.a.
- locuțiunile conjuncționale: *cu scopul ca să, în ideea că, în vederea faptului că, în ideea să* ş.a.

Topica şi punctuația

Circumstanțialul de scop are topică liberă, „mobilitatea”, fiind, de altfel, o trăsătură comună tuturor circumstanțialelor. Totuşi există unele restricții de topică în funcție de conjuncții care le introduc: circumstanțialele cu să sînt întotdeauna postpuse regentului. Antepunerea emfatică circumstanțialului de scop impune o pauză, marcată grafic prin virgulă. În postpunere, pauza nu e admisă în cazul supinului şi al realizării propoziționale introduse prin conjuncția de, dar e posibilă în celelalte situații de exprimare.

Confuzii

A nu se confunda un circumstanțial de scop cu unul opozițional: Cf. *A fost mereu premiant, spre a nu reuşi să ia bacalaureatul.* [..., dar nu a reuşit să ia bacalaureatul]; M-am ferit de mincinoasa de Ana, (pentru) ca să dau *de una şi mai mare*! [..., dar am dat *de una şi mai mare*].

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL

Circumstanțialul condițional arată o ipoteză, o eventualitate, o condiție, de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii verbului şi răspunde la una din întrebările: cu ce condiție? în ce condiții? Cf. ***Cu pieptul gol**, oricît ai fi de dîrz în luptă, cazi* (Z. Stancu).

Circumstanțialul condițional apare în registrul cult al limbii române, avînd totuşi o frecvență redusă.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial condițional pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Fără intervenția chirurgicală, nu se rezolvă problema.*
- Un adjectiv: *Utile, dacă tratează diverse maladii, medicamentele pot fi procurate la prețuri rezonabile.*
- Un adverb: *Dacă vei izbuti, bine!*
- O interjecție: *În caz de ploaie, hai să mergem la cinema.*

Exprimări

Un circumstanțial condițional poate fi exprimat prin:

- Substantive sau substitute în acuzativ sau genitiv, precedate de prepozițiile ***cu, fără, în*** (cazul acuzativ), ***în eventualitatea, cu condiția, în ipoteza*** (cazul genitiv) ş.a.: *În condițiile legislației în vigoare, vînzarea lor ar presupune organizarea licitației; Fără învățătură, nu vei reuşi; În caz de ploaie, nu vom pleca nicăieri; În cazul nerespectării regimului, veți fi amendat.*
- Verbe la gerunziu şi construcții gerunziale: *Neputînd să te ajungă, crezi c-or să te admire?* (M. Eminescu); *Citind mult, vei învăța multe; Numai revăzînd cele citite, aş putea să mă pronunț.*
- Adjective şi participii: *Invitat, ar fi venit şi el.*
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *A trebuit să fug, altminteri* [dacă nu fugeam], *muream înjunghiat.* (O. Paler); *Să vină mîine la seminar, în caz contrar, nu va fi admisă la examen.*

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ CONDIȚIONALĂ

Propoziția care corespunde, în principiu, circumstanțialului condițional, avînd aceiaşi termeni regenți şi indicînd condiția de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii, stării sau caracteristicii determinate. Cf. *Dacă ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, apoi era cît se poate de şăgalnic* (I. Creangă).

Conective

Circumstanțiala condițională poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: ***dacă, de, să, cînd*** ş.a. *De te-ating, să feri în lături, / De hulesc, să taci din gură* (M. Eminescu); *Să ştie omul ce-ar păți, dinainte s-ar feri; Cînd ar da după pofta cîinilor, n-ar rămîne vită în sat.*
- locuțiunile conjuncționale: ***în caz că, în caz dacă, în eventualitatea că, cu condiția că (ca)*** ş.a. Cf. *În caz că întîrziem la avion, luăm autobuzul.*
- Pronume relative în genitiv, precedate de ***în locul****: În locul cui a fost ales, tu ai adopta o altă tactică de luptă.*

  Notă: Subordonatele condiționale pot fi juxtapuse față de regentă. Cf. *Ai carte, aiparter; La calic slujeşti, calic rămîi; Se supără, atît mai bine pentru mine.*

Clasificări

Sub aspect semantic, circumstanțiala de condiție se grupează în:

Circumstanțiala condițională poate reda o ipoteză, pe care vorbitorul o prezintă ca sigură, posibilă (realizabilă) sau imposibilă (ireală):

1) Se consideră condițională sigură cea introdusă prin verbe regente la indicativ. Cf. *Dacă nu ți-i drag, degeaba depune eforturi.*
2) Condiționala este realizabilă, dacă redă un proces codificat prin conjunctiv sau condițional prezent: *Cînd ai crede tot ce-ți spune, ai fi foarte dezamăgit.*
3) Condiționala este ireală cînd redă un proces nerealizat în momentul enunțării, prin intermediul formelor de condițioal perfect. Cf. *Dacă aș fi aflat acestea, ți-aș fi spus*.

Topica și punctuația

Circumstanțialul condițional are topică, în general, liberă față de regent. Totuși există unele restricții și preferințe de topică în funcție de conjuncțiile care le introduc. Bunăoară, cele introduse prin dacă de obicei sînt antepuse. Prezența pauzei și a virgulei depinde de felul condiționalelor, adică de gradul de legătură cu regenta – sînt prototipice sau metadiscursive. Cf. *Aș pleca, dacă nu mai ai nimic de spus.// Aș pleca dacă nu mai ai nimic de spus./*

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul condițional cu:

* Circumstanțialul sociativ cu aspect negativ (construite cu prepoziția fără): *Fără el, n-aș putea să plec* (CS); ***Fără el**, nu m-aș descurca* (CC); ***Doar fără tine** viața nu ar mai avea nici un rost (CS);*

* Circumstanțial instrumental: ***Doar cu sacrificii**, numai așa s-ar îmbunătăți viața noastră;*

***** Complement indirect: S-*ar bucura **de venirea** voastră;*

* Circumstanțial temporal: ***Văzîndu-se zilnic în metrou**, numai așa s-au îndrăgit.*

Sincretism semantic:

De te-ating, să feri în lături, / De hulesc, să taci din gură (M. Eminescu); *Cînd m-aș potrivi eu babei la toate cele, apoi aș lua cîmpii* (I. Creangă) – se împletesc ideea de timp, de cauză și de condiție.

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV
(DE CONSECINȚĂ, REZULTATIV)

Circumstanțial consecutiv arată rezultatul, consecința, urmarea acțiunii sau calității și răspunde la întrebarea: care este consecința, urmarea, rezultatul faptului că? Cf. *Se înțeleg **de minune**; Tot mai port în viață ca la nuntă steagul / Și-l mai joc în aer, **de-a mai mare dragul*** (Beniuc).

Circumstanțialul consecutiv s-a desprins din sfera complementului indirect sau a circumstanțialului modal, fiind relativ bine reprezentat în limba română și unanim acceptat doar la nivelul frazei. La nivelul propoziției, el suscită controverse în literatura de specialitate. C. Dimitriu consideră că acesta este denumit „nepotrivit” în gramatici (Cf. Gh. Constantinescu-Dobridor) „consecutiv” și este foarte slab reprezentat în limba română (preferîndu-se folosirea propoziției echivalente[140]). Consecutivul nu face parte din structura tematică a verbului, funcționînd ca un mijloc suplimentar de redare a unei aprecieri graduale superlative.

[140] Unii cercetători consideră că circumstanțialul consecutiv se realizează doar la nivelul frazei, concretizat în propoziția circumstanțială consecutivă. Drept argument servindu-ne și exemplele: *de minune, de-a mai mare dragul, de-o frumusețe, de nerecunoscut, la disperare* etc. sînt de fapt niște perifraze adverbiale ce exprimă ideea de superlativ „foarte bine”, „foarte frumos” etc. Cf. *M-a mișcat pînă la lacrimi* (= „foarte mult”). Rezultă că aceste părți de propoziție sînt niște circumstanțiale modale (C. Dimitriu, p. 1252, 1419, 1439). În unele cazuri există totuși excepții: *Lucrează*

Exprimări

Un circumstanțial consecutiv poate fi exprimat prin:

Substantive sau substitute în acuzativ: *Spre marea uimire a mamei, am susținut toate examenele cu brio; O iubeşte la disperare; Tot mai port în viață ca la nuntă steagul / Şi-l mai joc în aer, de-a mai mare dragul* (M. Beniuc); *Lucrează împreună de-o frumusețe* etc.

- Verbe la gerunziu, infinitiv, supin: *E suficient de inteligent pentru a înțelege; Sa- emoționat tare, începînd aproape să plîngă; S-a schimbat de nerecunoscut; Este norocos de invidiat; Mănîncă de speriat.*

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ

Propoziția circumstanțială consecutivă determină un verb şi arată urmarea desfăşurării unei acțiuni sau a manifestării unei stări sau însuşiri. Cf. *Şi-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea ..., de-i pufnea rîsul pe toți ucenicii* (I. Creangă); *A auzit un cîntec atît de frumos că a rămas uimit; Daracuk chiui ş-a treia oară, aşa de tare, de credeai că s-a rupt ceva într-însul* (I. Creangă); *Mergeau aşa de iute, încît i se părea că pustiul şi balurile mării fug* (M: Eminescu); *La steaua care-a răsărit / E-o cale-atît de lungă, / Că mii de ani i-au trebuit / Luminii să ne-ajungă* (M. Eminescu).

Conective

Circumstanțiala consecutivă poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: ***încît, încît să, aşa încît, astfel că, de, că, să*** ş.a.: *Era în felul ei ceva ce te stăpînea, încît nu puteai să-i spui decît ceea ce dorea dînsa; Era aşa de frumoasă de parcă se oprise dintr-un basm drept în albul zăpezii; Şi tot ce făce îl prinde şi avea haz, că o lume întreagă se minuna de el; S-au făcut ca ceara albă fața roşă ca un măr / Şi atîta de subțire, să o tai c-un fir de păr* (M. Eminescu).
- Pronume relative ***cît:*** *A luat cu ea mîncare, cît să-i ajungă petru trei zile.*

Rar şi condiționat se poate vorbi de propoziția circumstanțială consecutivă juxtapusă regentului: *S-a purtat prea urît să-l mai poată ierta*; *Aş lua seara / Luna, de somn / Ca pe-o pastilă, / Atît de mare e / Neodihna mea*. (M. Sorescu).

Topica şi punctuația

Circumstanțialul de consecință stă întotdeauna după regent şi nu se izolează. Propoziția circumstanțială consecutivă se desparte de regentă prin pauză, marcată grafic prin virgulă sau punct.

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul consecutiv cu alte tipuri de circumstanțiale:

* circumstanțială temporală: *Şi atîta l-a purecat pînă l-a sfărtecat* (Pconsecutivă) // *Şi l-a purecat pînă l-a sfărtecat* (CT).

* circumstanțiala de scop: *Se preface atît de bine ca nimeni nu observase ce urmăreşte. (CC) // Se preface ca nimeni nu observase ce urmăreşte.(CS)*

(aşa de mult) ***pînă la epuizare****; A reuşit* ***spre bucuria tuturor****; Îmi pare suficient de informat* ***pentru depăşirea acestei probe.***

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL[141]

Circumstanțialul instrumental arată mijlocul sau instrumentul (lucru, ființă sau proces) prin care se realizează acțiunea şi răspunde la una din întrebările: *cu ce? după ce? fără ce? în ce? la ce ? prin ce? datorită (grație, mulțumită) cui? cu ajutorul cui? prin mijlocirea cui? prin intermediul cui?* Cf. ***Cu săgeata**-i otrăvită / A sosit ca să mă certe / fiul cerului albastru / Şi-al iluziei deşerte* (M. Eminescu).

Circumstanțialul instrumental s-a desprins din sfera complementului indirect şi este relativ bine reprezentat în limba română.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial instrumental pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *De-i suna **din corn** o dată, / Ai s-aduni Moldova toată* (M. Eminescu); *Ca să-mi fac sfînta dreptate / **Cu cea ghioacă** de pe spate* (V. Alecsandri);
- Un adjectiv de proveniență participială sau derivate cu sufixul – *bil*: *Exprimabil prin imagini, visul te copleşeşte.*
- Un adverb:
- O interjecție: *Iar el zvîrr! **cu o scurtătură** în urma noastră* (I. Creangă);

Exprimări

Un circumstanțial instrumental poate fi exprimat prin:

- Substantive sau substitute în acuzativ, precedate de prepozițiile ***cu, prin, din, în, după, la*** : *Ai provocat cearta prin comportamentul tău; Dară după asta îşi puse şi el puterile şi zicea din fluier nişte doine de te adormea* (P. Ispirescu); *Ş-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr şi ferice, / Ce din frunte îți doineşte, ce cu fluierul îți zice, / Ce cu banul povesteşte – veselul Alecsandri* (M. Eminescu); *Am trimis-o prin cineva* (I. L. Caragiale);

Notă: Unele verbe agentive conțin instrumentalul în matricea lor semantică – *a grebla, a mobila, a secera, a mătura, a ciocăni* ş.a.- de aceea nu admit pe lîngă ele un instrumental lexicalizat. În alte situații, circumstanțialul instrumental construit cu prepoziția ***cu*** intră în structura unor locuțiuni vebale: *a arunca cu praf în ochi, a da cu barda, a da cu gura, a da cu mătura, a da cu piciorul, a da cu puşca, a trage cu urechea* etc.

- Substantive sau substitute în genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale: ***prin interrmediul, prin mijlocirea, cu ajutorul, pe spinarea, pe baza, în virtutea:*** *Asemenea tuturor, ei au privirea îndreptată înăuntru şi nu în afară şi se descriu pe sine prin intermediul realității.* (I.Gheție); *M-am angajat cu ajutorul dumnealui.*
- Substantive sau substitute în dativ, precedate de prepozițiile ***mulțumită, datorită, grație***: *Recolta s-a dezvoltat **datorită ploilor.***
- Verbe la moduri impersonale - la gerunziu, infinitiv, supin: *Trăieşte din cerşit; A început prin a prezenta argumentele pro; A slăbit făcînd sport.*
- Pronume: ***Din ce** trăiesc; Am trimis-o **prin cineva*** (I. L. Caragiale);

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ INSTRUMENTALĂ

Propoziția circumstanțială instrumentală este propoziția care corespunde circumstanțialului de mijloc/instrumental la nivelul frazei. Cf. *Masa pregătită cu ce aveau în casă a fost foarte bună; Se află în frunte mulțumită oricui a vrut „schimbare"; Hai cu ce găsim, căci nu avem de ales. A promovat grație cui l-a sprijinit.*

[141] C. Dimitriu preferă pentru denumirea acestui complement termenul de circumstanțial de mijloc, care i se pare „mai avantajos decît acela de instrumental, datorită semantismului lui mai puțin rigid: față de instrumental, care vizează prin excelență „realității" materiale animate (*Scriu cu pixul, Străbat distanțe mari cu ahutorul maşinii* etc.), de mijloc trimite la orice fel de „realități", atît materiale inanimate (*bate cu biciul* etc.) sau animate (*trimite scrisoarea printr-un amic* etc.), cît şi materiale (*bătrînii trăiesc prin amintiri* etc.).

Conectori

Prepoziții şi locuțiuni prepoziționale: *cu, din, dintru, după, fără, la, prin, printru, cu ajutorul, prin intermediul, prin bunăvoința* etc. Cf. *Se apărau cu ghiarele şi cu dinții;*

Topica şi punctuația

Circumstanțialul instrumental, în cazul realizărilor nonpropoziționale e plasat, cu preponderență, după regent. Pentru emfază însă, el poate fi plasat şi înaintea regentului – situație în care se desparte prin pauză şi deci prin virgulă. Cf. *Moş Iordache dădu, cu vorbe anumite, cel din urmă îndemn cailor* (M. Sadoveanu).

Confuzii

Circumstanțialul instrumental poate avea nuanțe apropiate de alte circumstanțiale:

- *Eu cu tine fac avere.* (CI, dacă are sensul „prin intermediul tău”) / / *Eu cu tine fac avere.*
- Circumstanțialul instrumental poate avea nuanță cauzală: *Toate s-au întîmplat datorită ție. Am întîrziat datorită aglomerației* (structurile cu datorită nu sînt recomandabile pentru circumstanțialul cauzal).

CIRCUMSTANȚIALUL DE REFERINȚĂ
(DE LIMITĂ, RELAȚIONAL)

Circumstanțialul de referință reprezintă o determinare, în general, facultativă a regentului, arătînd la cine sau la ce se limitează acțiunea sau caracteristica determinată sau perspectiva din care este privită acțiunea sau caracteristica.

În funcție de raportul exprimat, circumstanțialul de referință îmbracă două aspecte:

***** unele structuri ale sale arată obiectul la care se limitează acțiunea verbului (locuțiunii) sau calitatea exprimată de adjectiv şi sînt precedate de prepozițiile *cu, de, din, după, în* şi *la* (acuzativ), *asupra* (genitiv) sau de locuțiunile prepoziționale: *cu privire la, în legătură cu, referitor la, cît despre, cît pentru, cît priveşte, în (ceea) ce priveşte, din punct de vedere, în materie de, în privința* etc.: *Este un bărbat mic **de statură**; Copilul e priceput **la exerciții**; **Cît priveşte termenul**, el va fi respectat; Este slab dezvoltat **din punct de vedere fizic.***

***** alte structuri arată obiectul din al cărui punct de vedere este emisă comunicarea din restul propoziției. Ele sînt precedate de prepozițiile *după, pentru* (acuzativ), *conform, potrivit* (dativ), sau de locuț. *despre partea, după părerea, din punctul de vedere* (genitiv), *în (ceea) ce priveşte* (acuzativ): ***Despre partea închinării** însă, doamne, să ne ierți (M. Eminescu); Întrecea mai pe toți băieții şi **din carte**, dar şi **din nebunii*** (I. Creangă); ***Cît pentru scrisoare**, nu-ți face nici o grijă; **Din partea lui Marius**, lucrurile stau altfel; **Cu privire la cei doi**, nimeni nu are dreptate; **Potrivit acestora,** ar trebui să revedem programul; **Din punctul nostru de vedere**, nu trebuie modificat nimic; **De harnic**, e harnic.*

Notă: Circumstanțialul de referință poate anticipa uneori un subiect sau un compelement (direct sau indirect), nemailimitînd obiectul la acțiune sau calitate, ci întărind, accentuînd partea de propoziție anticipată: *Cît despre colegul meu, el nu mai este un copil; Cît despre Dana, ei nu-i place această rochie.* Alteori, el anticipează un nume predicativ sau un predicat verbal, constituin un fel de corelativ al conjuncției coordonatoare adversative *dar*, care leagă cele două propoziții principale din frază, şi arătînd, în acelaşi timp, că acordul vorbitorului se limitează la prima dintre cele două propoziții principale coordonate: ***De frumoasă**, este frumoasă, dar este cam scundă*.

Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de referință nu este un constituent facultativ, ci restrînge/limiteată sfera predicației. El priveşte întreaga structură propozițională şi este izolat sintactic.

Exprimări

Trebuie de relevat faptul că circumstanțialul de referință este o clasă sintactică puțin unitară în ce priveşte posibilitățile de realizare înregistrate:

- substantiv sau substitut însoțit de prepozițiile sau locuțiunile, grupări cvazilocuționale - ***în, la, ca, de, din , după, în ale, apropo de, cu privire la, în legătură cu, în materie de, legat de, în***

(ceea) ce priveşte, cît priveşte, în problema, din punctul de vedere, sub aspctul ş.a. Cf. *Este as la matematică; Exagerează cu laudele; E un începător în ale meseriei; Din punctul de vedere al pregătirii profesionale, e foarte bun.*

- Adjectiv: *Sub aspect juridic, situaţia e limpede;*
- Adverb: *Eu nu vorbesc rasial, vorbesc antropologic*.

Confuzii

Nu trebuie să confundăm circumstanţialul de referinţă cu complementul indirect - atunci cînd ele sînt construite cu prepoziţia *pentru*: ***Pentru mine**, carte are o deosebită valoare* (CR); *Pentru mine a muncit zi şi noapte* (CI) – sau cu circumstanţialul de mod, construite cu prepoziţiile *conform, potrivit*: ***Potrivit legii**, această infracţiune se pedepseşte cu privaţiune de libertate* (CR); *A dat verdictele **conform legii*** (CM).

Notă: Construcţii tautologice formate dintr-un **verb la supin şi reluat de acelaşi verb la un mod personal** - *De învăţat învăţ eu, dar...; De venit voi veni.; De spus n-am să-i spun; Şi de vorbit vorbeau, şi de glumit glumeau, şi-l petrecea pînă la poartă întotdeauna* (I. Druţă); *De uitat n-am uitat nimica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieşit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toţi sperieţi* (I. Creangă) – se bucură de interpretări contradictorii în literatura de specialitate. Unii cercetători consideră supinul verbului drept un complement referenţial (a se vedea A. Merlan, p. 147). Alţii consideră întreaga sintagmă un caz special de exprimare a predicatului verbal simplu sau un predicat angrenat (P. Butuc)[142]. G. Pană Dindelegan interpretează astfel de structuri drept tipare sintactice de „tematizare forte" (p. 152-163)[143].

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE RELAŢIE

Circumstanţiala de relaţie (relaţionala) este subordonata circumstanţială care îndeplineşte funcţia de circumstanţial de relaţie pe lîngă un verb, o locuţiune verbală, sau un adjectiv din propoziţia regentă, arătînd un obiect sau o acţiune la care se limitează sau despre care dă relaţii fie afirmaţia sau negaţia vebului-predicat din propoziţia regentă. Cf. *Acum să stăm aici în ceea ce te priveşte pe dumneata şi să luăm pe istalalt la rînd* (I. Creangă); *Apropo de cine a lipsit, nu am numic de adăugat; Dacă trebuie să plec, plec chiar acum; Că a greşit, a greşit; Articolul este interesant, în ceea ce ţine de practică; S-a evidenţiat în ceea ce ţine de politică*.

Întrebări

Cu privire la cine (ce)? În legătură cu cine (ce)? Referitor la cine (ce)? **e**tc.

Menţionăm că dintre toate întrebările posibile, menţionate mai sus, pentru această specie de circumstanţial, se detaşează ca generală şi specifică întrebarea ***în ce privinţă?,*** care le poate înlocui la nevoie, pentru a verifica dacă avem de-a face cu o valoare de relaţie sau nu.

Elemente de relaţie

- un verb sau o locuţiune: *În ceea ce priveşte eroarea lui, vom mai discuta; Cît priveşte cele afirmate, mi se pare că nu este drept.*

- adjectiv: *E ceva nemaipomenit în ceea ce ne priveşte; Toate sînt bune la ce avem noi nevoie.*

Conectori

- pronume relative: ***care, cine, ce, ceea ce*** etc. (precedate de prepoziţiile ***în, la, pentru*** sau de locuţiunea prepoziţională ***cît despre, cît pentru, cît priveşte, în ceea ce priveşte[144], cu***

[142] Cf. *Iarna trecută, cînd punea întîiul fuior în furcă, se grăbea s-o sfîrşească mai repede cu torsul – de ţesut va ţese de acum după măritiş* (I. Druţă) etc. Acest bloc predicativ, menţionează P. Butuc, conţine o singură semnificaţie substanţială, reieşită din conţinutul lexical al verbului a ţese şi o singură semnificaţie gramaticală ce alcătuieşte indicii predicativităţii propoziţiei, dar conţine şi sensuri suplimentare: o constatare despre efectuarea pe etape a lucrului (a acţiunii), despre respectarea unei consecutivităţi logice în efectuarea acţiunii.

[143] Vom dedica un seminar analizei unor asemenea structuri sintactice. (Cf. Planurile semniarelor).

[144] *A făcut profeţii în ceea ce priveşte purtarea familiei mele* Există păreri că ***în ceea ce priveşte purtarea familiei mele*** este o subordonată de relaţie. *În ceea ce priveşte* şi *cît priveşte* sînt locuţiuni prepoziţionale cu specializare pentru circumstanţialul de relaţie, probat prin sensul lexical iniţial al verbului *priveşte*, care nu mai exprimă noţiunea verbală de „a îndrepta privirea spre", „a se uita". Dacă admitem că în general condiţia esenţială a trecerii de la cuvintele

privire la, din partea, în legătură cu, referitor la etc.): *Nu dă importanță relativ la ce zic ei; Mă aşteptam la asta din parte cui îşi manifestase nemulțumirea; Cît pentru ce-a vorbit el, nu-ți face griji.*

- Pronume nehotărîte cu funcție de relație: ***oricare, oricine, orice*** (precedate de prepoz.) şi ***cîte*** (precedată de prep. *din, după* sau *pe*): *Pentru oricine călătoreşte, trebuie să cunoască regulile circulației; Referitor la orice se zvoneşte, are cîte ceva de spus; Este foarte limpede, pe cît se vede.*
- Conjuncții subordonatoare sau locuțiuni conj.: ***dacă, de, după cum***: *Să probăm rochia, dacă (de) ne vine bine; Este un om rău, după cum se comportă.*

Notă: Circumstanțiala consecutivă poate rămîne nemarcată de un conectiv subordonator, fiind juxtapusă. Cf. *Aş lua seara / Luna, de somn / Ca pe-o pastilă, / Atît de mare e / Neodihna mea*. (M. Sorescu).

Topica şi punctuația

Circumstanțialul de relație stă, de obicei, (într-o topică neafectivă), după regent şi nu se desparte prin virgulă de acesta. Într-o topică afectivă, poate sta însă înaintea regentului, accentul în frază căzînd pe el: *Referitor la întîrziat, nu pot adăuga nimic.*

Circumstanțiala de relație, aşezată după propoziția regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta; cea aşezată înaintea propoziției regente se desparte prin virgulă de regenta ei.

Contragerea

S-a evidențiat în ceea ce ține de literatură > S-a evidențiat în legătură cu literatura;

Cît pentru cei ce pleacă azi, vom pregăti cele necesare > Cît priveşte plecarea unora, vom pregăti cele necesare.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MĂSURĂ (CANTITATIV)

Circumstanțial de măsură este partea secundară de propoziție care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție şi arată măsura / cantitatea care priveşte acțiunea sau caracteristica determinată. Cf. *Citeşte mult; Sticla are doi metri; El se înalță de trei suliți pe cereasca mîndră scară* (V. Alecsandri); *Trenul a întîrziat 20 de minute; A cumpărat un cablu lung de doi metri; Ea merge înainte cu doi paşi; Hai încă doi kilometri şi apoi facem popas.*

Aşadar, circumstanțial de măsură exprimă o cuantificare, o caracterizare cantitativă - în termeni globali sau prin raportare la unități de măsură - a unei predicații semantice. Această funcție sintactică a fost recent delimitată de specialişti în inventarul funcțiilor sintactice, fiind obligatorie în anumite contexte şi facultativă în altele.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de măsură pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Stofa costă **o mie de lei**. O rămîi, rămîi la mine, / Te iubesc **atît de mult!*** (M. Eminescu);

Notă: Există verbe care cer actualizarea obligatorie a unor circumstanțiale cantitative: *a cîntări, a valora, a măsura, a se întinde* ş.a.

- Un adjectiv: *Un gard lung de un kilometru împrejmuieşte acea casă.*
- Un adverb: *Mergi în urmă cu un metru.*

Exprimări

Circumstanțialul de măsură se exprimă prin:

a) substantive care indică unități de măsură a timpului (*secundă, minut, oră, săptămînă* etc.), a spațiului (*milimetru, centimetru* etc.), a greutății (*gram, kilogram* etc.) ş.a. însoțite, de obicei, de adjective numerale cardinale ce arată numărul unităților respective, precedate sau nu de o prepoziție

---

noționale la cele nenoționale o constituie desemantizarea cuvintelor noționale (cf. *față* (subst.) – *în fața* (loc. prepoz.); *deasupra* (adv.) – *deasupra* (prep.) şi dacă în „structurile" date verbul *priveşte* s-a **desemantizat**, atunci trebuie să admitem şi că fostele propoziții, care erau îmbinări libere de cuvinte (cînd *în ceea ce priveşte* şi *cît priveşte* acceptau un compelement direct (*mă, te* etc.), dar – în aceeaşi structură – un complement de relație.

de felul *de, cu, pînă, la* etc., precum şi adjective propriu-zise cu sens cantitativ (*mult*, puțin etc.): *Te aştept **(de) două ore**; A mers **mulți kilometri**; Mercurul termometrelor va urca **pînă la douăzeci de grade**.*

b) numerale întrebuințate pronominal: ***De trei ori** împinseră şi prăvăliră pe turci şi **de trei ori** fură respinşi înapoi* (N: Bălcescu); *Joace unul şi **pe patru** / Totuşi tu ghicivei chipu-i* (M. Eminescu); *Munceşte **îndoit.***

c) adverbe (sintatice, perifrastice) prin care se exprimă cantitatea (mult, puțin, destul, de multe ori, în multe rînduri etc.): ***De multe ori** i-a venit flăcăului în cap să se însoare* (I. Creangă).

Propoziția circumstanțială de măsură

Propoziția circumstanțială de măsură reprezintă realizarea tipică a circumstanțialului cantitativ la nivel de frază. Din punctul de vedere al semantismului şi al mărcilor jonctive subordonatoare, aceste propoziții sînt o clasă neomogenă.

Sub aspect semantic, propoziția circumstanțială de măsură se clasifică în:

* **Propriu-zisă** corespunde complementului circumstanțial de măsură: *Vorbeşte cît vrea; Grădina lui e mare cît o arată împrejurimile; A mers înainte cît nu a întîlnit obstacole; Hai cît am mers şi ieri şi pe urmă ne oprim; Tace oricît vrea.*

* **Progresivă** (foarte rar întrebuințată în limba română şi numai de vorbitorii cu un anumit grad de cultură) este propoziția secundară/subordonată care determină un verb şi arată măsura creşterii acțiunii exprimate de derminat: *Omul îmbătrîneşte **pe măsură ce se adaugă anii**; Şi **cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămureşte**, / Cu-atît valurile apei, au-atît țărmul parcă creşte*. (M. Eminescu).

Topica şi punctuația

Cantitativul poate fi atît antepus, cît şi postpus. Indiferent de topică însă, solidaritatea circumstanțialului cu regentul său e foarte ridicată, fapt reflectat în absența pauzelor şi a virgulei.

Confuzii:

A nu se confunda circumstanțialul cantitativ cu :

* circumstanțialul e timp şi cel de loc care indică dimensiuni temporale sau spațiale: A dormit mult; A dormit zece ore.

* numele predicativ: Terenul are 10 metri (CC)// Terenul e de 10 metri (NP).

* o serie de construcții ce au ca regent un adjectiv sau un adverb fără mărci comparative, care pot fi interpretate fie ca circumsntanțiale cantitative, fie drept complemente comparative. Cf. *Mare cît un munte; Repede cao săgeată, Negru ca pana corbului.*

Circumstanțanțialele cu dependență dublă

Complementele date au regenți de grade diferite: unul verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) – de gradul I, care justifică încadrarea acestor determinări la circumstanțiale, altul nominal (substantivul şi substitutele sale) – de gradul al doilea, care depind, într-un fel sau altul, de regentul de gradul I.

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV

Circumstanțialul concesiv - puțin frecvent în limba română - este partea secundară de propoziție care, în general, determină atît un „regent” de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) şi un regent de gradul II (substantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal) şi arată cine sau ce era de aşteptat să împiedice realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate, dar nu o împiedică.

Aşadar, circumstanțialul concesiv arată obiectul sau situația care ar fi fost de aşteptat să împiedice realizarea unei acțiuni sau manifestarea unei calități, dar care, în realitate, nu le-a împiedicat (de aici ideea de concesie) şi răspunde la una din întrebările: *în ciuda cărui fapt? în*

pofida cărui fapt? în ciuda cui? Cf. ***Cu toată dăscălimea*** *dumnealui,* ***cu toată societatea moftologică a dumnealui ... degeaba!*** (I. L. Caragiale).

În legătură cu conceperea funcției sintactice de circumstanțial concesiv sîntem de părere că este de importanță majoră remarca pe care o face I. Iordan, LRC cu privire la „obstacolul" (în definiția dată de noi mai sus „cine sau ce era de aşteptat să împiedice realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate, dar nu o împiedică") ce interesează la propoziția concesivă: „Obstacolul, în sens foarte general, este exprimat de propoziția concesivă, nu de regentă, cum ar fi logic, căci „concesia" se face împotriva existenței obstacolului, ceea ce înseamnă că, de fapt, concesivă din punct de vedere logic este regenta, nu subordonata ei" (p. 711). Cele arătate de I. Iordan privitor la propoziția concesivă din frază sînt valabile, schimbînd ceea ce trebuie schimbat, şi la circumstanțialul concesiv din propoziție, în sensul că, din punct de vedere semantic, acesta (circumstanțialul concesiv) trimite la „cine sau ce era de aşteptat să împiedice realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate, dar nu o împiedică", concesia apărînd din punct de vedere semantic la „regent": faptul că cineva are dreptate conduce, în mod normal, la ideea că acel cineva nu ar trebuie să piardă: cu alte cuvinte, „regentul" a pierdut constituie o concesie față de ceea ce, în mod normal, trebuia să se întîmple astfel ş.a.m.d.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial concesiv pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Cu toate acestea, n-a mai insistat;*
- Un adjectiv: *Frumoasă şi agreabilă, în ciuda maladiei care îi dădea tîrcoale, i-a frapat pe cei din jur.*
- Un adverb: *Citeşte repede, cu toată inhibiția. La mare a fost bine, deşi apa cam rece.*
- O interjecție**:** *Chiar alergînd toată ziua, hai să ne mai plimbăm şi seara.*

Exprimări

Un circumstanțial concesiv poate fi exprimat prin:

Substantive sau substitute în acuzativ, dativ sau genitiv, precedate de prepozițiile şi locuțiunile prepoziționale ***cu toți, cu toate, indiferent de*** (cazul acuzativ), ***în ciuda, în pofida, împotriva*** (cazul genitiv), ***contrar*** (cazul dativ) ş.a.: *Cu tot efortul, na- reuşit nimic; Om în vîrstă şi tîrziu, / Tot am învățat să scriu* (T. Arghezi).

- Verbe la infinitiv, gerunziu şi construcții gerunziale: *Înserîndu-se, ne-am continuat totuşi drumul; Chiar fără a mă înțelege acum, crede-mă.*
- Adjective şi participii: *Nici invitat, nu ar fi venit; Nene, moartă, tăiată, nu mai stau cu mitocanul.*
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *În nici un caz nu-i voi spune asta; Oricum, tu eşti soțul meu; Cu toate acestea, te iubesc.*

În legătură cu adjectivele, adverbele şi substantivele din contextele de mai sus opiniile sînt variate: în prima ediție a GA şi la D. Irimia, Gramatica ..., găsim că adjectivele, adverbele şi substantivele în atenție reprezintă funcția sintactică de circumstanțial concesiv la nivelul propoziției. În a doua ediție a GA, se exprimă însă ideea că adjectivele, adverbele şi substantivele avute în vedere îndeplinesc funcția de circumstanțial concesiv la nivelul frazei, adică sînt propoziții circumstanțiale concesive „fie eliptice de predicat, fie nominale, cu predicatul exprimat numai prin numele predicativ.

În opinia noastră, structurile la care ne referim nu au toate aceeaşi rezolvare:

a) prezența sau absența adverbului ***chiar*** înaintea adjectivului, adverbului sau a substantivului nu are influență asupra nivelului (propoziție sau frază) la care se realizează funcția sintactică, întrucît acest adverb nu aparține elementelor de relație nici de tipul prepozițiilor (care stabilesc raporturi sintactice de subordonare în propoziție), nici de tipul conjuncțiilor (care stabilesc raporturi sintactice de feluri diferite la nivelul tuturor unităților sintactice). Mai mult, atunci cînd adverbul e pseudoadverb emfatic, el nu îndeplineşte nici funcție sintactică şi nici funcție de marcă raportuală, fiind parte de propoziție cu funcție exclusiv expresivă: *Şi* ***chiar mort*** [EPS, acordat în gen, număr şi caz cu un nume masculin]*, oasele mele se vor bucura...de isprăvile tale.* Cf. şi *Chiar*

adevărată, ştirea asta n-o cred!; Chiar rugat, n-a venit; nu mai poate să se descurce; Şi chiar mort, oasele mele se vor bucura...de isprăvile tale (P. Ispirescu).

b) ***deşi***, în calitate de conjuncție subordonatoare poate marca subordonarea doar la nivelul frazei, de aceea în toate contextele date avem de-a face pricipial cu resturi de propoziții circumstanțiale concesive: *Ea răsufla adînc, deşi* [face acest lucru] *încet*; *Felix, deşi* [se afla] *la începutul studilor, înțelese*. Cf. şi *O văzurăm atît de frumasă, deşi palidă* (C. Negruzzi); *Ea răsufla adînc, deşi încet* (M. Eminescu).

Propoziția circumstanțială concesivă

Propoziția circumstanțială concesivă detemină toate speciile regentului verbal, avînd ca semnificant ontic concesia. La fel ca circumstanțialul concesiv, concesiva reprezintă un determinant facultativ al regentului, fiind comuntabilă cu zero într-o comunicare minimă stabilită. Cf. *Eu* [chiar dacă] *am,* [chiar dacă] *n-am clienți acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din tîrg* (I. L. Caragiale); *Hai în excursie, chit că n-a venit încă vacanța.*

Conective

Circumstanțiala concesivă poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale ***deşi, chiar de, chiar dacă, cu toate că, măcar că, indiferent dacă, de, dacă, batîr că.*** Cf. *Cu toate că îşi păstrase prezența de spirit, sufletul îi era complet răvăşit; Calul, de e cu patru picioare, şi tot se poticneşte.*
- Adeverbele relative ***cînd, (de) cum, oricum, , oricînd*** Cf. *Şi cumu-I de păcătoasă, tot se ține de frumoasă; Orice ai face, te iubesc.*
- pronume şi adjective pronominale nehotărîte ***oricare***, ***orice, oricine*** Cf. *Oricare i-ar fi fost alegerea, rămîne fiica mea.*

Notă: Există şi concesive juxtapuse: *Privitor ca la teatru / Tu în lume să te-nchipui. / Zică toți ce vor să zică, / Treacă-n lume cine-o trece; / Ca să nu-ndrăgeşti nimică, / Tu rămîi la toate rece.* (M. Eminescu).

Topica şi punctuația

Circumstanțialul concesiv are topică liberă, ca, de altfel, orice circumstanțial. Indiferent de poziția lui față de regentul său, concesivul se desparte întotdeauna prin pauză, iar, grafic, prin virgulă.

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul concesiv cu alte tipuri de complemente.

Cf. *Ajutîndu-l cu sfatul, tot nu s-a cuminții* (circumstanțial concesiv); *Trecînd pe potecă, a auzit un zgomot* (CT); *Tuşind prea tare, l-a deşteptat* (Ccauzal); *Învățînd mereu, ştii* (Ccondițional).

În calitate de dezambiguizator ar putea servi corelativele *totuşi / tot*.

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV

Circumsntanțialul sociativ este partea secundară de propoziție care în general determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție – deci nu adverb) şi un regent de gradul II (subst., pron., numeral întrebuințat pronominal) şi indică[145] cine sau ce însoțeşte (ca „asociat"), în desfăşurarea acțiunii sau în legătură cu caracteristica determinată, partea de propoziție la care se face referire. El răspunde la una din întrebările *cu cine? cu ce? Fără cine? cu cîți? cu al cîtulea? Cu a cîta? Împreună cu cine? dimpreună cu cine? laolaltă cu cine? la un loc cu ce? Cu tot cu ce?*: *Mama a plecat la țară* ***împreună cu sora*** *mea cea mică; Zilele de iarnă au venit* ***cu ninsori*** *mari şi* ***geruri*** *cumplite; Au distrus casa cu fundație cu tot; Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe* ***la un loc cu o vadră*** *de apă dulce şi cu una de miere* (I. Creangă); *Se duc* ***cu combinele*** *la secerat; A plecat* ***la un loc cu tatăl****; Să nu veniți* ***fără ai voştri****.*

[145]Prin referire la „numele-regent" de gradul al doilea cu diverse funcții sintactice (subiect, complement, circumstanțial.

Circumsntanțialul sociativ s-a desprins tot din sfera complementului indirect şi este puțin reprezentat în limba română. În majoritatea realizărilor sale, circumstanțialul sociativ vizează un agent animat al acțiunii, dar în limbă există posibilitatea exprimării cu un obiect inanimat. Cf. *Doamne, / Împacă-mă cu lumea / Şi cu minunea vieții* (M. Sorescu).

Regenții

Circumstanțialul sociativ determină:

- **un verb sau o locuțiune verbală**, arătînd asocierea, însoțirea unei ființe sau a unui lucru cu subiectul sau cu complementul direct în aceeaşi direcție de săvîrşire a acțiunii. Din puct de vedere al sensului, verbele regente ale circumstanțialelor sociative transmit ideea de reciprocitate, de dublă orientare a procesului şi de reversibilitate, precum a se certa, a se căsători, a se asmpna, a se împrieteni, a se învecina, a-şi lua rămas bun ş.a.: *Ion s-a* ***căsătorit cu Maria;*** *M-am întîlnit* ***cu nişte prieteni*** *de demult; Stai ani întregi împreună cu cineva şi exact cînd ai impresia că-l ştii, că-l cunoşti, face una care-ți întoarce pe dos părerea* (A. Buzura)
- **adjective provenite de la participiu:** *Studentul plecat cu fratele lui trebuia să revină curînd.*
- **Interjecții:** *Hai cu mine.*

Exprimările

Circumstanțialul sociativ se poate exprima prin substantive sau prin pronume, numerale, precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale cu regim cazual de acuzativ.

Confuzii

Complementul sociativ nu trebuie confundat cu:

* subiectul multiplu: *Mama* ***cu tatăl*** *a plecat la odihnă* (CS); *Mama* ***cu tatăl*** *au plecat la odihnă* (SM);

* Circumstanțialul modal exprimat prin substantive abstracte (*alianță, asociere, tovărăşie*) sau locuțiuni adverbiale *cot la cot, umăr la umăr* şi adverbele *laolaltă, împreună*: *Munceau* ***cot la cot****; Lucrează* ***împreună*** (CM).

* complementul indirect: *A vorbit* ***cu noi*** (CI); *A stat* ***cu noi*** *la masă* (=împreună cu noi) (CS);

* circumstnațialul instrumental: *A cîntat* ***cu fluierul*** *tău* (CI); *A cîntat* ***cu noi*** (împreună)(CS).

Propoziția circumstanțială sociativă

Acest tip de subordonată reprezintă expansiunea funcției de circumstanțial sociativ la nivelul frazei, avînd o frecvență redusă în uz. Corelativele acestor tipuri de subordonate sînt pronumele relative şi nehotărîte, precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale ideii de asociere (*cu, fără, împreună cu, cu tot cu): El călătoreşte cu cine îi este prieten; Subalternul asociat cu cine îi este şef nu se bucură de respectul nimănui; Hai în excursie cu cine găsim pe drum.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE OPOZIȚIE (OPOZIȚIONAL)

Circumstanțialul de opoziție este partea secundară de propoziție care în general determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) şi un regent de gradul II (substantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal) şi arată – prin referire la funcția sintactică (subiect, complement, circumstanțial) de obicei a părții de propoziție ce se constituie în regentul de gradul al II – cine sau ce se opune (în desfăşurarea acțiunii sau în legătură cu caracteristica determinată) funcției sintactice a părții de propoziție la care se face referirea.

Altfel spus, circumstanțialul de opoziție (opozițional) arată obiectul sau acțiunea care se opune conținutului exprimat de subiectul, complementul (direct, indirect şi circumstanțial) sau predicatul propoziției. Cf. ***În loc de poezii****, citeşte romane;* ***În loc de mere****, a pus pere în salata de fructe; Hai tu* ***în locul ei****; Preferă excursia* ***vizitei*** *la bunici; Au încercat ei* ***în locul amîndurora****;* ***În loc de natural****, îşi vopseşte părul.*

Circumstanțialul de opoziție nu răspunde la întrebări, deoarece ideea de opoziție exprimată de complement este dedusă din context şi este foarte puțin reprezentat în limba română.

Notă: Cînd complementul de opoziție se referă la subiect sau la un complement, raportul de subordonare opozițională este echivalent cu un raport de coordonare opozitivă, existent între două părți de propoziție: *O pînză atîrnă la fereastră în loc de perdea – Nu o perdea atîrnă la fereastră, ci o pînză*.

Cînd complementul de opoziție se referă la un predicat verbal, raportul de subordonare opozițională este echivalent ca sens cu un raport de coordonare opozitivă, existent între propoziții (deoarece complementul de opoziție se transformă într-o propoziție negativă ce precede opozitiva contruită cu *ci*): *În loc de mulțumiri, a fost certat de prieteni – Nu a primit mulțumiri, ci a fost certat de prieteni.*

Exprimările

Circumstanțialul de opoziție poate fi exprimat prin:

- substantive, pronume, numerale în cazul genitiv, precedate de perifraza prepozițională ***în locul:*** *În locul lui am venit eu.*
- substantive, pronume, numerale în cazul acuzativ cu prepozițiile perifrastice ***în loc de, în contrast cu:*** *În constrast cu învolburările şi decepțiile ultimei perioade, îi veniră în minte anii senini de la Bonn* (Ion Gheție).
- Adjective posesive în acuzativ, precedate de locuțiunea propozițională ***în locul***: *În locul meu fu ales dl Ion.*
- Verbe la infinitiv: *În loc de a alerga, mergi.*

Echivalența semantică
a subordonării opoziționale cu coordonarea opozitivă

Echivalența semantică a subordonării opoziționale cu coordonarea opozitivă poate fi utilizază practic la individualizarea circumstanțialului opozițional în cazul omonimiei relatorilor subordonatori: locuțiunea ***în locul*** poate apărea atît în comunicări de tipul: *A venit băiatul, în locul fetei*; cît şi în: *Pun fotoliul în locul biroului.* Întrucît numai primul tip de comunicare permite transformarea în coordonare opozitivă [N-a venit fata, ci băiatul], urmează că numai această comunicare conține circumstanțial opozițional. În al doilea tip de comunicare, ce nu permite convertirea în coordonare opozitivă, locuțiunea *în locul* - prin apel la informația semantică – introduce un circumstanțial de loc.

Confuzii

A nu se confunda complementul de opoziție cu:

* CI: *Au preferat moartea unei vieți lipsite de libertate* (=în loc de o viață);

* Circumstanțialul de mod comparativ: *E mai bine să vii cu el decît cu celălalt* (=în locul celuilalt);

* Elementul predicativ suplimentar: *Drept minte, are un balon gol* (=în loc de minte).

Circumstanțialul de opoziție stă, de obicei, înaintea părților de propoziție la care face referire (subiecte, complemente, predicate verbale) şi se desparte de acestea prin virgulă (cu excepția celui exprimat prin pronume interogative şi relative, care nu se despart prin virgulă de acestea). Alteori poate sta şi după părțile de propoziție la care se referă, fără a se despărți prin virgulă de ele.

Circumstanțiala de opoziție (opozițională)

Circumstanțiala de opoziție (opozițională) este subordonata care îndeplineşte funcția de circumstanțial opozițional pe lîngă un verb, o locuțiune verbală sau o intejecție predicativă şi se opune prin întregul ei conținut sau printr-o parte a acestuia, conținutului propoziției regente: *Moțoc îi sărută mîna, asemenea cîinelui care, în loc să muşte, linge mîna care-l bate* (C. Negruzzi); *În loc să muncească, pierde vremea; În timp ce primăvara se bucură, toamna, dimpotrivă, se întristează; A cumpărat cinci caiete, în loc să cumpere mai multe; Pe cînd unii munceau, apoi alții huzureau.*

Întrebări

Circumstanțiala de opoziție nu se află cu întrebări, deoarece opoziția de conținut dintre cele două propoziții este dedusă din context de cel care analizează.

Spre deosebire de circumstanțialul opozițional, circumstanțiala de opoziție este mai bine reprezentată cantitativ, în planul frazei şi dispune de mai multe elemente introductive. Raportul sintactic dintre circumstanțiala de opoziție şi propoziția ei regentă este echivalent, din punctul de vedere al conținutului, cu raportul sintactic de coordonare adversativă şi cu raportul sintactic de coordonare opozitivă dintre două propoziții (deoarece în toate aceste raporturi există ideea de divergență, de opoziție fără excludere şi de dependență între propoziții): Cf. *Nu munceşte, ci pierde vremea; Primăvara se bucură, dar toamna se întristează; În loc să m-aştepte pe mine, huştiuliuc singur în apă* (interjecție); *Dacă eu îi vorbesc frumos, ea în schimb se ia la harță cu mine* (locuțiune verbală).

Dacă însă în raportul de coordonare adversativă şi opozitivă dependența între cele două propoziții este reciprocă, independența uneia dintre ele fiind limitată de existența celeilalte (ceea ce presupune acelaşi plan şi elemente joncționale de coordonare), în raportul de subordonare opozițională dependența între cele două propoziții este unilaterală (de la subordonata, care se află în planul secundar, la regenta, care se află în planul principal), ea fiind evidențiată de elementele joncționale subordonatoare, care leagă subordonata de regentă.

Elemente introductive

- Conjuncții subordonatoare (nespecifice): ***dacă, ca să, unde*** („dacă”), ***cînd*** („în timp ce”, „pe cîtă vreme”) – însoțite uneori de adverbul ***dimpotrivă***: *Dacă furnicile şi albinele adună, în schimb oamenii mai mult risipesc; Unde („dacă”) pînă mai ieri găseai căpşuni, acum le cauți degeaba; Toți se apără de țînțari, cînd („pe cîtă vreme”), dimpotrivă, lui Ion nici nu-i pasă*.
- Locuțiuni conjuncționale subordonatoare (specifice şi nespecifice*): **în loc să; decît să; în timp ce, în vreme ce*** („pe cîtă vreme”), ***pe cînd, de unde, pentru ca să*** etc.: *În timp ce plimbarea mă înviorează, rămînerea în cameră mă moleşeşte; De unde la început unele mai aveau un înțeles, apoi acum asta a pus capac la toate*.
- Pronume relative: ***cine, ce, cîți, cîte*** etc. (precedate de loc. prep. *în loc de* sau *în locul* etc.): *În loc de cîți aveam altădată, astăzi au rămas mai puțini.*

Notă: În marea lor majoritate, mijloacele de introducere a circumstanțialei de opoziție sînt nespecifice, întîlnindu-se şi la alte subordonate, ceea ce contribuie la adăugarea unor nuanțe acestor subordonate (prilej de confuzii):

- false condiționale: *Îşi făcu socoteală că dacă glontele putea fi o glumă, apoi incendiul e un rîs sinistru* (M. Sadoveanu);
- false temporale: *În alți ani rezultatele au fost slabe, în timp ce anul acesta sînt foarte bune.*
- false locale (pop.): *De unde altădată rîdeai, acum plîngi; Unde pînă acum era belşugul în casa lor, acum ajunseră negustori grei ca fulgul pe apă* (P. Ispirescu).
- false finale (livreşti): *Rezolvasem ce era mai greu, pentru ca să greşesc la sfîrşit.*
- false modale: *A venit altcineva decît cine credea; Am învățat pentru altceva decît ca să fac găspodărie.*

Singurul mijloc de introducere cu caracter specific al circumstanțialei de opoziție este locuțiunea conjuncțională subordonatoare ***în loc să***, folosită atît în limba literară, cît şi în limba populară.

Există două aspecte fundamentale ale raportului sintactic dintre subordonata circumstanțială opozițională şi propoziția regentă:

a) cînd subordonata şi regenta exprimă două fapte, două acțiuni opuse, situate pe aceeaşi treaptă de realitate sau de irealitate: *Dacă aici e o căldură insuportabilă, acolo e un frig teribil; În timp ce muzica simfonică mă linişteşte, muzica uşoară mă irită*.

b) cînd subordonata şi regenta exprimă două fapte, două acțiuni opuse, situate pe trepte diferite de realitate sau de irealitate:

- o acțiune ireală negativă în subordonată şi alta reală pozitivă în regentă: *Acum se putea întîmpla orice, fără ca cineva să-şi amintească de incidentul de-atunci;*
- o acțiune realizabilă negativă în subordonată şi alta reală pozitivă în regentă: *În loc să respecți oamenii, te porți urît.*

Elemente corelative

- Adverbe şi locuțiuni adverbiale (de timp): *acum, astăzi, mai curînd (cu sens modal) – de data aceasta, în momentul acesta*: ***Dacă atunci lucrurile erau tulburi**, acum (astăzi, de data aceasta, în momentul acesta) ele sînt foarte clare.*
- Adverbe şi locuțiuni adverbiale (de mod): *dimpotrivă, mai bine, mai degrabă – în schimb, cel puțin*: ***Dacă nu citeşte**, cel puțin să asculte; În loc să te plîngi atîta, mai bine ți-ai revizui comportamentul.*
- Interjecție (nepredicativă): *apoi* (de origine adverbială): ***Dacă drumul acesta-i uşor,** atunci celălalt e greu.*

Topica. Punctuația

Circumstanțiala de opoziție stă, de obicei, înaintea propoziției regente; o întîlnim şi după regentă, mai ales cînd este introdusă prin conjuncțiile subordonatoare ***ca să*** sau ***cînd*** („în timp ce") sau prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare ***pentru ca să***.

De obicei, **circumstanțiala de opoziție se desparte prin virgulă de propoziția regentă, indiferent de topică,** excepție făcînd doar cea introdusă prin conj. *ca să* şi prin loc. conj. *pentru ca să*.

Contragerea

Decît să faci greşeli, mai bine întreabă - Decît greşeli, mai bine întreabă.

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV (DE CUMUL)

Circumstanțialul cumulativ (de cumul) arată lucrul, ființa sau situația căreia i se adaugă conținutul exprimat de subiectul, complementul (direct, indirect, circumstanțial) sau numele predicativ din propoziție. În legătură cu acest tip de definiție observăm că circumstanțialul cumulativ e o parte secundară de propoziție şi ca urmare nu se poate spune că lui i se adaugă cele exprimate prin subiect şi predicat /părți principale), întrucît propoziția poate exista fără circumsntațialul cumulativ (principial facultativ în comunicare), nu şi fără subiect şi predicat.

Complementul cumulativ este partea secundară de propoziție care, în general, determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) şi un regent de gradul II (substantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal) şi arată – prin referire la funcția sintactică de subiect, complement, circumstanțial – cine sau ce îndeplineşte în mod independent funcția sintactică a părții de propoziție la care se face referirea. Cf. *Va veni mama, **nu numai tata**; **Pe lîngă al treilea**, a venit şi al patrulea, **În afară de a chiuli la ore**, mai este şi obraznic**; Pe deasupra,** mai vorbea şi incorect; **În plus,** a mai cumpărat şi pantofi; **Pe lîngă bunătate**, mai vorbeşte şi cu blîndețe; **Pe lîngă oase**, un organizm mai are şi altele care te pot părăsi* (M. Preda); ***Dincolo de bunătate**, mai dovedeşte şi seriozitate. Şi **tot pe lîng-acestea** cerşesc înc-un adaos: / Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos!* (M. Eminescu).

Elementele regente de tip verbal ale circumstanțialului cumulativ sînt:

- Verbe: *Pe lîngă ei, au mai venit şi alții.*
- Adjective: *Această carte, citită, în afară de tineri, şi de bătrîni, a fost premiată.*
- Adverbe: *Pe lîngă bine, lucrurile merg şi rău.*
- Interjecții: *Hai şi tu, în afară de ei.*

Exprimările

Circumstanțialul cumulativ se poate exprima prin:

- substantive, pronume, numerale în cazul genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională în afara, sau în acuzativ cu locuțiunile prepoziționale: ***în afară de, afară de, dincolo de*** sau de prepozițiile ***plus, pe lîngă, decît***: *În afara problemelor pe care le-a avut, a mai*

acumulat; Obligaţia lui era de a prepara micul dejun, plus o serie de lucruri mărunte care îţi iau foarte mult timp; Am spus şi altcuiva decît ţie.

- Adjective posesive în acuzativ, precedate de locuţiunea propoziţională în afara: În afara voastră, mai vine şi altă lume.
- Adverbe perifrastice (locuţiuni adverbiale): ***pe lîngă asta, în afară de asta, plus de asta, pe deasupra*** sau adverbe sintetice precedate de ***în afară de***: *El îşi cîştigase dreptul de a preda filozofia şi mai avea, **pe deasupra**, făgăduiala profesorului* (I. Gheţie).
- Infinitive: *În afară de a dansa, mai trebuie şi să mai mănînci.*

Circumstanţialul cumulativ nu răspunde la întrebări, deoarece ideea de cumul exprimată de circumstanţial este dedusă din context (prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale: *pe lîngă, decît, despre, pe, decît cu, (în) afară de, deosebit de, în afara* etc.). Circumstanţialul cumulativ este reprezentat puţin în limba română:

Raportul de subordonare cumulativă este echivalent ca sens cu un raport de coordonare copulativă, realizat cu ajutorul formulei corelative *nu numai..., ci şi*: Cf. *Pe lîngă Ion, a venit şi Marcel – Nu numai Ion a venit, ci şi Marcel.*

Confuzii

A nu se confunda circumstanţialul cumulativ cu :

* Complementul sociativ: ***Pe lîngă mama**, a venit şi tata*.

* Complementul de excepţie: ***Afară de el**, n-a mai venit nimeni* (circumstanţial de excepţie); ***Afară de el,** au mai venit şi alţii* (Circumstanţialul cumulativ).

Circumstanţialul cumulativ stă, de obicei, înaintea regentului, despărţindu-se prin virgulă de acesta. El poate sta şi după regent, nedespărţindu-se prin virgulă atunci cînd este introdus prin prepoziţiile *pe lîngă* şi *decît* sau prin locuţiunea prepoziţională *decît cu*. Aşadar, punctuaţia circumstanţialului cumulativ variază în funcţie de tipul construcţiei, dar şi de gradul legăturii cu regentul.

Circumstanţiala de cumul (cumulativă)

Circumstanţiala de cumul (cumulativă) este subordonata circumstanţială care îndeplineşte funcţia de complement de cumul pe lîngă un verb, o loc. verbală, exprimînd un raport de adăugare, de alăturare, de acumulare faţă de propoziţia ei regentă: la faptul exprimat de subordonata introdusă prin locuţiunile conjuncţionale subordonatoare ***pe lîngă că, după ce că, în afară că, lasă că*** se adaugă faptul exprimat de propoziţia regentă şi, invers, la faptul exprimat de propoziţia regentă se adaugă faptul exprimat de subordonata introdusă prin louţiunea conjuncţională subordonatoare ***plus că**: Nu pot pleca, deoarece este frig şi plus de asta şi plouă; Pe lîngă faptul că nu se pricepea, mai avea şi tupeu; Nu numai nu se pricepea, ci mai avea şi tupeu; În afară de ceea ce mi-a spus, am mai aflat şi altele.*

Circumstanţiala de cumul este mai bine reprezentată cantitativ, în planul frazei decît circumstanţialul de cumul în planul propoziţiei.

Raportul dintre subordonata circumstanţială de cumul şi propoziţia ei regentă este echivalent, din punctul de vedere al conţinutului, cu raportul sintactic de coordonare copulativă dintre două propoziţii principale (prin existenţa ideii de alăturare, de acumulare între propoziţii): *Nu se pricepea şi mai avea şi tupeu; Îi era foame şi simţea apăsînd-o străinătatea.*

Circumstanţiala de cumul nu se află cu întrebări, deoarece ideea de adăugare exprimată de ea este dedusă din context de cel care analizează.

Elemente introductive

- locuţiuni conjuncţionale subordonatoare: ***după ce, după ce că, în afară că, pe lîngă că, plus că, pe lîngă faptul***: *Las-că erau puţini, le lipseau şi instrumentele*.

Notă: A nu se confunda Circumstanţiala de cumul, introdusă prin locuţiunea conjuncţională subordonatoare ***după ce*** („după ce că”), cu PSC de timp, introdusă prin aceeaşi locuţiune, dar cu sensul de „imediat ce”, „îndată ce”: *După ce e vinovat, mai şi face vorbă* (circumstanţiala de cumul) **–** *După ce* („imediat ce”) *mi-am pregătit totul, m-am culcat* (PSCT).

- Pronume relative: ***cine, ce cîți, cîte, cel ce, cei ce*** (precedate de prepoziția ***pe lîngă*** sau de locuțiunea prepozițională ***în afară de***): *Pe lîngă ce ştiți voi, mai ştiu şi eu cîte ceva; În afară de cîte sănt deja explicate, mai sînt destule de lămurit.*

Elemente corelative

Circumstanțiala de cumul are ca elemente corelative, în propoziția regentă, următoarele părți de vorbire:

a) <u>într-o regentă pozitivă</u> a circumstanțialei de cumul: adverbe de mod ***mai*** şi ***şi***, interjecția ***apoi*** (de origine adverbială) şi conjuncțiile coordonatoare adversative *dar* şi *însă*: *După ce bea, mai şi fumează; Pe lîngă că mai era lacom, mai şi fuma; Bate vîntul, plus că mai şi plouă.*

b) <u>într-o regentă negativă</u> a circumstanțialei de cumul: adverbul de mod negativ ***nici*** (corespondent al adverbului *şi* din regenta pozitivă), folosit singur sau întărit prin adverbul de mod *mai*, prin interjecția *apoi* sau prin conjuncția coordonatoare adversativă *dar – În afară că nu a înțeles nimic, nici măcar nu a depus un pic de efort*; *După ce nu munceşte, nici de băut nu se lasă.*

Topica. Punctuația.

Circumstanțiala de cumul stă, de obicei, înaintea propoziției regente. Cînd este introdusă locuțiunile conjuncționale subordonatoare *plus că* şi *necum că* se află întotdeauna după propoziția regentă. Punctuația (a se vedea la circumstanțialul cumulativ)

Contragerea

După ce bea, mai şi fumează > Pe lîngă băutură, mai şi fumează; Bate vîntul, plus că mai şi plouă – În afară de vînt, mai şi plouă.

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE

Circumstanțialul de excepție constituie obiectul unor controverse, una din probleme care prezintă interes fiind defniția acestei părți de propoziție cu funcție secindară. GA îl defineşte astfel: Complementul de excepție arată obiectul care constituie o excepție față de subiect, nume predicativ, atribut sau complement şi răspunde la una din întrebările: *cu excepția cui? Cu excepția căruia (căreia)?* (cînd se referă la ființe) şi *cu excepția cărui fapt?* (cînd se referă la nume de lucruri şi de acțiuni, la caracteristici etc.).

O altă definiție mai detaliată şio exhaustivă o propune cercetătorul C. Dimitriu: Circumstanțialul de excepție este partea secundară de propoziție care, în general, determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) şi un regent de gradul II (subsantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal), arătînd – prin referire la funcția sintactică de subiect, complement, circumstanțial – cine sau ce „se sustrage” de la îndeplinirea funcției sintactice a părții de propoziție vizate: *Ei aplaudă pe oricine cu excepția amicului meu*.

Circumstanțialul de excepție este relativ puțin reprezentat în limba română, aflîndu-se la polul opus față de circumstanțialul cumulativ.

Circumstanțialul de excepție îmbracă două aspecte: unul <u>pozitiv</u> şi altul <u>negativ</u>.

1) Circumstanțialul de excepție cu aspect pozitiv (dar cu sens negativ) stă pe lîngă un verb sau o locuțiune verbală cu aspect pozitiv şi constituie o excepție față de o parte de propoziție (subiect, atribut sau complement) sau față de NP (*orice, oricare, fiecare, tot, mulți, oriunde, oricînd, oricum* etc.): *Au venit toți, în afară de unul; El este un om cu calități, cu excepția timidității; În afară de fratele tău, toată lumea este prezentă; Este orice, afară de un bun orator; Poate fi numit orice, afară de ministru.*

2) Circumstanțialul de excepție cu aspect negativ (dar cu sens pozitiv) stă pe lîngă un verb sau o locuțiune verbală cu aspect negativ şi constituie o excepție față de o parte de propoziție cu aspect sau cu înțeles negativ (*nici un, nici o, vreun, vreo, nici unul, nimeni, altceva, altcineva, nicicînd, nicăieri, niciunde, vreodată, altundeva* etc.): *În afară de o treime din probleme, altceva nu am făcut azi; Nu s-a prezentat nimeni decît al doilea dintre cei înscrişi; În afară de a zîmbi, altceva*

nu ştie; Nimic nu este mai sănătos decît a lucra; Cu excepția unui tînăr, nu a vorbit cu nimeni.

Raportul de subordonare de excepție este echivalent ca sens cu un raport de coordonare adversativă în frază, realizat cu ajutorul conjuncției coordonatoare adversative *dar: Au vorbit toți, afară de Maria – Au vorbit toți, dar n-a vorbit Maria.*

Exprimările

Circumstanțialul de excepție poate fi exprimat prin:

- substantive, pronume, numerale în cazul genitiv, precedate de perifrazele prepoziționale în afara, cu excepția: *Ion îmi inspiră încredere, cu excepția momentelor cînd mă aflu într-o stare depresivă.*
- Substantive, pronume, numerale în cazul acuzativ, precedate de ***(în) afară de, exceptînd (pe)*** sau de adverbele ***mai puțin*** sau ***decît***[146]: *I-am împrumutat multe cărți, mai puțin volumul Eminescu.*
- Adverbe precedate de (***în) afară de***: *În afară de azi, mai sînt zile*.
- Adjective posesive în cazul acuzativ, precedate de prepozițiile perifrastice î***n afara, cu excepția:*** *Nimeni n-a obținut succese atît de mari, cu excepția mea*.
- Verbe: *În afară de a fi foarte corect cu cei din jur, mai are o sumedenie de calități frumoase.*
- Gerunziu: *Exceptînd/excluzînd cîteva categorii sociale, toți cetățenii plătesc taxe.*

Confuzii

A nu se confunda complementul de excepție cu:

* complementul circumstanțial de mod comparativ: *Am cules un coş de cireşe mai coapte decît vişinele* (CM); *N-a adus alte fructe decît vişinele* (Circumsntațialul de excepție);

* CD: *N-am cumpărat decît cărți;*

* CI: *Nu i-au spus decît lui*;

* C de agent: *Nu este apreciat decît de ai lui.*

Confuzia este exclusă, dacă avem în vedere faptul că acest complement are o dublă dominare – regentul şi termenul excerptat.

Complementul de excepție are o topică relativ liberă – cu preferință totuşi pentru antepunerea complementului de excepție şi se desparte prin virgulă.

Circumstanțiala de excepție

Circumstanțiala de excepție este subordonata circumstanțială care îndeplineşte funcția de complement circumstanțial de excepție pe lîngă un verb (locuțiune verbală), cu formă afirmativă sau negativă, din propoziția regentă, exprimînd un raport de excepție față de propoziția ei regentă (de aici şi ideea de opoziție): *Afară că am văzut oraşele Moldovei, eu n-am cunoscut nimic; Să nu faci altfel, decît cum te-am învățat; N-a stat mult la gînduri spre a vedea că alta nu-i rămîne decît să spele degrabă putina* (I. L. Caragiale); *N-am văzut pe altcineva decît pe cine ştiam că te interesează; Pe toți i-ai avut în vedere* (locuțiune verbală), *cu excepția celor trădători.*

Circumstanțiala de excepție se referă întotdeauna la o anumită parte de propoziție (sau componentă a acesteia) din regentă:

- Cu referire la subiect (exprimat printr-un pronume nehotărît sau negativ: ***altcineva, altceva, vreunul, vreuna, mulți, toți, fiecare, oricine – nici unul, nimeni, nimic***): *Altcineva nu putea face asta decît cine avea pică pe el; Toți s-au acomodat situației, în afară de cei ce au venit de curînd; Nimic altceva nu se reține, decît ceea ce este necesar.*
- Cu referire la predicatul verbal însoțit de complementul direct al lucrului: *Nu face altceva, decît priveşte televizorul; N-are de gînd altceva, decît să-i telefoneze; N-are în vedere nimic, decît să-i spună tot ce crede în față.*

[146] Pseudoadverb emfatic restrictiv.

- Cu referire la numele predicativ (***altceva*** (pron. neh.), ***altfel, altcumva*** (adverb de mod): *Altfel nu este decît cum este şi acesta; Altcumva nu este decît cum este şi acela*.
- Cu referire la atributul adjectival: ***vreun, vreo, alta, mulți, toți, fiecare, oricare, - nici un, nici o***): *Mulți oameni îşi uită datoriile, u excepția celor ce i-au creditat; Nici o fericire nu-i prea mare, cu excepția celei pe care n-o merităm; Nu s-a gîndit la vreun proiect propriu, decît la cel ce fusese discutat.*
- Cu referire la CD, CI, CA şi Cc: *N-a ascultat pe altcineva, decît pe cel ce-l ştii; N-a fost văzut de altcineva, decît de cel ce fusese trimis acolo; Să nu vină altcîndva, decît cînd se coc cireşii.*
- Cu referire la elementul predicativ suplimentar (***altfel, altcumva*** – adv. de mod cu conținut de adjective invariabile): *Nu-l interpretez altfel decît cum l-ai interpretat pînă acum; Altfel n-o vede decît că rîde mereu*.

Circumstanțiala de excepție nu se află cu întrebări, deoarece ideea de excepție exprimată de ea este dedusă din context de cel care analizează.

Elemente introductive

a) conjuncții subordonatoare (nespecifice): ***că, să, dacă*** (precedate de adv. ***decît***) – *N-a putut spune nimic decît că regretă cele întîmplate; Atceva nu putem face decît dacă ne oprim.*

Notă: A nu se confunda circumstanțiala de excepție, care începe cu adverb de mod restrictiv ***decît*** cu subordonata circumstanțială de mod comparativă de inegalitate, care exprimă şi ideea de restricție şi care începe cu acelaşi cuvînt, dar cu valoare de conjuncție: *Nu fac altceva decît ajut* (CE) – *Nu fac altceva mai bun decît să ajut* (CM).

b) Locuțiuni conjuncționale subordonatoare (nespecifică): ***în afară că*** – *N-a mai spus nimic altceva în afară că nu vrea nimic de la viață*.

c) Pronume relative: ***cine, ce, cel ce, ceea ce, cele ce*** (precedate de adverbul de mod restrictiv ***decît*** sau ***în afară de***) – *Atceva nu-i putem oferi decît ce avem; Oricine se poate prezenta, în afară de cei ce au depăşit vîrsta*.

d) Adverbe relative – ***unde, cum*** (precedate de adv. de mod restrictiv ***decît***): *Nu găseşti nicăieri asemenea locuri pitoreşti, decît de unde ai plecat în copilărie; Să nu procedezi (nicicum decît cum îți dictează inima*.

Topica. Punctuația

Circumstanțiala de excepție stă, de obicei, după propoziția regentă. Cea introdusă prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare ***în afară că*** stă însă atît înaintea regentei, cît şi în urma acesteia.

De obicei, circumstanțiala de excepție, care stă după propoziția regentă nu se desparte prin virgulă de aceasta. Cea care stă înaintea acesteia se desparte prin virgulă de ea.

Contragerea

Atceva nu-i putem oferi decît ce avem - Atceva nu-i putem oferi decît aceasta; Oricine se poate prezenta, în afară de cei ce au depăşit vîrsta. - Oricine se poate prezenta, în afara acestora.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

1. Din istorucul problemei
2. Definiție. Caracteristici
3. Regenții elementului predicativ suplimentar
4. Exprimările elementului predicativ suplimentar
5. Tipologia elementului predicativ suplimentar
6. Gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verb
7. Marcarea identității specifice a elementului predicativ suplimentar: flexiunea, elementele de relație, topica, articularea
8. Confundarea elementului predicativ suplimentar cu alte părți de propoziție
9. Punctuația elementului predicativ suplimentar
10. Valorile stilistice ale elementului predicativ suplimentar

Bibliografie

1. *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1997, p. 376.
2. M. Rădulescu, *Numele predicativ circumstanțial* // Studii de gramatică, sub red. Al. Graur şi J. Byck, vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Academiei, 1957, p.121-129.
3. S. Niță, *Predicatul circumstanțial* // LR, VII, 1958, nr. 4, p. 93-98.
4. E. Carabulea, *Atributele circumstanțiale*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 343-354.
5. G. Beldescu, *Contribuții la cunoaşterea numelui predicativ*, Bucureşti, 1957.
6. M. Avram, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial*" // LR, X, 1961, nr. 6, p. 539-551.
7. Gh. N. Dragomirescu, *„Atributul predicativ" în limba română* // LL, 1962, nr. 6, p. 99-122.
8. V. Hodiş, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții* // LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 139-145.
9. D. Draşoveanu, *Despre elementul predicativ suplimentar* //CL, XII, 1967, nr. 2, p. 235-242.
10. I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros, 1982, p.
11. *A. Macarie, D. Macarie,* Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Universul românesc, 1993, p.151-153.*
12. *D. Irimia,* Gramatica limbii române, *Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 486-491*
13. M. Secrieru, *Cumulul de funcții sintactice („elementul predicativ suplimentar"),* Iaşi, Editura Polirom, 2001; M. Secrieru, *Element predicativ suplimentar, nume predicativ sau cumul de funcții sintactice?* // Analele Universității „Ştefan cel Mare", Suceava
14. *C. Dimitriu*, Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa, *Iaşi, Institutul european, 2002, p. 1478-1493.*
15. Th. Hristea, *În sprijinul „elementului predicativ suplimentar*" // Studii şi cercetări lingvisitce, 1998, nr. 1-2, Bucureşti, Editura Academiei, p. 157-161.
16. *Gh. Constantinescu-Dobridor*, Sintaxa limbii române, *Bucureşti, Editura Ştiințifică, ediția a II-a revăzută, 1998, p. 252-260, 506-510.*
17. Gramatica limbii române, *Vol. al II-lea, Bucureşti, Ed. Academiei, 1966, p. 206-211, 340-341*.
18. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, Bucureşti, Editura Teora, 1998, p. 126-127.
19. A. Iliescu, *Gramatica aplicată a limbii române. Noțiuni teoretice. Modele de analiză*, Bucureşti, Editura Didactică şi pedagogică, 2003, p. 333.
20. G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală, 99 de confuzii/distincții*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p.281-289.

1. Din istoricul problemei

Afirmația destul de frecventă că elementul predicativ suplimentar[147] constituie o problemă gramaticală controversată corespunde numai în parte realității. Se poate polemiza, desigur, în legătură cu diversele denumiri care s-au propus pentru această categorie sintactică, se poate revizui tipologia elementului predicativ suplimentar şi a propoziției subordonate corespunzătoare, se pot face noi precizări în legătură cu regenții acestei părți de propoziție, se pot reexamina granițele dintre elementul predicativ suplimentar şi funcțiile sintactice apropiate (începînd cu numele predicativ şi terminînd cu atributul circumstanțial sau complementul circumstanțial de mod), însă nu poate fi negată însăşi existența categoriei sintactice despre care ne propunem să discutăm în continuare. Totuşi relevăm faptul că această parte secundară de propoziție cu dublă referire e relativ nouă în studiul limbii române. În lucrările anterioare de gramatică, ea a fost asimilată fie la atribute, fie la complemente. Abia în anii 1957-1962, elementul predicativ suplimentar a fost evidențiat ca unitate sintactică distinctă, cu individualitate proprie. Totodată, în numele dreptății, ar trebui să remarcăm că în lingvistica românească, realitatea sintactică dată a fost observată încă din secolul al XIX-lea: gramaticienii, precum T. Cipariu, H. Tiktin, N. Drăganu ş.a., au sesizat o construcție deosebită, subliniind că elementul dat are o dublă subordonare simultană la regenți de tipuri diferite - nominal şi verbal – şi cumulează funcțiile impuse de aceştia. Inițial, nu se punea problema unei funcții distincte, structurile de genul *Augustin s-a făcut împărat; Boierii ieşiseră mîhniți* erau interpretate drept excepții de la comportamentul sintactic al unora dintre funcțiile sintactice cunoscute şi acceptate. Acestei etape intuitive i-au urmat altele.

E de menționat că studii speciale, în care acest aspect al sintaxei limbii române a fost, pe parcurs, teoretizat şi clarificat la nivelul modelului structural, formulat de *Gramatica limbii române*, apar însă mult mai tîrziu, după anul 1956. Astfel, în 1957, M. Rădulescu, analizînd propoziția *Fetița aleargă voioasă*, consideră că acest tip de propoziție provine, „prin condensarea gîndirii", din fraza *Fetița aleargă şi este voioasă*, iar *voioasă* apare ca „determinant atît al unui substantiv, cît şi al unui verb", fiind deci „**nume predicativ circumstanțial**" [2]. Dat fiind faptul că „reconstituirea gîndirii" se poate face prin dezvoltarea adjectivului *voioasă* într-o nouă propoziție (aflată în raport de coordonare sau subordonare cu propoziția *Fetița aleargă)*, Silvia Niță apreciază că „adjectivul *voioasă* este predicat", numindu-l „**predicat circumstanțial**" [3]. Elena Carabulea consideră asemenea fenomene de limbă drept **atribute circumstanțiale** [4], iar G. Beldescu abordează fenomenul în discuție în legătură cu numele predicativ [5]. Bibliografia relativ recentă nu se reduce numai la atît, întrucît categoria mai apare, sub anumite aspecte sau din anumite puncte de vedere, la diverşi alți cercetători, precum M. Avram [6], Gh. Dragomirescu [7], V. Hodiş [8], D. Draşoveanu [9] ş.a.

Au existat şi păreri care au negat existența elementului predicativ suplimentar. I. Coteanu afirma: „Elementul predicativ suplimentar nu se impune, aşadar, ca o categorie sintactică necesară în gramatica limbii române, iar cuvintele care par că țin, în acelaşi timp, atît de grupul subiectului, cît şi de cel al predicatului intră, în realitate, numai într-un grup sau în celălalt" [10, p. 286]. În această ordine de idei, putem aminti şi de opiniile altor lingvişti. De exemplu, A. Macarie menționează: „Deşi, în ceea ce ne priveşte, sîntem de acord cu teza acad. I. Coteanu [...], deoarece această parte de propoziție este înscrisă în GA şi se studiază în liceele filologice şi în cadrul facultăților de filologie, îi vom acorda toată atenția" [11, p. 151].

În contextul problematicii abordate, e cazul să amintim şi de diversitatea termenilor utilizați pentru denumirea clasei sintactice date, în gramatica limbii române folosindu-se un şir de termeni în care se relevă fie calitatea de determinant nominal al predicatului suplimentar, fie asimilarea lui cu numele predicativ şi cu circumstanțialul. Variatele denumiri propuse de către cercetători pornesc tocmai de la asemănările cu una dintre părțile de propoziție „clasice": cele mai multe au ca punct

---

[147] Termen introdus în sintaxa românească pentru a desemna o poziție sintactică purtătoare, în limitele unei propoziții, a unei predicații logice, alta decît predicația sintactică, lipsită, în raport cu ultima, de mărcile sintactice ale predicației (aici li se amintesc studenților care sînt indicii de predicație). Se caracterizează sintactic prin dublă subordonare: față de un component verbal şi față de unul nominal [1, p. 376].

de pornire predicatul (pe lîngă denumirea *element predicativ*, există şi *nume predicativ suplimentar, predicat circumstanțial, element predicativ secundar, predicat circumstanțial, elementul predicativ secundar* sau *indirect, nume predicativ de gradul al doilea, predicativ necesar* etc.), iar altele – mai puține la număr, ce-i drept – atributul (*atribut circumstanțial/completiv*) sau complementul (*complement de mod acordat, complement al calității, circumstanțial al stării*), mai există totodată şi denumiri care subliniază caracterul mixt al fenomenului glotic în discuție (*atribut predicativ, complement predicativ, nume predicativ circumstanțial*) etc.[148].

Indiscutabil, fiecare dintre cercetători îşi motivează opțiunea pentru utilizarea unei sau altei denumiri. Bunăoară, prof. D. Irimia foloseşte denumirea de ***complement predicativ***, întrucît aceasta, menționează autorul, reflectă „mai mult decît alți termeni" coexistența în planul semantic şi expresiv „a două dimensiuni funcționale, complementare: de complement semantic obligator, în anumite condiții lexicale, morfologice şi sintactice ale verbului regent; de asumare implicită a predicației, printr-o perspectivă secundară de actualizare" [12, p. 486]. Dat fiind faptul că elementul predicativ suplimentar reprezintă „o realitate sintactică concretă caracterizată prin coexistența la nivelul aceluiaşi termen a două funcții sintactice diferite: atribut sau apoziție şi/sau complement sau circumstanțial", M. Secrieru optează pentru denumirea ***cumulul de funcții sintactice*** [13], iar C. Dimitriu utilizează termenul de ***atribut circumstanțial / completiv***, considerîndu-l mai sugestiv, întrucît prin atribut se trimite la un regent de tip nominal, iar prin circumstanțial la un regent de tip verbal [14, p. 1485].

Literatura de specialitate existentă ne conduce la ideea să nu polemizăm cu nici unul dintre autori în ce priveşte utilizarea unui anume termen, ci găsim de cuviință că termenul *element predicativ suplimentar*, afară de faptul că deja s-a încetățenit în literatura de specialitate (a se vedea Th. Hristea [15], Gh. Constantinescu-Dobridor [16], *Gramatica limbii române* [17] ş.a.), reflectă cel mai bine realitatea glotică ce ne interesează[149].

2. Definiție. Caracteristici

Elementul predicativ suplimentar este partea secundară de propoziție cu dublă subordonare (față de verb sau față de interjecția predicativă, pe de o parte, şi față de numele sau pronumele subiect sau obiect, pe de altă parte) [18], ce exprimă o acțiune, o calitate, o însuşire sau o caracteristică, simultană cu acțiunea exprimată de verb sau sugerată de interjecția predicativă şi atribuită uneia sau mai multor persoane. Bunăoară, în propoziția *Copiii aleargă* ***voioşi*** nu-i greu de observat că adjectivul *voioşi* se referă la *copiii*, pe care îl determină în mod clar, însă această referire se face prin intermediul verbului *aleargă*; totodată, acelaşi adjectiv *voioşi* exprimă o caracteristică a substantivului *copiii*, care e simultană cu acțiunea exprimată de verbul predicativ *aleargă*: copiii sînt *voioşi,* în timp ce aleargă, deci această caracteristică a lor este **momentană**. Spre deosebire de elementul predicativ suplimentar, numele predicativ atribuie subiectului o calitate, şi anume, în general vorbind, **permanență**. Întrucît apare pe lîngă un verb predicativ (nu copulativ) şi, în mod excepțional, chiar pe lîngă o interjecție cu valoare predicativă (*Pupăza zbrr!* ***speriată***), elementul predicativ suplimentar face impresia unui complement circumstanțial (cel mai des, de mod). Conținutul lui se referă însă, în primul rînd, la nume şi cea mai clară dovadă, în acest sens, este acordul (*copiii voioşi*). Fiind **concomitent** dependent şi de verbul în vecinătatea căruia apare, spunem despre elementul predicativ suplimentar că are doi regenți (unul nominal şi altul verbal). Funcția de determinant al numelui e cea principală şi mai uşor de demonstrat atunci cînd are loc acordul în gen şi în număr: *Am văzut-o* ***cam abătută***, cealaltă poate lăsa impresia că nu există ori poate fi uşor confundată cu un circumstanțial de mod.

---

[148] În aceeaşi ordine de idei, am vrea să amintim că în gramaticile limbii latine, se găsesc, pe de o parte, denumiri ca *determinare predicativă, întregire* (complement) *predicativă, atribut predicativ, opoziție predicativă, adjectiv predicativ,* iar, pe de altă parte, denumiri ca *(nume) predicativ circumstanțial, atribut circumstanțial* şi *apoziție circumstanțială*. Din termenii adoptați de gramaticile moderne, desprindem *întregire „dopnek*" (în gramatica cehă), *atribut al predicatului* (în gramatica germană şi în cea cehă), *atribut circumstanțial* (în gramatica polonă), *predicat indirect* (în gramatica franceză). A Sechehaye se opreşte la numele de *predicat indirect* ş.a.

[149] Deşi recunoaştem şi unele inconveniente ale acestui termen (a se vedea [13]).

Cînd elementul predicativ suplimentar (EPS) e exprimat prin verb la gerunziu, iar acordul e imposibil, confuzia cu circumstanțialul de mod (CM) e ușor de realizat. La o analiză foarte atentă nu e greu de observat diferența dintre CM şi EPS. Cf. *Se plimbă* ***fredonînd*** (EPS); *Vorbeşte* ***graseind*** (CCM). În primul caz, e vorba de două acțiuni diferite (*plimbare* şi *fredonare*), care se desfăşoară simultan sau paralel, deci *fredonînd* e EPS. În al doilea exemplu, acțiunea e una singură (*vorbire*) şi ea se caracterizează prin graseiere. În consecință, *graseind* nu poate fi decît un simplu CCM al verbului *vorbeşte*. Altfel spus, graseiatul este o modalitate de a vorbi, deci caracterizează acțiunea acestui verb în a cărui sferă semantică este cuprins. Cf. *Merge* ***fluierînd*** (adică *merge* şi *fluieră*) – EPS, față de *Merge* ***şchiopătînd*** - CCM.

În aşa fel, elementul predicativ suplimentar nu este nici atribut (întrucît se subordonează şi sau, mai ales, unui verb), nici nume predicativ (căci nu apare pe lîngă verbe copulative, ci pe lîngă cele predicative), nici complement direct sau circumstanțial de mod (căci determină şi un substantiv sau un substitut al acestuia).

Relevăm că - spre deosebire de alte părți de propoziție, inclusiv numele predica- tiv - elementul predicativ suplimentar este ocurent într-o structură derivată („de suprafață"), rezultată prin contragerea a două structuri primare („inițiale" sau „de adîncime") cu organizare diferită. Distingem următoarele situații:

a) elementul predicativ suplimentar e ocurent într-o structură derivată rezultată prin contragerea a două structuri primare aflate în relație de coordonare: *Sufletul meu şade / **Măreț** şi **neclintit** / Ca Mănăstirea dintr-un Lemn!* (M. Sorescu): cf. [Sufletul meu şade] şi [(sufletul meu) este măreț şi neclintit ca Mănăstirea dintr-un Lemn]; *În trupul meu timpul sporeşte **subțire*** (L. Balaga): cf. [În trupul meu timpul sporeşte] şi [(timpul) este subțire]; *Luna străluceşte pe cer **blîndă şi clară:*** cf. [Luna străluceşte pe cer] şi [(luna) este blîndă şi clară]; *Copiii vin **zgomotoşi:*** cf. [Copiii vin] şi [(copiii) sînt zgomotoşi];

b) elementul predicativ suplimentar este ocurent într-o structură derivată rezultată prin contragerea a două structuri primare aflate în relație de subordonare. Dintre acestea, prima este principală, iar a doua o subordonată atributivă, completivă, circumstanțială: *Am îmbătrînit, băiete, / **Cîntînd** stihuri şi ştafete* (T. Arghezi): cf. [Am îmbătrînit, băiete] [în timp ce ai cîntat stihuri şi ştafete]; *Ion mă crede **inginer:*** cf. [Ion crede] că [Eu sînt inginer]; *Ei l-au desemnat pe Ion **director:*** cf. [Ei l-au desemnat pe Ion] ca [Ion să fie director] ş.a.

Relevantă fiind asemănarea cu atributul (prin referire şi acord în gen şi număr cu substantivul sau pronumele), dar şi cu complementul (prin topică şi referire la verb sau la interjecție), elementul predicativ suplimentar nu beneficiază de o anumită întrebare distinctă, fiind mai mult dedus din context (prin dubla sa referire şi prin topică).

3. Regenții elementului predicativ suplimentar

După cum am menționat mai sus, elementul predicativ suplimentar se subordonează simultan la doi termeni, dintre care unul este verbal, iar celălalt nominal.

Ca regent inițial, menționăm, mai întîi, verbele predicative sau locuțiunile verbale (ele pot fi atît tranzitive, cît şi intranzitive, la oricare din diateze, moduri, timpuri etc.) sau o interjecție predicativă: *Toată lumea te <u>crede</u> **nevropată*** (C. Petrescu); *Pe colibă **singur paznic / M-<u>au lăsat</u>** c-un vraf de pene* (I. Barbu); *Te <u>luase</u> **drept model**, un fel de model şi, cînd am auzit în oraş că ai venit să faci o vizită, m-am grăbit să te cunosc* (Al. Ivasiuc); *<u>Iată</u>-i **reci** şi **amenințători*** (M. Sorescu); *<u>Stătui de vorbă</u> **vesel**, ca niciodată* (M. Sadoveanu); *<u>Mîncară</u> la început **tăcuți** şi **flămînzi*** (C. Petrescu) etc.

Cel de-al doilea termen implicat de elementul predicativ suplimentar aparține clasei numelui (substantiv sau substitut), dar poate figura în diferite poziții sintactice, cum ar fi:

- subiect: *Toți <u>copiii</u> dumisale o aşteptau **cu ochii boldiți*** (M. Sadoveanu); *<u>Ruinele</u> se înălțau **fumegînde;** <u>Apa</u> țîşnea **clocotindă;** <u>Bătrînul</u> calcă **tăcut*** ş.a.

- complement direct: *<u>Pe consoarta</u> amicului meu o cheamă din botez **Nastasia*** (I. L. Caragiale); *N-<u>o</u> dorea **geloasă**, dar nu-i convenea s-<u>o</u> vadă **nepăsătoare*** (E. Lovinescu); *Am întîlnit-<u>o pe ea</u> **supărată*** ş.a.

- complement indirect: *Îmi place să stau ore, zile şi vieţi în atelierul tău, numai ca să mă uit la tine* ***lucrînd*** (T. Arghezi); *De mult toată lumea îi zice* ***Grazella*** (I. L. Caragiale); *O chema Cornelia, dar noi îi ziceam* ***mama Grachilor*** *ori mai adăugam mama degeraţilor, folosind fiecare, cum îi venea la îndemînă, porecle răutăcioase* (I. Brad) etc.

- complement de agent: *Era o întîmplare povestită de ea* ***suspinînd*** ş.a.

Notă: Dintre cei doi regenţi ai elementului predicativ suplimentar, termenul nominal poate rămîne neexprimat, fără consecinţe asupra autonomiei (integrităţii semantice şi sintactice) a enunţului. Astfel, elementul predicativ suplimentar se poate referi la un subiect inclus sau subînţeles: *De umblat umblu ca fiecare / Cînd* ***vinovat*** *pe coperişele iadului / Cînd* ***fără păcat*** *pe muntele cu crini*[150] (L. Blaga); *Să aibă cu ce ieşi înaintea bărbaţilor cînd s-or întoarce* ***flămînzi*** (M. Sadoveanu); *Au coborît* ***leneşi, tremurători*** (M. Sadoveanu); *Jalnic ard* ***de viu*** *chinuit ca Nessus* (M. Eminescu) ş.a. Dacă regentul nominal însă e un complement direct, absenţa lui are implicaţii asupra integrităţii structurale şi semantice a enunţului. Cf. *Am întîlnit* [-o] ***supărată***.

Astfel stînd lucrurile, credem că „referirea" elementului predicativ suplimentar la anumite funcţii sintactice se autodizolvă ca problemă, întrucît valoarea morfologică a supraordonatului este generatoare de funcţii sintactice (regent nominal – atribut; regent verbal – complement/circumstanţial), şi nu funcţia sintactică a acestuia. Această categorie a sintaxei – EPS - este o parte de propoziţie care determină un nume şi un verb. Prin aceasta, elementul predicativ suplimentar se apropie de „fizionomia" tuturor celorlalte părţi de propoziţie subordonate (atribute, complemente, circumstanţiale). Situaţia lui specială faţă de acestea se limitează la faptul că are doi termeni regenţi: unul nominal, celălalt verbal, cîtă vreme toate celelalte au un singur termen regent.

În concluzie, putem menţiona faptul că una din condiţiile realizării elementului predicativ suplimentar este legată de restricţiile semantice impuse de clasa de unităţi ocurente în această poziţie structurală. Bunăoară, referindu-ne numai la realizarea adjectivală, adjectivele care semnifică un domeniu al cromaticii – *alb, negru, roşu, portocaliu* etc. – sînt ocurente în poziţie de element predicativ suplimentar numai dacă sînt compatibile şi semantic cu cele două unităţi dominante. Se poate spune *Pasărea neagră zboară; Copilul blond cîntă*, dar nu şi *Pasărea zboară neagră; Copilul cîntă blond*, unde poziţia postverbală a determinantului nu este admisă semantic. În enunţuri ca *Stejarul se înalţă roşu*, determinantul este foarte slab legat structural de verb, dar relaţia este evident emfatică (la fel şi în exemplele: *O pisică trecu* ***albă*** *pe linia gardului* (C. Petrescu); *Cerneala se întinde* ***albastră*** *pe hîrtie; Luna trece* ***galbenă*** *spre apus* ş.a.)

Unele adjective, bunăoară, realizează elementul predicativ suplimentar numai într-o anume vecinătate verbală. În enunţul *Ion cîntă frumos, frumos* este actualizat adverbial şi determină exclusiv verbul, neaflîndu-se în relaţie cu numele *Ion*. Tot aşa e cazul unităţilor lexicale evidenţiate din enunţul *Vorbeşte* ***urît, clar, limpede*** etc., întrucît enunţul *El vorbeşte urît (limpede, clar* etc.) nu poate fi raportat la o bază: *El vorbeşte + el este urît (limpede, clar* etc.).

Aşadar, în cazul elementului predicativ suplimentar se poate vorbi de un cumul morfologic, pentru că adjectivul în ipostaza discutată cumulează două valori morfologice – de adjectiv al numelui (cu care stabileşte legături morfologice, semantice şi sintacice) şi de adverb al verbului (cu care intră în raport doar prin legăturile semantice, dar implicit sintactice, marcate prin aderenţă sau juxtapunere).

„Pentru a înţelege mai bine această parte de propoziţie", cercetătoarea A. Iliescu propune pentru memorizare mai multe „nuclee verbale adecvate", folosite ca regent pentru elementele predicative suplimentare: *a se numi; a se chema; a-l numi; a-l chema; a-l alege; a-l investi; a-l delega; a-l vota; a-l promova; a-l propune; a se crede; a se considera; a-l considera; a apărea ca; a-l face; a-l primi ca; a-l lăsa; a-l lua de; a se interesa ca; a se socoti; a se arăta; a se simţi; a fi ales; a fi numit; a fi socotit; a fi considerat; a fi promovat; a fi delegat; a fi propus; a ieşi* etc. [19, p. 333].

Unele din aceste verbe sînt interpretate, în unele gramatici ale limbii române, ca verbe semicopulative. Verbele pe lîngă care apare elementul predicativ suplimentar sînt, în general, verbe

[150] În acest exemplu, este elipsat şi cel de-al doilea termen regent al elementului predicativ suplimentar – predicatul.

cu sens lexical autonom (spre deosebire de verbele semicopulative). Pentru a stabili cu certitudine statutul unui verb, trebuie să analizăm contextul în care acesta apare.

Cf. *Ion a ieşit inginer* şi *Rochia a ieşit frumoasă*.

În primul exemplu, *a ieşi* este sinonim cu *a deveni* şi este verb de legătură, iar *inginer* e nume predicativ. În al doilea exemplu, *a ieşi* are independenţă semantică, iar *frumoasă* este element predicativ suplimentar.

Astfel, este suficient ca verbul, pierzîndu-şi din conţinutul concret, să tindă spre abstractizare şi ca accentul predicativ, care cădea iniţial, în aceeaşi măsură, pe ambii termeni, să se condenseze numai pe al doilea, pentru ca acest verb să devină un semicopulativ (un element care nu e lipsit de sens lexical, dar e lipsit de predicativitate), iar adjectivul să devină nume predicativ. Cf. *Fetiţa vine (ascultă, stă* etc.) ***voioasă*** (EPS) şi *Fetiţa este (pare, devine, rămîne* etc.) *voioasă* (NP din cadrul predicatului nominal)[151].

4. Exprimările elementului predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

- **Adjective** de orice proveniență: *Din izvoare şi din gîrle / Apa sună* ***somnoroasă*** (M. Eminescu); *Onoarea merge* ***desculță*** *prin tăciunii aprinşi fără să-i pese dacă lasă urme* (Gr. Vieru); *În fiecare amurg se întorcea* ***oțelit****, viața părea că i se supunea* ***îmblînzită*** (C. Petrescu); *Tot satul îl ştie* ***de minciunos****; Şi toate gîndurile îi răsunau* ***vlăguite, nesigure*** (M. Eliade); *Anica a intrat* ***arțăgoasă*** (I. Druță) ş.a.

- **Substantive:**

a) fără prepoziții[152]: *Alecsandri este numit* ***secretar de stat*** *la Postelnicie* (V. Alecsandri); *Măria-sa nu vine* ***voievod*** *din mila necredincioşilor ismailteni* (M. Sadoveanu) ş.a.

b) cu prepoziție, printre care cele mai obişnuite sînt: ***ca, de, drept, cu*** ş.a.: *Am declarat tricolorul* ***ca steag*** *național* (C. Petrescu); *Dincoaci îndemnul firii trece* ***de vină*** *mare* (Gr. Alexandrescu); *Gelozia apare atunci cînd îl consideri pe om* ***drept proprietatea*** *ta,* ***drept un obiect*** (Maximă) ş.a.

- **Construcții substantivale dezvoltate neanalizabile**: *Trenul se opri leneş,* ***cu un fum posomorît*** *la fereastra unui compartiment de clasa întîia* (I. Teodoreanu); *Stătea pe hol* ***cu mîna în buzunar****; Dănuța a intrat* ***cu zîmbetul pe buze****; Îi vedeam* ***picior peste picior****; A intrat în auditoriu* ***cu căciula pe cap****; Mergea* ***cu pălăria pe-o ureche****; Îi vedeam zilnic* ***nas în nas*** ş.a.

- **Pronume**: *De cînd ți-am mărturisit prostia care-mi umblă prin cap, te văd* ***alta*** (M. Sadoveanu); *L-am lăsat* ***cît mine*** *şi l-am găsit* ***cît tine*** ş.a.

- **Numerale**: *Era încredințat de iubirea ei şi n-avea nici un motiv să n-o socotească* ***întîia*** (M. Sadoveanu); *Colegii te consideră* ***prima*** *din clasă* ş.a.

- **Verbe** sau **locuțiuni verbale la gerunziu:** *Pe mulți i-am văzut* ***căindu-se*** *de o vorbă spusă, pe nimeni n-am văzut* ***căindu-se*** *pentru că a tăcut* (Cugetări persane); *M-a lăsat mama* ***dormind****, / M-a găsit doina* ***zicînd*** (Gr. Vieru); *Ruinele se înălțau* ***fumegînde*** (M. Eminescu); *Tăindu-l pe două potcoave / Calul meu saltă din bot* ***fumegînd****, / Ave mă-ntorc către tine eu, ave! / Soarele a izbucnit peste lume* ***strigînd*** (N. Stănescu); *Am văzut caii* ***luînd-o la goană*** ş.a.

- **Verbe** şi **locuțiuni verbale la supin** sau **infinitiv**: *Acest fapt îl considerăm* ***de necrezut****; Credeam pe americani* ***de neînvins***; *Îi credeam* ***a fi solidari*** *cu noi; Acum întîiaşi dată vedem ideea de unitate* ***a se arăta***; *Îți arăt cu jurămînt / Că* ***a nu sta la cuvînt / Ş-a-ți strica parola****-ndată / Nu te credeam niciodată* (poeții Văcăreşti) ş.a.

---

[151] A se ține cont şi de faptul că există situații cînd un verb, simultan, este predicativ şi semicopulativ. Cf. *Dacă nu ne vom hrăni cu Eminescu acesta, atunci vom* ***rămîne*** *în cultură mai departe înfometați* (C. Noica).

[152] Unii cercetători consideră aceste substantive, care îndeplinesc funcția sintactică de element predicativ suplimentar, ca fiind în cazul Nominativ, dat fiind faptul că nu sînt însoțite de prepoziții (a se vedea [12, p. 490; 20, p. 286-289]. În opinia lui C. Dimitriu, aceste substantive sînt în cazul Acuzativ, pentru că ele arată semantic „calitatea regentului" nominal, astfel încît prepoziția / locuțiunea prepozițională (*ca, drept, în calitate de* etc.), care există şi doar nu se exprimă, poate fi oricînd introdusă în context, fără a schimba intenția comunicativă a vorbitorului. Cf. *S-a întors doctoriță* şi *S-a întors în calitate de doctoriță* [14, p. 1490].

- **Adverbe**: ***Cum*** *l-ai botezat?;* ***Oricum*** *l-ai boteza, tot îl iubesc; Te ştiam* ***altfel***; *Eu ştiu* ***cum*** *l-au botezat* ş.a.
- **Interjecții**: *L-a făcut* ***harcea-parcea****!; L-au lăsat* ***paf****!* ş.a.

5. Tipologia elementului predicativ suplimentar

Se disting două clasificări ale elementului predicativ suplimentar:

- sub aspect semantic;
- sub aspect formal (structural).

Din punct de vedere semantic, elementul predicativ suplimentar exprimă:

a) **o caracteristică** a subiectului sau a complementului, care poate apărea:

- ca potențială în viitor sau în prezent-viitor: *Vreau sala* ***curată lună***;
- ca o evaluare absolută, relativă / aproximativă sau ireală a entității la care trimite subiectul sau complementul: *Ada îl ştie pe el* ***un laş****; Îmi văd copiii* ***fericiți*** ş.a.
- ca reală şi obiectivă: *Ochii mi se deschid* ***umezi****, şi sînt împăcat / Ca fîntînile din imperiul lutului* (L. Blaga) ş.a.
- ca dorită: *Culcă-mi-te* ***trîndavă*** *pe coarne, / Fă-te jugul meu de carne* (T. Arghezi) ş.a.

b) **o calitate** cu care este implicat subiectul sau complementul în desfăşurarea acțiunii verbale, calitatea reprezentînd o consecință, un efect al procesului indicat de verb (fiind posterioară acestui proces): *Nu vor să fie propuşi* ***ca martori*** *[...] la ceea ce se întîmplă* (C. Petrescu); *Iau lumina* ***drept aer*** *şi* ***mit / şi leagăn*** *şi* ***barcă*** (N. Stănescu); *Călătorind pe malul furtunilor latine, / L-am întîlnit,* ***sol*** *paşnic, pe-o stîncă de topaz* (T. Arghezi) ş.a.

c) **o calitate** independentă de procesul indicat de verb şi anterioară acestui proces: *Dimineața am servit cafeaua* ***fierbinte****; I-a restituit cartea* ***ruptă****; S-a întors de la Chişinău* ***învingătoare***.

d) **o acțiune** secundară, simultană cu acțiunea principală exprimată de verbul regent: *Din geamul tău gîndi-voi la trecut, /* ***Privind*** *în sus, la păsările sfinte* (T. Arghezi); *Dorina se trezi* ***tremurînd*** (M. Eliade) ş.a.

Rezumînd cele descrise mai sus, conchidem că elementul predicativ suplimentar prezintă, sub aspect semantic, două variante de bază:

1. Elementul predicativ suplimentar **nominal,** expresie a însuşirii sau a calității subiectului (complementului) privită în contextul desfăşurării acțiunii verbale (a se vedea **a, b, c**), exprimat prin nume: substantive, adjective, pronume, numerale.
2. Elementul predicativ suplimentar **verbal**, expresie a implicării subiectului (complementului) în dezvoltarea unei acțiuni secundare, simultană acțiunii verbului regent (a se vedea **d**), exprimat, cu preponderență, prin gerunzii.

Aşadar, aceste variante semantice corespund modalităților deosebite de realizare a funcției de element predicativ suplimentar.

Sub aspect formal, elementul predicativ suplimentar poate fi:

a) **simplu**: Toate pe-aici şi-au lăsat, / **vestigii**, pleoapele. / Unda îngroapă-le, / Valul dezgroapă-le! (L. Blaga); Cîteodată mă pomenesc **urlînd** (M. Sorescu) etc.

b) **dezvoltat**: Bine-ți pare să fii singur, crai bătrîn fără de minți, / Să oftezi dup-a ta fată, **cu ciubucul între dinți** (M. Eminescu); Pînă la urmă a scos portofelul şi mi-a dat nişte bani, spunîndu-mi să nu mă jenez şi să-i primesc **cu titlu de împrumut**, cînd o să am (M. Preda) ş.a.

c) **multiplu**: S-a rezemat pe brațul meu, **caldă şi îngîndurată** (C. Petrescu); Tristă după un copac, pe cîmp / Stă luna **palidă, pustie** (G. Bacovia); În rînduri de saci cu gura deschisă - / boabele să ți le-nchipui: **gălbii /** sau **roşii, verzi, sinilii, aurii, /** cînd **pure,** cînd **pestrițe** (L. Blaga); Cîteva clipe s-au privit **tăcuți** şi **nemişcați**, apoi a făcut un pas spre laiță ş.a.

6. Gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verb

În ce privește gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verbul însoțit, se disting două situații:

1. Cînd dependența de verb e foarte slabă, întrucît verbul indică doar acțiunea în cursul căreia se manifestă o anumită caracteristică a subiectului sau a unui complement. În asemenea situații, elementul predicativ suplimentar nu are nuanțe circumstanțiale: *Luna pe cer trece – aşa **sfîntă** şi **clară*** (M. Eminescu) ş.a.

2. Cînd caracterizarea numelui în momentul acțiunii are legătură cu modul de desfăşurare a acestei acțiuni. În asemenea situații, elementul predicativ suplimentar are nuanțe circumstanțiale (de mod, de timp, de cauză sau de concesie): *Tătarii mîncau **grăbiți** capetele cailor* (M. Sadoveanu) – de mod; *Am cunoscut-o **tînăr*** – de timp; *Primarul Ion Pravilă intră în cîrciumă, frecîndu-şi mîinile **mulțămit*** (L. Rebreanu) – de cauză ş.a.

7. Marcarea identității specifice a elementului predicativ suplimentar: flexiunea, elementele de relație, topica, articularea

Fiind o funcție sintactică cu dublă subordonare, identitatea sintactică a elementului predicativ suplimentar e marcată, simultan, prin modalități de manifestare în planul formei a subordonării față de nume - **flexiunea** - şi față de verb – **topica**[153]. În ce priveşte planul sensului, precum şi în legătură cu structura elementului predicativ suplimentar, intervin şi alte modalități de manifestare, cum ar fi **elementele de relație** şi **articolul**. În aşa fel, elementul predicativ suplimentar se caracterizează prin identitatea cea mai marcată.

Flexiunea se realizează prin *acord* – de cele mai multe ori – şi prin *recțiune*. Cînd este exprimat printr-un nume, elementul predicativ suplimentar se acordă cu regentul nominal în gen şi număr, regulile acordului fiind aceleaşi ca la numele predicativ. Cf. *Elevii ascultă atenți; Elevele ascultă atente; Elevii şi elevele ascultă atenți* etc. Spre deosebire de numele predicativ şi de atribut, în schimb, elementul predicativ suplimentar nu se acordă în caz. Dacă în situațiile în care se referă la un complement direct sau la unul de agent, forma cazuală este neconcludentă (datorită omonimiei dintre nominativ şi acuzativ), situațiile în care elementul predicativ suplimentar fără prepoziție se referă la un complement indirect în dativ demonstrează clar absența acordului în caz la această parte de propoziție. Cf. *Ei i se spune Daniela*.

Construcții care ridică probleme de exprimare corectă, întrucît există vorbitori tentați să facă acordul în caz, prin hipercorectitudine, sînt cele în care elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv feminin singular determină un verb la participiu, de acelaşi gen şi număr, care este atributul acordat al unui substantiv în cazul genitiv sau dativ. De reținut că se spune corect: *Lectura unei opere socotită celebră* (nu celebre); *M-am adresat unei persoane considerată competentă* (nu competente) etc.

Elementele de relație depind de tipul, semantic şi structural, al elementului predicativ suplimentar. El poate fi folosit singur, fără prepoziții, cît şi cu prepoziții / locuțiuni prepoziționale, dintre care cele mai frecvente şi specifice sînt:

în calitate de: *L-am invitat **în calitate de naş***;

de: *L-am luat **de prieten***;

drept: ***Drept lumînare** / Aş vrea o floare* (M. Isanos);

cu: *Şi părintele Ioan acum umbla **cu pletele în vînt** să găsească alt dascăl* (I. Creangă) ş.a.

Notă: Cu privire la prepozițiile specifice elementului predicativ suplimentar, mai putem consemna următoarele:

1. Prepoziția *de* cu sensul *drept* este învechită şi populară. În limba literară actuală ea se foloseşte în cîteva expresii, ca *a da* (*a lua) de nevastă*, *a o lua de bună*, nu şi în îmbinări libere ca *a*

[153]Problema formei elementului predicativ suplimentar ridică întrebarea dacă forma este o consecință a raportului sau raportul este o consecință a formei şi în ce măsură forma influențează tipul de raport dintre regent şi subordonat. Comparînd două structuri ce conțin EPS: *Ei vin bucuroşi* şi *El se erijează în atotştiutor*, relevăm că, în primul exemplu, forma este impusă de regentul nume, pe cînd, în cel de-al doilea exemplu, forma este dictată şi de regentul verbal prin recțiune prepozițională. Forma este deci consecință a raporturilor stabilite între determinați şi determinant.

lua pe cineva *de prost (de nebun); a se ține de prieten (de rudă)* etc. Corect: *a lua* pe cineva *drept prost (drept nebun); a se ține drept prieten (drept rudă)* ș.a.

2. În unele construcții, sînt admise ambele variante, cînd elementul predicativ suplimentar e construit atît cu, cît şi fără prepozițiile *ca, de, drept.* De reținut că, după verbe ca *a alege, a delega, a numi, a promova, a propune* + complement direct sau după aceleaşi verbe la diateza pasivă, limba literară preferă elementul predicativ suplimentar fără prepoziție. Cf. *L-am ales preşedinte,* respectiv *A fost ales preşedinte* (nu *drept* sau *ca preşedinte*).

3. Adăugarea lui ***şi*** pe lîngă prepoziția *ca* („drept, în calitate de") dă naştere unei construcții incorecte. Se spune: *S-a interesat ca părinte* (nu ca şi părinte), iar eventualele cacofonii se evită prin alte mijloace. Deci nu se admit nici îmbinări de tipul: *L-a primit ca şi cadou* sau *A apărut ca şi coautor* ș.a.

Topica

Spre deosebire de atribut, cu care se aseamănă prin acord, elementul predicativ suplimentar se plasează după verbul predicat, care i se impune ca regent: *Grămezile ude de dorobanți se strînseră* ***necăjite şi amețitoare*** (M. Sadoveanu).

În enunțul de mai sus, elementele predicative suplimentare *necăjite* şi *amețitoare,* acordate în gen şi număr cu substantivul *grămezile* – regentul lor nominal – se situează, în plan sintagmatic, imediat după verbul *se strînseră* – regentul lor verbal. Aşadar, prin flexiune (determinată de realizarea prin adjective), ele se opun circumstanțialelor modale, iar prin poziție - atributului (inclusiv celui circumstanțial).

Notă: Pentru demonstrarea justeței celor spuse mai sus, pot fi comparate următoarele exemple:

1. *Fata priveşte atentă.*
2. *Fata atentă priveşte.*
3. *Atentă, fata priveşte.*

În primul exemplu, adjectivul *atentă* intră în dublă relație: şi cu verbul *priveşte,* şi cu substantivul *fata,* îndeplinind funcția sintactică de element predicativ suplimentar. Deplasarea acestui determinant în poziție adnominală, ca în exemplul al doilea, anulează dubla dependență a determinantului, care devine determinant unilateral, realizînd, exclusiv, poziția de atribut al substantivului *fata*. Izolarea acestui determinant în poziție inițială, ca în exemplul al treilea, este emfatică, dar implică, de asemenea, subordonarea dublă: atît față de nume, cît şi față de verb. Adjectivul îndeplineşte, în asemenea situații, funcția de atribut circumstanțial.

Astfel, cel mai apropiat de elementul predicativ suplimentar este atributul circumstanțial. Distincția dintre ele nu este însă doar topica diferită, ci ține şi de planul semantic: însuşirea exprimată de atributul circumstanțial precede (ca timp, cauză, condiție etc.) sau urmează (scop, consecință) acțiunea verbală: ***Perseverent****, elevul învață foarte bine* (atribut circumstanțial cu nuanță cauzală). În timp ce însuşirea exprimată prin elementul predicativ suplimentar este simultană cu acțiunea verbului: *Elevul învață* ***perseverent*** (EPS).

Dacă verbul are diferite compliniri circumstanțiale, elementul predicativ suplimentar poate sta:

- imediat după verb, înaintea complinirilor circumstanțiale: *Se sculă încet şi porni* ***gîrbov*** *spre casa pustie* ș.a.
- după una din complinirile circumstanțiale sau necircumstanțiale: *Nicoară ascultase cartea de amenințare* ***cu sprînceana încă mînioasă*** (M. Sadoveanu); *Urcară scările* ***mai uşori*** *ca niciodată; Am umblat astfel* ***veseli*** *toată ziua* ș.a.

Relevăm totuşi că există şi situații cînd, în limba vorbită, cu preponderență într-o comunicare afectivă, elementul predicativ suplimentar trece, accentuat, înaintea celor două structuri morfo-sintactice la care face, concomitent, referire: ***Prima*** *a sosit a mea;* ***Trist*** *mai vine Victor;* ***Lilia*** *o cheamă;* ***Aproape domnişoară*** *s-a-nscris în şcoli înalte / Şi mîinile de gheață şi le-a făcut mai calde, / Picioarele mai groase, grumazul mai cărnos, / Să nu i se mai vadă, uscată, nici un os* (T. Arghezi) etc. Cînd însă elementul predicativ suplimentar este exprimat prin pronume

interogative şi relative, el stă obligatoriu înaintea unităţilor lexicale cărora li se subordonează. Cf. ***Drept cine** mă iei oare?* (Al. Macedonski).

În ce priveşte **articularea**, menţionăm că, realizînd funcţia sintactică de element predicativ suplimentar, substantivul, de obicei, nu primeşte articol hotărît. Aşadar, o caracteristică formală a elementului predicativ suplimentar exprimat prin substantiv sau adjectiv este nearticularea.

Cf. *Vorbeşte **ca profesor*** (EPS);

*Vorbeşte ca **un profesor*** (circumstanţial de mod);

*Vorbeşte mai bine ca **un profesor*** (circumstanţial comparativ).

Astfel, majoritatea substantivelor – EPS apar exclusiv nearticulate. Cf. *Ce frumos era în crînguri / Cînd cu ea m-am prins **tovarăş*** (M. Eminescu) ş.a.

Dacă în contextul de mai sus prezenţa sau absenţa articolului (hotărît sau nehotărît) diferenţiază funcţia sintactică a substantivului, nu acelaşi lucru se întîmplă în alte contexte, unde articularea sau nearticularea substantivului n-are nici o legătură cu funcţia de element predicativ suplimentar pe care acesta o exprimă. Cf. *El se dovedeşte **un** foarte bun **observator** al realităţii* sau *El se dovedeşte **observator** al realităţii; Există ipostaze în care orgoliul nu ne mai apare **ca un defect** pe plan social* sau *Există ipostaze în care orgoliul nu ne mai apare **ca defect** pe plan social* ş.a.

Elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un substantiv poate fi articulat hotărît, dacă e determinat de un atribut: *Şi iată în sfînta zi de Duminica Mare mă trezii **stăpînul** în regulă al unei iepe mici şi slabe* (C. Hogaş).

Nearticularea adjectivelor constituie un indiciu preţios în cazul adjectivelor situate înaintea substantivelor cu funcţie de subiect. Aşezarea adjectivelor lîngă substantiv poate duce la interpretarea acestora drept atribute adjectivale. Forma nearticulată arată însă că adjectivul aşezat înaintea substantivului este element predicativ suplimentar, deoarece nu se referă numai la substantiv, ci şi la verb: *Văd clăile-n cîmp, pe coline / Cunosc singuraticii ulmi, / Şi-acum, la lumina ce vine, / Încep să se mişte **greoaie** / Făpturi purtătoare de ploaie, / Se urcă pe culmi* (G. Coşbuc).

E demn de menţionat faptul că identitatea specifică a elementului predicativ suplimentar exprimat prin gerunziu rămîne implicită în planul semantic al celor două verbe.

8. Confundarea elementului predicativ suplimentar cu alte părţi de propoziţie

Parte de propoziţie controversată, elementul predicativ suplimentar este confundat, adesea, cu diverse părţi de propoziţie cu care prezintă asemănări: cu numele predicativ, atributul şi unele complemente (acest lucru ne-o dovedesc şi denumirile[154] de care s-a bucurat pînă la ora actuală această parte de propoziţie).

A. Pentru a distinge elementul predicativ suplimentar de numele predicativ din cadrul predicatului nominal, vom ţine cont de următoarele caracteristici[155]:

- **dubla regenţă** a elementului predicativ suplimentar, în opoziţie cu simpla regenţă a celorlalte funcţii sintactice şi a „raportului de inerenţă” a numelui predicativ cu subiectul;

- elementul predicativ suplimentar este, cu necesitate, o **structură derivată** (cf. *Dana priveşte fericită – Dana priveşte şi este fericită*), iar numele predicativ este întotdeauna considerat o structură primară[156];

- „**referentul**” elementului predicativ suplimentar este fie **subiectul**, fie un **complement** (direct, indirect, de agent), în cazul numelui predicativ – obligator subiectul;

---

[154] Despre care am pomenit mai sus

[155] Există şi lingvişti care consideră EPS şi numele predicativ ca aprţinînd „la acelaşi tip de funcţie şi anume funcţiei sintactice cu dublă subordonare” (a se vedea [13]).

[156] Trebuie să menţionăm că această distincţie asupra căreia insistă majoritatea cercetătorilor nu este relevantă întru totul, deoarece construcţiile cu nume predicativ permit o istorie derivativă. Altfel zis, construcţiile cu verbe copulative sînt şi ele interpretabile derivativ. *A fi* „copulativ” într-o structură precum *Ei sînt deştepţi* provine din *Ei sînt* şi *Ei au calitatea de a fi deştepţi* – „sum pro habeo”. Tot derivate sînt şi structurile care conţin nume predicative exprimate prin substantive în genitiv sau acuzativ – [*Casa este a vecinului*] < [*Casa este casa vecinului*]; [*Masa este de lemn*] < [*Masa este masă de lemn*], unde, în timpul trecerii de la structura de adîncime spre cea de suprafaţă, are loc şi un proces de conversiune sintactică ca efect al transferării funcţiei de nume predicativ a substantivului atributului său.

- regentul verbal al elementului predicativ suplimentar este un **verb predicativ**, al numelui predicativ – un verb copulativ sau semicopulativ;

- sub aspectul importanței, elementul predicativ suplimentar aparține masei funcțiilor sintactice (este o **funcție secundară**), numele predicativ însă aparține bazei propoziției – predicatul (fiind o funcție principală).

B. Pentru a distinge elementul predicativ suplimentar de complementul circumstanțial de mod, în cazul cînd ambele sînt exprimate prin gerunzii, vom ține cont de faptul că conținutul elementului predicativ suplimentar nu intră în aceeaşi sferă semantică cu aceea a verbului la care se referă, nu poate caracteriza acțiunea verbului, în timp ce conținutul complementului circumstanțial intră în aceeaşi sferă semantică cu aceea a verbului determinat şi poate caracteriza acțiunea acestuia. Cf. *Merge **cîntînd**; Vine **zîmbind**; Înaintează **cercetînd**; Vorbeşte **privindu-mă*** (EPS) *// Merge **şchiopătînd**; Vine **alergînd**; Înaintează **tîrîndu-se**; Vorbeşte **fonfăind*** (CCM). În primul caz, avem EPS, întrucît conținutul semantic al celor patru gerunzii, prin care sînt exprimate, nu intră în sfera semantică a celor patru verbe-predicate (*merge, vine, înaintează, vorbeşte*), adică nu poate caracteriza acțiunile acestora, exprimînd procese diferite ce se desfăşoară simultan şi paralel cu ale acestora. În al doilea caz, avem însă complemente circumstanțiale modale, reale, de calitate, întrucît conținutul semantic al gerunziilor intră în sfera semantică a verbelor-predicate din cele patru propoziții, adică poate caracteriza acțiunile acestora.

C. Referirea simultană dublă a conținutului unui element predicativ suplimentar la verbe şi la nume, precum şi existența unor nuanțe circumstanțiale la unele dintre structurile sale constituie trăsături comune cu acelea ale unui atribut circumstanțial[157]. Pentru a deosebi elementul predicativ suplimentar de atributul circumstanțaial, vom ține cont de următoarele :

- gruparea certă a elementului predicativ suplimentar cu verbul (exprimată prin topică: e aşezat, cu precădere, lîngă un verb) şi gruparea certă a atributului circumstanțial cu numele (exprimată tot prin topică: e aşezat întotdeauna înaintea verbului şi a numelui de care este mai apropiat);
- absența la atributul circumstanțial a nuanței de mod;
- prezența permanentă a nuanțelor circumstanțiale la atributul izolat circumstanți-al - de timp, cauză, concesie: ***Tînăr**, omul îşi doreşte multe* – nuanță temporală; ***Prevăzător**, omul nu va pleca într-acolo* – naunță cauzală; ***Sănătos**, omul se poate apuca de orice lucru* – nuanță condițională; ***Supărat** pe el, se dusese totuşi la concert* – nuanță concesivă etc.) şi eventuala lor lipsă la elementul predicativ suplimentar: *Prin care trece **albă** regina nopții moartă*).

D. A nu se confunda EPS cu atributul. Remarcăm că distincția după sens este uneori clară, permițînd diferențierea EPS de atribut. Cf. *Declar şedința **închisă*** (EPS) – *Conduce şedința **închisă*** (atribut), alteori mai puțin clară. Cf. *Are părul **blond*** (EPS) – *Are păr **blond*** (atribut).

E. Nu trebuie confundat EPS cu circumstanțialele de timp (CCT) şi instrumentale (CCI), atunci cînd sînt exprimate prin gerunzii aşezate după verbele determinate. Cf. *Vine **cîntînd** spre noi* (EPS); *I-a însurat **trăind*** (CCT); *Înaintează în pădure **tăind** lianele* (CCI) ş.a.

F. Nu trebuie confundat complementul circumstanțial de loc (CCL) (din unele construcții eliptice de verbul-predicat reprezentat prin *a se afla*) cu elementul predicativ suplimentar. Cf. *O credea la părinți* (= „Credea că se află la părinți"); *S-a visat acasă* (= „A visat că se află acasă"), unde construcțiile *la părinți* şi *acasă* sînt CCL, şi nu elemente predicative suplimentare.

9. Punctuația elementului predicativ suplimentar

Indifirent de topică, elementul predicativ suplimentar nu se desparte prin virgulă de cele două elemente regente ale sale: *Am lăsat-o pe mama **liniştită***.

Numai o intercalare poate separa elementul predicativ suplimentar de regenții săi: *Dănuța, Vlad şi Mihai privesc, <u>fără îndoială</u>, **atenți** la desene animate*.

Notă: Într-o topică afectivă, folosite cu vădite valori stilistice, elementele predicative suplimentare pot să se izoleze (mai ales dacă sînt folosite în perechi). Cf. *Eu, la o mescioară,*

[157] Unii cercetători nu fac distincție între elementul predicativ suplimentar şi atributul circumstanțial (a se vedea, în acest sens, C. Dimitriu, care numeşte această parte de propoziție atribut circumstanțial / completiv) [14, p. 1478].

singur**, aşteptam, resemnat un biet şvaţ, comandat de două ceasuri* (G. Ibrăileanu); *Toate pe-aici şi-au lăsat, / **vestigii**, pleoapele. / Unda îngroapă-le, / Valul dezgroapă-le!* (L. Blaga); *Călătorind pe malul furtunilor latine, / L-am întîlnit, **sol** paşnic, pe-o stîncă de topaz* (T. Arghezi); *Dorina rămase o clipă cu ochii căscaţi, apoi gemu, **rănită**, şi se prăvăli* (M. Eliade); *După cîtăva vreme apăru la o cotitură piscul Horăicelului, **grandios** şi **comic**, cu profilul acvilin al unei jumătăţi de cască normandă* (G. Ibrăileanu); *S-a rezemat pe braţul meu, **caldă** şi **îngîndurată (C. Petrescu) ş.a.

Alteori izolarea elementului predicativ suplimentar intervine pentru a se evita echivocul semantic. Cf. *Bine-ţi pare să fii singur, crai bătrîn fără de minţi, / Să oftezi dup-a ta fată, **cu ciubucul între dinţi*** (M. Eminescu) ş.a.

10. Valorile stilistice ale elementului predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar poate apărea în context, avînd diverse valori stilistice:

- într-o enumerare, exprimat prin gerunzii coordonate (în juxtapunere sau joncţiune): *Dacă-i întîlni / Măicuţa bătrînă / Cu brîul de lînă, / Din ochi **lăcrimînd**, / Pe cîmp **alergînd**, / Pe toţi **întrebînd** / Şi la toţi **zicînd*** (Mioriţa) [unde enumerarea gerunziilor sugerează zbuciumul mamei]; *Îl văd [...] / **muncind ..., / luptînd, căzînd** şi **ridicîndu-se** iar, **murind** în şes şi **renăscînd** în munţi* (A. Vlahuţă) [unde enumerarea sugerează lupta neîntreruptă a poporului român în cursul secolelor] ş.a.
- de **anadiplozǎ** (repetiţia din finalul unei propoziţii la începutul propoziţiei următoare): *Au venit **dezlegaţi**! **Dezlegaţi** s-au întors la casele lor* (Z. Stancu) ş.a.
- **de epitet**: *Soarele ce azi e mîndru el îl vede **trist** şi **roş*** (M. Eminescu); *Din izvoare şi din gîrle / Apa sună **somnoroasă*** (M. Eminescu) ş.a.
- de **metaforă:** *Te-aştept să te cobori / **Petală de pe flori, / Sădită în azur*** (T. Arghezi) ş.a.
- de **inversiune** (cînd se află înaintea regentului): *Eşti ca vioara, **singură**, ce cîntă* (T. Arghezi); *De departe, **stinse**, ajungeau pînă la el zvonurile glasurilor din pădure* (M. Eliade) ş.a.
- de **repetiţie** (ce subliniază, de obicei, ideea de superlativ absolut): Porumbul stătea adunat **grămezi-grămezi**; Cartea am cumpărat-o **nou-nouţă** ş.a
- de **elipsă**: Ieri a venit plîngînd, astăzi ... [vine **rîzînd**] ş.a.

Notă: Pentru a obţine anumite efecte stilistice, scriitorii, ca şi vorbitorii de rînd, de altfel, izolează intenţionat elementul predicativ suplimentar cu ajutorul pauzei şi al punctului: *Păşeau pe drumul prăfuit. **Obosiţi şi gînditori*** ş.a.

Subordonata predicativă suplimentară

Subordonata predicativă suplimentară este subordonata care îndeplineşte funcţia de EPS atît pe lîngă un verb (tranzitiv sau intranzitiv), o locuţiune verbală sau interjţie predicativă din propoziţia regentă, cît şi pe lîngă un substantiv, pronume sau numeral cu funcţie de subiect, CD sau CI în aceeaşi propoziţie regentă: *Îl văd **cum planează*** (determină verbul-predicat *văd* şi pronumele *îl*); *Cei doi au plecat **cum se aflau***; *Se uita la mine **cum lucrez**; Copilul a fost aşezat pe pat **aşa cum se afla**; Pe tustrei îi dăm ca exemplu **cum procedează**; Îl simt **că-i abătut**; Îl cunosc **cine este**; O ştiu **de ce este în stare**; Le păstrez **precum erau**; Îi văd **cît sînt de răi**; Mă uit la ea **ce încrezută este**; Uitaţi-vă la el **ce ispravă a făcut**; Tot ce putea să facă era să mă pună la curent (M. Preda); Noaptea cerul e viu, îl vezi cum se roteşte* (Z. Stancu).

Subordonata predicativă suplimentară exprimă un fapt sau o acţiune referitor (referitoare) la subiect din propoziţia regentă şi simultan(ă) cu faptul sau cu acţiunea exprimat(ă) de verbul, de locuţiunea verbală sau sugerat(ă) de conţinutul interjecţiei predicative din propoziţia regentă.

Subordonata predicativă suplimentară este mai slab reprezentată cantitativ, în planul frazei decît EPS în planul propoziţiei. Datorită dublei determinări simultane şi diferite, PSP concentrează în ea, în planul frazei, valoarea unei subordonate atributive şi a unei subordonate completive, aşa cum, în planul propoziţiei, EPS concentrează în el valoarea unui atribut şi a unul complement, în acelaşi timp. De aceea subordonata predicativă suplimentară nu beneficiază de o anumită întrebare, valoarea ei fiind dedusă din context, întocmai ca valoarea EPS.

Topica. Subordonata predicativă suplimentară stă aproape numai după propoziția regentă. Extrem de rar ea se poate afla înaintea regentei: *Şi **aşa cum se găsea** a intrat în auditoriu*. (topică afectivă).

Punctuația. Subordonata predicativă suplimentară nu se desparte prin virgulă de propoziția ei regentă.

Contragerea. Subordonata predicativă suplimentară se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic din planul propoziției –EPS: Cei doi au plecat **cum se aflau** (=supărați); Se uita la mine **cum lucrez** (lucrînd); Îl ştiu ce poate face (=capabil de orice); Îl găsesc precum era (=neschimbat).

Cumulul de funcții sintactice (Valoarea sintactică dublă)

Un grup de cuvinte are uneori simultan valoarea a două sau mai multe părți de propoziție:

Cf. *De jur împrejur, se întind dealurile cu vegetația arsă **ca de acid** sulfuric (*G. Bogza) [CModal comparativ şi complement de agent];

*Din Grîuşor, privirea poate să alerge pe deasupra întregii regiuni petrolifere, **ca peste un cîmp** de experiențe* (G. Bogza) [CCComparativ cu nuanță condițională şi CCLoc];

*Ia pe ciocoi **ca hreanul** şi dă-l prin răzătoare* (T. Arghezi); *Olguța arunca cojițele, vehement, **ca nişte insulte** farfuriei* (E. Teodoreanu) [CD şi Comparativ cu nuanță condițională].

*Nu aş vrea **decît un cal**, pe care să merg alături de camarazii mei* (Camil Petrescu); *Fiecare nu poate lua cu sine **decît faptele** lui bune* (T. Vianu) [CD şi C de excepție].

Grupurile de cuvinte cu valoare sintactică dublă se comportă astfel:

a) Unele satisfac două valențe ale aceluiaşi element regent: *ca peste un cîmp* satisface valența verbului *să alerge* de a primi un CModal Comparativ şi însuşirea aceluiaşi verb de a primi un CLoc;

b) Altele satisfac două însuşiri combinatorii ale aceluiaşi element regent, dar, în plus, intră în relație şi cu alt cuvînt: *ca nişte insulte* satisface două valente ale lui *arunca*, dar se combină şi cu *cojițele* (autorul face o comparație între *cojițe şi insulte*).

c) Uneori un singur cuvînt are valoare sintactică dublă şi satisface simultan două valențe a două cuvinte regente (atributul circumstanțial şi elementul predicativ suplimentar): Cf. ***Furată de gînduri**, doamna Deleanu nu băgase de seamă că Dănuț ațipise pe genunchii ei* (E. Teodoreanu); ***Legați la coate**-i numeri; sînt o sută* (T. Arghezi) [Atribut circumstanțial]; *Ochii îl priveau mereu, **nemişcați**, cu aceeaşi umbră de spaimă* (L. Rebreanu) [EPS].

Dubla valoare sintactică a unor propoziții din cadrul frazei

Aşacum în propoziție există părți de propoziție cu valori duble, în frază se întîlnesc cîteodată propoziții subordonate care îndeplinesc simultan două funcții: Cf. *Mulți scriitori au scris operele lor de frunte în epoca de lupte şi de necazuri, **adică tocmai atunci cînd săvîrşeau cele mai grele experiențe de viață*** [PST: *cînd au scris?;* Apozitivă pentru *epoca*] (Al. Philippide); *Ne mirăm fiecare de isprăvile celuilalt, bucurîndu-ne **sincer că sîntem nişte vînători** cum nu se mai află alții* (M. Sadoveanu) [PSCI şi PSCauzală].

FUNCȚIILE SINTACTICE

Se poate afirma că „funcțiile sintactice purtate de unitățile sintactice apar doar ca rezultat al unor raporturi sintactice”. Funcțiile sintactice reprezintă adaosurile de informație gramaticală dobândite de unitățile sintactice de grad inferior în cadrul unităților sintactice de grad superior, ca urmare a contractării unui raport sintactic generator de funcții sintactice în cadrul planului sintactic al comunicării propriu-zise sau al comentariilor. La acestea, în primul rând se aplică principiul general de identificare a raporturilor sintactice: importanța diferită a unităților sintactice şi existența planurilor diferite de comunicare, comunicarea propriu-zisă şi planul comentariilor. Numai că această dihotomie este destul de rigidă şi necesită ameliorări conceptuale: capacitatea unităților sintactice şi a raporturilor dintre ele de a se constitui în comunicare despre sine sau despre o altă comunicare este, din punctul nostru de vedere, argument în favoarea ideii că, pe lângă planul comunicării propriu-zise şi cel al comentariilor, se pot identifica încă două: planul explicării/ interpretării şi planul traducerii / echivalării aceleiaşi /altei comunicări în mintea şi în gândirea vorbitorului de limbă română contemporană.

Un raport lingvistic oarecare, pentru a fi sintactic, trebuie să se stabilească între unități sintactice, iar o funcție, pentru a fi calificată drept funcție, trebuie să fie generată de raporturi sintactice. Astfel, se poate considera că cele două planuri de comunicare se pot distinge şi din perspectiva obiectiv (dictum gramatical) – subiectiv (modus gramatical) cu precizarea că prin obiectiv înțelegem, convențional, subiectivitatea primară, imanentă a actului de comunicare.

Prin urmare, funcțiile sintactice pot apărea la nivele diferite, tipic fiind nivelul propoziției, unde funcțiile sintactice generate de inerență şi de subordonare sÎnt purtate de partea de propoziție, iar analogic, nivelul frazei la care funcțiile sintactice generate de subordonare sunt purtate de propoziții şi de substitute.

Funcțiile sintactice din limba română pot fi clasificate în principiu în următoarea manieră:

a) funcții sintactice identificabile după informația gramaticală şi apoi după informația semantică [S şi P din propoziție, care contractează raportul sintactic de inerență; propoziția subiectivă şi predicativă din frază, care sunt cerute de insuficiența regenților lor; atributul determinativ (din propoziție şi din frază), complementul intern, complementul direct ş. a.] ;

b) funcții sintactice identificabile mai întâi după informația semantică şi în al doilea rând după informația gramaticală [apoziția (din propoziție, frază, text) şi circumstanțialele (teoretic de toate felurile, din propoziție şi din frază)];

c) funcții sintactice identificabile prin luarea în considerație în măsură egală atât a informației semantice, cât şi a informației gramaticale (este cazul atributului, al complementului indirect, ori al atributului circumstanțial).